

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Disclosure van belastingen naar de winst in de jaarrekening: naar een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting
Witjes, J.P.J.

Citation

Witjes, J. P. J. (2008, May 14). *Disclosure van belastingen naar de winst in de jaarrekening: naar een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting*. A&W Uitgevers, Raalte. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13044>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13044>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Disclosure van Belastingen naar de winst in de Jaarrekening

Naar een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting

*Voor mijn ouders omdat zij de
basis hebben gelegd*

*Voor Maria omdat zij mij de
ruimte gaf*

Disclosure van Belastingen naar de winst in de Jaarrekening

**Naar een intracomptabele verwerking van de aangifte
vennootschapsbelasting**

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op woensdag 14 mei 2008
klokke 15.00 uur

door

Johannes Petrus Jacobus Witjes

geboren te Gendt

in 1951

Promotiecommissie:

Promotor:	prof. dr. J.G. Kuijl RA	Universiteit Leiden
Referent:	prof. dr. A.M.M. Blommaert	Universiteit Maastricht
Leden:	prof. dr. J.M.J. Blommaert	Universiteit van Tilburg en Universiteit Leiden
	prof. dr. J. Dijkema	Radboud Universiteit Nijmegen (emeritus)
	prof. dr. M.N. Hoogendoorn RA	Erasmus Universiteit Rotterdam
	prof. dr. H.P.A.J. Langendijk	Universiteit van Amsterdam en Business Universiteit Nyenrode
	prof. dr. A.O. Lubbers	Universiteit Leiden
	dr. D.H. van Offeren	Universiteit Leiden

ISBN 978 90 805245 6 9

NUR code 783

© 2008 J.P.J. Witjes

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, in fotokopie, opnamen of enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorzover het maken van kopieën uit deze opgave is toegestaan op grond van artikel 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, *Stb.* 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de auteur te wenden.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the author.

Woord vooraf

Johann Wolfgang Goethe wordt na zijn euforische woorden over het dubbelboekhouden in zijn *Wilhelm Meisters Lehrjahre* in bedrijfseconomische literatuur veel geciteerd. Wellicht minder bekend van *Goethe* zijn de eerste regels in zijn *Urfaust*, waarin hij als geen ander het gevoel onder woorden brengt dat zich van een jong aanstormend onderzoeker meester maakt bij zijn eerste schreden op het onderzoekspad, wetende dat wetenschap nooit af is.

*Hab nun ach die Philosophiey
Medizin und Juristerey,
Und leider auch die Theologie
Durchaus studirt mit heisser Müh
Da steh ich nun ich armer Tohr
Und bin so klug als wie zuvor.
(JWG)*

Een gevoel dat kennelijk bij wetenschap hoort en dat zich, altijd op zoek zijnde naar betere oplossingen, slechts met moeite laat onderdrukken.

Bij het schrijven van deze dissertatie zijn veel mensen bewust of onbewust betrokken geweest. Hierbij variëren de bijdragen van het belangstellend informeren naar de voortgang, tot het doen van suggesties en het geven van adviezen. In het bijzonder denk ik hierbij aan de collegae van de afdeling Bedrijfseconomie en Forensische Accountancy van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden en aan de collegae van de Hogeschool Windesheim te Zwolle. Zonder uitzondering hebben deze bijdragen mij gestimuleerd mijn dissertatie te voltooien, waarvoor ik eenieder hartelijk dank.

Het multidisciplinaire karakter van mijn onderzoek maakte het noodzakelijk ook buiten de bedrijfseconomie te rade te gaan. Zo ben ik zeer erkentelijk voor de adviezen van de helaas in 2006 overleden oud advocaat-generaal bij de Hoge Raad Jan van Soest, die nadien verbonden was aan de afdeling Belastingrecht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden.

Bijzonder veel dank ben ik verschuldigd aan Dick Neeleman en Paul Touw voor hun adviezen en ondersteuning voor wat betreft de statistische verwerking van de uitkomsten van het empirisch onderzoek. Ook René Verwaaijen die zich als ‘native speaker’ heeft ontfermd over de vertaling van de samenvatting verdient een woord van dank. Bij de uitvoering van een deel van het empirisch onderzoek ben ik terzijde gestaan door Stefan Roeloffs, student aan de accountancy opleiding van de Stichting NIVRA/ Nyenrode. Ook hem dank ik voor zijn bijdrage.

Mijn ouders hebben slechts het begin van mijn proefschrift mogen meemaken. Ik realiseer mij dat zij de echte basis voor mijn studie hebben gelegd, waarvoor ik hen zeer dankbaar ben.

Tot slot dank ik mijn vrouw Maria en onze kinderen Bas en Eelke die mij de ruimte gaven die nodig was voor het afronden van mijn proefschrift. Eenieder die in overeenkomstige omstandigheden verkeerde weet dat daarvoor heel veel ruimte nodig is.

Mag ik nu in de voetsporen van *Goethe*, waarbij ik mij realiseer dat ik niet in zijn schaduw kan staan, de belangstellende lezer uitnodigen de achterliggende pagina's tot zich te nemen.

*Die Mühe lohnt sich hoffentlich
Wäre es nur für andere, schon freut es mich
Ich möchte aber nichts verschenken
Man sollte sich ins Buch versenken
(JW)*

Joop Witjes

Raalte, mei 2008

Inhoudsopgave

	Woord vooraf	VII
	Lijst van afkortingen	XI
1	Inleiding	1
1.1	Motivatie	1
1.2	Probleemstelling	5
1.3	Opzet van de studie	6
2	De jaarrekening civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk bezien	9
2.1	Inleiding	9
2.2	De jaarrekening civielrechtelijk bezien	10
2.2.1	Inleiding	10
2.2.2	De vennootschappelijke jaarrekening of enkelvoudige civielrechtelijke jaarrekening	10
2.2.3	De geconsolideerde jaarrekening of geconsolideerde civielrechtelijke jaarrekening	11
2.3	De jaarrekening fiscaalrechtelijk bezien	12
2.3.1	Inleiding	12
2.3.2	De fiscale jaarrekening of enkelvoudige fiscaalrechtelijke jaarrekening	12
2.3.3	De jaarrekening van de fiscale eenheid of geconsolideerde fiscaalrechtelijke jaarrekening	14
2.3.4	De aangifte vennootschapsbelasting	14
2.4	Samenvatting	16
3	Regelgeving omtrent winstbelasting in de jaarrekening	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Uitgangspunten bij de regelgeving ten aanzien van winstbelasting	17
3.3	Aanpassingen van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving: RJ 272: 'Belastingen naar de winst' tijdens de onderzoeksperiode	21
3.4	De mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in Nederland in vergelijking met enkele ons omringende landen	23
3.5	Samenvatting	23
4	Overeenkomsten en verschillen bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid	25
4.1	Inleiding	25
4.2	Kapitaalbelangen	25
4.3	Waarderingsgrondslagen van deelnemingen	27
4.3.1	Inleiding	27
4.3.2	Civielrechtelijke waarderingsgrondslagen	28
4.3.3	Waardering van kapitaalbelangen onder IFRS	28
4.3.4	Fiscale waardering van deelnemingen en fiscale consolidatie	29
4.4	Consolidatiekring en fiscale eenheid	30
4.4.1	Inleiding	30
4.4.2	De consolidatiekring is congruent met de fiscale eenheid (A)	36
4.4.3	De consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid (B)	42
4.4.4	De consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid (C)	44
4.4.5	Consolidatiekring, fiscale eenheid en niet-100% deelnemingen	47
4.4.6	Horizontale en verticale verliescompensatie	47
4.5	Samenvatting	48
5	Kwaliteit van informatie	49
5.1	Inleiding	49
5.2	Stramien voor de opstelling en vormgeving van jaarrekeningen	49

5.3	Internationale opvattingen bij onderzoek naar de kwaliteit van de informatieverstrekking	52
5.4	Beoordeling van de kwaliteit van informatie bij vergelijkbaar onderzoek	57
5.5	Kwaliteit van de informatieverstrekking bij het in hoofdstuk 7 opgenomen intracomptabele model	58
5.6	Samenvatting	62
6	Empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening	63
6.1	Inleiding	63
6.2	Vaststellen van een maatstaf ter beoordeling van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening	65
6.3	Empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting	75
6.3.1	Inleiding	75
6.3.2	Resultaten van het empirisch onderzoek	77
6.3.3	Analyse van de resultaten van het empirisch onderzoek	86
6.4	Samenvatting	100
7	Model voor een intracomptabele verwerking van de aangifte Vpb in de vennootschappelijke jaarrekening	103
7.1	Inleiding	103
7.2	Afleiding van het model met als uitgangspunt de vennootschappelijke cijfers	104
7.2.1	Uitgangspunten bij het model	104
7.2.2	Comptabele verwerking: de opstelling van het model	105
7.2.3	Niet-aftrekbare bedragen algemeen, verliesverrekening, investeringsaftrek en deelnemingsvrijstelling in het model	110
7.3	Het model en de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat	115
7.4	Samenvatting	115
8	Conclusies en aanbevelingen	117
8.1	Inleiding	117
8.2	Confrontatie tussen de empirie en de regelgeving	117
8.3	Confrontatie tussen het model, de empirie en de regelgeving	120
8.4	Aanbevelingen	121
9	Samenvatting	125
	Summary	131
	Bijlagen	137
	Lijst van aangehaalde literatuur	139
	Trefwoordenregister	145
	Tabellenregister	149
	Curriculum vitae	151
	Bijlagen op cd-rom	153
A	Agglomeration Schedule	155
B	Overzichten waardering informatie-elementen	158
C	Beschrijving onderzoeksresultaten empirisch onderzoek	265
D	Onderzoekspopulatie uit de categorieën AEX/ Midkap en Overige beursgenoteerde ondernemingen	475
E	Specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk per onderneming	481

Lijst van afkortingen

AAC-briefing	Accountant Administratie Consulenten-briefing
AEX	Aandelen Euronext Amsterdam
art.	artikel
Asymp. Sig	Asymptotic significance
BNB	Beslissingen Nederlandse Belastingrechtspraak (vanaf 1953)
BV	Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
BW	Burgerlijk Wetboek
Cons.kr.	Consolidatiekring
Cr	Credit
c.s.	cum suis
D	Dochter (in de consolidatiestaat)
Dt	Debet
Dutch GAAP	Dutch Generally Accepted Accounting Principles
EU	European Union
EU GAAP	European Union Generally Accepted Accounting Principles
FAS(B)	Financial Accounting Standards (Board)
Feh/ feh	Fiscale eenheid
FOV	Fiscaal ondernemingsvermogen
Gem	Gemiddelde
IAS	International Accounting Standard(s)
IASC	International Accounting Standards Committee
IASB	International Accounting Standards Board
IB	Inkomstenbelasting
IFRS	International Financial Reporting Standard(s)
KST	Kosten
KV	Kostprijs verkopen
M	Moeder (in de consolidatiestaat)
MAB	Maandblad voor accountancy en bedrijfseconomie
Midkap	Amsterdamse Midkap Index (AMX) tweede index van de Amsterdamse Effectenbeurs
N	Aantal
NIVRA	Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants
Nr. nr.	Nummer
NTP	Nederlands Taxonomie Project
NV	Naamloze vennootschap
NVW	Netto vermogenswaarde
OV	Opbrengst verkopen
P./ p.	Pagina
red.	redactie
Richtlijn	Richtlijn voor de jaarverslaggeving
RD	Resultaat deelnemingen
RJ	Raad voor de Jaarverslaggeving
SD	Standaard deviatie
SIC	Standing Interpretations Committee (of the IASB)
Stb	Staatsblad
T.a.v.	Ten aanzien van
TBA	Tijdschrift voor bedrijfsadministratie
TDQM	Total Data Quality Management
UK	United Kingdom
UL	Universiteit Limburg
US	United States
US GAAP	United States Generally Accepted Accounting Principles
UvA	Universiteit van Amsterdam

V	Verlies
Var. coëf.	Variatiecoëfficiënt
vgl.	vergelijk
VLB	Voorziening latente belastingen
VPB, Vpb	Vennootschapsbelasting
W	Winst
Wet IB 1964	Wet op de Inkomstenbelasting 1964
Wet IB 2001	Wet op de Inkomstenbelasting 2001
Wet Vpb 1969	Wet op de Vennootschapsbelasting 1969
WFR	Weekblad Fiscaal Recht
WJO	Wet op de jaarrekening van ondernemingen
WS	Winstsaldo
WV	Winst- en Verliesrekening
WV-rekening	Winst- en verliesrekening
XBRL	Extensible Business Reporting Language
Z	Z-waarde

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Motivatie

Internationale harmonisatie van de externe verslaggeving van ter beurze genoteerde ondernemingen is een onderwerp dat al geruime tijd in de belangstelling staat. Het doel van deze harmonisatie is het bevorderen van de vergelijkbaarheid van gepubliceerde gegevens. ‘Harmonization is a proces of increasing the compatibility of accounting practices by setting bounds to their degree of variation’, aldus *Nobes en Parker* (p. 73).

Een van de belangrijkste hindernissen bij het tot stand brengen van harmonisatie is de enorme verscheidenheid aan verslaggevingssystemen in de verschillende landen. Hierbij moet niet uitsluitend worden gedacht aan het opstellen van de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening, maar ook aan de totstandkoming van de fiscale jaarrekening, respectievelijk de jaarrekening van de fiscale eenheid¹.

Bij de poging met deze normatieve² studie nieuwe inzichten te verwerven en daarmee bij te dragen aan een stap op weg naar verdere harmonisatie, is een drietal studies gezamenlijk aanleiding voor mijn onderzoek:

1. het in 1996 in dertien Europese landen gehouden onderzoek naar de koppeling tussen vennootschappelijke en fiscale winst³;
2. het in 1997 door het Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek uitgevoerde onderzoek naar de verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening⁴;
3. het in 1996 onder auspiciën van het Limperg Instituut gestarte onderzoek dat eind 2000 is afgerond. Dit onderzoek beoogde een inventarisatie en een analyse van het verkregen materiaal, teneinde te komen tot een gefundeerd oordeel over de kwaliteit van de externe financiële verslaggeving⁵.

Ad 1: In veel landen, waaronder Nederland, komt de fiscale jaarrekening van ondernemingen niet overeen met de vennootschappelijke jaarrekening. In bijvoorbeeld Duitsland daarentegen wordt de fiscale aangifte opgesteld op basis van de vennootschappelijke jaarrekening waardoor verschillen in beginsel niet mogelijk zijn.

Uit het onderzoek van *Hoogendoorn* in 1996 blijkt dat bij zeven landen sprake is van ontkoppeling (‘independence’) en bij de overige zes van koppeling (‘interdependence’) tussen de vennootschappelijke en de fiscale winst. In paragraaf 3.4 wordt hierop teruggekomen.

Het onderzoek in dertien landen toont aan dat het in Nederland, het Verenigd Koninkrijk en in Ierland gebruikelijk is, dat de vennootschappelijke jaarrekening afwijkt van de fiscale jaarrekening. Deze landen kennen al zeer lang een ‘independence’. In Duitsland, België, Finland, Frankrijk en Italië bestaat een sterke onderlinge ‘interdependence’ tussen de fiscale en de vennootschappelijke winst en het vermogen. In Denemarken, Noorwegen en Zweden is ‘independence’ respectievelijk ontstaan in 1981, 1992 en in 1996. In Tsjechië is in 1993 tot ‘independence’ besloten, terwijl Polen een alternatieve ontwikkeling doormaakte, door in 1995 over te gaan van een ‘sterke’ naar een ‘zwakke’ ‘interdependence’.

Ad 2: In 1997 werd, naar aanleiding van het onder 2 vermelde onderzoek in Nederland onder auspiciën van de Belastingdienst⁶ en de Universiteit van Amsterdam een symposium gewijd aan de verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening. In zijn bijdrage aan de naar aanleiding van genoemd symposium opgestelde ‘Beschouwingen over de verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening’, door hem bezien vanuit de externe verslaggeving, vraagt

¹ Relevante civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke begrippen worden in hoofdstuk 2 gedefinieerd en toegelicht.

² Zie ook paragraaf 5.5.

³ *Hoogendoorn M.N.* 1996, p. 783 – 794. De beschrijving van de dertien landen in dit artikel is gebaseerd op evenzoveel coauteurs die per land een beschrijving hebben gegeven van de ontwikkeling in de relatie tussen fiscaliteit en externe verslaggeving in de tijd, alsmede de feitelijke situatie hieromtrent in 1996.

⁴ Ministerie van Financiën 1997b, p. 27. Uit dit onderzoek blijkt dat op een totaal van 1.566 in het onderzoek betrokken aangiften gemiddeld drie verschillen per aangifte voorkwamen.

⁵ *Hoogendoorn en Mertens* 2001a, p. 13.

⁶ Ministerie van Financiën 1997a.

*Hoogendoorn*⁷ zich af, of verschillen in uitgangspunten en doelstellingen tussen de fiscale aangifte en de vennootschappelijke jaarrekening moeten of mogen leiden tot verschillen in winstbepaling.

De vennootschappelijke jaarrekening wordt beheerst door het rechtspersonenrecht, Titel 9 Boek 2 BW, waarbij in het bijzonder de artikelen 2:362 en 2:384 van belang zijn. Het in art. 2:362 lid 1 genoemde ‘verantwoord oordeel’ heeft primair betrekking op het vermogen en het resultaat. Bij de bepaling van het vennootschappelijke resultaat, de jaarwinst, worden ‘normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd’ gehanteerd.

De uitgangspunten bij de ‘aangifte’ worden beheerst door het fiscale recht. Hierbij zijn de artikelen 7 en 9 van de Wet op de Inkomstenbelasting 1964, de artikelen 3.8 en 3.25 van de Wet op de Inkomstenbelasting 2001 en art. 8 van de Wet op de Vennootschapsbelasting 1969 van belang. Op basis van art. 9 IB 1964 wordt de genoten winst bepaald volgens goed koopmansgebruik met inachtneming van de bestendige gedragslijn. Vanuit het fiscale gezichtspunt staan objectiviteit en voorzichtigheid centraal, hetgeen inhoudt dat winsten eerst worden genomen als deze zijn gerealiseerd.

Het vennootschappelijke begrip ‘normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd’ komt grotendeels overeen met het fiscale begrip ‘goed koopmansgebruik’.

Fiscaal mag het stelsel dat de ondernemer kiest evenwel niet in strijd zijn met:

- een uitdrukkelijke wetsbepaling
- de algemene opzet van de belastingwetgeving of
- de beginselen van de belastingwetgeving (BNB 1957/208).

Binnen de externe verslaggeving is een tendens waarneembaar, waaruit blijkt dat steeds vaker voor een minder voorzichtige, subjectievere benadering wordt gekozen en de neiging bestaat het realisatieprincipe los te laten. “Men mag zich niet *te* rijk rekenen, maar zeker ook niet *te* arm” (*Hoogendoorn* 1997, p. 20). Fiscaalrechtelijk blijft het realisatieprincipe echter van kracht. Zou dit niet zo zijn dan zou het tonen van ongerealiseerde winst kunnen leiden tot het betalen van belasting over die ongerealiseerde winst⁸. Civielrechtelijk is het heel goed mogelijk aandeelhouders waardecreatie te laten zien, zonder dat dit onmiddellijk leidt tot een uitgaande cashflow in de vorm van dividend.

Door deze subjectievere benadering verwijderd de vennootschappelijke winstbepaling zich volgens *Hoogendoorn* (1997, p. 23) steeds verder van de fiscale winstbepaling. *Hoogendoorn* wijt deze verwijdering aan de internationale harmonisatie, waarbij het toegenomen belang van de International Accounting Standards Board (IASB) een grote rol wordt toegedicht. Dit is bovendien niet alleen van belang voor internationaal werkende ondernemingen, maar evenzeer voor uitsluitend in Nederland werkzame bedrijven die aan Titel 9 onderworpen zijn. Beursgenoteerde ondernemingen zijn in de Europese Unie met ingang van 1 januari 2005 verplicht de geconsolideerde jaarrekening op te stellen volgens International Financial Reporting Standards (IFRS)⁹, terwijl daarnaast lidstaten het recht hebben voor de enkelvoudige jaarrekening IFRS toe te staan of voor te schrijven.

In zijn bijdrage aan de beschouwingen over verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening concludeert *Hoogendoorn* (1997, p. 24) dat er in steeds meer Europese landen sprake is van ‘independence’ en dat deze trend sterker wordt.

In de slotconclusie van de genoemde beschouwingen geeft *Hoogendoorn* (1997, p. 25) dan ook aan dat ‘independence’ van de vennootschappelijke en fiscale jaarrekening noodzakelijk is en dan ook gehandhaafd moet blijven; Nederland zou zich internationaal buiten spel plaatsen, indien een sterke ‘interdependence’ zou worden nagestreefd. Wel tekent hij hierbij aan, dat ‘independence’ voor hem uitsluitend inhoudt de mogelijkheid tot stelselverschillen. Bovendien merkt *Hoogendoorn* op dat het heel goed denkbaar is voor kleinere ondernemingen, waarvoor de internationale harmonisatie van weinig betekenis is, te streven naar zo weinig mogelijk verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening¹⁰.

Aan het slot van zijn betoog brengt *Hoogendoorn* (1997, p. 24) een belangrijke nuancering aan bij de bovengenoemde noodzakelijke ‘independence’. Het betreft het verschil tussen de vennootschappelijke en

⁷ *Hoogendoorn M.N.* 1997, p. 20.

⁸ Overigens bestaan er fiscaalrechtelijk uitzonderingen op het realisatieprincipe, zoals bij de waardering van vee, bos, lijfrenterechten, rentespaarbrieven en de waardering van onderhanden werken (‘percentage of completion method’).

⁹ Bron Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen van 11 september 2002, L 243/1, Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 19 juli 2002.

¹⁰ Zie ten aanzien hiervan ook het persbericht van de ministerraad van 1 juni 2007 uitgebracht door het Ministerie van Justitie, waarbij werd aangekondigd, dat de ministerraad had ingestemd met een wetsvoorstel tot wijziging van Boek 2 BW tot invoering van de mogelijkheid de jaarrekening van kleine rechtspersonen op te stellen volgens fiscale grondslagen en had besloten tot verzending hiervan naar de Raad van State voor advies.

de geconsolideerde jaarrekening. Formeel is de geconsolideerde jaarrekening in Nederland tot 2005 een onderdeel van de toelichting bij de vennootschappelijke jaarrekening¹¹, materieel zijn het twee verschillende jaarrekeningen. Voor de Nederlandse wet dienen beide jaarrekeningen een getrouw beeld te geven van vermogen en resultaat (artikelen 2:362 en 2:410 BW).

Interessant is in dit verband een door *Hoogendoorn* (1997, p. 24) gesuggereerde oplossing, waarbij zou kunnen worden gestreefd naar een mogelijke loskoppeling van de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening, waarbij het verantwoorde oordeel over vermogen en resultaat gereserveerd wordt voor de geconsolideerde jaarrekening. De vennootschappelijke jaarrekening krijgt in die situatie een veel meer juridische functie en zou tevens veel *sterker* kunnen aansluiten bij de fiscale jaarrekening.

Ook *Kampschöer* (1999, p. 10) doet in zijn oratie overeenkomstige voorstellen. Hij stelt voor, onder verwijzing naar *Hoogendoorn* (1997, p. 25), de bestaande koppeling tussen de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening los te laten. In dat geval zou de geconsolideerde jaarrekening voor het wettelijk vereiste inzicht kunnen zorgen. Bovendien zou er een koppeling moeten worden gelegd tussen de vennootschappelijke jaarrekening en de fiscale aangifte, die daardoor op *dezelfde wijze* zou worden opgesteld als de vennootschappelijke jaarrekening. Hierdoor zouden verschillen tussen de aangifte en de vennootschappelijke jaarrekening tot het verleden behoren.

In de toelichting op de jaarrekening zou tevens een volledige reconciliatie tussen de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening moeten worden opgenomen, gesegmenteerd naar binnenlandse en buitenlandse activiteiten. Als voordelen van zijn voorstel noemt *Kampschöer* (1999, p. 10 - 11):

1. “ ‘Umgekehrte Massgeblichkeit’ wordt voorkomen. Het wettelijk vereiste inzicht blijkt nu uit de geconsolideerde jaarrekening
2. Verschillen tussen de fiscale aangifte en de vennootschappelijke jaarrekening komen uit het ‘schemerduister’ van de bijlagen bij de aangifte. De verschillen bestaan nu uit verschillen tussen de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening.
3. Waarderings- en winstbepalingsstelsels die maatschappelijk niet meer aanvaardbaar zijn, kunnen nu ook niet meer in de fiscaliteit doorlopen.
4. De openbaar accountant is op de hoogte van de verschillen. Tot nu toe was kennis van fiscaliteit van belang voor de controle van de voorziening latente belastingen. Verschillen zullen nu deel uitmaken van de toelichting.”

Hoogendoorn is van mening dat de vennootschappelijke jaarrekening *sterker*¹² zou kunnen aansluiten bij de fiscale regelgeving. *Kampschöer* gaat verder en wenst volledige overeenstemming tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Beide auteurs schuiven de geconsolideerde jaarrekening naar voren teneinde het vereiste inzicht te tonen. Hiervoor is echter een wetswijziging noodzakelijk. Bij de genoemde voorstellen plaats ik de volgende kanttekeningen:

1. groepsmaatschappijen die de vennootschappelijke jaarrekening opstellen overeenkomstig de fiscale jaarrekening zullen bij het groepshoofd hoe dan ook hun vennootschappelijke jaarrekening moeten indienen volgens grondslagen die het tonen van inzicht door middel van de geconsolideerde jaarrekening mogelijk maken;
2. beide auteurs laten zich niet uit over de wijze waarop vennootschappen die *niet* tot de groep behoren hun vennootschappelijke jaarrekening dienen op te stellen. Ook deze ondernemingen kennen verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Ook deze ondernemingen zullen hun ‘performance’ moeten tonen¹³;
3. indien in het voorstel van *Hoogendoorn* de vennootschappelijke jaarrekening *sterker* zou moeten aansluiten bij de fiscale regelgeving, laat dit echter de mogelijkheid open voor verschillen tussen zowel de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening, als tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Een *sterker* aansluiten bij fiscale regelgeving hoeft immers geen *volledige* aansluiting te zijn.

Ad 3: Het derde onderzoek, dat mede aanleiding was voor deze studie, is het door het Limperg Instituut in 1996 opgezette en door *Hoogendoorn* en *Mertens* uitgevoerde onderzoek naar de kwaliteit van de externe verslaggeving in Nederland. Uit de resultaten hiervan blijkt een totale gemiddelde kwaliteitsscore van

¹¹ Met ingang van het boekjaar 2005 is de geconsolideerde jaarrekening een zelfstandig onderdeel van de gepubliceerde jaarrekening (art. 2:361 lid 1 BW).

¹² Mijns inziens stelt *Hoogendoorn* (1997) voor, voor wat betreft de enkelvoudige jaarrekening, de Nederlandse situatie van ‘independence’ tussen vennootschappelijke jaarrekening en fiscale jaarrekening te verlaten en weliswaar niet volledig, maar een belangrijke stap te zetten in de richting van ‘interdependence’ tussen beide jaarrekeningen.

¹³ Deze kanttekening is *minder* relevant geworden door art. 2:406 BW (nieuw).

53,53% bij 487¹⁴ in het onderzoek betrokken informatie-elementen. Hieronder bevindt zich een kwaliteitsscore van 46,11% op basis van 4 informatie-elementen met betrekking tot winstbelasting in de jaarrekening, hetgeen uit de Tabel 1.1 is af te lezen.

Tabel 1.1¹⁵ Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens

Jaarrekening onderdeel	Gemiddelde eindscore in %	Aantal informatie-elementen
Vorraden	96,30	6
Vlottende activa	87,50	6
Gebeurtenissen na balansdatum	85,42	4
Eigen vermogen	78,53	56
Financiële vaste activa	75,92	13
Materiële vaste activa	75,06	20
Winst- en verliesrekening	73,89	57
Schulden	71,39	17
Stelselwijzigingen	67,44	11
Vreemde valuta	61,95	5
Winst per aandeel	60,74	20
Voorzieningen	58,60	20
Risico's samenhangend met financiële instrumenten	51,16	2
Consolidatie	51,02	10
Immateriële vaste activa	50,51	19
Belastingen	46,11	4
Overheidssubsidies	41,67	4
Kasstroomoverzicht	38,47	50
Afgeleide financiële instrumenten	38,05	5
Meerjarenoverzicht	37,31	50
Toelichting (overige elementen)	37,07	18
Fusies, overnames en afstotingen	27,16	43
Segmentatie	23,62	44
Leasecontracten	20,19	3
Gemiddeld/ Totaal	53,53	487

Bron: Onderzoek Limperg Instituut 2001, p. 56.

De gemiddelde kwaliteitsscore houdt in, dat 53,53% van de onderzochte informatie-elementen bij de onderzoekspopulatie in de jaarrekeningen zijn aangetroffen. Er blijkt 46,47% ruimte voor verbetering. Voor informatie-elementen ten aanzien van de winstbelasting is 53,89% ruimte voor verbetering.

Naast de drie genoemde onderzoeken die aan de basis staan van deze studie, met (deels) winstbelasting als onderwerp, is eveneens het *belang* van belastingen in de jaarrekening een aspect dat aandacht verdient. Afhankelijk van het vigerende belastingtarief wordt een evenredig deel van het resultaat als belastinglast of –bate in de winst- en verliesrekening verantwoord. Deze belastinglast of –bate wordt mede beïnvloed door overige tijdelijke verschillen, waardoor een onder- of overdruk vennootschapsbelasting ontstaat¹⁶ en daardoor verschillen tussen de effectieve en de nominale belastingdruk. Het is daarom ook geen toeval dat drie van de vier informatie-elementen ten aanzien van winstbelasting in het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens (2001) betrekking hebben op de effectieve belastingdruk en daarmee informatie verstrekken over de overige tijdelijke verschillen¹⁷.

¹⁴ Voor een uitvoerige beschrijving van de door Hoogendoorn en Mertens (2001) gehanteerde uitgangspunten bij hun onderzoek verwijs ik naar hoofdstuk 6 van deze studie.

¹⁵ Vet gedrukte tekst is van mijn hand (JW).

¹⁶ Zie ook hoofdstuk 3.

¹⁷ Hoogendoorn en Mertens betrekken de volgende vier informatie-elementen ten aanzien van winstbelasting in hun onderzoek:

1. de reden voor de afwijking tussen effectief belastingpercentage huidige en vorig boekjaar;
2. de opbouw van het effectieve belastingtarief;
3. de vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar;
4. de omvang van de compensabele verliezen.

Wordt bovendien door middel van de mutatie in de latente belastingen informatie verstrekt over de belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen, dan is ongeacht de omvang van het vennootschappelijke resultaat de winstbelasting in de jaarrekening van belang voor het inzicht in de fiscale jaarrekening. De (verwerking van) winstbelasting slaat de brug tussen beide jaarrekeningen.

Hiervoor zijn ontwikkelingen gesignaleerd ten aanzien van de informatieve waarde van de vennootschappelijke jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening. Bovendien zijn gedachten aangehaald om tot aanpassing van de functie van de verschillende jaarrekeningen te komen. In de jaren tot aan de verplichte invoering van IFRS voor beursgenoteerde ondernemingen in de Europese Unie (1 januari 2005) kan in de praktijk van de jaarverslaggeving mogelijk nog een opmerkelijke tendens worden waargenomen. Er zijn indicaties dat een toenemend aantal vennootschappen met betrekking tot winstbelasting in de toelichting meer informatie in de jaarrekening opneemt, dan op grond van wet- en regelgeving noodzakelijk is. Hiermee lopen deze ondernemingen vóóruit op de wet en regelgeving¹⁸, waarmee deze 'best practice' zich lijkt aan te dienen als toekomstige wetgeving.

1.2 Probleemstelling

Na bestudering van de onderzoeksresultaten uit de drie in de inleiding genoemde onderzoeken dringt de vraag zich op, of het mogelijk is een theoretisch model voor de jaarrekening te ontwikkelen, waarin de voordelen genoemd door *Hoogendoorn* en *Kampschöer* zijn opgenomen en, indien mogelijk, worden overtroffen en waarbij eventuele nadelen¹⁹ kunnen worden vermeden. Bovendien zou het beoogde model als katalysator kunnen dienen bij de waarneembare drang tot verdergaande disclosure bij verwerking van vennootschapsbelasting in de jaarrekening.

Uit het bovenstaande is de volgende probleemstelling af te leiden:

Op welke wijze kan gelijktijdig een intracomptabele civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening worden samengesteld en kan worden vastgesteld of het kwaliteitsniveau van de disclosure van belastingen naar de winst in de gepubliceerde jaarrekening hiervoor gelijktijdig en volgtijdelijk toereikend is?

Hierbij worden de volgende vijf onderzoeksvragen geformuleerd:

- A. *kan een theoretisch model worden ontwikkeld waarmee een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening, zowel enkelvoudig als geconsolideerd leidt tot één document waarvan zowel de aangifte voor de vennootschapsbelasting, de vermogensreconciliatie als de winstreconciliatie deel uitmaken?*
- B. *zijn in de momenteel gepubliceerde jaarrekeningen voldoende fiscale componenten opgenomen om toepassing van het ontwikkelde model mogelijk te maken?*
- C. *geeft de kwaliteit van de informatie omtrent de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode een verbetering te zien?*
- D. *geeft het definitief worden van een Richtlijn dan wel invoering van een Richtlijn een verbetering van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te zien?*
- E. *welke aanpassingen in de gepubliceerde jaarrekening zijn bij onvoldoende beschikbare informatie noodzakelijk om het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk te maken?*

Indien het model kan worden afgeleid, wordt een onlosmakelijke band gesmeed tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Doordat ook de fiscale aangifte deel uitmaakt van het model en hierbij zonder extra werkzaamheden de voor de fiscale aangifte noodzakelijke winst- en vermogensreconciliaties gegenereerd worden, kunnen door deze administratieve vereenvoudigingen belangrijke besparingen op de maatschappelijke kosten worden gerealiseerd. Naast de administratieve vereenvoudiging kan met behulp van het voorgestelde model een tweede doel worden bereikt. Het model vereist namelijk gedetailleerde informatieverstrekking. Hierbij gaat het om informatie die momenteel op grond van regelgeving dient te worden verstrekt, maar thans in onvoldoende mate *wordt* verstrekt. Het door het model 'afdwingen' van deze informatie bevordert de informatieverstrekking en daarmee het inzicht. Vanzelfsprekend dient bij het al of niet opnemen van informatie steeds een afweging plaats te

Naast de genoemde informatie-elementen zijn ook elementen ten aanzien van de winstbelasting onder de voorzieningen opgenomen.

¹⁸ *Witjes* en *Kuijl* 2006. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de bespreking van de onderzoeksresultaten van het empirisch onderzoek in hoofdstuk 6.

¹⁹ Zie ook de in de vorige paragraaf opgenomen kanttekeningen.

vinden tussen de voordelen van het beschikbaar stellen van informatie en de kosten die hiermee gepaard gaan²⁰.

1.3 Opzet van de studie

Ter beantwoording van de probleemstelling en de daarbij gestelde vijf onderzoeksvragen worden in hoofdstuk 2 de in de civielrechtelijke- en fiscaalrechtelijke literatuur voorkomende, vaak gelijklopende maar qua betekenis soms uiteenlopende, relevante begrippen geanalyseerd, om vervolgens tot definiëring te komen voor het vervolg van deze studie. Aansluitend wordt de aangifte vennootschapsbelasting voor zover noodzakelijk besproken, waarbij de verbanden tussen de bij de aangifte te verstrekken overzichten worden belicht en waarbij de structuur van de aangifte vennootschapsbelasting wordt aangegeven.

Als referentiekader voor het empirisch onderzoek, alsmede voor de opbouw van het intracomptabele model komt in hoofdstuk 3 de regelgeving omtrent de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening aan de orde, voor zover deze van toepassing is op de periode waarin het empirisch onderzoek is uitgevoerd en welke periode loopt van 1998 tot en met 2005²¹. In dit hoofdstuk wordt tevens stilgestaan bij de uitgangspunten en de methoden ter verwerking van de belastinglast in de jaarrekening. Na opsomming van de aanpassingen van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (Richtlijnen) ten tijde van de onderzoeksperiode wordt het hoofdstuk afgesloten met een beschouwing over de mate van koppeling tussen de fiscaliteit en de externe verslaggeving en de invloed daarvan op het ontwikkelde model.

Omdat de probleemstelling niet alleen betrekking heeft op de enkelvoudige maar ook op de geconsolideerde jaarrekening wordt in hoofdstuk 4 de problematiek aan de orde gesteld die bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk tot een afwijkende uitwerking aanleiding kan geven. Hierbij kan worden gedacht aan de fiscaal ten opzichte van vennootschappelijk afwijkende gedragslijn voor wat betreft de betaalde goodwill²² en civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk afwijkende waarderingsgrondslagen. De literatuur²³ besteedt tot op heden weinig aandacht aan de problematiek van het al of niet doorbelasten van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid. Daar de keuze voor één van de door de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) voorgeschreven varianten invloed kan hebben op de gepubliceerde jaarrekening, wordt in hoofdstuk 4 uitgebreid aandacht besteed aan de doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid. Tevens wordt onderzocht of, gegeven bepaalde vooronderstellingen, alle mogelijke varianten even gewenst zijn.

In hoofdstuk 5 wordt nagegaan op welke wijze de kwaliteit van informatie kan worden beoordeeld. Allereerst wordt daartoe stilgestaan bij de kwaliteitskenmerken van het, door het IASC²⁴ ontwikkelde en door de RJ overgenomen en vertaalde 'Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements' (het Stramien voor de opstelling en vormgeving van jaarrekeningen), alsmede bij de kwaliteitskenmerken van het, door de Financial Accounting Standard Board (FASB) ontwikkelde, Amerikaanse Framework, de 'Statements of Financial Accounting Concepts'. Vervolgens wordt aandacht besteed aan recente buitenlandse literatuur waarin onderzoek naar de kwaliteit van informatie centraal staat. Ook wordt in dit hoofdstuk nagegaan op welke wijze bij het (vergelijkbare) onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* criteria voor kwaliteit van externe verslaggeving zijn ontwikkeld. Tot slot wordt uiteengezet hoe de kwaliteit van de informatie wordt beoordeeld bij het empirisch onderzoek van de onderhavige studie.

In hoofdstuk 6 worden de opzet en de resultaten van het uitgevoerde empirisch onderzoek beschreven, gehouden onder 109 voor de periode 1998-2003 en 97²⁵ voor de periode 2004-2005 aan de Amsterdamse Effectenbeurs genoteerde ondernemingen. In het over de periode 1998 tot en met 2005 uitgevoerde empirisch onderzoek is de naleving van de wet- en regelgeving in de praktijk ten aanzien van de

²⁰ Zie ook de uitwerking van het begrip 'materialiteit' in hoofdstuk 5.

²¹ Voor ondernemingen met een gebroken boekjaar loopt de periode van 1997/1998 tot en met 2004/2005.

²² Fiscaal mag op goodwill begrepen in de verkrijgingsprijs van deelnemingen niet worden afgeschreven. Op betaalde goodwill uit andere hoofde dan overneming mag fiscaal ten hoogste 10% worden afgeschreven.

²³ Zie Tempelaar, 1985, p. 180 – 185, van Utteren, 1985, p. 388 – 391, van Hoepen 1993, p. 325 – 334 en van der Wel, 1998, p. 337 – 346..

²⁴ International Accounting Standards Committee, de latere IASB: International Accounting Standards Board.

²⁵ Voor twaalf ondernemingen geldt dat zij in de periode 2004-2005 niet meer (zelfstandig) beursgenoteerd zijn.

verwerking van winstbelasting in de jaarrekening nagegaan. Hiermee wordt niet alleen de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening vastgesteld, maar vindt tevens een inventarisatie plaats van de noodzakelijke bouwstenen voor de gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de enkelvoudige of de geconsolideerde vennootschappelijke jaarrekening en de aangifte vennootschapsbelasting. In hoofdstuk 6 zijn voor de onderzoeksperiode tevens de ontwikkelingen in de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening vastgelegd en vervolgens met behulp van een hiërarchische clusteranalysetechniek tot uitdrukking gebracht.

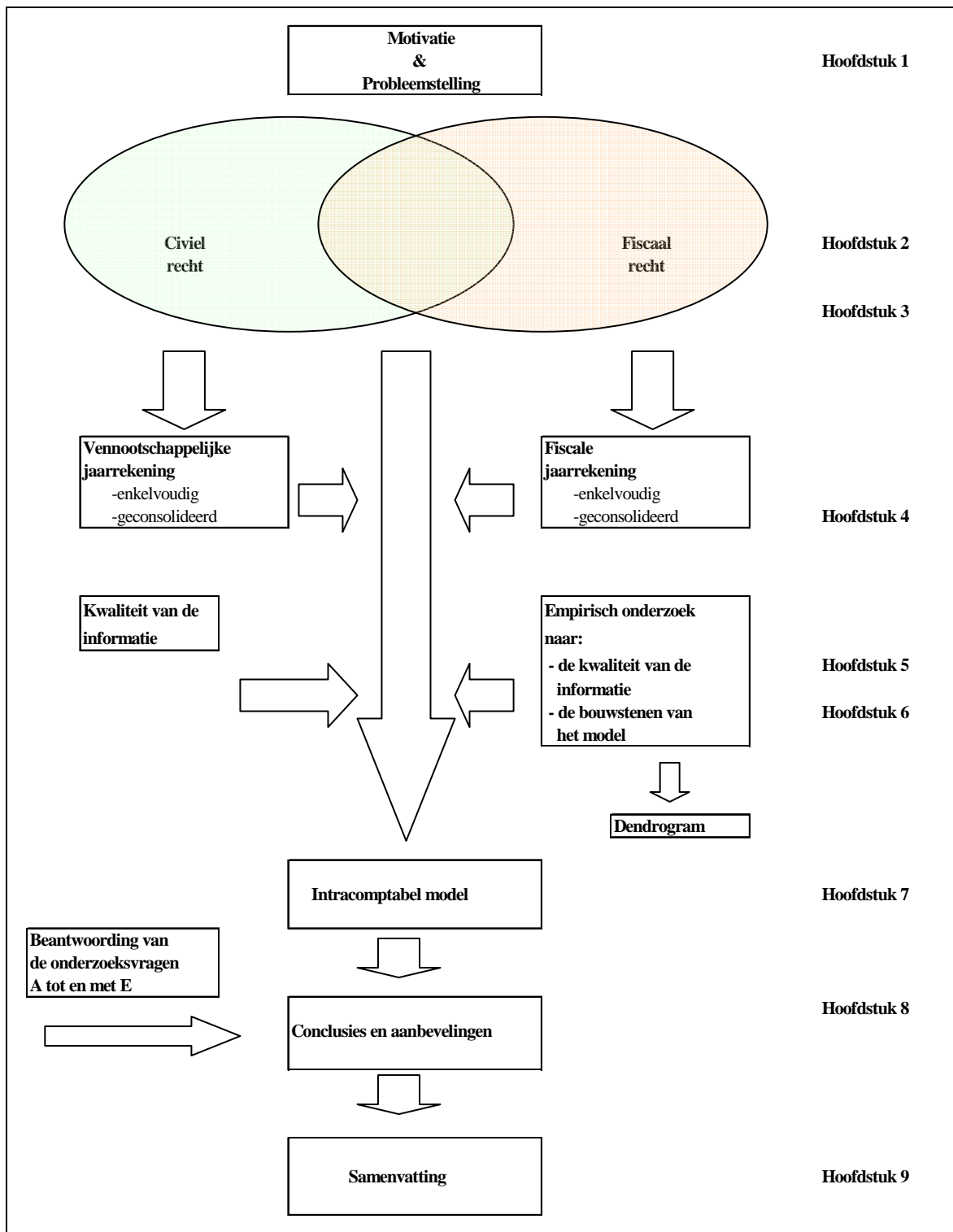
Nadat in de hoofdstukken 2 tot en met 6 aandacht is besteed aan de wet- en regelgeving en de empirie, wordt in hoofdstuk 7 een model opgezet waarbij zowel enkelvoudig als geconsolideerd de vennootschappelijke balans en winst- en verliesrekening, de fiscale jaarstukken en de aangifte vennootschapsbelasting gelijktijdig intracomptabel worden samengesteld. Hierbij worden tevens de vermogens- en winstreconciliatie gegenereerd.

In hoofdstuk 8 wordt allereerst de confrontatie tussen de empirie en de regelgeving beschreven, waarna ook de confrontatie tussen het intracomptabele model en de empirie en de regelgeving plaatsvindt. Bij deze laatste confrontatie worden tevens de vijf in de probleemstelling opgenomen onderzoeksvragen beantwoord. Vervolgens wordt stilgestaan bij, voor dit onderzoek, interessante ontwikkelingen na de onderzoeksperiode in het kader van het door de ministeries van Justitie en Financiën opgezette Nederlandse Taxonomie Project. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele aanbevelingen en voorstellen tot vervolgonderzoek.

In hoofdstuk 9 is de samenvatting opgenomen.

Een samenvattend overzicht van de dissertatie is op de volgende pagina als 'Leeswijzer' opgenomen.

Leeswijzer dissertatie

Literatuurverwijzingen

Bij verwijzingen naar de in de bijlagen opgenomen lijst van aangehaalde literatuur wordt gebruik gemaakt van citeertitels die in deze lijst vóór de desbetreffende literatuur zijn opgenomen. Bij verwijzingen naar dezelfde auteur(s) wordt een jaartal in de citeertitel opgenomen, terwijl bij verwijzingen naar auteurs met dezelfde achternaam de voorletters aan de citeertitel worden toegevoegd.

Hoofdstuk 2 De jaarrekening civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk bezien

2.1 Inleiding

In Titel 9 Boek 2 BW zijn onder andere wettelijke regelingen opgenomen voor de inrichting van het jaarverslag, de jaarrekening en de overige gegevens. Ook de door de IASB uitgegeven standaarden geven aanwijzingen voor de inrichting van de jaarrekening. Zo stelt IAS 1 (Presentation of Financial Statements) in alinea 8 dat een volledige jaarrekening bestaat uit de balans, de winst- en verliesrekening, een overzicht van mutaties in het eigen vermogen, het kasstroomoverzicht, de waarderings- en resultaatbepalingsgrondslagen en overige toelichting. Een belangrijk verschil tussen Titel 9 Boek 2 BW en de IAS 1 is de indeling van de balans en de winst- en verliesrekening. In de Nederlandse situatie kunnen ondernemingen afhankelijk van de omstandigheden een keuze maken uit modellen voor de balans en winst- en verliesrekening. IAS 1 kent deze modellen niet en hanteert derhalve geen vaste indelingen voor de betreffende stukken. Een van de meest in het oog springende gevolgen van dit verschil¹ komt tot uitdrukking bij de post voorzieningen. In de Nederlandse situatie krijgen de voorzieningen een plaats op de balans tussen het eigen en het vreemd vermogen op lange termijn, terwijl voorzieningen onder IAS 1, afhankelijk van de looptijd, deel uitmaken van het vreemd vermogen op lange of op korte termijn. Zoals uit hoofdstuk 1 blijkt, heeft deze studie zowel betrekking op het civiele als het fiscale recht. In de regelgeving en in de civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke literatuur komen met betrekking tot de jaarrekening gelijklopende begrippen voor, waarvan de betekenis echter uiteen kan lopen. Om hieromtrent duidelijkheid te krijgen, is het noodzakelijk de voorkomende begrippen te analyseren, om daarna in dit hoofdstuk tot definiëring te komen voor het vervolg van de studie. Hierbij sluit ik zoveel als mogelijk aan bij de in de literatuur gangbare definities.

Civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk worden met betrekking tot de jaarrekening of delen daarvan de begrippen ‘enkelvoudig’ en ‘geconsolideerd’ gehanteerd, waarvan de combinatiemogelijkheden in kolom 1 en 2 van Tabel 2.1 zijn opgenomen. De geconsolideerde jaarrekening (art. 2:405 lid 1 BW) maakt met ingang van 1 januari 2005 geen deel meer uit van de toelichting, maar neemt een zelfstandige plaats in binnen het geheel van jaarstukken. In de kolommen 3 en 4 is bovendien de gangbare terminologie opgenomen die in het verdere verloop van deze studie wordt gehanteerd. In dit hoofdstuk komen eerst de civielrechtelijke combinatiemogelijkheden aan de orde, gevolgd door de fiscaalrechtelijke combinatiemogelijkheden.

In het spraakgebruik en in de literatuur² komen voor het begrip ‘vennootschappelijke jaarrekening’ als synoniemen voor: ‘bedrijfseconomische jaarrekening’, ‘commerciële jaarrekening’ en ‘handelsrechtelijke jaarrekening’. Het zijn termen die vaak worden gebezigd om een tegenstelling ten opzichte van de fiscale jaarrekening te suggereren. Uit het arrest van de Hoge Raad, 8 mei 1957, BNB 1957/208 blijkt evenwel, dat zowel de vennootschappelijke als de fiscale jaarrekening zich bij de waarde- en winstbepaling laten leiden door de bedrijfseconomie, waardoor het typeren van één van beide als bedrijfseconomisch, de ander tekort doet. De term ‘bedrijfseconomische jaarrekening’ verdient hierdoor geen voorkeur. Ook de term ‘commerciële jaarrekening’, als synoniem voor de vennootschappelijke jaarrekening, is bezwaarlijk, daar een dergelijke jaarrekening niets met commercie te maken heeft³. De term handelsrechtelijke jaarrekening geeft meer dan andere benamingen aan, dat het om een voornamelijk juridisch document gaat. Echter in situaties waarbij naast de handelsrechtelijke jaarrekening *geen* geconsolideerde jaarrekening wordt gepresenteerd, heeft *Brink* (zie voetnoot 2) ook tegen deze benaming bezwaren.

¹ Voor de overige verschillen tussen Titel 9 Boek 2 BW en IAS 1 verwijs ik naar *Backhuijs*, 2006, p. 96.

² Zie *Bindenga* 1984, p. 146 – 148 en *Brink* 1989, p. 65 – 79.

³ Ministerie van Financiën 1997b, p. 8. Opmerkelijk hierbij is wel, dat de Belastingdienst bij de aangifte vennootschapsbelasting tot op heden de term ‘commerciële jaarstukken’ hanteert.

Tabel 2.1⁴ Jaarrekeningbegrippen

	1	2	3	4
Jaarrekening	Enkelvoudig	Geconsolideerd	Gangbare terminologie	
	A1	B1	C1	D1
Civilrechtelijk	Enkelvoudige civilrechtelijke jaarrekening	Geconsolideerde civilrechtelijke jaarrekening	Vennootschappelijke jaarrekening	Geconsolideerde jaarrekening
	E1	F1	G1	H1
Fiscaalrechtelijk	Enkelvoudige fiscaalrechtelijke jaarrekening	Geconsolideerde fiscaalrechtelijke jaarrekening	Fiscale jaarrekening	Jaarrekening van de fiscale eenheid
Balans				
	A2	B2	C2	D2
Civilrechtelijk	Enkelvoudige civilrechtelijke balans	Geconsolideerde civilrechtelijke balans	Vennootschappelijke balans	Geconsolideerde balans
	E2	F2	G2	H2
Fiscaalrechtelijk	Enkelvoudige fiscaalrechtelijke balans	Geconsolideerde fiscaalrechtelijke balans	Fiscale balans	Geconsolideerde fiscale balans
WV-rekening				
	A3	B3	C3	D3
Civilrechtelijk	Enkelvoudige civilrechtelijke WV-rekening	Geconsolideerde civilrechtelijke WV-rekening	Vennootschappelijke WV-rekening	Geconsolideerde WV-rekening
	E3	F3	G3	H3
Fiscaalrechtelijk	Enkelvoudige fiscaalrechtelijke WV-rekening	Geconsolideerde fiscaalrechtelijke WV-rekening	Fiscale WV-rekening	Geconsolideerde fiscale WV-rekening

Indien een onderneming in de vorm van een NV of BV wordt gedreven, wordt in deze studie in de Nederlandse situatie de, inmiddels in brede kring ingeburgerde, term ‘vennootschappelijke jaarrekening’ gebruikt.

2.2 De jaarrekening civilrechtelijk bezien

2.2.1 Inleiding

In Tabel 2.1 zijn de civil- en fiscaalrechtelijke combinatiemogelijkheden van de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekeningen schematisch opgenomen. In de volgende subparagrafen worden allereerst de civilrechtelijke jaarrekeningbegrippen besproken, daarna de fiscaalrechtelijke. De hierin opgenomen definities van de respectievelijke jaarrekeningbegrippen vormen het uitgangspunt voor het vervolg van deze studie.

2.2.2 De vennootschappelijke jaarrekening of enkelvoudige civilrechtelijke jaarrekening

De vennootschappelijke jaarrekening (C1) of enkelvoudige civilrechtelijke jaarrekening (A1) wordt als volgt gedefinieerd:

⁴ In Tabel 2.1 staan in de letter-cijfercombinaties de letters A tot en met D voor de civilrechtelijke en E tot en met H voor de fiscaalrechtelijke begrippen, terwijl de kolommen 1 en 3 ‘enkelvoudig’ en 2 en 4 ‘geconsolideerd’ aanduiden.

De vennootschappelijke jaarrekening of enkelvoudige civielrechtelijke jaarrekening is het geheel van balans en winst- en verliesrekening en de op beide stukken betrekking hebbende toelichting van een vennootschap/ rechtspersoon.

Twee belangrijke componenten van de vennootschappelijke jaarrekening, de balans en de winst- en verliesrekening, worden als volgt gedefinieerd:

Vennootschappelijke balans (C2) of enkelvoudige civielrechtelijke balans (A2)

De vennootschappelijke balans of enkelvoudige civielrechtelijke balans is het geheel van activa en passiva welke de samenstellende componenten van het vennootschappelijk ondernemingsvermogen vormen, vgl. art. 2:361 lid 1 BW.

Vennootschappelijke winst- en verliesrekening (C3) of enkelvoudige civielrechtelijke winst- en verliesrekening (A3)

De vennootschappelijke winst- en verliesrekening of enkelvoudige civielrechtelijke winst- en verliesrekening is het geheel van baten en lasten van het boekjaar, waarvan het saldo het resultaat van het boekjaar weergeeft.

Wettelijk inzicht

De vennootschappelijke of enkelvoudige civielrechtelijke jaarrekening wordt beheerst door het vennootschapsrecht, met name door Titel 9 Boek 2 BW ('de jaarrekening en het jaarverslag'), waarbij in het bijzonder de art. 2:361 lid 1⁵, 2:362⁶ van belang zijn, alsmede art. 2:384 waarin de voorschriften omtrent de grondslagen van waardering en bepaling van het resultaat zijn gegeven.

2.2.3 De geconsolideerde jaarrekening of geconsolideerde civielrechtelijke jaarrekening

De geconsolideerde jaarrekening (D1) of geconsolideerde civielrechtelijke jaarrekening (B1) wordt als volgt gedefinieerd:

De geconsolideerde jaarrekening of geconsolideerde civielrechtelijke jaarrekening is de jaarrekening waarin activa en passiva, baten en lasten van de rechtspersonen en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen als één geheel worden opgenomen. vgl. art. 2:405 lid 1 BW⁷.

De in deze definitie genoemde activa en passiva vormen de geconsolideerde balans (D2) of geconsolideerde civielrechtelijke balans (B2) waarvan de definitie luidt:

De geconsolideerde balans of geconsolideerde civielrechtelijke balans is de balans waarin activa en passiva van de rechtspersonen en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen als één geheel worden opgenomen.

⁵ In het BW wordt onder jaarrekening verstaan: de balans en de winst- en verliesrekening met toelichting.

⁶ Art. 2:362 lid 1 BW: De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon. Indien de internationale vertakking van zijn groep dit rechtvaardigt, kan de rechtspersoon de jaarrekening opstellen naar normen die in het maatschappelijk verkeer in een van de andere lidstaten van de Europese Gemeenschap als aanvaardbaar worden beschouwd en het in de eerste volzin bedoelde inzicht geven. Indien de rechtspersoon van deze mogelijkheid gebruik maakt, wordt door hem hiervan in de toelichting melding gemaakt.

Art. 2:362 lid 2 BW: De balans met toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het vermogen en zijn samenstelling in actief- en passiefposten op het einde van het boekjaar weer. De balans mag het vermogen weergeven, zoals het wordt samengesteld met inachtneming van de bestemming van de winst of de verwerking van het verlies, of, zolang deze niet vaststaat, met inachtneming van het voorstel daartoe.

Art. 2:362 lid 3 BW: De winst- en verliesrekening met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het resultaat van het boekjaar en zijn afleiding uit de posten van baten en lasten weer.

⁷ Met ingang van 1 januari 2005 moeten naast de rechtspersonen en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen ook andere rechtspersonen waarover het hoofd van de groep centrale leiding heeft en rechtspersonen waarover het hoofd van de groep overheersende invloed ('control') kan uitoefenen in de consolidatie worden betrokken. Zie art. 2:406 lid 1.

De activa en passiva vormen de samenstellende componenten van het vermogen van de groep of het groepsdeel.

De in de definitie van de geconsolideerde jaarrekening genoemde baten en lasten vormen de geconsolideerde winst- en verliesrekening (D3) of geconsolideerde civielrechtelijke winst- en verliesrekening (B3) waarvan de definitie als volgt luidt:

De geconsolideerde winst- en verliesrekening of geconsolideerde civielrechtelijke winst- en verliesrekening is de winst- en verliesrekening waarin de baten en lasten van de rechtspersonen en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen als één geheel worden opgenomen.

De baten en lasten bepalen de grootte van het resultaat van het boekjaar van de groep of het groepsdeel.

Overeenkomst tussen vennootschappelijk en geconsolideerd eigen vermogen

Tot en met het boekjaar 2004 dienden op grond van art. 2:411 lid 3 BW verschillen tussen het eigen vermogen op de enkelvoudige en de geconsolideerde vennootschappelijke balans, alsmede verschillen tussen het resultaat volgens de enkelvoudige en de geconsolideerde winst- en verliesrekening te worden toegelicht⁸. Hierbij gaat de wet er kennelijk van uit dat er in beginsel overeenstemming bestaat tussen enkelvoudig en geconsolideerd eigen vermogen en resultaat⁹. *Brink* (1989, p. 66) spreekt, met betrekking tot de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening, van een ‘Siamese tweeling, die door het eigen vermogen en het resultaat met elkaar vergroeid zijn’. Bij het empirisch onderzoek, waarvan de beschrijving in hoofdstuk 6 is opgenomen, is onder andere de overeenstemming tussen het vennootschappelijk en het geconsolideerde eigen vermogen onderzocht. Voor de uitkomsten verwijst ik naar het betreffende hoofdstuk.

2.3 De jaarrekening fiscaalrechtelijk bezien

2.3.1 Inleiding

In paragraaf 2.3 wordt stilgestaan bij de fiscaalrechtelijke jaarrekening. Allereerst worden in paragraaf 2.3.2 begrippen met betrekking tot de fiscale jaarrekening besproken. Daarna worden naast de met Tabel 2.1 corresponderende begrippen tevens de fiscale periodewinst, de fiscale totaalwinst, de vermogensreconciliatie en de winstreconciliatie gedefinieerd, in paragraaf 2.3.3 gevolgd door de verklaring van de begrippen met betrekking tot de jaarrekening van de fiscale eenheid. In paragraaf 2.3.4 worden de samenstellende delen van de aangifte vennootschapsbelasting opgenomen en wordt zowel stilgestaan bij de herleiding van de aangifte vanuit het vennootschappelijk vermogen als vanuit het vennootschappelijk resultaat.

2.3.2 De fiscale jaarrekening of enkelvoudige fiscaalrechtelijke jaarrekening

De fiscale jaarrekening (G1) of enkelvoudige fiscaalrechtelijke jaarrekening (E1) wordt als volgt gedefinieerd:

De fiscale jaarrekening of enkelvoudige fiscaalrechtelijke jaarrekening is het geheel van fiscale balans en fiscale winst- en verliesrekening en de toelichting daarop die, indien de fiscale balans en de fiscale winst- en verliesrekening verschillen van respectievelijk de vennootschappelijke balans en de

⁸ Met ingang van 1 januari 2005 is art. 2:411 lid 3 BW vervallen, maar is de strekking hiervan opgenomen in art. 2:389 lid 10. Zie ook RJ 217.102. Vooruitlopend op de in hoofdstuk 6 opgenomen beschrijving van het empirisch onderzoek kan worden opgemerkt, dat toepassing van IFRS nauwelijks invloed heeft uitgeoefend op de overeenstemming van het enkelvoudige en geconsolideerde eigen vermogen en resultaat (zie Tabel 6.13).

⁹ Overigens merkt *Krens* in *Nivra-geschrift* 51, 1989, p. 96, hierover op, dat het om een typisch Nederlands standpunt gaat dat verstrekkende gevolgen heeft. De problematiek van de wettelijke reserve deelnemingen en de verwerking van goodwill samenhangend met de waardering van deelnemingen in de enkelvoudige jaarrekening vloeit hieruit voort.

vennootschappelijke winst- en verliesrekening, ten minste een vermogensreconciliatie en een winstreconciliatie bevat. (vgl. Frank, 1999)

Uit deze definitie blijkt dat, indien verschillen met de vennootschappelijke jaarrekening voorkomen de fiscale jaarrekening een vermogens- en winstreconciliatie dient te bevatten¹⁰.

Naar analogie van de definitie van de vennootschappelijke jaarrekening worden in de definitie van de fiscale jaarrekening de balans en de winst- en verliesrekening als de belangrijke componenten genoemd. Deze componenten worden als volgt gedefinieerd:

Fiscale balans¹¹ (G2) of enkelvoudige fiscaalrechtelijke balans (E2)

De fiscale balans of enkelvoudige fiscaalrechtelijke balans is een getrouwe, stelselmatige en duidelijke opstelling van de volgens goed koopmansgebruik gewaardeerde componenten van het fiscaal ondernemingsvermogen. (vgl. Frank)¹²

Fiscale winst- en verliesrekening (G3) of enkelvoudige fiscaalrechtelijke winst- en verliesrekening (E3)

De fiscale winst- en verliesrekening of enkelvoudige fiscaalrechtelijke winst- en verliesrekening is een getrouwe, stelselmatige en duidelijke opstelling van baten en lasten, indien en voor zover fiscaal relevant, waarvan het saldo de fiscale periodewinst¹³ aangeeft. (vgl. Frank)¹⁴

De definitie van de fiscale periodewinst luidt dan ook als volgt:

De fiscale periodewinst is de aan een jaar toegerekende voordelen uit onderneming¹⁵

De fiscale totaalwinst wordt als volgt gedefinieerd:

Het bedrag van de voordelen uit onderneming, welke voordelen worden behaald gedurende het tijdvak dat de onderneming voor één en dezelfde belastingplichtige bron van inkomen is¹⁶.

De herleiding van het fiscale ondernemingsvermogen uit het vennootschappelijke eindvermogen wordt vermogensreconciliatie genoemd. Frank definieert de vermogensreconciliatie als volgt:

Vermogensreconciliatie is de verklaring voor het verschil tussen het vennootschappelijk eindvermogen gecorrigeerd met kapitaalmutaties in het afgelopen boekjaar en het fiscale ondernemingsvermogen aan het einde van die periode. (vgl. Frank)¹⁷

De herleiding van de fiscale winstberekening uit de vennootschappelijke winst- en verliesrekening wordt winstreconciliatie genoemd. Frank¹⁸ definieert de winstreconciliatie als volgt:

Winstreconciliatie is de verklaring voor het verschil tussen het saldo van de vennootschappelijke winst- en verliesrekening¹⁹ en het saldo van de fiscale winst- en verliesrekening²⁰.

¹⁰ De indeling van het aangiftebiljet vennootschapsbelasting 2005 kent verplichte invulvelden voor de winst- en vermogensreconciliatie.

¹¹ In de literatuur komt ook de term 'fiscale vermogensopstelling' voor.

¹² Frank, 1999, p. 203.

¹³ Uit de artikelen 3.8 en 3.25 IB 2001 blijkt dat onder winst (uit onderneming) wordt verstaan, het bedrag van de gezamenlijke voordelen die, onder welke naam en in welke vorm ook, uit een onderneming worden verkregen.

¹⁴ Frank, 1999, p. 203.

¹⁵ De toerekening geschiedt met name aan de hand van goed koopmansgebruik met inachtneming van een bestendige gedragslijn en aan de hand van een aantal wettelijke bepalingen die betrekking hebben op de fiscale jaarwinstberekening.

¹⁶ Zie HR 2 april 1947, B. 8335.

¹⁷ Frank maakt in zijn definitie van de vermogensreconciliatie en de hierna volgende definitie van de winstreconciliatie geen onderscheid tussen enkelvoudig en geconsolideerd vermogen, dan wel tussen de enkelvoudige en geconsolideerde winst- en verliesrekening. Mijns inziens gelden de definities eveneens in de gevallen waarbij er sprake is van de geconsolideerde jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid.

¹⁸ Frank, 1999, p. 204.

¹⁹ Bedoeld is hier het vennootschappelijke resultaat vóór belastingen.

²⁰ In de aangifte vennootschapsbelasting 'Saldo fiscale winst' genoemd.

2.3.3 De jaarrekening van de fiscale eenheid of geconsolideerde fiscaalrechtelijke jaarrekening

De jaarrekening van de fiscale eenheid (H1) of geconsolideerde fiscaalrechtelijke jaarrekening (F1)

De jaarrekening van de fiscale eenheid of geconsolideerde fiscaalrechtelijke jaarrekening is de jaarrekening waarin de activa en passiva, baten en lasten van de fiscale jaarrekeningen van de rechtspersonen en vennootschappen die tot de fiscale eenheid behoren als één geheel zijn opgenomen, alsmede de toelichting daarop die ten minste een vermogens- en winstreconciliatie bevat, indien de geconsolideerde fiscale balans en de geconsolideerde fiscale winst- en verliesrekening verschillen van respectievelijk de geconsolideerde (vennootschappelijke) balans en de geconsolideerde (vennootschappelijke) winst- en verliesrekening.

De in deze definitie opgenomen activa en passiva vormen gezamenlijk de geconsolideerde fiscale balans (H2) of geconsolideerde fiscaalrechtelijke balans (F2), waarvan de definitie als volgt luidt:

De geconsolideerde fiscale balans of geconsolideerde fiscaalrechtelijke balans is een opstelling van de volgens goedkoopmansgebruik gewaardeerde componenten van het vermogen van de fiscale eenheid.

De in de definitie van de jaarrekening van de fiscale eenheid genoemde baten en lasten vormen gezamenlijk de geconsolideerde fiscale winst- en verliesrekening (H3) of geconsolideerde fiscaalrechtelijke winst- en verliesrekening (E3), waarvan de definitie als volgt luidt:

De geconsolideerde fiscale winst- en verliesrekening of geconsolideerde fiscaalrechtelijke winst- en verliesrekening is de winst- en verliesrekening, waarin de afzonderlijke componenten van de fiscale winst- en verliesrekeningen van de rechtspersonen en vennootschappen die tot de fiscale eenheid behoren als een geheel worden opgenomen.

2.3.4 De aangifte vennootschapsbelasting

De aangifte vennootschapsbelasting wordt gedaan door invulling, ondertekening en terugzending van het aangiftebiljet²¹ vennootschapsbelasting²², bestaande uit twee delen:

- Deel 1, de zogenoemde kerngegevens van de aangifte. Hierin worden vragen over de aangifte en algemene vragen gesteld. In deel 1 wordt tevens de afleiding van het belastbaar bedrag opgenomen en wordt het belastingbedrag berekend;
- Deel 2, de specificaties en berekeningen van bij deel 1 verstrekte gegevens.

Deel 1 is zodanig van opzet, dat zowel de vennootschappelijke als de fiscale cijfers voor de winst- en verliesrekening en de balans worden opgenomen, alsmede de winst- en de vermogensreconciliatie²³. Het 'Saldo fiscale winst' wordt berekend door middel van vermogensvergelijking, waarbij kapitaalstortingen en de niet-aftrekbare bedragen worden vermeld²⁴. Ter berekening van de 'Belastbare winst' wordt het 'Saldo fiscale winst' in de zogenaamde 'staart van de aangifte'²⁵ gecorrigeerd met de volgende posten:

- vrijgestelde winstbestanddelen (zonder deelnemingsvrijstelling);
- niet-aftrekbare kosten en lasten;
- fictieve personeelskosten instellingen algemeen of sociaal belang;
- bijtelling winst uit zeescheepvaart;
- investeringsregelingen;
- wijzigingen in fiscaal toelaatbare reserves;
- saldo royalty's en rente;
- niet-aftrekbare rente;

²¹ De aangifte vennootschapsbelasting kan eveneens langs elektronische weg worden ingediend.

²² Uitgegaan is van het aangiftebiljet vennootschapsbelasting 2005.

²³ Met behulp van een kolom 'fiscale op- of afwaardering'.

²⁴ Waarvan als de belangrijkste dividenduitkeringen en vennootschapsbelasting kunnen worden genoemd.

²⁵ Het begrip 'staart van de aangifte', waaronder wordt verstaan het traject van saldo fiscale winst tot belastbaar bedrag, is afkomstig van mijn oud-collega en voormalig rijksaccountant F.W.J. van Breugel.

- bijtelling art. 12 Vpb²⁶;
- deelnemingsvrijstelling;
- aftrekbare giften.

Tot slot wordt het ‘Belastbaar bedrag’ berekend door op de ‘Belastbare winst’ de eventueel ‘Verrekenbare verliezen’ in mindering te brengen.

Om de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening door middel van een vermogens- en winstreconciliatie bij de aangifte toe te lichten, dienen de fiscale balans en de fiscale winst- en verliesrekening te worden opgesteld. Dit kan eventueel onafhankelijk van de vennootschappelijke jaarrekening geschieden, maar het is ook heel goed mogelijk de fiscale cijfers te herleiden *uit* de vennootschappelijke jaarrekening. Hiervoor bestaan twee technieken:

- herleiding vanuit het vermogen, of
- herleiding vanuit de winst- en verliesrekening.

Hierbij is de samenhang tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening het uitgangspunt.

Herleiding vanuit het vermogen

Bij deze techniek wordt het fiscale ondernemingsvermogen per het einde van het boekjaar vastgesteld door de verschillende componenten van het vennootschappelijke vermogen, voor zover noodzakelijk, te corrigeren naar fiscale maatstaven. *Frank*²⁷ definieert het fiscale ondernemingsvermogen als volgt:

Het fiscaal ondernemingsvermogen wordt gevormd door hetgeen onder welke naam en in welke vorm dan ook, fiscaal per saldo is gestort door aandeelhouders als zodanig, de in het bedrijfseconomisch vermogen niet voorkomende fiscaal toegestane reserves en voorzieningen, de fiscale periodewinsten en de compensabele verliezen.

De fiscale periodewinst²⁸ wordt berekend door de vermogensmutatie die door middel van vergelijking van het gereconcilieerde vermogen aan het einde van het jaar met het gereconcilieerde vermogen bij het begin van het jaar ontstaat, te corrigeren met eventuele kapitaalstortingen en niet-aftrekbare bedragen algemeen. Het langs deze weg gevonden ‘Saldo fiscale winst’ is in de ‘staart van de aangifte’ de basis voor de berekening van het uiteindelijke belastbare bedrag, zoals hiervoor is uiteengezet.

Herleiding vanuit het resultaat

Bij deze variant wordt het saldo fiscale winst vastgesteld door de respectievelijke posten uit de vennootschappelijke winst- en verliesrekening te corrigeren naar fiscale maatstaven. De correcties worden opgenomen in de winstreconciliatie en geven een aansluiting van het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen met het saldo fiscale winst. De berekening van het belastbaar bedrag verloopt op overeenkomstige wijze als aangegeven bij de herleiding uit het vermogen.

²⁶ Art. 12 Vpb is per 9 december 2005 vervallen.

²⁷ *Frank*, 1999, p. 201.

²⁸ Saldo fiscale winstberekening op de aangifte vennootschapsbelasting.

Recapitulatie

In Tabel 2.2 wordt de samenhang van de bij de aangifte vennootschapsbelasting (Vpb) op te stellen overzichten getoond.

Tabel 2.2 Samenhang jaarrekening en aangifte vennootschapsbelasting²⁹

Vermogensreconciliatie				
Eigen vermogen vennootschappelijk per 1-1 Aanpassingen	Eigen vermogen vennootschappelijk per 31-12 Aanpassingen	Vermogensvergelijking	Winstreconciliatie	Fiscale winst- en verliesrekening
		Fiscaal ondernemings- vermogen per 31-12	+	Vennootschappelijke winst vóór Vpb.
		Fiscaal ondernemings- vermogen per 1-1	-/-	Verschillen t.o.v. fiscaal
		Kapitaalstortingen	-/-	
		Niet-afrekbare bedragen	+	
		Saldo Fiscale Winst		Saldo Fiscale Winst
		Vrijgestelde winst- bestanddelen	-/-	
		Niet-afrekbare kosten en lasten	+	
		Fictieve personeels- kosten of sociaal belang	+	
		Bijtelling winst uit zeescheepvaart	+	
		Investeringsregelingen	+/-	
		Wijzigingen in fiscaal toelaatbare reserves	+/-	
		Saldo royalty's en rente	+	
		Niet-afrekbare rente	+	
		Bijtelling art. 12 Vpb	+	
		Deelnemingsvrijstelling	+/-	
		Belastbare winst		
		Verrekenbare verliezen	-/-	
		Belastbaar bedrag		

De fiscale ondernemingsvermogens sluiten aan op de vennootschappelijke vermogens per 1 januari en 31 december door middel van de vermogensreconciliaties. Het saldo fiscale winst, als saldo van de fiscale winst- en verliesrekening sluit door middel van de winstreconciliatie aan op het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen. Een eventuele afwijking tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het uiteindelijke belastbare bedrag wordt gespecificeerd in de winstreconciliatie en in de 'staart van de aangifte'. In deze overzichten worden alle verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen, alsmede de overige tijdelijke verschillen opgenomen. Bij het berekenen van de belastinglast of -bete is het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen uitgangspunt, terwijl de te betalen c.q. te vorderen vennootschapsbelasting wordt vastgesteld aan de hand van het belastbare bedrag. Op welke wijze met de in de winstreconciliatie en in de 'staart van de aangifte' opgenomen verschillen moet worden omgegaan, wordt bepaald door de aard van de verschillen. In het volgende hoofdstuk zal hierop nader worden ingegaan. Of ondernemingen door middel van hun gepubliceerde jaarrekening voldoende inzicht verschaffen in de mogelijke verschillen tussen het vennootschappelijk resultaat en het uiteindelijke belastbare bedrag, zal in hoofdstuk 6, waar het empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening wordt beschreven, aan de orde komen. Bij dit onderzoek zullen hiervoor genoemde overzichten dan ook centraal staan.

2.4 Samenvatting

In hoofdstuk 2 zijn de voor het vervolg van het onderzoek relevante civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke begrippen gedefinieerd. Hierbij is zoveel mogelijk aangesloten bij in literatuur gangbare definities. In paragraaf 2.3.4 is de structuur van de aangifte vennootschapsbelasting besproken en zijn schematisch de verbanden in beeld gebracht van de bij de aangifte vennootschapsbelasting te verstrekken overzichten.

²⁹ Art. 12Vpb is per 9 december 2005 vervallen. Per die datum is bijtelling niet meer nodig.

Hoofdstuk 3 Regelgeving omtrent winstbelasting in de jaarrekening

3.1 Inleiding

Het beoordelen van de kwaliteit van de jaarverslaggeving bij (beursgenoteerde) ondernemingen, in zijn geheel of op onderdelen, vraagt om controle op de naleving van de geldende wet- en regelgeving. Dit geldt ook voor mijn onderzoek, waarbij de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening in Nederland centraal staat. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de aanpassingen in de gepubliceerde Richtlijnen gedurende de periode die het in hoofdstuk 6 beschreven empirisch onderzoek bestrijkt en die loopt van 1998 tot en met 2005¹.

In de jaren 1998 en 1999 was de in 1997 aangepaste Richtlijn 272 'Belastingen naar de winst' van kracht. In die jaren publiceerde de RJ een ontwerp-Richtlijn 'Belastingen naar de winst', die in 1999 (definitieve) Richtlijn werd en van toepassing was op jaarrekeningen die werden opgesteld over boekjaren die aanvingen op of na 1 januari 2000. Gedurende de onderzoeksperiode zijn de Richtlijnen tot aan de voor beursgenoteerde ondernemingen verplichte toepassing van IFRS met ingang van 1 januari 2005 nauwelijks aan verandering onderhevig geweest. De meest belangrijke wijziging is de omschakeling van een winst- en verliesrekeningbenadering ('income statement approach') naar een balansgerichte benadering ('balance sheet approach'), waarop in de volgende paragraaf zal worden ingegaan. Veranderingen (verbeteringen) in het toepassen van de Richtlijnen gedurende de onderzoeksperiode kunnen dan ook worden toegeschreven aan de bereidheid van de betreffende ondernemingen de regelgeving nauwgezet en vollediger na te leven. Als gevolg van de invoering van IFRS in het laatste jaar van de onderzoeksperiode, is op brede schaal aandacht ontstaan voor externe verslaggeving. Deze aandacht is mogelijk een extra stimulans geweest bij de positieve ontwikkeling in de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening tegen het einde van de onderzoeksperiode. Omdat invoering van de Richtlijn in 1999 tevens de implementatie van IAS 12 'Income Taxes' van de IASB nastreefde, worden in dit hoofdstuk de door de RJ gepubliceerde (aanpassingen van de) Richtlijn vergeleken met IAS 12 en worden eventuele verschillen met IAS 12 gesignaleerd.

In paragraaf 3.2 worden de uitgangspunten bij de regelgeving besproken ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening. In paragraaf 3.3 worden de aanpassingen van de Richtlijnen gedurende onderzoeksperiode vermeld waarbij de verschillen met IAS 12 tot uitdrukking worden gebracht. Voor de inhoud van bedoelde Richtlijnen wordt verwezen naar de jaarlijkse uitgaven van de Richtlijnen van de RJ, in het bijzonder naar Richtlijn 272 'Belastingen naar de winst'.

Tot slot wordt in paragraaf 3.4 de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in Nederland getypeerd en vergeleken met de ontwikkeling en de feitelijke situatie in enkele van de ons omringende landen.

3.2 Uitgangspunten bij de regelgeving ten aanzien van winstbelasting

Winstbelasting kan op twee manieren worden getypeerd. Het kan worden opgevat als een winstverdelende² of als een winstbepalende post. Deze laatste opvatting komt in bedrijfseconomische literatuur³ het meest voor. Het gevolg hiervan is dat de winstbelasting op basis van het toerekeningsbeginsel in de winst- en verliesrekening dient te worden opgenomen afhankelijk van het verantwoorde vennootschappelijke resultaat.

Bij het berekenen en het boeken van de winstbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening en in de geconsolideerde jaarrekening kunnen in beginsel twee situaties worden onderscheiden:

1. het vennootschappelijke resultaat komt overeen met het fiscale resultaat;
2. het vennootschappelijke resultaat verschilt van het fiscale resultaat.

Bij de berekening van de belastinglast c.q. -bate is het vennootschappelijke resultaat het uitgangspunt, terwijl de verschuldigde c.q. de te vorderen winstbelasting wordt berekend uitgaande van het belastbaar

¹ Voor ondernemingen met een gebroken boekjaar geldt een onderzoeksperiode van 1997/1998 tot en met 2004/2005.

² Winstbelasting als winstverdelende post blijft in deze studie verder onbesproken.

³ *Kampschöer* 2004, p. 691.

bedrag. Omdat in de eerste situatie het vennootschappelijke en het fiscale resultaat overeenkomen, is ook de belastinglast of -bete gelijk aan de te betalen c.q. te vorderen belasting.

Treden er verschillen op tussen het vennootschappelijke en fiscale resultaat, dan blijft het vennootschappelijke resultaat uitgangspunt voor de berekening van de belastinglast of -bete, terwijl ook in deze situatie het belastbare bedrag de basis vormt voor de berekening van de verschuldigde c.q. te vorderen belasting. De invloed van verschillen op de berekening van de belastinglast is afhankelijk van de aard van deze verschillen. De verschillen kunnen, afhankelijk van een civielrechtelijke of fiscaalrechtelijke benadering, op uiteenlopende wijze worden gerangschikt. Civielrechtelijk wordt de nadruk gelegd op eventuele *gevolgen* voor de vennootschappelijke jaarrekening. Sinds het einde van de vorige eeuw heeft de RJ in navolging van de IASB bij het vaststellen van belastingdruk en latenties gekozen voor een balansbenadering ('*balance sheet approach*'), in tegenstelling tot de voorheen toegepaste winst- en verliesrekeningbenadering ('*income statement approach*'). Als gevolg hiervan wordt om de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening te onderscheiden geen gebruik meer gemaakt van de voorheen gehanteerde begrippen tijdelijke, semi-permanente en permanente verschillen. Bij de balansbenadering worden uitsluitend 'tijdelijke verschillen' onderscheiden ('*temporary differences*'). 'Temporary differences' zijn verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale boekwaarden. Deze verschillen⁴ kunnen als volgt worden onderscheiden:

1. belastbare tijdelijke verschillen (eventueel als gevolg van herwaardering), die leiden tot te betalen vennootschapsbelasting bij realisatie of afwikkeling van de betreffende post in de toekomst;
2. verrekenbare tijdelijke verschillen (eventueel als gevolg van herwaardering), die leiden tot te vorderen of te verrekenen vennootschapsbelasting bij realisatie of afwikkeling van de betreffende post in de toekomst;
3. overige tijdelijke verschillen, die niet leiden tot te betalen of te vorderen vennootschapsbelasting bij toekomstige realisatie of afwikkeling van de betreffende post.

Bij het fiscaal rangschikken van de verschillen (tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening) naar oorzaak, kan onderscheid worden gemaakt tussen imperatieve of onvermijdbare, facultatieve of vermijdbare verschillen, pseudo-facultatieve of moeilijk vermijdbare verschillen dan wel een combinatie van imperatieve en pseudo-facultatieve verschillen⁵. Daar bij de verwerking van de belastinglast in het bijzonder de gevolgen voor de (vennootschappelijke) jaarrekening in het geding zijn, laat ik mij hierna leiden door de in de Richtlijnen genoemde indeling in verrekenbare, belastbare en de overige tijdelijke verschillen.

Treden er belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen op tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening, dan zijn er in de literatuur⁶ twee methoden bekend ter verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening, te weten de '*Flow Through*'-methode ook wel '*Taxes Payable*'-methode genoemd en de '*Interperiod Tax Allocation*'-methode ook wel '*Tax Effect Accounting*' genoemd. Bij de '*Flow Through*'-methode wordt de verschuldigde of in voorkomende gevallen de te vorderen belasting als belastinglast c.q. -bete in de winst- en verliesrekening in het jaar van optreden tot uitdrukking gebracht. Bij de '*Interperiod Tax Allocation*'-methode wordt op grond van het 'matching' principe de belastinglast c.q. -bete in de winst- en verliesrekening tot uitdrukking gebracht waarbij een causaal verband met het vennootschappelijke resultaat vóór belastingen wordt nagestreefd. De '*Flow Through*'-methode laat bij *alle soorten* tijdelijke verschillen een onder- of overdruk zien omdat het belastbare bedrag de basis vormt voor de belastinglast of -bete. Alle verschillen worden als overige tijdelijke verschillen behandeld. Toepassing van de '*Flow Through*'-methode kan tot een onjuiste vermogenspresentatie leiden, als het vennootschappelijke resultaat als gevolg van belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen significant afwijkt van het fiscale resultaat. Bovendien is deze toepassing strijdig met het matching principe. Voldoende redenen voor de IASB en de RJ om de '*Interperiod Tax Allocation*'-methode verplicht te stellen⁷.

Bij de '*Interperiod Tax Allocation*'-methode geven belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen aanleiding tot de vorming van passieve dan wel actieve latenties die in volgende boekjaren als gevolg van tegengestelde verschillen teniet worden gedaan. Passieve latenties (in de toekomst te betalen belastingen in verband met belastbare tijdelijke verschillen) ontstaan indien vennootschappelijk lasten op een later of baten op een eerder tijdstip worden verantwoord dan fiscaal. Actieve latenties (in de toekomst te

⁴ De vraag dringt zich op of het bijvoeglijk naamwoord 'tijdelijk' nog wel een functie heeft daar *alle* verschillen als tijdelijk worden aangemerkt. Zie ook *Epe en Langendijk* 2004.

⁵ *Kampschöer* 1997, p. 9.

⁶ *Kampschöer* 2004, p. 698.

⁷ Zie RJ 272 Belastingen naar de winst, alinea's 301 en 306 en IAS 12 Income Taxes, alinea's 15 en 24.

verrekenen belastingbedragen uit hoofde van verrekenbare tijdelijke verschillen) ontstaan als vennootschappelijk lasten eerder of baten later worden verantwoord dan fiscaal.

Ten aanzien van de latenties met betrekking tot *belastbare en verrekenbare*⁸ tijdelijke verschillen maakt *Kampschöer* (2004, p. 699) melding van twee opvattingen inzake het al dan niet in aanmerking nemen van *alle belastbare en verrekenbare*⁹ tijdelijke verschillen bij het vaststellen van de voorziening voor latente belastingen. Bij de ‘*comprehensive*’ opvatting of ‘*integrale allocatie*’ methode worden alle belastbare en verrekenbare tijdelijke verschillen in aanmerking genomen, terwijl bij de ‘*partial*’ opvatting, ook wel de ‘*probability*’-methode genoemd, belastbare en verrekenbare tijdelijke verschillen die pas na geruime tijd worden afgewikkeld buiten beschouwing blijven. Als argumenten die pleiten voor het toepassen van de ‘*comprehensive*’ opvatting noemt *Kampschöer*:

- “het niet toepassen van deze opvatting zou strijdig zijn met het toerekeningsbeginsel. De ‘*partial*’-methode verschilt in dat geval niet wezenlijk van de ‘*flow through*’-methode;
- de ‘*comprehensive*’ methode is objectief. Het buiten beschouwing laten van een deel van de voorkomende tijdelijke verschillen is een subjectieve keuze;
- het slechts gedeeltelijk opnemen van passieve latenties kan in strijd zijn met het voorzichtigheidsbeginsel.”

Kampschöer noemt eveneens twee argumenten voor de partiële allocatie methode:

- “daar een deel van de voorkomende tijdelijke verschillen weer zullen worden vervangen door andere tijdelijke verschillen, heeft een deel van de tijdelijke verschillen, uitgaande van de going concern gedachte, een permanent karakter, vergelijk de semi-permanente verschillen¹⁰;
- deze methode brengt de gevolgen van de belastinglatenties op de cashflowpositie beter tot uitdrukking.”

In situaties waarbij de afwijking tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat wordt veroorzaakt door belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen als gevolg van herwaardering, bestaan twee opvattingen voor het verwerken van de belastinglast:

1. het al of niet noodzakelijk achten van het vormen van een voorziening latente belastingen bij herwaardering;
2. het brengen van drukverschillen¹¹ ten laste¹² van de winst- en verliesrekening dan wel ten laste van het vermogen¹³.

In de literatuur bestaat geen eenheid van opvatting over de noodzaak tot het vormen van deze voorziening latente belastingen. *Kampschöer* (2004, p. 707) wijst op grond van art. 2:390 lid 1 BW op een verdedigbaar standpunt dat de wet geen ruimte biedt voor de vorming van een belastinglatentie bij herwaardering. *Van Hoepen* is deze mening toegedaan en voert bovendien als bezwaren tegen de in Nederland meest toegepaste methode bij de verwerking van winstbelasting bij herwaardering aan (de methode *Nederstigt*¹⁴), dat bij toepassing van deze methode niet de volledige vennootschapsbelastinglast ten laste van de winst- en verliesrekening wordt geboekt, hetgeen in strijd is met het door de Richtlijnen uitgedragen ‘*all inclusive income statement*’¹⁵. Volgens de RJ wordt in de praktijk veelal een voorziening opgenomen en beveelt de RJ het vormen van een latentie aan. Overigens dient volgens de RJ het niet opnemen van een latentie onder vermelding van de kwantitatieve effecten te worden toegelicht, terwijl uit art. 2:390 lid 5 BW blijkt dat in de toelichting bij de jaarrekening dient te worden uiteengezet op welke wijze in samenhang met herwaardering rekening wordt gehouden met de invloed van belastingen op vermogen en resultaat.

⁸ De toevoeging ‘belastbare en verrekenbare’ is van mijn hand (JW).

⁹ Zie voetnoot 7.

¹⁰ Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen uit hoofde van herwaardering.

¹¹ Overdruk of onderdruk ten opzichte van het nominale tarief.

¹² Hierbij wordt uitgegaan van een actuele waarde die de aanschafwaarde overtreft.

¹³ Bedoeld wordt hier vreemd vermogen, te weten de bij herwaardering gevormde voorziening latente belastingen.

¹⁴ Bij de methode *Nederstigt* wordt bij herwaardering een voorziening latente belastingen gevormd ten laste van de herwaarderingsreserve. Bij het boeken van de belastinglast wordt een verschil tussen de aanslag en de vennootschapsbelastinglast ten laste van de gevormde voorziening latente belastingen gebracht. Voor een uitgebreide toelichting wordt verwezen naar de betreffende vakliteratuur. *Van Hoepen* vormt bij herwaardering geen voorziening latente belastingen en behandelt de verschillen tussen de vennootschappelijke en fiscale jaarrekening als overige tijdelijke verschillen. Hierdoor wordt de volledige belastinglast ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht.

¹⁵ Een tweede bezwaar van *Van Hoepen* tegen de methode *Nederstigt* betreft de achterliggende instandhoudingsdoelstelling (*Van Hoepen* 1994, p. 1 – 41). De mate van substantiehandhaving is bij deze methode geen doelstelling maar het gevolg van het belastingtarief. *Klaassen* is van mening dat in voorkomende gevallen wél een voorziening kan worden gevormd (*Klaassen*, 1983, p. 484 – 485.)

Tot slot kunnen verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening worden veroorzaakt door tijdelijke verschillen die bij realisatie of afwikkeling van het actief, de voorziening, de schuld of het overlopend passief *niet* leiden tot over toekomstige verslagjaren verschuldigde of te verrekenen belasting¹⁶ (de overige tijdelijke verschillen). Hierbij kan worden gedacht aan fiscale bepalingen als het vrijstellen van baten en het niet aftrekbaar stellen van lasten en fiscale faciliteiten. Deze laatste categorie verschillen veroorzaakt een belastingdruk op de winst vóór belastingen die niet overeenkomt met het nominale belastingpercentage.

De bovengenoemde verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening kunnen als volgt in een schema worden ondergebracht. Hierbij wordt de relatie tussen een mogelijke voorziening latente belastingen en al of niet optredende drukverschillen in de jaarrekening eveneens weergegeven:

Tabel 3.1 Verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening¹⁷

Tijdelijke verschillen leiden tot	Latentie	Drukverschillen
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen	ja	nee
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met investeringen in groepsmaatschappijen	ja (met invloed op de omvang van de goodwill)	nee
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met herwaardering	ja	nee (drukverschillen komen ten laste van het vermogen)
		ja (drukverschillen komen ten laste van de WV-rekening)
	nee (wel toelichten)	ja
Overige tijdelijke verschillen	nee	ja

Bij de verwerking van de belastinglast en de verschuldigde belasting in de jaarrekening, waarbij met het voorgaande rekening wordt gehouden, kan het volgende principescema worden gebruikt:

Tabel 3.2 Principescema voor de verwerking van de belastinglast¹⁸

Vennootschappelijk resultaat	€	
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met herwaardering met een latentie bij herwaardering en drukverschillen via de Winst- en verliesrekening	€	
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met herwaardering en geen latentie bij herwaardering	€	
Overige tijdelijke verschillen	€	
Grondslag voor de belastinglast		+/-/..... x 25% betreft over- c.q. onderdruk
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen	€	€ x 25% betreft belastinglast c.q. -bate
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met herwaardering met een latentie bij herwaardering en 100% substantiehandhaving	€	
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met investeringen in groepsmaatschappijen	€	€ x 25% betreft mutatie in latentie
Fiscaal resultaat / belastbaar bedrag	€	€ x 25% betreft de verschuldigde c.q. de te vorderen belastingen

Fiscale verliezen kunnen aanleiding geven tot verrekening van deze verliezen met behaalde winsten uit het vorige boekjaar ('carry back'), of in de toekomst te behalen winsten ('carry forward')¹⁹.

¹⁶ Richtlijn RJ 272.102 jaareditie 2005.

¹⁷ Ten aanzien van in Tabel 3.1 opgenomen belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen in verband met investeringen in groepsmaatschappijen wordt verwezen naar de Richtlijnen RJ 272.306 tweede deel, 272.315, 272.316 en 272.318.

¹⁸ Bij dit principescema is een gemiddeld Vpb-tarief van 25% opgenomen en is met verliesverrekening nog geen rekening gehouden.

Latente belastingvorderingen uit hoofde van voorwaartse verliescompensatie worden niet opgenomen voor zover het niet waarschijnlijk is dat fiscale winst ter compensatie beschikbaar zal zijn²⁰. Overigens dient een rechtspersoon elke balansdatum het al of niet opnemen van een latente belastingvordering opnieuw te beoordelen en indien nodig te herzien.

3.3 Aanpassingen van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving: RJ 272 'Belastingen naar de winst' tijdens de onderzoeksperiode

Richtlijn 272 'Belastingen naar de winst' kent de volgende paragrafen:

- 272.1 Inleiding;
- 272.2 Verwerking van over de verslagperiode verschuldigde en verrekenbare belastingen;
- 272.3 Verwerking van latente belastingverplichtingen en -vorderingen;
- 272.4 Waardering;
- 272.5 Verwerking van over de verslagperiode verschuldigde of verrekenbare belasting en latente belasting;
- 272.6 Presentatie;
- 272.7 In de toelichting op te nemen gegevens;
- 272.8 Belastingen binnen een fiscale eenheid.

In de boekjaren 1998 en 1999 was Richtlijn 272 Belastingen naar de winst (aangepast in 1977) van kracht. In 1998 is een ontwerp-Richtlijn uitgevaardigd die de bestaande Richtlijn belangrijk wijzigde²¹. De herziening van Richtlijn 272 werd mede ingegeven door het verschijnen van IAS 12 Income Taxes (revised 1996). De belangrijkste wijziging ten opzichte van de van kracht zijnde Richtlijn bestond uit uitbreiding van de toelichtingsvereisten. Omdat echter niet alle toelichtingsvereisten van IAS 12 voor de Nederlandse verslaggevingpraktijk van belang waren, is IAS 12 niet integraal overgenomen. Belangrijke verschillen zijn:

- onder IAS 12 dient bij herwaardering een latentie te worden opgenomen. De Richtlijnen bevelen vorming van een latentie aan (272.304);
- onder IAS 12 dienen latente belastingvorderingen en –verplichtingen tegen nominale waarde te worden opgenomen. De Richtlijnen schrijven voor de belastingvorderingen en –verplichtingen hetzij tegen nominale hetzij tegen contante waarde op te nemen. Bij opname tegen contante waarde is vermelding van de nominale waarde in de toelichting noodzakelijk (272.405);
- onder IAS 12 dient voor saldering van (niet-latente) belastingvorderingen en -verplichtingen aan twee voorwaarden te worden voldaan. Op de eerste plaats dient een wettelijke of contractuele bevoegdheid tot saldering te bestaan. Bovendien dient de intentie tot saldering aanwezig te zijn. De Richtlijnen kennen de laatste voorwaarde niet (272.604);
- onder IAS 12 dienen alle rechtspersonen de in de toelichting op te nemen gegevens zowel in de enkelvoudige als in de geconsolideerde jaarrekening op te nemen. De Richtlijnen schrijven een aantal van deze toelichtingsvereisten uitsluitend voor de geconsolideerde jaarrekening van grote ondernemingen voor (272.703, 272.704, 272.709 en 272.713).

Daarnaast zijn alinea's toegevoegd speciaal voor aspecten uit de Nederlandse praktijk (zoals ten aanzien van de deelnemingsvrijstelling, de fiscale eenheid en de concernfinancieringsmaatschappij²²).

Bovendien komen verschillen tussen de Richtlijnen en IAS 12 voor die niet tot een afwijking zullen leiden. Voor verrekenbare tijdelijke verschillen dient een latente belastingvordering te worden gevormd tot het bedrag waarvan het waarschijnlijk is dat er belastbare winst beschikbaar zal zijn (272.306). Ter vaststelling van de aanwezigheid van voldoende tijdelijke verschillen ter compensatie van verrekenbare tijdelijke verschillen, dienen belastbare tijdelijke verschillen uit hoofde van herwaardering volgens de Richtlijnen buiten beschouwing te blijven (272.310). Onder IAS 12 komt deze bepaling niet voor.

¹⁹ Met ingang van 1-1-2007 is voor nieuwe gevallen de 'carry back'-periode op één jaar en de 'carry forward'-periode op negen jaren vastgesteld.

²⁰ Zie Richtlijn 272.311 editie 2005.

²¹ Naast inhoudelijke aanpassingen is de RJ in 1998 overgegaan tot vernumming van de Richtlijnen. Richtlijn 2.53.5 (oud) 'Belastingen naar de winst' werd vernummerd tot 272 'Belastingen naar de winst'.

²² Onder het kabinet Balkenende 2 heeft de Staatssecretaris van Financiën *Wijn* een wetsvoorstel ingediend ter intrekking van de regeling met betrekking tot de concernfinancieringsmaatschappij.

In 1999 is ontwerp-Richtlijn 272 vrijwel onveranderd omgezet in de (definitieve) Richtlijn 272. Ten aanzien van de presentatie van latente belastingvorderingen onder de financiële vaste activa of onder de vlottende activa is bij Richtlijn 272.602 een verwijzing naar hoofdstuk 190 paragraaf 2 opgenomen, waarin de algemene bepalingen over het onderscheid vast/vlottend worden behandeld (190.206 en 190.207).

De RJ schrijft voor de latente belastingvorderingen op een afzonderlijke regel op te nemen onder financiële vaste activa of onder de vlottende activa (vorderingen) (272.602). Latente belastingverplichtingen dienen onder de voorzieningen te worden opgenomen.

In 2000 zijn ten aanzien van Richtlijn 272 Belastingen naar de winst geen veranderingen opgetreden. In 2001 is Richtlijn 272 gewijzigd als gevolg van het verwerken van de revisions 2000 in IAS 12 ('Income Taxes'), en de IASB-interpretaties SIC-21 ('Income Taxes-Recovery of Revalued Non-Depreciable Assets') en SIC-25 ('Income Taxes-Changes in the Tax Status of an Enterprise or its Shareholders')²³. De aanpassingen²⁴ houden verband met verschillen in tarieven al naar gelang winsten of reserves worden uitgekeerd of ingehouden, respectievelijk geherwaardeerde activa waarop niet wordt afgeschreven worden verkocht of aangehouden voor verder gebruik. Bovendien zijn bepalingen opgenomen over de te hanteren tarieven bij de waardering van (latente) belastingvorderingen of –verplichtingen. Bestaande bepalingen over direct in het eigen vermogen te verwerken belastingen worden nader uitgewerkt.

Met betrekking tot voorgestelde of gedeclareerde dividenden waarvoor nog geen verplichting in de balans tot uitdrukking is gebracht, dient te worden toegelicht welke gevolgen dit heeft voor het daarop volgende boekjaar.

In de editie van de Richtlijnen 2002 zijn ten aanzien van belastingen naar de winst geen wijzigingen of aanpassingen doorgevoerd.

In 2003 is paragraaf 5 van hoofdstuk 272 Belastingen naar de winst uitgebreid met een toelichting over de verwerkingswijze van aanpassingen van latente belastingvorderingen van een overgenomen rechtspersoon op een tijdstip na de verwerving. Deze uitbreiding is van kracht voor verslagjaren die aanvangen op of na 1 januari 2004.

In de editie 2004 wordt in ontwerp-alinea 304 gesteld dat het niet langer aanvaardbaar is om bij herwaardering de vorming van een latentie achterwege te laten.

Met ingang van 2005 zijn beursgenoteerde ondernemingen verplicht hun geconsolideerde jaarrekening op te stellen in overeenstemming met 'International Financial Reporting Standards' (IFRS). Voor ondernemingen die in de geconsolideerde jaarrekening IFRS toepassen zijn de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving niet langer van toepassing²⁵. Niet-beursgenoteerde ondernemingen kunnen evenwel ook kiezen voor het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening conform Titel 9 Boek 2 BW, waardoor de Richtlijnen wel van toepassing zijn²⁶. Juli 2005 is Titel 9 Boek 2 BW met terugwerkende kracht tot 1 januari 2005 ingrijpend gewijzigd. De wijzigingen zijn veroorzaakt door het moeten aansluiten bij de gemoderniseerde EEG-Richtlijnen en het bieden van de mogelijkheid aan niet-beursgenoteerde ondernemingen IFRS toe te passen²⁷. In de editie 2005 van de Richtlijnen is alinea 304, inzake het niet langer aanvaardbaar zijn van het achterwege laten van de vorming van een latentie bij herwaardering, van Richtlijn 272 definitief geworden en is later weer aanbeveling geworden. Artikel 2:390 lid 5 BW schrijft voor dat in de toelichting wordt uiteengezet of en op welke wijze in samenhang met de herwaardering rekening wordt gehouden met de invloed van belastingen op vermogen en resultaat. Hieruit kan worden

²³ De IASB-Interpretaties SIC-21 en SIC-25 zijn opgenomen in alinea 920 van de Richtlijnen 2003.

²⁴ Zie ook 'Ten geleide bij de editie 2001' p. 38 van de Richtlijnen 2001.

²⁵ Een onderneming die kiest voor (EU)-IFRS in de jaarrekening moet nog wel aan een aantal bepalingen van Titel 9 voldoen. (*Backhuys c.s.*, 2006, p. 49). Zo zullen de regels voor het jaarverslag, de overige gegevens, de openbaarmaking en de accountantscontrole moeten worden nageleefd. Bovendien zal de noodzakelijke informatie moeten worden verstrekt ten aanzien van:

- de samenstelling van het vermogen;
- de bestuursbeloning;
- de vorming van een herwaarderingsreserve; en
- koerverschillen op deelnemingen.

²⁶ Voor een nadere uitwerking van de waarderingsgrondslagen ten aanzien van de geconsolideerde jaarrekening en de toe te passen waarderingsgrondslagen ten aanzien van de enkelvoudige jaarrekening wordt verwezen naar paragraaf 4.3.1.

²⁷ Zie voor nadere uitwerking paragraaf 4.3.1.

afgeleid dat de wet het vormen van een latentie niet verplicht stelt²⁸. Het vormen van een latentie heeft echter een sterke voorkeur.

3.4 De mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in Nederland in vergelijking met enkele ons omringende landen

In 1996 heeft *Hoogendoorn*²⁹ voor dertien Europese landen, waaronder Nederland, verslag gedaan van een onderzoek naar de koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat. Bij ontkoppeling worden vennootschappelijke resultaten bepaald zonder rekening te houden met fiscale aspecten. Hierbij kunnen bij de vaststelling van vennootschappelijke en fiscale resultaten afwijkende uitgangspunten worden gekozen.

Van koppeling is sprake indien bij de vaststelling van de vennootschappelijke resultaten de fiscale grondslagen worden gevolgd, dan wel bij de vaststelling van de fiscale resultaten de vennootschappelijke uitgangspunten worden gehanteerd. *Hoogendoorn* (1996, p. 783 - 786) stelt vast dat bij zeven landen³⁰, waaronder Nederland, sprake is van ontkoppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat. Bij de overige zes landen³¹ is sprake van koppeling. Bovendien stelt hij vast dat het bij een aantal landen niet om een statisch geheel gaat, maar dat er een tendens waarneembaar is naar een grotere mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat. Voor Nederland geldt, ook in historisch perspectief gezien, een ontkoppeling tussen beide.

*Lamb c.s.*³² hebben in 1998 de koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in vijf klassen ingedeeld, waarbij de mate van koppeling bepalend is. Zij onderscheiden de volgende situaties:

1. ontkoppeling ('disconnection')
2. volledige koppeling ('identity')
3. externe verslaggeving is leidend ('accounting leads')
4. fiscaliteit leidend ('tax leads')
5. fiscaliteit overheersend ('tax dominates')

Met behulp van deze indeling toegepast op vijftien onderwerpen uit de externe verslaggeving komen *Lamb c.s.* tot de conclusie dat er een duidelijk verschil bestaat tussen de door hen onderzochte Angelsaksische landen (UK en US) en Frankrijk en Duitsland. Meer recent (2006) hebben *Nobes* en *Schwencke*³³ de ontwikkeling in de genoemde koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat voor Noorwegen onderzocht en de uitkomsten vergeleken met de landen uit het onderzoek van *Lamb c.s.* uit 1998. Het betreft een longitudinaal onderzoek over een periode van dertig jaar. Uit hun onderzoek blijkt dat Noorwegen zich heeft ontwikkeld vanuit een situatie van koppeling (zoals in Duitsland en Frankrijk) naar een situatie van ontkoppeling (zoals in Engeland, de Verenigde Staten en Nederland).

3.5 Samenvatting

In hoofdstuk 3 zijn de uitgangspunten bij de regelgeving ten aanzien van winstbelasting in de jaarrekening besproken, waarbij eveneens aandacht is besteed aan de aanpassingen en uitbreidingen van de Richtlijnen tijdens de onderzoeksperiode 1998-2005. De beschrijving van het empirisch onderzoek over deze periode is in hoofdstuk 6 opgenomen. De regelgeving vormt een belangrijk referentiekader voor zowel het empirisch onderzoek, als het in hoofdstuk 7 af te leiden model voor de gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de vennootschappelijke balans en winst- en verliesrekening en de aangifte vennootschapsbelasting. Stilgestaan is bij de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening waarbij in het bijzonder de gevolgen van die verschillen voor het boeken van de belastinglast

²⁸ *Kampschöer* 2008, p. 4.

²⁹ *Hoogendoorn M.N.* 1996, p. 783 – 794. De beschrijving van de dertien landen in dit artikel is gebaseerd op evenzoveel coauteurs die per land een beschrijving hebben gegeven van de ontwikkeling in de relatie tussen fiscaliteit en externe verslaggeving in de tijd, alsmede de feitelijke situatie hieromtrent in 1996.

³⁰ Tsjechië, Denemarken, Ierland, Nederland, Noorwegen, Polen en Engeland.

³¹ België, Finland, Frankrijk, Duitsland, Italië en Zweden.

³² *Lamb c.s.*, 1998, p. 173 – 188.

³³ *Nobes* en *Schwencke*, 2006, p. 63 – 87.

zijn belicht. Ook aan het karakter van de verschillen tussen de vennootschappelijke en fiscale jaarrekening van de eind vorige eeuw tot stand gekomen omschakeling van winst- en verliesrekeningbenadering naar balansbenadering is in dit hoofdstuk aandacht besteed. Tot slot is in paragraaf 3.4 voor Nederland en enkele ons omringende landen de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat beschreven en de ontwikkeling daarin een plaats gegeven.

Hoofdstuk 4 Overeenkomsten en verschillen bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 zijn de definities van de geconsolideerde jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid opgenomen. In het onderhavige hoofdstuk komen aspecten aan de orde die bij het opstellen van de genoemde jaarrekeningen aandacht verdienen, dan wel tot complicaties aanleiding kunnen geven. Bij dit laatste kan worden gedacht aan mogelijk afwijkende waarderingsgrondslagen tussen de civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke jaarrekening en specifieke fiscale wetgeving. Bovendien kan het civielrechtelijk gehanteerde groepsbegrip, de consolidatiekring, verschillen van het fiscaalrechtelijke begrip fiscale eenheid en zal het aantal entiteiten binnen beide groepsbegrippen niet altijd identiek zijn. Hierdoor is ten aanzien van de geconsolideerde belastingpositie toelichting noodzakelijk. Indien de consolidatiekring qua aantal lichamen volledig overeenkomt met de fiscale eenheid zullen bij de verwerking van de belastinglast in de geconsolideerde jaarrekening nauwelijks problemen voorkomen. In dit hoofdstuk zal, na bespreking van de situatie waarin de consolidatiekring en de fiscale eenheid congruent zijn, ook worden stilgestaan bij de situatie waarin de consolidatiekring niet overeenkomt met de fiscale eenheid. Aandacht zal worden besteed aan de verwerking van de belastinglast in de enkelvoudige en in de geconsolideerde jaarrekening, en in het bijzonder aan het al dan niet toerekenen van de belastinglast in de vennootschappelijke jaarrekening aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, en zo ja op welke wijze. In de paragrafen 4.4.2 tot en met 4.4.4 blijkt, dat twee van de vier door de RJ aanbevolen wijzen van doorbelasting van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid het in Titel 9 Boek 2 BW verlangde inzicht in de afzonderlijke enkelvoudige jaarrekeningen bieden. Beide varianten laten bij de respectievelijke betrokken ondernemingen een verwerking van winstbelasting zien die ook zou moeten worden gevolgd wanneer zij geen deel van een groter geheel zouden uitmaken. Het voordeel hiervan is, dat te allen tijde vergelijkende cijfers beschikbaar zijn, indien ondernemingen in de toekomst zelfstandig moeten publiceren, omdat ze, om wat voor reden dan ook, geen deel meer uitmaken van dat grotere geheel. Allereerst worden de relevante kapitaalbelangen besproken.

4.2 Kapitaalbelangen

Een participatie in het kapitaal van een andere onderneming kan, afhankelijk van de aard en het doel van de deelname, op meer dan een plaats in de jaarrekening worden gerubriceerd. De balansmodellen A en B volgens het Besluit modellen jaarrekening bieden onder de financiële vaste activa de volgende mogelijkheden:

- deelnemingen in groepsmaatschappijen;
- andere deelnemingen;
- overige effecten.

Effecten kunnen eveneens onder de vlottende activa worden opgenomen.

Voor deze studie is slechts de rangschikking van participaties onder de financiële vaste activa relevant en met name de deelnemingen in groepsmaatschappijen en andere deelnemingen.

Deelneming

In Titel 1, Boek 2 BW¹ heeft de wetgever in art. 24c het begrip deelneming omschreven².

¹ Tenzij anders aangegeven hebben gebezigde artikelnummers in paragraaf 4.2 en 4.3 betrekking op Titel 1 Boek 2 BW.

² “1 Een rechtspersoon of vennootschap heeft een deelneming in een rechtspersoon, indien hij of een of meer van zijn dochtermaatschappijen alleen of samen voor eigen rekening aan die rechtspersoon kapitaal verschaffen of doen verschaffen teneinde met die rechtspersoon duurzaam verbonden te zijn ten dienste van de eigen werkzaamheid. Indien een vijfde of meer van het geplaatste kapitaal wordt verschaft, wordt het bestaan van een deelneming vermoed.
2 Een rechtspersoon heeft een deelneming in een vennootschap, indien hij of een dochtermaatschappij:

De participatie kan zowel betrekking hebben op het deelnemen in een kapitaalvennootschap (NV, BV) als deelnemen in een personenvennootschap (maatschap, vennootschap onder firma of commanditaire vennootschap).

Wil er bij kapitaalverschaffing aan een kapitaalvennootschap sprake zijn van een deelneming, dan dient gelijktijdig aan de in art. 24c lid 1 genoemde drie criteria te zijn voldaan:

1. de kapitaalverschaffing dient voor eigen rekening plaats te vinden, dan wel voor rekening van een dochtermaatschappij;
2. kapitaalverschaffing moet duurzaam bedoeld zijn;
3. kapitaalverschaffing moet ten dienste staan van de eigen werkzaamheid.

In lid 1 van art. 24c heeft de wetgever het begrip wettelijk vermoeden van deelneming geïntroduceerd. Betreft het een kapitaaldeelname van 20% of meer, dan bestaat het vermoeden van deelneming. Indien een belang van minder dan 20% als deelneming wordt beschouwd of een belang van 20% of meer niet als deelneming wordt aangemerkt, dan vraagt dit in de jaarrekening om een motivering³.

Van een deelneming kan ook sprake zijn als een rechtspersoon of een dochtermaatschappij daarvan vennoot is van een vennootschap onder firma dan wel aansprakelijk vennoot is van een commanditaire vennootschap. Dergelijke deelnemingen worden *contractuele* deelnemingen genoemd.

Groepsmaatschappij

Art. 24b omschrijft groepsmaatschappijen als rechtspersonen en vennootschappen die met elkaar in een groep zijn verbonden⁴. Er is sprake van een groep indien een aantal rechtspersonen en/of vennootschappen een economische eenheid vormt onder gemeenschappelijke leiding. Er moet sprake zijn van uitoefening van effectieve 'control'. De RJ benadrukt het begrip centrale leiding wil er sprake zijn van een groep⁵.

Fiscaalrechtelijk is het groepsbegrip van art. 15 Vpb enger dan het civielrechtelijke equivalent. Na de wijziging per 1 januari 2003 van het regime van de fiscale eenheid⁶, kan de volgende opsomming van in het oog springende kenmerken ten opzichte van het civielrechtelijke groepsbegrip worden gegeven:

- de moedermaatschappij moet een in Nederland gevestigde NV, BV, coöperatie of onderlinge waarborgmaatschappij zijn;
- de dochtermaatschappij moet een in Nederland gevestigde NV of BV zijn;
- er moet sprake zijn van een kapitaalparticipatie van 95% of meer van de niet-zoekgeraakte aandelen, waarbij in geval van certificering van aandelen in principe niet aan deze bezitseijs wordt voldaan;
- de fiscale eenheid is een kwestie van vrijwilligheid en wordt slechts op verzoek van de deelnemers aan de fiscale eenheid toegekend;
- de waardering van de deelnemingen geschiedt tegen verkrijgingsprijs.

Dochtermaatschappij

In lid 1 en 2 van art. 24a wordt aangegeven wat de wetgever onder een dochtermaatschappij verstaat⁷.

a daarin als vennoot jegens schuldeisers volledig aansprakelijk is voor de schulden; of
b daarin anderszins vennoot is teneinde met die vennootschap duurzaam verbonden te zijn ten dienste van de eigen werkzaamheid.”

³ Bij de bepaling van de 20%-grens behoeven aandelen waarvan de wet bepaalt dat daarvoor geen stem kan worden uitgebracht niet worden meegerekend. Dit betreft bijvoorbeeld gehouden eigen aandelen dan wel door een dochtermaatschappij gehouden aandelen van de Moedermaatschappij.

⁴ 'Een groep is een economische eenheid waarin rechtspersonen en vennootschappen organisatorisch zijn verbonden. Groepsmaatschappijen zijn rechtspersonen en vennootschappen die met elkaar in een groep zijn verbonden'.

⁵ *Brink* 2001, p. 435.

⁶ De op 1 januari 2003 in werking getreden Wet van 11 december 2002, Stb. 618, houdende wijziging van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 c.a..

⁷ 1 Dochtermaatschappij van een rechtspersoon is:
a een rechtspersoon waarin de rechtspersoon of een of meer van zijn dochtermaatschappijen, al dan niet krachtens overeenkomst met andere stemgerechtigden, alleen of samen meer dan de helft van de stemrechten in de algemene vergadering kunnen uitoefenen;

b een rechtspersoon waarvan de rechtspersoon of een of meer van zijn dochtermaatschappijen lid of aandeelhouder zijn en, al dan niet krachtens overeenkomst met andere stemgerechtigden, alleen of samen meer dan de helft van de bestuurders of van de commissarissen kunnen benoemen of ontslaan, ook indien alle stemgerechtigden stemmen.

2 Met een dochtermaatschappij wordt gelijkgesteld een onder eigen naam optredende vennootschap waarin de rechtspersoon of een of meer dochtermaatschappijen als vennoot volledig jegens schuldeisers aansprakelijk is voor de schulden.

Heeft de rechtspersoon de rechtsvorm van NV, BV, coöperatie of onderlinge waarborgmaatschappij, dan is voor typering als dochtermaatschappij het zeggenschaps criterium doorslaggevend. Er moet sprake zijn van overheersende zeggenschap. Anders dan bij groepsmaatschappijen is bij dochtermaatschappijen het *kunnen* uitoefenen van ‘control’ van doorslaggevend (‘power to control’). Betreft het een personenvennootschap dan geldt het aansprakelijkheids criterium, waarbij de rechtspersoon of een of meer van zijn dochtermaatschappijen als vennoot volledig aansprakelijk is jegens schulden van de vennootschap.

Andere kapitaalbelangen

Naast de hiervoor besproken kapitaalbelangen in andere ondernemingen komen er belangen voor die niet in de wet worden gedefinieerd en die, afhankelijk van de duurzaamheid, worden gerubriceerd onder de financiële vaste activa onder het hoofd ‘overige effecten’, dan wel onder de vlottende activa als ‘effecten’. Dergelijke kapitaalbelangen blijven hier onbesproken.

4.3 Waarderingsgrondslagen van deelnemingen

4.3.1 Inleiding

Een belangrijk deel van de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening kan worden verklaard door vennootschappelijk ten opzichte van fiscaal afwijkende waarderingsgrondslagen van kapitaalbelangen. Met ingang van het boekjaar 2005, het laatste jaar van het in hoofdstuk 6 beschreven empirisch onderzoek, staan juist deze waarderingsgrondslagen opnieuw in de belangstelling. Dit wordt veroorzaakt door het uitvaardigen van de IFRS-Verordening door de Europese Commissie⁸, alsmede het in Nederland met terugwerkende kracht tot 1 januari 2005 van toepassing verklaren van de aangepaste Titel 9 Boek 2 BW. In de Europese Unie zijn beursgenoteerde ondernemingen en ondernemingen die een beursnotering voorbereiden verplicht de geconsolideerde jaarrekening op te stellen volgens IFRS⁹. Daarnaast hebben de lidstaten het recht om voor de enkelvoudige jaarrekening IFRS voor te schrijven dan wel toe te staan. Nederland heeft voor de enkelvoudige jaarrekening van zowel beursgenoteerde als niet-beursgenoteerde ondernemingen gekozen voor het toestaan van IFRS¹⁰. Niet-beursgenoteerde ondernemingen kunnen echter alleen dan voor een volgens IFRS opgestelde enkelvoudige jaarrekening kiezen, als ook de geconsolideerde jaarrekening op basis van IFRS is opgesteld. Door in Nederland voor de enkelvoudige jaarrekening de keuze voor IFRS toe te staan, ontstaan de volgende mogelijke combinaties bij het opstellen van de geconsolideerde en de enkelvoudige jaarrekening¹¹:

	<u>Geconsolideerde jaarrekening</u>	<u>Enkelvoudige jaarrekening</u>
1.	Titel 9 Boek 2 BW	Titel 9 Boek 2 BW
2.	EU GAAP (IFRS)	Titel 9 Boek 2 BW
3.	EU GAAP (IFRS)	Titel 9 Boek 2 BW met toepassing van de waarderingsgrondslagen die de rechtspersoon in de geconsolideerde jaarrekening heeft toegepast
4.	EU GAAP (IFRS)	EU GAAP (IFRS)

*Ter Hoeven*¹² noemt enkele gevolgen van de toepassing van IFRS in de enkelvoudige jaarrekening die aan Titel 9 Boek 2 BW dient te voldoen:

- een onder Titel 9 vallende Nederlandse statutaire jaarrekening mag in de enkelvoudige jaarrekening slechts IFRS toepassen als ook in de geconsolideerde jaarrekening hiervoor is gekozen;

⁸ Bron Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen van 11 september 2002, L 243/1, Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 19 juli 2002.

⁹ Voor zover door de Europese Commissie goedgekeurd.

¹⁰ *Ter Hoeven* 2005a, p. 1.

¹¹ *Holla en Versteeg*, p. 2.

¹² *Ter Hoeven* 2005a, p. 2 - 3.

- kapitaalbeschermingsregels blijven bij toepassing van IFRS onverminderd van toepassing. Terwijl de eventueel uitkeerbare winst ook wordt vastgesteld op basis van IFRS;
- ook dienen verschillen tussen het enkelvoudige en het geconsolideerde Eigen vermogen, alsmede het enkelvoudige en het geconsolideerde resultaat te worden toegelicht (art. 2:389 lid 10);
- toepassing van IFRS in de enkelvoudige jaarrekening ontnemt rechtspersonen de mogelijkheid gebruik te maken van vrijstellingen op grond van de omvang van het bedrijf. Ook een tussenholding kan door toepassing van IFRS in de enkelvoudige jaarrekening geen gebruik maken van de vrijstelling op grond van de omvang van het bedrijf van de rechtspersoon.

4.3.2 Civielrechtelijke waarderingsgrondslagen

In beginsel worden kapitaalbelangen bij verwerving tegen verkrijgingsprijs geregistreerd. Daarna kan een keuze worden gemaakt uit:

- handhaving van de *verkrijgingsprijs* met handhaving van de historische kostengrondslag, waarbij het eventueel uitgekeerde dividend als bate in de winst- en verliesrekening wordt opgenomen. De waardering tegen verkrijgingsprijs houdt ook rekening met eventuele waardeverminderingen;
- waardering tegen *actuele waarde*. Volgens de Europese regelgeving¹³ dient de meerwaarde boven de verkrijgingsprijs in een herwaarderingsreserve te worden opgenomen en is waardering van de deelneming tegen vervangingswaarde niet toegestaan¹⁴. De in 2006 door de Europese Commissie goedgekeurde IASB standaarden staan ook waardering van deelnemingen tegen marktwaarde toe. Hierbij lopen eventuele waardeveranderingen via de winst- en verliesrekening. Het Besluit actuele waarde regelt geen nadere uitwerking voor de waardering van deelnemingen. *Beckman* (2007¹⁵) acht waardering van deelnemingen tegen de geherwaardeerde verkrijgingsprijs mogelijk, waarbij eventuele waardeveranderingen via de herwaarderingsreserve lopen. Daalt de waarde beneden de verkrijgingsprijs, dan wordt die waardedaling ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht. Bij waardering van deelnemingen tegen marktwaarde worden de waardeveranderingen ten gunste of ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht. Vergelijkbaar met de situatie bij waardering tegen verkrijgingsprijs worden ontvangen dividenden als opbrengst in de winst- en verliesrekening verantwoord;
- waardering overeenkomstig de *nettovermogenswaarde*. Volgens de Europese jaarrekeningrichtlijnen kunnen ten aanzien de enkelvoudige jaarrekening lidstaten van de EU waardering van deelnemingen volgens de nettovermogenswaarde toestaan of voorschrijven. Op deze deelnemingen moet dan wel invloed van betekenis kunnen worden uitgeoefend op het zakelijk en financieel beleid ($\geq 20\%$ van de zeggenschap). In Nederland is in dit geval in beginsel (met uitzonderingen, zie art. 2:389 BW) de nettovermogenswaarde voorgeschreven, in tegenstelling tot de andere lidstaten binnen de EU waar de methode niet is toegestaan dan wel facultatief is¹⁶. IFRS staat de nettovermogenswaarde voor de enkelvoudige jaarrekening niet toe¹⁷.

4.3.3 Waardering van kapitaalbelangen onder IFRS

IFRS kent de volgende kapitaalbelangen:

- Dochtermaatschappij ('Subsidiary');
- 'Joint venture';
- Geassocieerde deelneming ('Associate');
- Overige beleggingen ('Other investments').

Dochtermaatschappijen, 'joint ventures' en geassocieerde deelnemingen worden in de enkelvoudige vennootschappelijke jaarrekening (die wordt opgesteld in combinatie met een geconsolideerde jaarrekening) en in de enkelvoudige vennootschappelijke jaarrekening als tussenholding (die de

¹³ In Nederland vormgegeven door art. 2:390 BW lid 1.

¹⁴ *Beckman en Rijswijk*, 2007, p. 37.

¹⁵ *Beckman en Rijswijk*, 2007, p. 38.

¹⁶ *Beckman en Rijswijk*, 2007, p. 39.

¹⁷ Voor een korte samenvatting van de onder IFRS voorgeschreven waarderingsgrondslagen van kapitaalbelangen zie paragraaf 4.3.3.

consolidatievrijstelling toepast) gewaardeerd tegen historische kostprijs of lagere marktwaarde dan wel volgens IAS 39 (Financial Instruments: Recognition and Measurement)¹⁸.

In de enkelvoudige vennootschappelijke jaarrekening van een 'stand-alone-company'¹⁹ worden 'joint ventures' gewaardeerd op basis van proportionele consolidatie of de 'equity' methode en worden geassocieerde deelnemingen gewaardeerd volgens de 'equity' methode. Overige beleggingen worden in alle gevallen volgens IAS 39 gewaardeerd.

'Joint ventures en geassocieerde deelnemingen die niet duurzaam worden aangehouden (bestemd voor verkoop) worden in alle voorkomende situaties²⁰ tegen de laagste van de boekwaarde en de 'fair value', waarop de verkoopkosten in mindering zijn gebracht, gewaardeerd.

'Joint ventures' die niet worden aangehouden voor verkoop worden in de geconsolideerde jaarrekening op basis van proportionele consolidatie of de 'equity' methode gewaardeerd. Geassocieerde deelnemingen worden in de geconsolideerde jaarrekening op basis van de 'equity' methode gewaardeerd.

4.3.4 Fiscale waardering van deelnemingen en fiscale consolidatie

In fiscale zin is er in het algemeen sprake van een deelneming als voor ten minste 5% in het aandelenkapitaal wordt deelgenomen²¹.

Fiscale consolidatie kan uitsluitend op verzoek van de deelnemers aan de fiscale eenheid plaatsvinden indien voldaan is aan de in art. 15 Vpb neergelegde eisen, waarvan als de belangrijkste kunnen worden genoemd:

- de moedermaatschappij heeft aan het begin van het jaar 95% van de aandelen van de dochtermaatschappij²² in haar bezit;
- de dochter kan alleen een NV of BV zijn, de moeder een NV, BV, coöperatie of onderlinge waarborgmaatschappij;
- de vennootschappen moeten in Nederland zijn gevestigd;
- de boekjaren van alle belastingplichtigen moeten samenvallen;
- de standaardvoorwaarden zoals vastgesteld bij voor bezwaar vatbare beschikking moeten zijn vervuld;
- in beginsel moeten de vennootschappen dezelfde winstbepalingsmethode volgen.

Door de fiscale consolidatie houdt de gevoegde²³ dochter fiscaal op te bestaan, terwijl de fiscale eenheid vervolgens voor de toepassing van de vennootschapsbelasting wordt behandeld als één belastingplichtige. Evenals bij de civielrechtelijke consolidatie waar ongerealiseerde intercompanywinsten worden geëlimineerd, maken deze ook geen deel uit van de fiscale winst. Winst van de ene vennootschap binnen de fiscale eenheid kan worden gecompenseerd met verlies van een andere vennootschap binnen de fiscale eenheid. Overigens geldt, dat elke vennootschap buiten de periode van deelname aan de fiscale eenheid *zelfstandig* belastingplichtig is. Om de periode waarvoor de fiscale eenheid van toepassing is goed af te bakenen, zijn in de Wet Vpb en in het Besluit fiscale eenheid 2003 complexe regels opgenomen. De eerste consolidatie vindt plaats op het verenigingstijdstip, waarbij de deelnemers aan de fiscale eenheid hun vermogensopstelling inleveren (art. 6 lid 2 Besluit fiscale eenheid 2003). Bij de fiscale consolidatie blijven de activa en de passiva van de deelnemers aan de fiscale eenheid voor de vermogensopstelling op het verenigingsmoment gewaardeerd overeenkomstig de tot dusver gehanteerde grondslagen. In grote lijnen verloopt het opstellen van de jaarrekening van de fiscale eenheid op gelijke wijze als het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening in civielrechtelijke zin. Toch zijn er opmerkelijke verschillen²⁴.

¹⁸ Indien IFRS wordt toegepast, moeten deelnemingen in de enkelvoudige jaarrekening (meestal) worden gewaardeerd tegen kostprijs. Ter voorkoming van het ongewenste gevolg hiervan, het afwijken van het eigen vermogen en het resultaat in de geconsolideerde jaarrekening ten opzichte van de enkelvoudige jaarrekening, heeft de wetgever de mogelijkheid gecreëerd te waarderen op basis van Titel 9, met EU-IFRS grondslagen voor waardering en resultaatbepaling. Zie *Backhuijs c.s.*, p. 539.

¹⁹ Een rapporterende rechtspersoon zonder dochtermaatschappijen. *Hoeven, ter* 2005a, p. 4.

²⁰ Ook in de geconsolideerde jaarrekening.

²¹ Zie art. 13 Wet Vpb.

²² Met het in werking treden van de Wet van 11 december 2002, Stb. 618, houdende wijziging van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 c.a. (herziening regime fiscale eenheid) is het deelnemingspercentage teruggebracht van 100% (soms 99%) naar 95%.

²³ Fiscaalrechtelijk wordt van 'voegen' gesproken bij het verantwoorden in de jaarrekening van entiteiten als een geheel. Zie ook paragraaf 4.4.1.

²⁴ *Scholten J.*, 2003, p. 24 – 27.

Indien voldaan werd aan de voorwaarden van art. 15 Vpb, kwamen er tot 1 januari 2003 uitsluitend 100%²⁵ deelnemingen voor fiscale consolidatie in aanmerking. Het per 1 januari 2003 verlagen van de ondergrens ten aanzien van het deelnemingspercentage naar 95% resulteert in minderheidsbelangen. Bij fiscale consolidatie mag echter bij saldering van de vermogensbestanddelen en de resultaten met het belang van derden²⁶ geen rekening worden gehouden. Een ander opmerkelijk verschil betreft de eliminatie van de post Deelneming ten opzichte van het eigen vermogen van de dochter. Daar fiscaal tegen verkrijgingsprijs wordt gewaardeerd, is in de waardering van de deelneming de bij aankoop betaalde goodwill begrepen²⁷. Civielrechtelijk zou bij waardering van de deelneming tegen verkrijgingsprijs eventueel betaalde goodwill bij consolidatie zichtbaar worden, waarna afschrijvingen of waardeverminderingen als gevolg van een 'impairment' ten laste van het resultaat kunnen worden gebracht. Fiscaalrechtelijk is het activeren van goodwill en daarmee het eventueel afschrijven hierop echter niet mogelijk. Indien goodwill is betaald bij aankoop van de deelneming, zal bij fiscale consolidatie deze goodwill rechtstreeks ten laste van het fiscale ondernemingsvermogen worden gebracht. Bij vergelijking van het fiscaal ondernemingsvermogen van de fiscale eenheid met het fiscaal ondernemingsvermogen van de moedermaatschappij vóór consolidatie, blijkt dan een verschil, de zogenaamde vermogenssprong.

4.4 Consolidatiekring en fiscale eenheid

4.4.1 Inleiding

In hoofdstuk 2 is stilgestaan bij de wettelijke bepalingen voor het opstellen van een geconsolideerde jaarrekening. Het opstellen van de jaarrekening voor de fiscale eenheid berust volledig op vrijwilligheid²⁸. De consolidatiekring kan overeenkomen met de fiscale eenheid. Echter als gevolg van de keuzevrijheid van de moeder, omtrent het al of niet opnemen van een dochter in de fiscale eenheid, is het voorstelbaar dat de consolidatiekring en de fiscale eenheid niet aan elkaar gelijk zijn.

Teneinde de verschillende combinatiemogelijkheden te onderzoeken dienen allereerst de bouwstenen van de consolidatiekring en de fiscale eenheid te worden gedefinieerd. Onder consolideren wordt verstaan het in civielrechtelijk opzicht verantwoorden van de jaarrekeningen van entiteiten als een geheel.

Fiscaalrechtelijk is bij de verantwoording van de jaarrekeningen van entiteiten als een geheel sprake van 'voegen'. Elke afzonderlijke entiteit (lichaam of vennootschap, moedermaatschappij, dochter of deelneming) wordt als 'element' bestempeld. Een verzameling van elementen waartussen relaties bestaan en waarbij elk element gericht is op het verwezenlijken van een bepaald doel, is een systeem²⁹. De verzameling van alle elementen noemen we het totale systeem. Binnen dit systeem kunnen we in het kader van het onderhavige onderwerp twee soorten relaties onderscheiden. Bij de ene relatie zijn de elementen gericht op het tot stand brengen van de consolidatiekring, bij de andere relatie wordt door de elementen de fiscale eenheid nagestreefd. Op deze wijze zijn de consolidatiekring en de fiscale eenheid partiële systemen van het totale systeem. De consolidatiekring omvat alle in de consolidatie betrokken entiteiten, terwijl de fiscale eenheid alle gevoegde entiteiten herbergt. Hierbij kunnen de partiële systemen identieke elementen bevatten (met andere woorden overlappend zijn). Elk partieel systeem kan weer worden opgesplitst in subsystemen. We onderscheiden dan ook subsystemen van de consolidatiekring, waarbij het gaat om deelverzamelingen van in de consolidatie betrokken entiteiten, respectievelijk subsystemen van de fiscale eenheid, waarbij het deelverzamelingen van gevoegde entiteiten betreft. Het partiële systeem bestaat in dat geval uit twee of meer consolidatiekringen, respectievelijk twee of meer fiscale eenheden. Per element kan een gemeenschappelijk doel zichtbaar worden gemaakt door, afhankelijk van de situatie, de elementen van één of twee labels te voorzien, waaruit hun betrokkenheid bij de consolidatiekring en/of de fiscale eenheid blijkt.

Indien een element met 'E' wordt aangegeven, het label voor de consolidatiekring met 'c' en voor de fiscale eenheid met 'f', dan kunnen elementen als volgt worden gelabeld:

- E,c: Het element behoort tot de consolidatiekring. Bij twee of meer consolidatiekringen kunnen de desbetreffende consolidatiekringen als subsystemen worden aangeduid met 'c,1 c,2....c,n';

²⁵ Mogelijk 99% , zie ook voetnoot 22.

²⁶ Maximaal 5%.

²⁷ Hierbij ga ik er van uit dat de verkrijgingsprijs de nettovermogenswaarde overtreft.

²⁸ Op verzoek van de deelnemers aan de fiscale eenheid.

²⁹ Bouma, 1968, p. 267.

- E,f: Het element behoort tot de fiscale eenheid. Bij twee of meer fiscale eenheden kunnen de desbetreffende fiscale eenheden als subsystemen worden aangeduid met 'f,1 f,2.....f,n';
- E,c,f: Het element behoort zowel tot de consolidatiekring, als tot de fiscale eenheid;
- E (zonder label): Het element behoort noch tot de consolidatiekring, noch tot de fiscale eenheid, en wordt verder niet in de beschouwing betrokken, daar het gemeenschappelijke doel, het tot stand brengen van een consolidatiekring en/of een fiscale eenheid, ontbreekt.

Indien het voor het beschrijven van de partiële- en subsystemen wenselijk is onderscheid te maken tussen de moedermaatschappij en de afzonderlijke dochters, kan aan het symbool 'E' de letter 'M' van de moeder of de letters 'A, B, C etc.' van de dochters worden toegevoegd. Bij twee of meer consolidatiekringen of fiscale eenheden kan een element uiteindelijk slechts tot één consolidatiekring en één fiscale eenheid behoren. Bovendien worden de subsystemen zodanig opgezet, dat bij twee of meer consolidatiekringen er slechts één fiscale eenheid, en bij twee of meer fiscale eenheden slechts één consolidatiekring mogelijk is³⁰. Er is pas sprake van een consolidatiekring of fiscale eenheid indien de kring respectievelijk de eenheid uit twee of meer elementen bestaat.

Binnen het genoemde systeem doen zich vier situaties voor:

- consolidatiekring en fiscale eenheid stemmen qua omvang volledig overeen: congruentie. Alle elementen zijn zowel in een geconsolideerde jaarrekening opgenomen, als in een fiscale eenheid gevoegd;
- de consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid;
- de consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid;
- consolidatiekring en fiscale eenheid hebben geen enkele overeenkomst. Geen enkel element maakt zowel deel uit van een consolidatiekring als van een fiscale eenheid. Omdat deze situatie voor de onderhavige studie niet van belang is, wordt hieraan in het vervolg geen aandacht besteed.

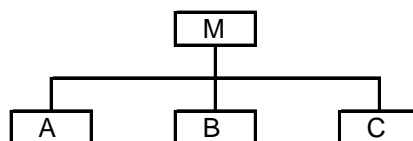
Hierna worden de situaties A tot en met C nader besproken.

Consolidatiekring en de fiscale eenheid stemmen qua omvang volledig overeen (A)

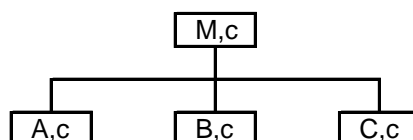
Volledige overeenstemming tussen consolidatiekring en fiscale eenheid kan zich op de volgende wijze manifesteren:

- een moedermaatschappij (M) vormt met haar dochterondernemingen (A, B en C) zowel een consolidatiekring als een fiscale eenheid. Beide partiële systemen (consolidatiekring en fiscale eenheid) maken deel uit van het totale systeem, waarbij alle elementen van het systeem (=entiteiten) een dubbel label dragen. De elementen kunnen als volgt worden gelabeld: M,c,f; A,c,f; B,c,f; C,c,f enz.. Hierbij is het aantal labels 'c' gelijk aan het aantal labels 'f'. Indien we een structuurschema opstellen van het totale systeem en van de beide partiële systemen, dan ontstaan de volgende modellen:

Totaal systeem:

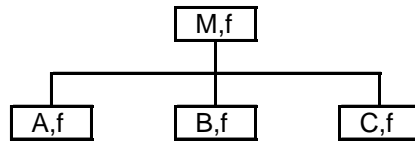

Partieel systeem consolidatiekring:

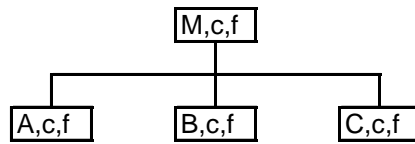

³⁰ Het voorkomen van een tussenholding is bij de analyse buiten beschouwing gelaten.

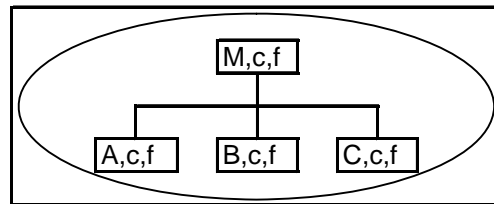
Partieel systeem fiscale eenheid:

Beide modellen van de partiële systemen consolidatiekring en fiscale eenheid zijn isomorfe afbeeldingen van het structuurschema van het totaal systeem, omdat elk element in het structuurschema van het totaal systeem correspondeert met slechts één element van de modellen consolidatiekring en fiscale eenheid. Er is sprake van één-éénduidigheid. Voegen we de drie modellen samen, dan ontstaat het volgende model:

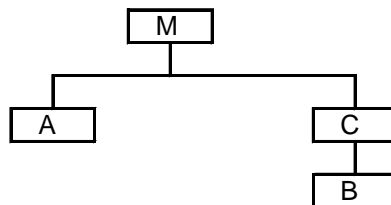

We zien een volledige overlapping van de drie modellen, die qua omvang en aantal elementen (entiteiten) congruent zijn. Indien we in het laatste model met de dubbel gelabelde elementen alle entiteiten die tot de consolidatiekring behoren (label 'c') met een rechthoek omkaderen en alle tot de fiscale eenheid behorende entiteiten (label 'f') opnemen binnen een ovaal, dan ontstaat het volgende beeld:

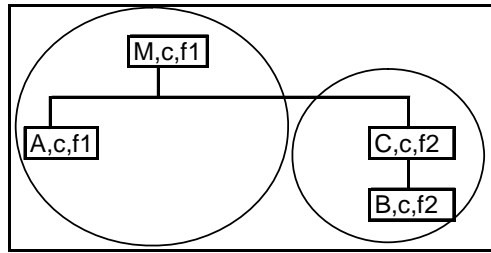
- Naast het partiële systeem consolidatiekring, dat *niet* in subsystemen is opgesplitst, bestaat het partiële systeem fiscale eenheid uit twee of meer subsystemen, fiscale eenheid 1, 2 t/m n. Ter illustratie gaan we uit van twee subsystemen fiscale eenheid. Alle elementen van het totale systeem zijn weer dubbel gelabeld, als volgt: M,c,f1; A,c,f1; B,c,f2; C,c,f2. Ook nu is het aantal labels 'c' gelijk aan het aantal labels 'f'. In deze situatie geldt echter dat het aantal fiscale eenheden > 1 consolidatiekring (n feh. >1 cons.kr.).

Het totaal systeem heeft nu het volgende structuurmodel:

De entiteiten A en C zijn dochterondernemingen van M, terwijl B dochter is van C. Moeder vormt met A een fiscale eenheid. C en B vormen eveneens een fiscale eenheid.

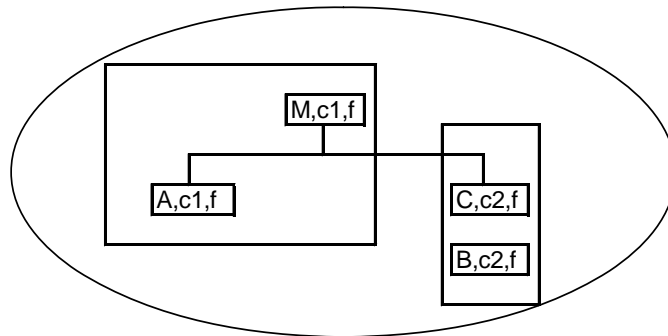
Brengen we de dubbel gelabelde elementen van beide partiële systemen in één model tot uitdrukking, waarbij de consolidatiekring weer met een rechthoek wordt omkaderd en de beide subsystemen van het partiële systeem fiscale eenheid worden gevisualiseerd door een ovaal, dan ontstaat het volgende model:

Qua vorm is er sprake van discongruentie tussen consolidatiekring en fiscale eenheden. De fiscale eenheden zijn homomorfe afbeeldingen van het totale systeem, hetgeen inhoudt, dat sommige elementen van de beide fiscale eenheden met méér dan één element van het structuurmodel van het totale systeem corresponderen. Er is sprake van één-meerduidigheid.

3. Naast het partiële systeem fiscale eenheid, dat *niet* in subsystemen is opgesplitst, bestaat het partiële systeem consolidatiekring uit twee of meer subsystemen. Alle elementen van het totale systeem zijn weer van een dubbel label voorzien, met het volgende resultaat: M,c1,f; A,c1,f; C,c2,f; B,c2,f³¹. Het aantal labels 'c' komt weer overeen met het aantal labels 'f', terwijl het aantal consolidatiekringen > 1 fiscale eenheid (n cons. kr. > 1 feh.).

Het totale systeem komt overeen met de vorige situatie, met dit verschil, dat nu het partiële systeem consolidatiekring bestaat uit twee subsystemen. M vormt met dochter A een consolidatiekring evenals dochter C met kleindochter B. Alle entiteiten van het totaal systeem maken deel uit van het partiële systeem fiscale eenheid. Brengen we de dubbel gelabelde elementen van beide partiële systemen in één model tot uitdrukking, waarbij de subsystemen van de consolidatiekring met een rechthoek worden omkaderd en het partiële systeem fiscale eenheid wordt aangegeven met een ovaal, dan ontstaat het volgende model:

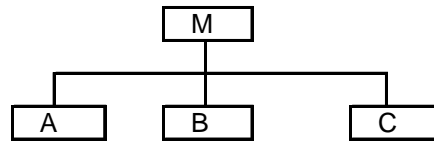
Evenals onder 2 is er sprake van discongruentie qua vorm. De consolidatiekringen zijn homomorfe afbeeldingen van het totaal systeem, hetgeen inhoudt, dat sommige elementen van de beide consolidatiekringen met méér dan één element van het structuurmodel van het totale systeem corresponderen. Er is sprake van één-meerduidigheid.

De consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid (B)

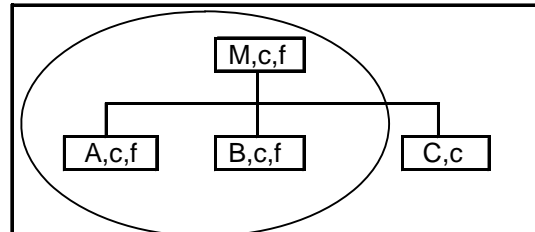
De consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid, indien niet alle elementen, die deel uitmaken van het partiële systeem consolidatiekring, tevens deel uitmaken van het partiële systeem fiscale eenheid. Het aantal elementen behorend tot de consolidatiekring is groter dan het aantal elementen behorend tot de fiscale eenheid (het aantal labels 'c' > het aantal labels 'f'). Hoewel de fiscale eenheid uit meer dan een subsystemen kan bestaan, wordt bij de hierna volgende illustratie hiervan afgezien. De elementen voorzien van een label luiden als volgt: M,c,f; A,c,f; B,c,f; C,c. Het element C draagt slechts één label (c), daar het niet tot de fiscale eenheid behoort. Indien we de structuurschema's van het totaal systeem en vervolgens de structuurschema's van de beide partiële systemen in één schema weergeven, dan ontstaan de volgende modellen:

³¹ In het voorbeeld wordt uitgegaan van twee subsystemen binnen het partiële systeem consolidatiekring.

Structuurschema totaal systeem:

Structuurschema van de consolidatiekring en de fiscale eenheid:

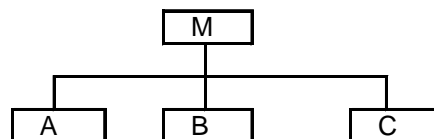
De consolidatiekring wordt in dit schema tot uitdrukking gebracht door alle elementen met het label 'c' te omkaderen met een rechthoek, terwijl de fiscale eenheid wordt gevisualiseerd door alle elementen met het label 'f' op te nemen binnen een ovaal. Bij het partiële systeem consolidatiekring is hier sprake van een isomorf model, terwijl de fiscale eenheid een homomorf model vormt.

De consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid (C)

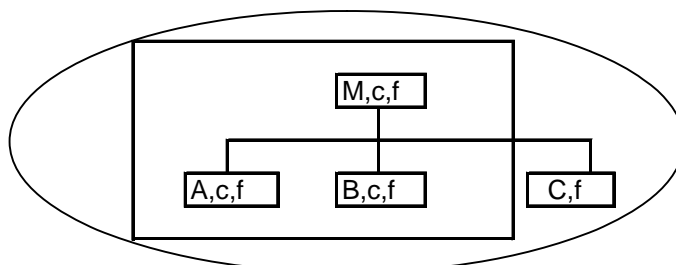
De consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid, indien niet alle elementen, die deel uitmaken van het partiële systeem fiscale eenheid, tevens deel uitmaken van het partiële systeem consolidatiekring. Het aantal elementen behorend tot de fiscale eenheid is groter dan het aantal elementen behorend tot de consolidatiekring (het aantal labels 'f' > het aantal labels 'c'). De consolidatiekring kan uiteraard uit meer dan een subsysteem bestaan. In de volgende illustratie gaan we echter uit van een consolidatiekring waarbij dit niet het geval is. De elementen voorzien van een label luiden als volgt: M,c,f; A,c,f; B,c,f; C,f. Het element C draagt slechts één label, daar dit element slechts aan de fiscale eenheid deelneemt en niet aan de consolidatiekring.

Het structuurschema van het totaal systeem en vervolgens de structuurschema's van de beide partiële systemen in één schema geven de volgende modellen:

Structuurschema totaal systeem:

Het structuurschema van de consolidatiekring en de fiscale eenheid:

De consolidatiekring wordt in dit schema tot uitdrukking gebracht door alle elementen met het label 'c' te omkaderen met een rechthoek, terwijl de fiscale eenheid wordt gevisualiseerd door alle elementen met het label 'f' op te nemen binnen een ovaal. Bij het partiële systeem consolidatiekring is hier sprake van een homomorf model, terwijl de fiscale eenheid een isomorf model vormt.

Bij de verwerking van de belastinglast in de vennootschappelijke jaarrekening worden ten aanzien van de doorbelasting van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid in de Richtlijn 272.803 vier hoofdrichtingen onderscheiden:

1. de situatie waarbij het hoofd van de fiscale eenheid de volledige belastinglast of -bate van de fiscale eenheid verantwoordt. De belastinglast of -bate wordt niet doorberekend aan de gevoegde dochters, wat uit de toelichting op de jaarrekening van de dochters dient te blijken;
2. de belastinglast of -bate wordt aan de gevoegde dochters doorberekend op basis van hun vennootschappelijke resultaat. Hierbij wordt in de winst- en verliesrekening van de dochters wel een Vpb-last of -bate opgenomen, terwijl op de balans van de dochters echter géén latenties voorkomen;
3. de belastinglast of -bate wordt aan de gevoegde dochters doorberekend op basis van de onderscheiden fiscale resultaten met inachtneming van een toerekening van de voordelen van de fiscale eenheid aan een of meer deelnemers aan de fiscale eenheid. Waar nodig wordt er enkelvoudig een voorziening latente belastingen opgenomen, waarvan uit de toelichting moet blijken, dat het een voorziening jegens de moeder betreft;
4. de moedermaatschappij verrekent de belastinglast of -bate met de dochtermaatschappijen als waren deze zelfstandig belastingplichtig. (Moeder treedt jegens de dochters op als 'fiscus'). Ook hierbij dient waar nodig enkelvoudig een voorziening voor belastinglatenties jegens de moeder te worden opgenomen.

Bestaat er congruentie tussen consolidatiekring en fiscale eenheid, dan blijven de problemen bij het verwerken van de belastinglast of -bate beperkt tot het maken van een keuze uit het al of niet toerekenen van de belastinglast of -bate aan de betrokken deelnemers aan de fiscale eenheid en, indien wordt gekozen voor toerekening, uit de wijze waarop toerekening plaatsvindt. Anders wordt het indien er geen congruentie bestaat. Hierbij kan, naast de genoemde keuzemogelijkheden, het probleem ontstaan, dat de te betalen of te vorderen vennootschapsbelasting met betrekking tot de fiscale eenheid wordt opgenomen in de jaarrekening van het hoofd van een beperktere of uitgebreidere consolidatiekring. In die situatie zal toelichting in de jaarrekening hieromtrent op zijn plaats zijn. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt aan de hand van een conceptueel model ingegaan op de verwerking van de belastinglast of -bate en het al of niet toerekenen van de belastinglast of -bate aan de deelnemers aan de fiscale eenheid in alle relevante hiervoor genoemde situaties. Om hierbij de gedachte te kunnen bepalen maak ik gebruik van de winst- en verliesrekeningen van een moedermaatschappij met drie 100% (klein)dochterondernemingen (A, B en C).

Uitgangspunt hierbij zijn de winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de belastinglast. Bij de beoordeling van de varianten voor doorbelasting van de belastinglast binnen de fiscale eenheid, ga ik er, overeenkomstig Richtlijn 272, van uit dat elke winst- en verliesrekening een belastinglast of -bate dient te tonen die mag worden verwacht op basis van het behaalde (eigen) resultaat vóór belastingen en rekening houdt met eventuele overige tijdelijke verschillen. Om te voorkomen, dat aanvullende toelichting in de jaarrekening van het groepshoofd noodzakelijk wordt, geef ik bovendien de voorkeur aan varianten voor doorberekening van de belastinglast waarbij latente belastingen worden opgenomen op de balans van de onderneming waarbij de latentie ontstaat.

De respectievelijke winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de winstbelasting geven het volgende beeld³²:

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	50,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	50,0					KST	45,0			KST	40,0		
WS	<u>170,0</u>		<u>250,0</u>	WS	<u>50,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>-20,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>20,0</u>		<u>100,0</u>

Bij de verwerking van de belastinglast dient nog rekening te worden gehouden met de volgende verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening:

- bij dochter A fiscaal een lagere kostprijs verkopen van 20 als gevolg van (verrekenbare of) belastbare tijdelijke verschillen;
- bij dochter C fiscaal een bijtelling van 4 als gevolg van een overig tijdelijk verschil (Oort-wetgeving). Bovendien hebben geen dividenduitkeringen plaatsgevonden, waardoor fiscaal geen resultaten uit deelnemingen voorkomen. Binnen het conceptuele model zijn 'carry back' en 'carry forward' van kracht

³² De in de respectievelijke winst- en verliesrekeningen gebruikte afkortingen zijn opgenomen in de 'Lijst van afkortingen'.

en waar mogelijk ook toegepast. Voor alle ondernemingen binnen het model geldt hetzelfde fiscale regime, terwijl wordt uitgegaan van een gemiddeld Vpb-tarief van 25%. Indien de genoemde mogelijkheden op systematische wijze worden gerangschikt, dan ontstaat de volgende matrix³³:

	A				B				C			
1	I	II	III	IV								
2	I	II	III	IV								
3	I	II	III	IV								
					I	II	III	IV				
									I	II	III	IV

De matrix kent de volgende opbouw:

A: De consolidatiekring komt overeen met de fiscale eenheid, hetgeen in drie situaties kan worden bereikt:

- A1. de consolidatiekring en fiscale eenheid zijn congruent. Het hoofd van de consolidatiekring en al haar groepsmaatschappijen vormen tevens een fiscale eenheid;
- A2. de consolidatiekring bestaat uit meer dan een fiscale eenheid, terwijl alle deelnemers aan de fiscale eenheden deel uitmaken van de consolidatiekring, en elke groepsmaatschappij bij een fiscale eenheid is ondergebracht;
- A3. de fiscale eenheid bestaat uit meer dan een consolidatiekring, waarbij alle groepsmaatschappijen deel uitmaken van die fiscale eenheid.

B: De consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid.

C: De consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid.

Vervolgens worden voor alle genoemde situaties de vier varianten voor doorbelasting van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid (I, II, III en IV) in de matrix opgenomen.

4.4.2 De consolidatiekring is congruent met de fiscale eenheid (A)

De consolidatiekring en fiscale eenheid zijn congruent (1)

Verwerking van de belastinglast in de situatie A,1,I; A,1,II; A,1,III en A,1,IV laat de volgende winst- en verliesrekeningen zien :

A,1,I

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	50,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
VPB	43,5	RD	50,0					KST	45,0			KST	40,0		
WS	126,5			WS	50,0			WS	-20,0			WS	20,0		
	250,0		250,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0

A,1,II

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	50,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	36,5	VPB	12,5			KST	45,0			KST	40,0		
WS	126,5			WS	37,5			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	236,5		236,5		100,0		100,0	WS	-15,0			WS	14,0		
									100,0		100,0		100,0		100,0

³³ Letter- en cijferaanduidingen corresponderen met de in de inleiding genoemde situaties.

A,1,III

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	50,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	36,5	VPB	12,5			KST	45,0			KST	40,0		
WS	126,5			WS	37,5			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>236,5</u>		<u>236,5</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

A,1,IV

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	50,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	36,5	VPB	12,5			KST	45,0			KST	40,0		
WS	126,5			WS	37,5			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>236,5</u>		<u>236,5</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

In het geval dat de belastinglast niet aan de deelnemers aan de fiscale eenheid wordt doorberekend terwijl de moedermaatschappij de volledige belastinglast van de groep verantwoordt (variant I), tonen de winst- en verliesrekeningen van de dochters geen belastinglast. Teneinde het inzicht te verruimen beveelt de RJ in deze situatie aan, om in de winst- en verliesrekening van de moedermaatschappij de belastinglast toe te rekenen aan haar eigen activiteiten en aan de activiteiten van de dochters³⁴.

Bij de varianten II, III en IV komen de getoonde winst- en verliesrekeningen overeen, ongeacht de wijze van doorbelasting van de belastingbete of -last. Alle winst- en verliesrekeningen tonen bij deze varianten een belastingbete of -last die hoort bij (eigen) resultaat van de betreffende onderneming. Worden ook de balansen van de ondernemingen in de analyse betrokken, dan blijkt bij variant II de latente belastingen als gevolg van het belastbare tijdelijke verschil niet bij dochter A maar bij het hoofd van de groep op de balans verschijnt. Bij de varianten III en IV wordt de latente belasting bij dochter A verantwoord.

Van der Wel (1998, p. 342 - 343) is overigens van mening, dat er ondanks het beperkte inzicht wel degelijk argumenten zijn aan te voeren, die pleiten vóór de verwerkingswijze, waarbij de moedermaatschappij de volledige belastinglast in de winst- en verliesrekening verantwoordt. Hij noemt achtereenvolgens:

- de eenvoud van de administratieve afhandeling³⁵;
- het causale verband dat bestaat tussen het behaalde resultaat van de dochters en de verschuldigde belasting van de fiscale eenheid genereert niet voldoende kracht van argument om een afspraak, om het binnen de groep anders te regelen, te doorkruisen;
- toerekening van resultaten aan de afzonderlijke vennootschappen lijkt niet zinvol als de indeling in vennootschappen geen andere is dan die welke de organisatorische opzet van het concern vormt, terwijl de activiteiten homogeen of in ieder geval complementair zijn.

Van der Wel (1998, p. 342 - 343) kent in deze situatie aan de toelichting een belangrijke functie toe. Uit de toelichting op de jaarrekening van elke deelnemer aan de fiscale eenheid dient daarnaast de hoofdelijke aansprakelijkheid voor de belastingschuld van de gehele fiscale eenheid tot uitdrukking te komen als 'niet uit de balans blijvende verplichtingen'.

De consolidatiekring bestaat uit meer dan een fiscale eenheid, waarbij alle deelnemers aan de fiscale eenheden deel uitmaken van de consolidatiekring (2)

De consolidatiekring bestaat uit de moedermaatschappij met haar dochters A en C en kleindochter B. De moedermaatschappij vormt nu met dochter A een fiscale eenheid, evenals dochter C met kleindochter B. Verder is nog gegeven, dat dochter A goederen heeft geleverd aan dochter C met een opbrengst van 15 en een kostprijs van 5, terwijl de desbetreffende goederen zich op balansdatum nog bij C op voorraad bevinden.

³⁴ Richtlijn 272.805.

³⁵ Een voordeel dat mijns inziens echter grotendeels verloren gaat door de extra inspanningen die zullen moeten worden verricht om een en ander in de toelichting te verduidelijken.

De enkelvoudige winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de belastinglast geven het volgende beeld:

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C		
KV	80,0	OV 200,0	KV	55,0	OV 115,0	KV	75,0	OV 100,0	KV	40,0	OV 100,0
						KST	45,0		KST	40,0	
		RD 60,0								RD	-20,0
WS	180,0		WS	60,0		WS	-20,0		WS	0,0	
	260,0	260,0		115,0	115,0		100,0	100,0		80,0	80,0

Verwerking van de belastinglast in de situatie A,2,I; A,2,II; A,2,III en A,2,IV laat de volgende winst- en verliesrekeningen zien:

A,2,I

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C		
KV	80,0	OV 200,0	KV	55,0	OV 115,0	KV	75,0	OV 100,0	KV	40,0	OV 100,0
						KST	45,0		KST	40,0	
VPB	45,0	RD 59,0							VPB	1,0	RD -20,0
WS	134,0		WS	60,0		WS	-20,0		WS	-1,0	
	259,0	259,0		115,0	115,0		100,0	100,0		80,0	80,0

A,2,II

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C		
KV	80,0	OV 200,0	KV	55,0	OV 115,0	KV	75,0	OV 100,0	KV	40,0	OV 100,0
						KST	45,0		KST	40,0	
VPB	30,0	RD 44,0	VPB	15,0		VPB	-5,0		VPB	6,0	RD -15,0
WS	134,0		WS	45,0		WS	-15,0		WS	-1,0	
	244,0	244,0		115,0	115,0		100,0	100,0		85,0	85,0

A,2,III

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C		
KV	80,0	OV 200,0	KV	55,0	OV 115,0	KV	75,0	OV 100,0	KV	40,0	OV 100,0
						KST	45,0		KST	40,0	
VPB	30,0	RD 44,0	VPB	15,0		VPB	-5,0		VPB	6,0	RD -15,0
WS	134,0		WS	45,0		WS	-15,0		WS	-1,0	
	244,0	244,0		115,0	115,0		100,0	100,0		85,0	85,0

A,2,IV

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C		
KV	80,0	OV 200,0	KV	55,0	OV 115,0	KV	75,0	OV 100,0	KV	40,0	OV 100,0
						KST	45,0		KST	40,0	
VPB	30,0	RD 44,0	VPB	15,0		VPB	-5,0		VPB	6,0	RD -15,0
WS	134,0		WS	45,0		WS	-15,0		WS	-1,0	
	244,0	244,0		115,0	115,0		100,0	100,0		85,0	85,0

In het geval dat de belastinglast niet aan de deelnemers aan de fiscale eenheid wordt doorberekend, geven ook nu de winst- en verliesrekeningen beperkt inzicht. De moedermaatschappij neemt in haar enkelvoudige winst- en verliesrekening slechts de belastinglast op van de fiscale eenheid bestaande uit moeder en dochter A. Het eventuele resultaat van dochter C (inclusief het resultaat van kleindochter B) wordt door de moeder als resultaat na belastingen opgenomen³⁶. De winst- en verliesrekeningen tonen in deze uitwerkingen een belastinglast die niet overeenkomt met het vigerende belastingtarief.

Teneinde het inzicht te verruimen beveelt de RJ in deze situatie aan, om in de winst- en verliesrekening van de moedermaatschappij de belastinglast toe te rekenen aan haar eigen activiteiten en aan de activiteiten van de dochters³⁷.

Bij de varianten II, III en IV komen de getoonde *winst- en verliesrekeningen* overeen, ongeacht de wijze van doorbelasting van de belastingbate of -last. Alle winst- en verliesrekeningen tonen bij deze varianten een belastingbate of -last die hoort bij het (eigen) resultaat van de betreffende onderneming. Worden ook de *balansen* van de ondernemingen in de analyse betrokken, dan blijkt bij variant II de latente belastingen

³⁶ In deze situatie ontbreekt dit resultaat na belastingen van dochter C bij de moeder omdat dit resultaat nihil is.

³⁷ Richtlijn 272.805.

als gevolg het belastbare tijdelijke verschil niet bij dochter A maar bij het hoofd van de groep op de balans verschijnt. Bij de varianten III en IV wordt de latente belasting bij dochter A verantwoord.

De fiscale eenheid bestaat uit meer dan een consolidatiekring, waarbij alle groepsmaatschappijen deel uitmaken van die fiscale eenheid (3).

De fiscale eenheid bestaat nu uit ondernemingen die afkomstig zijn uit twee consolidatiekringen. De eerste consolidatiekring bestaat uit de moedermaatschappij met dochter A, de tweede consolidatiekring bestaat uit C, als hoofd van de consolidatiekring, met dochter B. Ook nu is gegeven, dat dochter A goederen heeft geleverd aan dochter C met een opbrengst van 15 en een kostprijs van 5, terwijl de desbetreffende goederen zich op balansdatum nog bij C op voorraad bevinden.

De enkelvoudige winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de belastinglast geven het volgende beeld:

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	60,0					KST	45,0			KST	40,0		
WS	180,0			WS	60,0			WS	-20,0			WS	0,0	RD	-20,0
	<u>260,0</u>		<u>260,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>80,0</u>		<u>80,0</u>

Verwerking van de belastinglast in de situatie A,3,I; A,3,II; A,3,III en A,3,IV laat de volgende winst- en verliesrekeningen zien:

A,3,I

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	60,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	45,0			WS	60,0			WS	-20,0			VPB	1,4	RD	-20,0
WS	135,0				<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>	WS	-1,4		
	<u>260,0</u>		<u>260,0</u>										<u>80,0</u>		<u>80,0</u>

A,3,II

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	45,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	30,0			VPB	15,0			VPB	-5,0			VPB	6,0	RD	-15,0
WS	135,0			WS	45,0			WS	-15,0			WS	-1,0		
	<u>245,0</u>		<u>245,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>85,0</u>		<u>85,0</u>

A,3,III

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	45,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	30,0			VPB	15,0			VPB	-5,0			VPB	6,0	RD	-15,0
WS	135,0			WS	45,0			WS	-15,0			WS	-1,0		
	<u>245,0</u>		<u>245,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>85,0</u>		<u>85,0</u>

A,3,IV

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	45,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	30,0			VPB	15,0			VPB	-5,0			VPB	6,0	RD	-15,0
WS	135,0			WS	45,0			WS	-15,0			WS	-1,0		
	<u>245,0</u>		<u>245,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>85,0</u>		<u>85,0</u>

In het geval dat de belastinglast niet aan de deelnemers aan de fiscale eenheid wordt doorberekend, geven ook nu hun winst- en verliesrekeningen beperkt inzicht. De beide hoofden van de consolidatiekringen (M en C) nemen in de enkelvoudige winst- en verliesrekeningen slechts de belastinglast op van de

consolidatiekring³⁸. De winst- en verliesrekeningen van de deelnemers tonen een belastinglast die niet overeenkomt met het vigerende belastingtarief.

Teneinde het inzicht te verruimen beveelt de RJ in deze situatie aan, om in de winst- en verliesrekeningen van M en C de belastinglast toe te rekenen aan hun eigen activiteiten en aan de activiteiten van de dochters³⁹.

Bij de varianten II, III en IV komen de getoonde winst- en verliesrekeningen overeen, ongeacht de wijze van doorbelasting van de belastingbete of –last. Alle winst- en verliesrekeningen tonen bij deze varianten een belastingbete of –last die hoort bij het (eigen) resultaat van de betreffende onderneming. Worden ook de balansen van de ondernemingen in de analyse betrokken, dan blijkt bij variant II de latente belasting als gevolg het belastbare tijdelijke verschil niet bij dochter A maar bij het hoofd van de consolidatiekring op de balans verschijnt. Bij de varianten III en IV wordt de latente belasting bij dochter A verantwoord.

Voorlopige conclusie:

Hiervoor is het conceptuele model uitgewerkt in de situaties waarin de consolidatiekring overeenkomt met de fiscale eenheid. Hieruit blijkt dat de wijze van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid niet van invloed is op de geconsolideerde jaarrekening. Als de winst- en verliesrekeningen en balansen van de deelnemers aan de fiscale eenheden, zoals uitgewerkt bij A,1,I tot en met A,3,IV, elk afzonderlijk worden getoetst op de aan het einde van paragraaf 4.4.1 opgenomen uitgangspunten bij het conceptuele model, blijkt dat niet in alle situaties hieraan wordt voldaan. Bij deze beoordeling wordt ervan uitgegaan, dat elke al of niet gepubliceerde jaarrekening een belastinglast of –bete moet tonen die, rekening houdend met eventuele overige tijdelijke verschillen, gebaseerd is op het behaalde (eigen) resultaat vóór belastingen. Dit dient zowel te gelden voor het hoofd van de consolidatiekring als voor de (klein)dochterondernemingen, of er nu wel of niet wordt deelgenomen aan een fiscale eenheid. In Tabel 4.1 zijn de resultaten weergegeven van een beoordeling van de respectievelijke jaarrekeningen op de genoemde uitgangspunten aan de hand van enkele hieronder genoemde relevante aspecten. Hiervan hebben vier aspecten betrekking op de winst- en verliesrekening en één aspect heeft betrekking op de balans. Per variant wordt in de genummerde kolommen 1 tot en met 4 met een minteken (‘-’) in het invulveld tot uitdrukking gebracht dat de informatieverzorging ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen *niet* optimaal is. Een plusteken (‘+’) geeft aan dat er voor de onderzochte aspecten geen beperkingen ten aanzien van de genoemde informatieverzorging optreden. Voor de winst- en verliesrekeningen zijn met betrekking tot de vennootschapsbelasting de volgende aspecten in de beoordeling betrokken:

1. De Vpb-bete komt tot uitdrukking bij de verlieslijdende onderneming⁴⁰;
 - 2a. De Vpb-last is bij het hoofd van de fiscale eenheid gebaseerd op het eigen vennootschappelijke resultaat;
 - 2b. Bij alle dochterondernemingen wordt een Vpb-last in de winst- en verliesrekening opgenomen, gebaseerd op hun eigen vennootschappelijke resultaat;
 3. De resultaten uit deelnemingen worden als gevolg van de wijze van doorberekening van de belastinglast op eenduidige wijze door het hoofd van de fiscale eenheid behandeld.
- Voor de balans is de voorziening latente belastingen in de beoordeling betrokken. Bij de uitgewerkte varianten is nagegaan of de voorziening latente belastingen als gevolg van belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen wordt opgenomen bij de vennootschap waar de oorzaak van die latentie ligt.
4. De voorziening latente belastingen wordt tot uitdrukking gebracht bij de onderneming waar de oorzaak van de latentie ligt.

³⁸ In deze situatie ontbreekt dit resultaat na belastingen van dochter C bij de moeder omdat dit resultaat nihil is.

³⁹ Richtlijn 272.805.

⁴⁰ Als uitgangspunt bij het conceptuele model opgenomen.

Tabel 4.1 Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverschaffing als de consolidatiekring overeenkomt met de fiscale eenheid

Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun winst- en verliesrekeningen al of niet voldoende inzicht						
1	De Vpb-bate komt tot uitdrukking bij de verlieslijdende onderneming					
2a	De Vpb-last is bij het hoofd van de fiscale eenheid gebaseerd op het eigen vennootschappelijke resultaat					
2b	Bij alle dochterondernemingen wordt een Vpb-last in de resultatenrekening opgenomen gebaseerd op hun eigen vennootschappelijke resultaat					
3	De resultaten uit deelnemingen worden als gevolg van de wijze van doorberekening van de belastinglast op eenduidige wijze door het hoofd van de fiscale eenheid behandeld					
Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun balansen al of niet voldoende inzicht						
4	De voorziening latente belastingen wordt tot uitdrukking gebracht bij de onderneming waar de oorzaak van de latentie ligt					
Besproken situaties		4	3	2b	2a	1
A.1,I		-	+	-	-	-
A.1,II		-	+	+	+	+
A.1,III		+	+	+	+	+
A.1,IV		+	+	+	+	+
A.2,I		-	-	-	-	-
A.2,II		-	+	+	+	+
A.2,III		+	+	+	+	+
A.2,IV		+	+	+	+	+
A.3,I		-	+	-	-	-
A.3,II		-	+	+	+	+
A.3,III		+	+	+	+	+
A.3,IV		+	+	+	+	+

Uit bovenstaande tabel blijkt dat bij twee in de Richtlijnen opgenomen mogelijkheden voor doorbelasting van de belastinglast aan deelnemers aan de fiscale eenheid alle genoemde aspecten als positief kunnen worden beoordeeld. Derhalve voldoet de informatieverschaffing ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen aan de uitgangspunten van het conceptuele model. Dit is het geval bij doorberekening op basis van de fiscale resultaten (III) en bij een doorberekening waarbij de moedermaatschappij de belastinglast of bate met de dochtermaatschappijen verrekenet als waren zij zelfstandig belastingplichtig (IV).

Met betrekking tot de geconsolideerde winst- en verliesrekening zijn de verschillen tussen de genoemde varianten minder groot. Opmerkelijk is dit echter niet, omdat door consolidatie de oorzaak van mogelijke verschillen, namelijk de wijze van toerekening van winstbelasting aan de deelnemers, wordt opgeheven door eliminatie.

Komt er één consolidatiekring voor (A1 en A2), dan geven de geconsolideerde winst- en verliesrekeningen het volgende beeld:

A,1				A,2			
WV- rek. Geconsolideerd		OV		WV- rek. Geconsolideerd		OV	
KV	245,0	OV	500,0	KV	250,0	OV	515,0
KST	85,0			KST	85,0		
VPB	43,5			VPB	46,0		
WS	126,5			WS	134,0		
	<u>500,0</u>		<u>500,0</u>		<u>515,0</u>		<u>515,0</u>

In bovenstaande geconsolideerde winst- en verliesrekeningen zien we een overdruk van 1 (25% van 4) als gevolg van het overige tijdelijke verschil bij dochter C. Bij A,1 is de belastingdruk 25,59% en bij A,2 respectievelijk 25,56%.

Vormen meer dan een consolidatiekring een fiscale eenheid zoals bij A,3, dan tonen de geconsolideerde winst- en verliesrekeningen het volgende beeld:

W/V- rek. Gecons. M/A				W/V- rek. Gecons. C/B			
KV	135,0	OV	315,0	KV	115,0	OV	200,0
KST				KST	85,0		
VPB	45,0			VPB	1,0		
WS	135,0			WS	-1,0		
	<u>315,0</u>		<u>315,0</u>		<u>200,0</u>		<u>200,0</u>

Ook hier wordt de overdruk vennootschapsbelasting in de geconsolideerde winst- en verliesrekeningen veroorzaakt door het overige tijdelijke verschil (Oort-kosten) bij dochter C. Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen bij dochter B hebben geen invloed op de winst- en verliesrekeningen, doch uitsluitend, afhankelijk van de wijze van doorberekening van de belastinglast, op de balansen van de moeder of de dochter en op de geconsolideerde balans.

4.4.3 De consolidatiekring is uitgebreider dan de fiscale eenheid (B)

Indien niet alle deelnemers aan de consolidatiekring deel uitmaken van de fiscale eenheid wordt, bij het verwerken van de belastinglast, en de analyse van het al of niet toerekenen van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid gebruik gemaakt van het onderstaande deel van de matrix uit de inleiding. De aan het einde van paragraaf 4.4.1 gemaakte opmerkingen zijn ook nu weer van toepassing.

	A				B				C			
					I	II	III	IV				

De moedermaatschappij vormt met de dochters A, B en C de consolidatiekring. Dochter C maakt echter geen deel uit van de fiscale eenheid. De winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de belastinglast geven het volgende beeld:

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C						
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	60,0					KST	45,0			KST	40,0		
WS	180,0			WS	60,0			WS	-20,0			WS	20,0		
	260,0		260,0		115,0		115,0		100,0		100,0		100,0		100,0

Dochter A heeft goederen geleverd aan dochter C met een opbrengst van 15 en een kostprijs van 5. De goederen liggen op balansdatum nog bij C op voorraad. Binnen de consolidatiekring vindt wél eliminatie plaats van ongerealiseerde intercompany winst, binnen de fiscale eenheid evenwel niet. Dochter C maakt immers geen deel uit van de fiscale eenheid. Verwerking van de belastinglast in de situatie B,I; B,II; B,III en B,IV laat de volgende winst- en verliesrekeningen zien :

B,I

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C						
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	54,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	40,0											VPB	6,0		
WS	134,0			WS	60,0			WS	-20,0			WS	14,0		
	254,0		254,0		115,0		115,0		100,0		100,0		100,0		100,0

B,II

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C						
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	44,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	30,0			VPB	15,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
WS	134,0			WS	45,0			WS	-15,0			WS	14,0		
	244,0		244,0		115,0		115,0		100,0		100,0		100,0		100,0

B,III

WV-rekening M			WV-rekening A			WV-rekening B			WV-rekening C						
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
		RD	44,0					KST	45,0			KST	40,0		
VPB	30,0			VPB	15,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
WS	134,0			WS	45,0			WS	-15,0			WS	14,0		
	244,0		244,0		115,0		115,0		100,0		100,0		100,0		100,0

B,IV

WV- rekening M				WV-rekening A				WV- rekening B				WV- rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	44,0	VPB	15,0			KST	45,0			KST	40,0		
WS	134,0			WS	45,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>244,0</u>		<u>244,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

Bij het niet doorbelasten van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, geven ook nu, met uitzondering van de winst- en verliesrekening van C, de winst- en verliesrekeningen een beperkt inzicht. De winst- en verliesrekeningen van de deelnemers aan de fiscale eenheid tonen een belastinglast welke niet overeenkomt met het vigerende belastingtarief.

Teneinde het inzicht te verruimen beveelt de RJ in deze situatie aan, om in de winst- en verliesrekeningen van M en C de belastinglast toe te rekenen aan de eigen activiteiten en aan de activiteiten van de dochters voor zover deze resultaten zijn opgenomen⁴¹.

Bij de varianten II, III en IV komen de getoonde winst- en verliesrekeningen overeen, ongeacht de wijze van doorbelasting van de belastingbete of -last. Alle winst- en verliesrekeningen tonen bij deze varianten een belastingbete of -last die hoort bij (eigen) resultaat van de betreffende onderneming. Worden ook de balansen van de ondernemingen in de analyse betrokken, dan verschijnt bij variant II de latente belasting, als gevolg van het belastbare tijdelijke verschil, niet bij dochter A op de balans, maar bij het hoofd van de consolidatiekring. Bij de varianten III en IV wordt de latente belasting bij dochter A verantwoord.

Voorlopige conclusie:

In de situatie waarin de consolidatiekring uitgebreider is dan de fiscale eenheid kunnen bij twee in de Richtlijnen opgenomen mogelijkheden voor doorbelasting van de belastinglast aan deelnemers aan de fiscale eenheid alle genoemde aspecten als positief worden beoordeeld. Derhalve voldoet de informatieverstopping ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen aan de uitgangspunten van het conceptuele model. Dit stemt overeen met de uitkomst in paragraaf 4.4.2, en is het geval bij doorberekening op basis van de fiscale resultaten (III) en bij een doorberekening waar de moedermaatschappij de belastinglast of -bete met de dochtermaatschappijen verrekent als waren zij zelfstandig belastingplichtig (IV). In Tabel 4.2 zijn de resultaten weergegeven van de beoordeling aan de hand van dezelfde aspecten, zoals opgenomen aan het einde van paragraaf 4.4.2.

Tabel 4.2 Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverstopping als de consolidatiekring uitgebreider is dan de fiscale eenheid

Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun winst- en verliesrekeningen al of niet voldoende inzicht						
1	De Vpb-bete komt tot uitdrukking bij de verlieslijdende onderneming					
2a	De Vpb-last is bij het hoofd van de fiscale eenheid gebaseerd op het eigen vennootschappelijke resultaat					
2b	Bij alle dochterondernemingen wordt een Vpb-last in de resultatenrekening opgenomen gebaseerd op hun eigen vennootschappelijke resultaat					
3	De resultaten uit deelnemingen worden als gevolg van de wijze van doorberekening van de belastinglast op eenduidige wijze door het hoofd van de fiscale eenheid behandeld					
Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun balansen al of niet voldoende inzicht						
4	De voorziening latente belastingen wordt tot uitdrukking gebracht bij de onderneming waar de oorzaak van de latentie ligt					
Besproken situaties		4	3	2b	2a	1
	B.I	-	-	-	-	-
	B.II	-	+	+	+	+
	B.III	+	+	+	+	+
	B.IV	+	+	+	+	+

⁴¹ Richtlijn 272.805.

Ook in de situatie dat de consolidatiekring uitgebreider is dan de fiscale eenheid (B) komen de geconsolideerde winst- en verliesrekeningen ongeacht de wijze van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid overeen en tonen het volgende beeld:

WV- rek. Geconsolideerd			
KV	245,0	OV	500,0
KST	85,0		
VPB	43,5		
WS	126,5		
	<u>500,0</u>		<u>500,0</u>

De hogere belastingdruk wordt veroorzaakt door de fiscaal niet-afrekbare Oort-kosten van 4. Dit heeft een hogere belastingdruk tot gevolg van 1 (25% van 4). Het resultaat na vennootschapsbelasting in de geconsolideerde winst- en verliesrekening wijkt af van het resultaat van de moedermaatschappij in de enkelvoudige winst- en verliesrekening. Dit wordt veroorzaakt door eliminatie van ongerealiseerde intercompany resultaten van 7,5.

4.4.4 De consolidatiekring is beperkter dan de fiscale eenheid (C)

Deze situatie doet zich onder andere voor, indien de moedermaatschappij met de dochterondernemingen A en B een consolidatiekring vormen terwijl vennootschap C geen deel uitmaakt van de groep. De fiscale eenheid wordt nu gevormd door de moedermaatschappij met zowel vennootschap A, B als C. De beschrijving van de toerekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid heeft betrekking op het volgende deel van de in de inleiding getoonde matrix. De aan het einde van paragraaf 4.4.1 gemaakte opmerkingen zijn ook nu weer van toepassing.

	A				B				C			
									I	II	III	IV

De winst- en verliesrekeningen vóór verwerking van de belastinglast tonen het volgende beeld:

WV- rekening M				WV-rekening A				WV- rekening B				WV- rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
								KST	45,0			KST	40,0		
		RD	60,0					WS	-20,0			WS	20,0		
WS	180,0			WS	60,0			WS	-20,0			WS	20,0		
	<u>260,0</u>		<u>260,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>

Dochter A heeft goederen geleverd aan dochter C met een opbrengst van 15 en een kostprijs van 5. De goederen liggen op balansdatum nog bij C op voorraad. Binnen de consolidatiekring vindt géén eliminatie plaats van ongerealiseerde intercompany winst, binnen de fiscale eenheid wel. Dochter C maakt immers geen deel uit van de consolidatiekring.

Verwerking van de belastinglast in de situatie C,I; C,II; C,III en C,IV laat de volgende winst- en verliesrekeningen zien :

WV- rekening M				WV-rekening A				WV- rekening B				WV- rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	40,0	OV	100,0
								KST	45,0			KST	40,0		
		RD	54,0					WS	-20,0			VPB	6,0		
WS	134,0			WS	60,0			WS	-20,0			WS	14,0		
	<u>254,0</u>		<u>254,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>

C,II

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	44,0	VPB	15,0			KST	45,0			KST	5,0		
WS	134,0			WS	45,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>244,0</u>		<u>244,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

C,III

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	44,0	VPB	15,0			KST	45,0			KST	5,0		
WS	134,0			WS	45,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>244,0</u>		<u>244,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

C,IV

WV-rekening M				WV-rekening A				WV-rekening B				WV-rekening C			
KV	80,0	OV	200,0	KV	55,0	OV	115,0	KV	75,0	OV	100,0	KV	75,0	OV	100,0
VPB	30,0	RD	44,0	VPB	15,0			KST	45,0			KST	5,0		
WS	134,0			WS	45,0			VPB	-5,0			VPB	6,0		
	<u>244,0</u>		<u>244,0</u>		<u>115,0</u>		<u>115,0</u>	WS	<u>-15,0</u>		<u>100,0</u>	WS	<u>14,0</u>		<u>100,0</u>

Bij het niet doorbelasten van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, tonen ook nu, met uitzondering van de winst- en verliesrekening van C, de winst- en verliesrekeningen een belastingdruk die niet is gebaseerd op de respectievelijke resultaten vóór belastingen, rekening houdend met overige tijdelijke verschillen. De RJ beveelt in deze situatie aan om in de winst- en verliesrekening van M de belastinglast toe te rekenen aan de eigen activiteiten en aan de activiteiten van de dochters voor zover deze resultaten zijn opgenomen⁴².

Bij de varianten II, III en IV komen de getoonde winst- en verliesrekeningen overeen, ongeacht de wijze van doorbelasting van de belastingbete of -last. Alle winst- en verliesrekeningen tonen bij deze varianten een belastingbete of -last die hoort bij het (eigen) resultaat van de desbetreffende onderneming. Worden ook de balansen van de ondernemingen in de analyse betrokken, dan verschijnt bij variant II de latente belasting, als gevolg het belastbare tijdelijke verschil, niet bij dochter A op de balans, maar bij het hoofd van de consolidatiekring. Bij de varianten III en IV wordt de latente belasting wel bij dochter A verantwoord.

Voorlopige conclusie:

In de situatie waarin de consolidatiekring beperkter is dan de fiscale eenheid kunnen bij twee in de Richtlijnen opgenomen mogelijkheden voor doorbelasting van de belastinglast of -bete aan deelnemers aan de fiscale eenheid alle genoemde aspecten als positief worden beoordeeld. Derhalve voldoet de informatieverstopping ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen aan de uitgangspunten van het conceptuele model. Dit is het geval bij doorberekening op basis van de fiscale resultaten (III) en bij een doorberekening waarbij de moedermaatschappij de belastinglast of -bete met de dochtermaatschappijen verrekenet als waren zij zelfstandig belastingplichtig (IV). Dit stemt overeen met de uitkomsten in de paragrafen 4.4.2 en 4.4.3. In Tabel 4.3 zijn de resultaten weergegeven van de beoordeling aan de hand van dezelfde aspecten, zoals opgenomen aan het einde van paragraaf 4.4.2.

⁴² Richtlijn 272.805.

Tabel 4.3 *Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverschaffing als de consolidatiekring beperkter is dan de fiscale eenheid*

Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun winst- en verliesrekeningen al of niet voldoende inzicht						
1	De Vpb-bate komt tot uitdrukking bij de verlieslijdende onderneming					
2a	De Vpb-last is bij het hoofd van de fiscale eenheid gebaseerd op het eigen vennootschappelijke resultaat					
2b	Bij alle dochterondernemingen wordt een Vpb-last in de resultatenrekening opgenomen gebaseerd op hun eigen vennootschappelijke resultaat					
3	De resultaten uit deelnemingen worden als gevolg van de wijze van doorberekening van de belastinglast op eenduidige wijze door het hoofd van de fiscale eenheid behandeld					
Deelnemers aan de fiscale eenheid tonen in hun balansen al of niet voldoende inzicht						
4	De voorziening latente belastingen wordt tot uitdrukking gebracht bij de onderneming waar de oorzaak van de latentie ligt					
Besproken situaties		4	3	2b	2a	1
C,I		-	-	-	-	-
C,II		-	+	+	+	+
C,III		+	+	+	+	+
C,IV		+	+	+	+	+

Vergeleken met de situaties waarbij de consolidatiekring overeenkomt met de fiscale eenheid (A) en in situaties waarbij de consolidatiekring uitgebreider is dan de fiscale eenheid (B) komen er bij een consolidatiekring die beperkter is dan de fiscale eenheid, meer afwijkingen voor in de geconsolideerde winst- en verliesrekening dan uitsluitend die welke optreden als gevolg van het al of niet ontbreken van verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat bij de moeder resultaten uit deelnemingen, die afhankelijk van het al of niet doorberekenen van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, vóór of na belastingen worden opgenomen. Voor zover dit betrekking heeft op resultaten uit deelnemingen die niet in de consolidatie zijn betrokken, worden deze resultaten uit deelnemingen ook in de geconsolideerde winst- en verliesrekening vóór of na belastingen opgenomen.

De geconsolideerde winst- en verliesrekening en de winst- en verliesrekening van C tonen ongeacht de wijze van doorberekening van de belastinglast het volgende beeld:

WV- rek. Gecons. M/A/B				WV-rekening C			
KV	210,0	OV	415,0	KV	75,0	OV	100,0
KST	45,0			KST	5,0		
VPB	40,0	RD	14,0	VPB	6,0		
WS	134,0			WS	14,0		
	<u>429,0</u>		<u>429,0</u>		<u>100,0</u>		<u>100,0</u>

Slotconclusie:

In het voorgaande is nagegaan of bij, qua omvang, volledige overeenstemming tussen consolidatiekring en fiscale eenheid (paragraaf 4.4.2), alsmede bij een consolidatiekring die uitgebreider is dan de fiscale eenheid (paragraaf 4.4.3) en bij een consolidatiekring die beperkter is dan de fiscale eenheid (paragraaf 4.4.4), de wijze van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, zoals voorgeschreven door de RJ, beperkingen oplevert voor de informatieverschaffing ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen. Daartoe is een conceptueel model opgezet waarvan de gegevens en uitgangspunten in paragraaf 4.4.1 zijn opgenomen. Uit het model blijken twee wijzen van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid geen beperkingen op te leveren ten aanzien van de genoemde informatieverschaffing. Dit is het geval bij doorberekening op basis van de fiscale resultaten (III) en bij een doorberekening waarbij de moedermaatschappij de belastinglast of -bate met de dochtermaatschappijen verrekent als waren zij zelfstandig belastingplichtig (IV). Wordt de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid doorberekend op basis van de vennootschappelijke resultaten (II), dan tonen de afzonderlijke winst- en verliesrekeningen wel de juiste belastinglast c.q. -bate, zoals blijkt uit de Tabellen 4.1, 4.2 en 4.3, echter de voorziening latente belastingen wordt hierbij tot uitdrukking gebracht bij het hoofd van de fiscale eenheid en niet bij de deelnemer(s) waar de oorzaak van de latentie ligt. De afzonderlijke balansen tonen bij variant II dan ook niet de gewenste informatie zoals geformuleerd in de uitgangspunten van het conceptuele model. De hiervoor noodzakelijke extra toelichting kan worden voorkomen door de varianten III en IV toe te passen. De beide varianten (III en IV) laten bij de respectievelijke ondernemingen een verwerking van winstbelasting zien die ook zou moeten worden gevolgd wanneer zij geen deel van een groter geheel zouden uitmaken. Het voordeel hiervan is, dat te allen tijde vergelijkende cijfers beschikbaar zijn, indien ondernemingen in de toekomst

zelfstandig moeten publiceren, mochten zij, om welke reden dan ook, geen deel meer uitmaken van dat grotere geheel. De verschillen die als gevolg van de gekozen doorberekeningswijze tussen de respectievelijke uitwerkingen ontstaan hebben uitsluitend betrekking op de enkelvoudige jaarrekeningen. Bij consolidatie worden deze verschillen immers door eliminatie opgeheven.

4.4.5 Consolidatiekring, fiscale eenheid en niet-100% deelnemingen

In paragraaf 4.3.4 is stilgestaan bij opmerkelijke verschillen bij het opstellen van de jaarrekening van de fiscale eenheid ten opzichte van de (vennootschappelijke) geconsolideerde jaarrekening. Hoewel onder het regime fiscale eenheid tot 1 januari 2003 uitsluitend 100% deelnemingen (soms 99%) voor opname in de fiscale eenheid in aanmerking kwamen, is per die datum, door het in werking treden van de Wet van 11 december 2002, Stb. 618, houdende wijziging van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 c.a., dit ook mogelijk geworden voor deelnemingen vanaf 95%. Het in werking treden van de wet resulteert niet alleen in minderheidsbelangen bij fiscale consolidatie, wat voorheen niet mogelijk was, maar het geeft ook aanleiding tot complicaties ten aanzien van de allocatie van belastingen in de jaarrekeningen van de bij de fiscale eenheid betrokken vennootschappen. Bij saldering van de vermogensbestanddelen en de resultaten bij de fiscale consolidatie mag met een belang van derden geen rekening worden gehouden. Bij de fiscale consolidatie dient de deelneming te worden geëlimineerd alsof de moedermaatschappij 100% van de aandelen bezit. Bij de geconsolideerde jaarrekening kan de hoogte van het geconsolideerde resultaat ná belastingen mede worden bepaald door de wijze waarop enkelvoudig allocatie van belastingen plaatsvindt. Richtlijn 272.803 van de RJ biedt mogelijkheden om de winstbelasting op vier manieren tussen moeder en dochter(s) te verrekenen, zoals hiervoor aan de orde is geweest. Bij drie van de vier mogelijkheden wordt de winstbelasting aan de dochter(s) doorberekend, bij de vierde variant draagt de moeder zelf de volledige belastinglast van alle deelnemers aan de fiscale eenheid. Indien er sprake is van een niet-100% deelneming⁴³, en de moeder draagt zelf de volledige belastinglast van de eenheid, dan zal het geconsolideerde resultaat ná belastingen lager zijn, dan in situaties waarbij wél doorbelasting plaatsvindt⁴⁴. Het verschil in resultaat betreft het Vpb-tarief vermenigvuldigd met het aandeel van de minderheid in het resultaat van de deelneming⁴⁵.

4.4.6 Horizontale en verticale verliescompensatie

Een van de voordelen die de fiscale eenheid biedt is de mogelijkheid tot horizontale verliescompensatie binnen die fiscale eenheid. Eventuele verliezen van een of enkele vennootschappen binnen de fiscale eenheid kunnen worden verrekend met winsten van andere vennootschappen binnen de fiscale eenheid. Over het antwoord op de vraag, aan wie de belastingbaten als gevolg van verliesverrekening moeten worden toegerekend, bestaat geen eenheid van opvatting. Wordt het voordeel van verliescompensatie veroorzaakt door de verlieslijdende deelnemer(s), of veroorzaakt door de winstgevende deelnemer(s)? Als bij verliesverrekening wordt gelet op de causaliteit, dan wordt in literatuur⁴⁶ en in de praktijk⁴⁷ van de verslaggeving geen eenduidige oplossing gevonden voor de toerekening van de belastingbaten uit horizontale verliescompensatie. Anders wordt het, als niet de causaliteit maar de gevolgen voor de betreffende jaarrekeningen in de beschouwing worden betrokken. Het toerekenen van de belastingbaten aan de verlieslijdende onderneming bij horizontale verliesverrekening in de periode waarbinnen 'carry forward' mogelijk is, doet recht aan het in Titel 9, Boek 2 BW verlangde inzicht. De betreffende winst- en verliesrekening toont dan immers een belastingbaten die gebaseerd is op het behaalde resultaat. Mocht er, zolang de 'carry forward' periode niet is verstreken⁴⁸, binnen de fiscale eenheid eerder horizontale verliesverrekening plaatsvinden, dan kan aan de moedermaatschappij of aan de overige winstgevende deelnemers aan de fiscale eenheid, in deze opvatting, niet meer voordeel worden toegedicht dan een mogelijk interestvoordeel.

⁴³ Minimaal een 95% deelneming.

⁴⁴ Lijdt de deelneming verlies, dan valt het geconsolideerde resultaat ná belastingen hoger uit indien de moeder zelf de volledige belastinglast voor haar rekening neemt.

⁴⁵ *Witjes en Kuijl* 2003, p. 29 – 38.

⁴⁶ Zie *Tempelaar*, 1985, p. 180 - 185 en *Van Hoepen* 1993, p. 325 – 334.

⁴⁷ Zie *Tempelaar*, 1985, p. 180 – 185.

⁴⁸ Met ingang van 1-1-2007 voor nieuwe gevallen omgezet van onbeperkt naar negen jaren.

4.5 Samenvatting

In de paragrafen 4.1 tot en met 4.3 zijn kapitaalbelangen en de afwijkende waarderingsgrondslagen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening besproken, waarbij tevens aandacht is besteed aan de fiscale consolidatie. In paragraaf 4.4 is met behulp van een conceptueel model de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening en met name in de winst- en verliesrekening geanalyseerd, waarbij eveneens de vier door de RJ geadviseerde⁴⁹ mogelijkheden van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid werden betrokken. Achtereenvolgens is behandeld de situatie waarbij:

- I. het hoofd van de fiscale eenheid de volledige belastinglast of –bate van de fiscale eenheid verantwoordt. De belastinglast of –bate wordt niet doorberekend aan de gevoegde dochters, wat uit de toelichting op de jaarrekening van de dochters dient te blijken;
- II. de belastinglast of -bate aan de gevoegde dochters wordt doorberekend op basis van hun vennootschappelijke resultaat. Hierbij wordt in de winst- en verliesrekening van de dochters een Vpb-last of -bate opgenomen, op de balans van de dochters komen echter géén latenties voor;
- III. de belastinglast of -bate aan de gevoegde dochters wordt doorberekend op basis van de onderscheiden fiscale resultaten met inachtneming van een toerekening van de voordelen van de fiscale eenheid aan een of meer deelnemers aan de fiscale eenheid. Waar van toepassing wordt er enkelvoudig een voorziening latente belastingen opgenomen, waarvan uit de toelichting moet blijken, dat het een voorziening jegens de moeder betreft;
- IV. de moedermaatschappij de belastinglast of -bate met de dochtermaatschappijen verrekent als waren deze zelfstandig belastingplichtig (de moeder treedt op als ‘fiscus’). Ook hierbij dient waar nodig enkelvoudig een voorziening jegens de moeder te worden opgenomen.

Bij de beoordeling van de varianten staan de aan het einde van paragraaf 4.4.1 bij het conceptuele model geformuleerde uitgangspunten centraal. Indien de keuze voor een of meerdere varianten wordt bepaald door de gevolgen van de desbetreffende variant(en) voor de enkelvoudige jaarrekeningen en daarmee de informatieverschaffing ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen bij de respectievelijke deelnemers aan de consolidatiekring of fiscale eenheid, blijkt het mogelijk een onderbouwde keuze uit de varianten te maken. De variant waarbij het hoofd van de fiscale eenheid de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid doorberekent op basis van hun fiscale resultaten (III), en de variant waarbij het hoofd van de fiscale eenheid zich opstelt als ‘fiscus’ en de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid doorberekent als waren zij zelfstandig belastingplichtig (IV), geven de genoemde informatie. Bij de twee genoemde varianten wordt de noodzaak tot toelichting in de jaarrekeningen ten aanzien de vennootschapsbelasting bovendien tot een minimum beperkt. Tevens beschikken de deelnemers aan de consolidatiekring te allen tijde over de juiste vergelijkende cijfers ten aanzien van de vennootschapsbelasting, mocht zelfstandige publicatie, om welke reden dan ook, in de toekomst noodzakelijk worden.

De varianten I en II voldoen niet aan de in paragraaf 4.4.1 geformuleerde uitgangspunten bij het conceptuele model. Bij variant I, waarbij het hoofd van de fiscale eenheid de volledige belastinglast of –bate van de fiscale eenheid verantwoordt, is de belastingdruk in de winst- en verliesrekeningen van de deelnemers aan de fiscale eenheid niet gebaseerd op de respectievelijke resultaten vóór belastingen, rekening houdend met overige tijdelijke verschillen. Bestaat de consolidatiekring uit meerdere fiscale eenheden, dan kunnen bovendien in de winst- en verliesrekening van de moedermaatschappij resultaten uit deelnemingen zowel vóór als ná belastingen voorkomen.

Bij variant II, waarbij de belastinglast of –bate aan de gevoegde dochters wordt doorberekend op basis van de vennootschappelijke resultaten, wordt een eventuele latente belasting niet bij de gevoegde dochter maar bij het hoofd van de fiscale eenheid opgenomen.

Indien de genoemde informatieverschaffing ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen in de enkelvoudige jaarrekening van de deelnemers aan de fiscale eenheid belangrijk wordt gevonden, dragen de varianten III en IV voor de doorberekening van de belastinglast hieraan bij en zouden de voorkeur verdienen boven de varianten I en II, die deze informatie niet of slechts ten dele opleveren.

⁴⁹ Richtlijn 272.803.

Hoofdstuk 5 Kwaliteit van informatie

5.1 Inleiding

Bij de beantwoording van alle deelvragen van de probleemstelling is de kwaliteit van de informatieverstrekking in het geding. Bij de eerste deelvraag (A) indirect, omdat een intracomptabel model voor de enkelvoudige en/of de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening een hoge kwaliteit van de verstrekte informatie vereist. De deelvragen twee tot en met de vijf (B, C, D, E,) hebben de kwaliteit van de disclosure direct als onderwerp, waarbij in het bijzonder deelvraag drie (C) ziet op een mogelijke ontwikkeling in de kwaliteit van de verslaggeving over de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode.

Het ligt dan ook voor de hand na te gaan op welke wijze de kwaliteit van informatie kan worden beoordeeld. Allereerst wordt daartoe stilgestaan bij de kwaliteitskenmerken van het, door het IASC¹ ontwikkelde en door de RJ overgenomen en vertaalde 'Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements' (het Stramien), alsmede bij de kwaliteitskenmerken van het, door de Financial Accounting Standards Board (FASB) ontwikkelde Amerikaanse Framework, de 'Statements of Financial Accounting Concepts', waarmee het Stramien grote gelijkenis vertoont. Vervolgens wordt aandacht besteed aan recente buitenlandse literatuur waarin onderzoek naar de kwaliteit van informatie centraal staat. Ook wordt in dit hoofdstuk nagegaan op welke wijze bij het (vergelijkbare) onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* criteria voor de kwaliteit van de externe verslaggeving² zijn ontwikkeld. Tot slot wordt uiteengezet hoe de kwaliteit van de informatie wordt beoordeeld bij het empirisch onderzoek van de onderhavige studie waarvan in hoofdstuk 6, zowel per jaar als over de jaren van de onderzoeksperiode, verslag wordt gedaan.

5.2 Stramien voor de opstelling en vormgeving van jaarrekeningen

De EU staat twee stelsels voor financiële verslaggeving toe die voldoen aan de eisen die door de EU hiervoor zijn geformuleerd. De door de IASB ontwikkelde IAS, de latere IFRS en de in Verenigde Staten van Amerika ontwikkelde United States Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP). Oorspronkelijk stonden deze twee stelsels voor financiële verslaggeving tegenover elkaar, omdat zij op twee geheel afwijkende leesten waren geschoeid. Bij de IAS (IFRS) vormden principes het uitgangspunt ('Principles-based'), terwijl de US GAAP was opgebouwd uit vele gedetailleerde regels ('Rules-based'). Recent (2003) zien we in de Verenigde Staten ontwikkelingen ('Objectives-based') die wijzen op het naar elkaar toegroeien van beide systemen³. De EU heeft, door het ontbreken van invloed op het tot stand komen van US GAAP, de voorkeur gegeven aan de IAS (IFRS)⁴. Wel kent de EU een zorgvuldige goedkeuringsprocedure ('EU endorsement') voor internationale standaarden, omdat op de IASB geen toezicht kan worden uitgeoefend.

Voor de Nederlandse situatie kan als grondslag bij het opstellen van de jaarrekening art. 2:362 lid 1 BW, het kapstokartikel, als een principiële regel worden beschouwd, waarin de Raad voor de Jaarverslaggeving met zijn Richtlijnen zich voegt. Deze Richtlijnen zijn 'principles-based', waarvan kan worden afgeweken, als daar goede redenen voor zijn. De Richtlijnen hebben geen kracht van wet. Wel heeft de Ondernemingskamer in de arresten KPN (2002) en Reed-Elsevier (2003) verklaard, dat de Richtlijnen een weerspiegeling zijn van in de wet verankerde maatschappelijk aanvaarde normen⁵. Naar het oordeel van de Hoge Raad kan het een belangrijke aanwijzing zijn dat de jaarrekening een verantwoord inzicht geeft in het resultaat als ook de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving zijn nageleegd (SOBI/KPN)⁶.

¹ International Accounting Standards Committee, de latere IASB: International Accounting Standards Board.

² *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a, p. 13 – 31.

³ Aanvaarding van de Sarbanes-Oxley Act.

⁴ *Backhuijs c.s.*, 2006, p. 46.

⁵ *Hoogendoorn M.N.*, 2004.

⁶ SOBI/KPN, Hoge Raad, 10 februari 2006.

Een belangrijke doelstelling van de financiële verslaggeving is het leveren van een nuttige bijdrage aan economische beslissingen van 'stakeholders' ('useful for users'). De 'stakeholders' hebben vanzelfsprekend belang bij informatie van een hoogstaand kwaliteitsniveau. Het is dan ook geen toeval dat in het 'Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements'⁷ (het Stramien) van de IASB kwalitatieve kenmerken zijn opgenomen die de beoogde kwaliteit moeten bewerkstelligen. De in het 'Framework' opgenomen kwalitatieve kenmerken luiden:

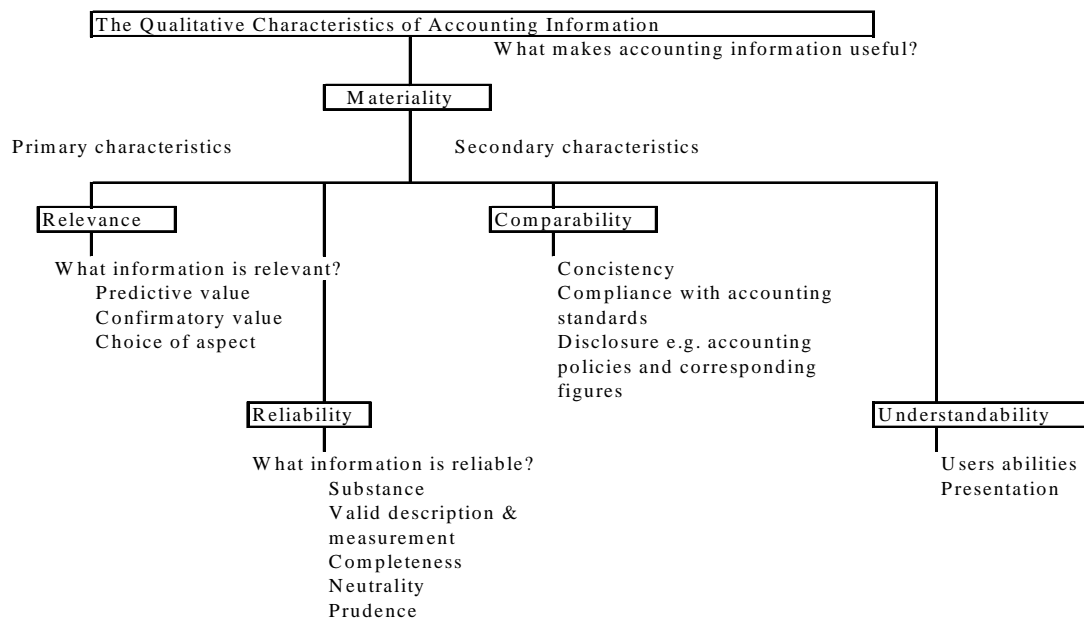
'Primary characteristics:

- relevance
- reliability

'Secondary characteristics:

- comparability
- understandability'

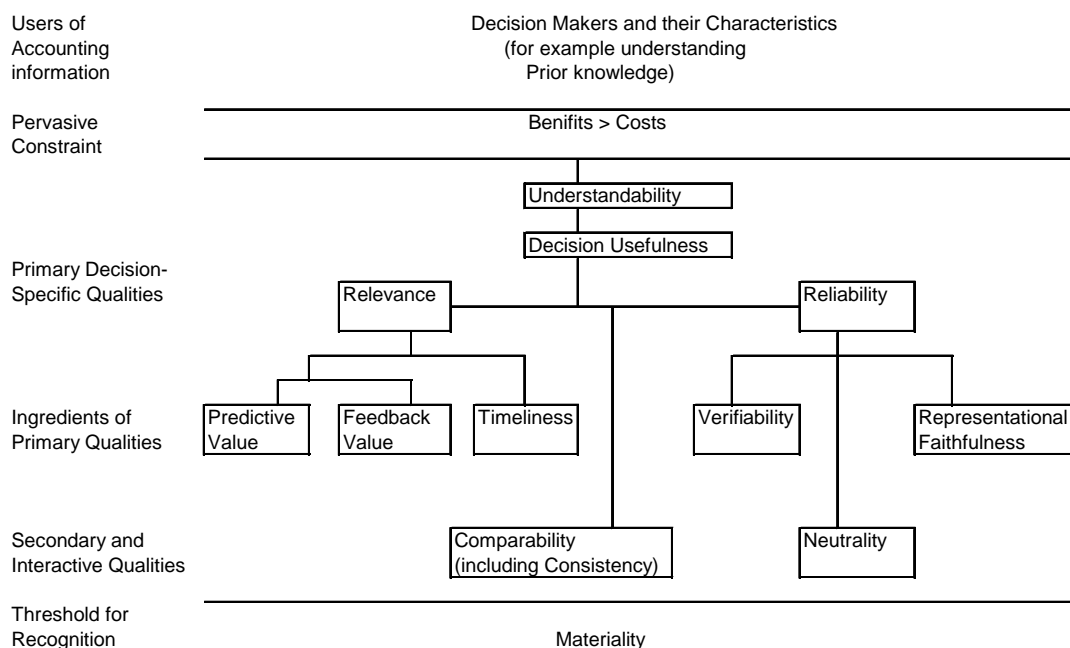
Deze kenmerken kunnen als volgt schematisch worden weergegeven:

Bron: Het IASC-model (gewijzigd). *Blommaert A.M.M*, 1994, p. 86.

⁷ Het 'Framework' behoort overigens niet tot de Richtlijnen.

Ook het onderstaande, door de FASB in de Verenigde Staten van Amerika ontwikkelde 'Framework' herbergt overeenkomstige kwaliteitskenmerken.

Bron: Het FASB-model.

Binnen de 'frameworks'⁸ kennen de kwalitatieve kenmerken een bepaalde hiërarchie⁹, waarbij bovendien enkele randvoorwaarden van kracht zijn¹⁰. Zo bepaalt een economische randvoorwaarde dat, voordat tot informatieverstrekking wordt overgegaan, een confrontatie plaatsvindt tussen de opbrengsten of voordelen van de informatieverstrekking en de daarmee gepaard gaande kosten. Tot informatieverstrekking wordt overgegaan, indien de opbrengsten de kosten ervan overtreffen ('benefits > costs') en dan nog slechts die informatie, die het in zich heeft de beslissingen van de 'stakeholders' te beïnvloeden ('threshold for recognition'). Hiermee komt het begrip materialiteit ('materiality') in beeld waarop in paragraaf 5.5, bij de bespreking van het ontwikkelde intracomptabele model, wordt teruggekomen. Van de basis kwaliteitskenmerken ('primary characteristics') van de beide 'frameworks' 'relevance' en 'reliability' heeft 'relevance' betrekking op de bruikbaarheid van de informatie voor de 'stakeholder', waarbij de informatie of van invloed kan zijn op toekomstverwachtingen ('predictive value'), dan wel van nut kan zijn bij de evaluatie van beslissingen uit het verleden ('confirmatory value' of 'feedback value'). 'Reliability' heeft betrekking op de betrouwbaarheid van de informatie. Is de informatie volledig ('completeness'), objectief ('neutrality') en is bij de inschatting van kosten en opbrengsten ter beoordeling van de materialiteit de nodige voorzichtigheid ('prudence') in acht genomen. Het subkenmerk 'substance (over form)' brengt tot uitdrukking dat niet de juridische status maar de economische situatie uitgangspunt is bij de verstrekte informatie. De secundaire kwaliteitskenmerken van de 'frameworks' zijn 'comparability' en 'understandability'. Met 'comparability' wordt benadrukt dat de 'stakeholder' de mogelijkheid moet hebben informatie te vergelijken met de vorige periode bij dezelfde onderneming (volgtijdelijk) of met andere ondernemingen op hetzelfde moment (gelijktijdig). Op basis van het laatst genoemde secundaire kenmerk dient informatie begrijpelijk ('understandable') te zijn. Beslissingen moeten kunnen worden genomen op basis van bruikbare informatie ('decision usefulness'). Financiële verslaggeving die aan de genoemde kwalitatieve kenmerken voldoet, ondersteunt op een nuttige wijze het nemen van economische beslissingen van 'stakeholders'. Tussen genoemde kenmerken en subkenmerken bestaat onderlinge afhankelijkheid ('trade offs'). Zo kunnen bijvoorbeeld onpartijdigheid en voorzichtigheid keuzes noodzakelijk maken.

⁸ In het kader van het convergentieproject zien we, voor zover er al niet van een overlapping sprake was, een sterk naar elkaar toegevoeren van beide 'frameworks'. Zie hiervoor onder andere de in juli 2006 door IASB gepubliceerde 'Preliminary Views on an improved Conceptual Framework for Financial Reporting. The Objective of Financial Reporting and Qualitative Characteristics of Decision-useful Financial Reporting Information'.

⁹ In paragraaf 5.4 bij de bespreking van internationaal onderzoek naar de kwaliteit van de informatie, wordt nader ingegaan op de onderlinge afhankelijkheid ('trade offs') van de kwaliteitskenmerken.

¹⁰ *Blommaert A.M.M.*, 1994, p. 83.

5.3 Internationale opvattingen bij onderzoek naar de kwaliteit van de informatieverstrekking

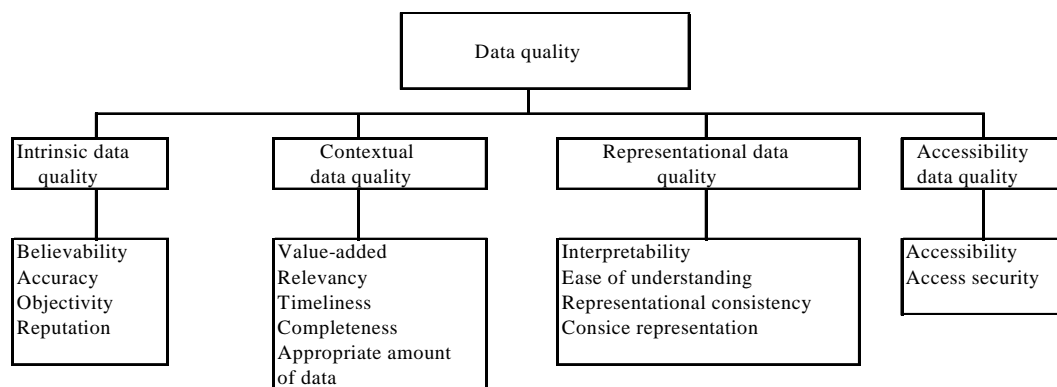
Naast de ontwikkeling van een ‘framework’ door de IASB en de FASB zijn er zeker internationaal op brede schaal inspanningen verricht om tot een verfijning van het ‘framework’ te komen, om langs die weg bij te dragen aan een verbetering van de kwaliteit van informatie.

Zo hebben Wang en Strong¹¹ een hiërarchisch ‘framework’ ontwikkeld, dat kwaliteitskenmerken bevat die in het bijzonder voor de gebruikers van de informatie, de ‘data consumers’, belangrijk zijn. Zij geven aan dat er drie benaderingswijzen voorkomen bij de bestudering van de kwaliteit van de informatie:

1. de intuïtieve (‘intuitive’) benadering;
2. de theoretische (‘theoretical’) benadering;
3. de empirische (‘empirical’) benadering.

Wang en Strong constateren dat de meeste studies naar kwaliteit van de informatie zijn te rangschikken onder de intuïtieve benaderingswijze, waarbij de keuze voor kwaliteitskenmerken wordt gebaseerd op de ervaring en het inzicht van de betreffende onderzoekers bij hun onderzoek naar het belang van specifieke kwaliteitskenmerken. Zij benadrukken als voordeel van deze aanpak de mogelijkheid om de voor het betreffende onderzoek meest relevante kwaliteitskenmerken te selecteren. Bij een theoretische benadering wordt het proces van de totstandkoming van informatie bestudeerd. Wang en Strong zien als voordeel bij deze benadering de mogelijkheid om de intrinsieke kwaliteitskenmerken van informatie vast te stellen. Een nadeel van beide benaderingen is evenwel, dat, hoewel de kwaliteitskenmerken theoretisch zijn bepaald of gebaseerd op het inzicht en ervaringen van onderzoekers, deze niet tot stand zijn gekomen en geformuleerd aan de hand van de opvattingen van de uiteindelijke gebruikers van de informatie: ‘*They fail to capture the voice of the consumer*’.

Wang en Strong maken bij de ontwikkeling en de bouw van hun ‘framework’ gebruik van de empirische benadering. Eerst zijn met behulp van survey-onderzoek kwaliteitskenmerken verzameld en opgetekend, hetgeen resulteerde in, in totaal 179 kwaliteitskenmerken. Vervolgens zijn deze kwaliteitskenmerken met aanvullend onderzoek onder gebruikers gerangschikt in volgorde van belangrijkheid en opgesplitst in kwaliteitscategorieën (‘data quality dimensions’¹²). Het resultaat van hun onderzoek is het navolgende hiërarchische ‘framework’ van kwaliteitskenmerken:

Bron: Wang en Strong, 1996, p. 20..

In dit ‘framework’ zien we uiteindelijk vijftien kwaliteitsdimensies op basis van onder gebruikers uitgevoerd onderzoek als onderdelen van de respectievelijke vier categorieën:

- ‘intrinsic data quality’;
- ‘contextual data quality’;
- ‘representational data quality’;
- ‘accessibility data quality’.

Wang en Strong komen op basis van hun ‘framework’ tot de conclusie dat, wil er sprake zijn van informatie van hoge kwaliteit, in overeenstemming met hun ‘framework’, informatie intrinsiek goed, contextueel¹³ geschikt, helder gepresenteerd en voor de gebruiker toegankelijk moet zijn.

¹¹ Wang en Strong, 1996, p. 5 – 34.

¹² Een verzameling van kwaliteitskenmerken die een bepaald aspect van de kwaliteit van de informatie belichten.

¹³ ‘Information quality must be considered within the context of the task at hand’.

Tayi en Ballou¹⁴ definiëren 'kwaliteit van de informatie' als 'fitness for use', hetgeen inhoudt, dat kwaliteit van de informatie een relatief begrip is. Wat door de ene 'stakeholder' als voldoende wordt beoordeeld, kan door de andere 'stakeholder' als volstrekt ontoereikend worden beschouwd. Zij beschrijven vijf problemen die bij het borgen van kwaliteit van informatie aan de orde kunnen komen:

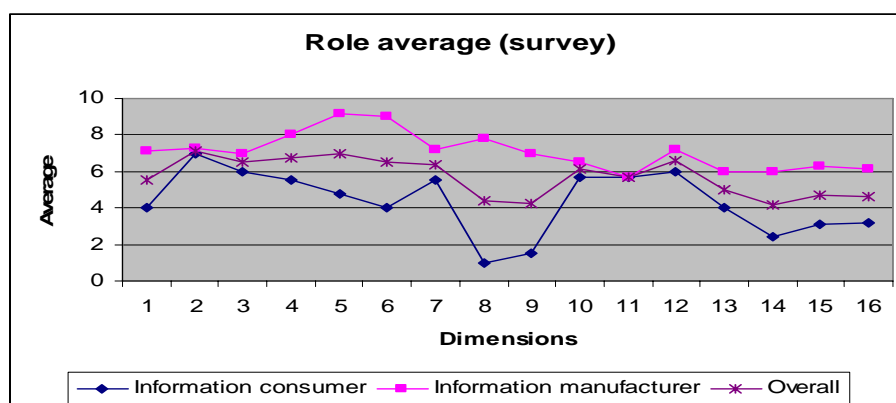
- op de eerste plaats de onzekerheid ten aanzien van de bron van de informatie;
- een ander probleem is de vaak lage prioriteit die binnen ondernemingen wordt gegeven aan kwaliteit van de informatie. Hoewel in brede kring kwaliteitsborging als een belangrijke activiteit wordt gezien, wordt het in de praktijk zelden als topprioriteit aangemerkt;
- informatie kan op veel manieren fout of ongeschikt zijn;
- het is vaak moeilijk vast te stellen hoe ernstig onvolkomenheden met betrekking tot informatie zijn;
- een vrijwel identiek probleem is het vaststellen van de aard van de onvolkomenheden met betrekking tot informatie. Hierbij kan een grondige studie van de kwaliteitskenmerken uitkomst bieden.

Wang¹⁵ ontwikkelt een op survey-onderzoek gebaseerde methodologie om hoogwaardige informatieproducten af te leveren ten behoeve van gebruikers van informatie. Hierbij ging hij uit van een 'Total Data Quality Management Cycle (TDQM Cycle)' die vier fasen kent:

- *de definitiefase*, waarin de belangrijke kwaliteitscategorieën en -kenmerken worden geïdentificeerd en waarbij de verwachtingen en de eisen van de 'stakeholders' worden geformuleerd;
- *de meetfase*, waarin de informatie onder andere kan worden onderzocht op nauwkeurigheid, tijdigheid, volledigheid en consistentie;
- *de analyse*, waarbij de oorzaken en de gevolgen worden blootgelegd van informatie met onvoldoende kwaliteit;
- *de verbeterfase*, die van start gaat als de analyse is voltooid en waarin eventuele verbeteringen kunnen worden aangebracht in het informatieproces (information manufacturing system).

Bij de uitvoering van de definitiefase maakte Wang gebruik van software waarmee de aspiratieniveaus van de afzonderlijke 'stakeholders' per kwaliteitskenmerk met behulp van een grafiek kunnen worden gevisualiseerd. In deze grafiek, die als instrument bij de vaststelling van de informatiekwaliteit dienst kan doen, worden op de x-as de kwaliteitskenmerken uit het stramien van Wang en Strong opgenomen, terwijl op de y-as per kenmerk de aspiratieniveaus van de afzonderlijke 'stakeholders' worden vermeld.

Tabel 5.1 Grafiek aspiratieniveaus per kwaliteitskenmerk voor afzonderlijke 'stakeholders'

De kwaliteitskenmerken kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Dimensions list:

1 Free of error	9 Appropriate amount of information
2 Objectivity	10 Interpretability
3 Reputation	11 Understandability
4 Believability	12 Consistent representation
5 Relevancy	13 Concise representation
6 Value added	14 Ease of manipulation
7 Timeliness	15 Accessibility
8 Completeness	16 Security

Bron: Wang, 1998, p. 62.

¹⁴ Tayi en Ballou, 1998, p. 54 - 57.

¹⁵ Wang, 1998, p. 58 - 65.

Kaplan c.s.¹⁶ beschrijven een procedure ter vaststelling en verbetering van de kwaliteit binnen de administratieve organisatie. Zij zijn daarvoor te rade gegaan bij in de praktijk werkzame professionele controleurs en stellen vast dat hun benadering in vier stappen wordt opgesplitst:

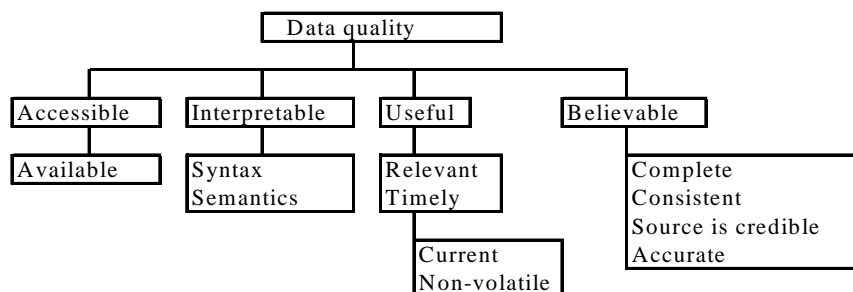
- allereerst wordt een beperkt aantal 'target error classes' getraceerd met behulp van kwaliteitsmeting, waarbij uitsluitend wordt nagegaan of fouten voorkomen of niet;
- aansluitend wordt een minimum aantal controles geformuleerd om binnen de administratieve organisatie fouten op te sporen en op betrouwbaarheid te testen ('The Key Control Selection Problem');
- vervolgens wordt de omvang van de noodzakelijke controles bepaald, waarbij naast eigen inzicht statistische methoden worden toegepast;
- tot slot wordt getest of de controles de gewenste resultaten opleveren.

Genoemde auteurs beschouwen de tweede stap ('The Key Control Selection Problem') als de meest complexe met belangrijke implicaties voor de bepaling van de kwaliteit van de data. Zij ontwikkelen een mathematisch model ter ondersteuning van deze stap.

Pipino c.s.¹⁷ beschrijven drie (reken)methoden ('metrics') om op een objectieve wijze de kwaliteit van de informatie vast te stellen:

- 'Simple Ratio'. Deze ratio drukt de gewenste of ongewenste uitkomsten van het onderzoek uit in een percentage van het totaal. Deze methode wordt veel toegepast, onder andere bij onderzoek naar de kwaliteitskenmerken: 'free-of-error', 'completeness' en 'consistency'. Bij het kwaliteitskenmerk 'completeness' komen in de theorie verschillende varianten voor, 'scheme completeness', 'column completeness' en 'population completeness';
- 'Min or Max Operation'. Deze methode wordt toegepast bij kwaliteitskenmerken waarop verschillende kwaliteitsindicatoren van invloed zijn;
- 'Weighted Average'. Als variant op de 'Min Operator' bij de vorige toepassing wordt deze methode gebruikt als de onderneming een goed beeld heeft van de waarden van de verschillende kwaliteitskenmerken. Deze methode leidt tot vrijwel eenzelfde grafiek als bij de definitiefase zoals hiervoor beschreven bij Wang.

Wang c.s.¹⁸ komen tot een volgende multi-dimensionaal en hiërarchisch 'framework':

Bron: Wang, Reddy en Kon, 1992, p. 350.

Zij motiveren dit 'framework' als volgt:

De gebruiker moet allereerst toegang hebben tot de informatie ('accessibility'). Op de tweede plaats moet de gebruiker in staat zijn de informatie te interpreteren ('interpretability'). Ten derde dient de informatie nut te hebben voor de gebruiker ('usefulness') bij het nemen van zijn beslissingen. Tot slot dient de informatie geloofwaardig ('believability') te zijn. Wil informatie toegankelijk zijn, dan moet deze beschikbaar zijn. Om informatie te kunnen interpreteren moet de structuur en de betekenis van de informatie duidelijk zijn. Om nuttig te zijn dient de informatie niet alleen relevant maar tevens tijdig beschikbaar te zijn. Voor wat betreft de tijdigheid is niet alleen de ouderdom van de informatie van belang, maar ook hoelang de informatie bruikbaar blijft. Geloofwaardige en betrouwbare informatie dient volledig, consistent te zijn, afkomstig te zijn uit betrouwbare bron en dient nauwkeurig te zijn.

Wang c.s. hebben de beoordeling van de kwaliteit van de informatie door gebruikers een belangrijke impuls gegeven door objectieve kwaliteitsindicatoren ('quality indicators') aan de betreffende informatie te koppelen. Deze indicatoren hebben betrekking op het karakter van de gegevens en de wijze waarop de

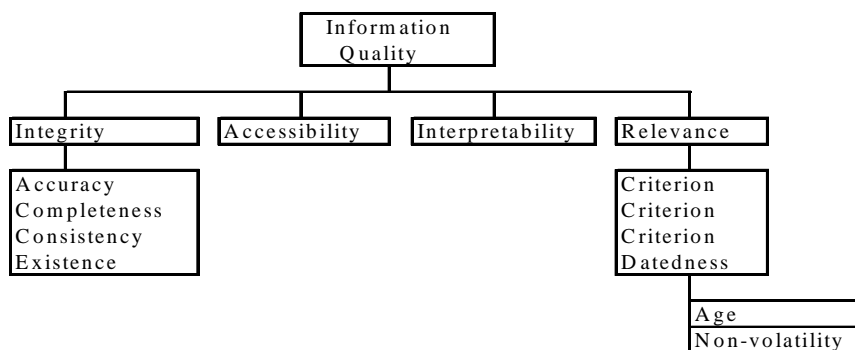
¹⁶ Kaplan c.s. 1998, p. 72-78

¹⁷ Pipino c.s., 2002, p. 211 – 218.

¹⁸ Wang, Reddy en Kon, 1992, p. 349 – 372.

gegevens zijn vastgelegd. De indicatoren stellen de gebruikers in staat een indruk te krijgen van de interpreteerbaarheid ('interpretability') en de betrouwbaarheid ('believability') van de informatie en daarmee van de kwaliteit van de informatie zonder alle gegevens volledig te controleren.

Bovee, Srivastava en Mak.¹⁹ ontwikkelden, uitgaande van een gebruikersbenadering, een 'framework' door de stramien van de Financial Accounting Standard Board, die van *Wang en Strong* en van *Wang c.s.* te bewerken c.q. aan te passen.

Bron: *Bovee, Srivastava en Mak*, 2003, p. 55.

Binnen dit stramien zijn de vier subkenmerken van 'Integrity' intrinsiek van aard, terwijl de overige drie hoofdkenmerken extrinsiek van aard zijn.

Ook deze auteurs realiseren zich, dat kwaliteitsmeting en -beoordeling van de informatie niet mogelijk zijn zonder de kwaliteitskenmerken en de relaties ertussen te begrijpen en te definiëren. Zij voelen zich echter genoodzaakt een eigen 'framework' te ontwikkelen, omdat bestaande modellen in hun ogen de nodige problemen kennen. Zij signaleren de volgende tekortkomingen, die onder andere ontstaan door een beperkte blik op informatie of kwaliteit, ontbrekende kwaliteitskenmerken en verwisseling van kenmerken en subkenmerken:

- zo zit er in het stramien van *Wang c.s.* een cirkelredenering tussen het hoofdkenmerk 'believability' en het subkenmerk 'source credibility' ('something credible is defined as having sufficient evidence to be believed');
- bij een systeemgeoriënteerd kwaliteitsmodel van *Wand en Wang*²⁰, maar ook bij *Wang c.s.* en *Wang en Strong*, ontbreekt het kenmerk 'existence', dat vanuit het oogpunt van 'control' niet zou mogen ontbreken;
- in het model van *Wang c.s.* wordt weliswaar het kenmerk 'usefulness' opgenomen, maar op een plaats, waaruit zou kunnen worden opgemaakt, dat informatie ontoegankelijk en onbegrijpelijk kan zijn en toch nuttig. 'Usefulness' is geen op zichzelf staand kwaliteitskenmerk, maar een gebruikers afhankelijk kwaliteitsoordeel;
- in het Stramien van de FASB ontbreekt het kenmerk 'accessibility' (toegankelijkheid). Indien informatie niet toegankelijk is, zijn alle andere kenmerken niet relevant;
- de FASB beschouwt begrijpelijkheid (understandability) als een noodzakelijk en leidend kwaliteitskenmerk, terwijl volgens het FASB stramien onbegrijpelijke informatie toch nuttig kan zijn. Als informatie onbegrijpelijk en onbetekenend is, zijn alle andere kenmerken niet relevant²¹;
- de FASB heeft het kenmerk 'relevance' in het stramien opgenomen. Het model maakt het echter mogelijk dit kenmerk los te koppelen van de voorwaarde dat informatie het in zich moet hebben besluitvorming te beïnvloeden ('materiality');
- de subkenmerken 'age' en 'volatility' worden door *Wang c.s.* onafhankelijk van 'relevance' onder het kenmerk 'timeliness' opgenomen. Deze kenmerken kunnen echter niet los van elkaar worden gezien.

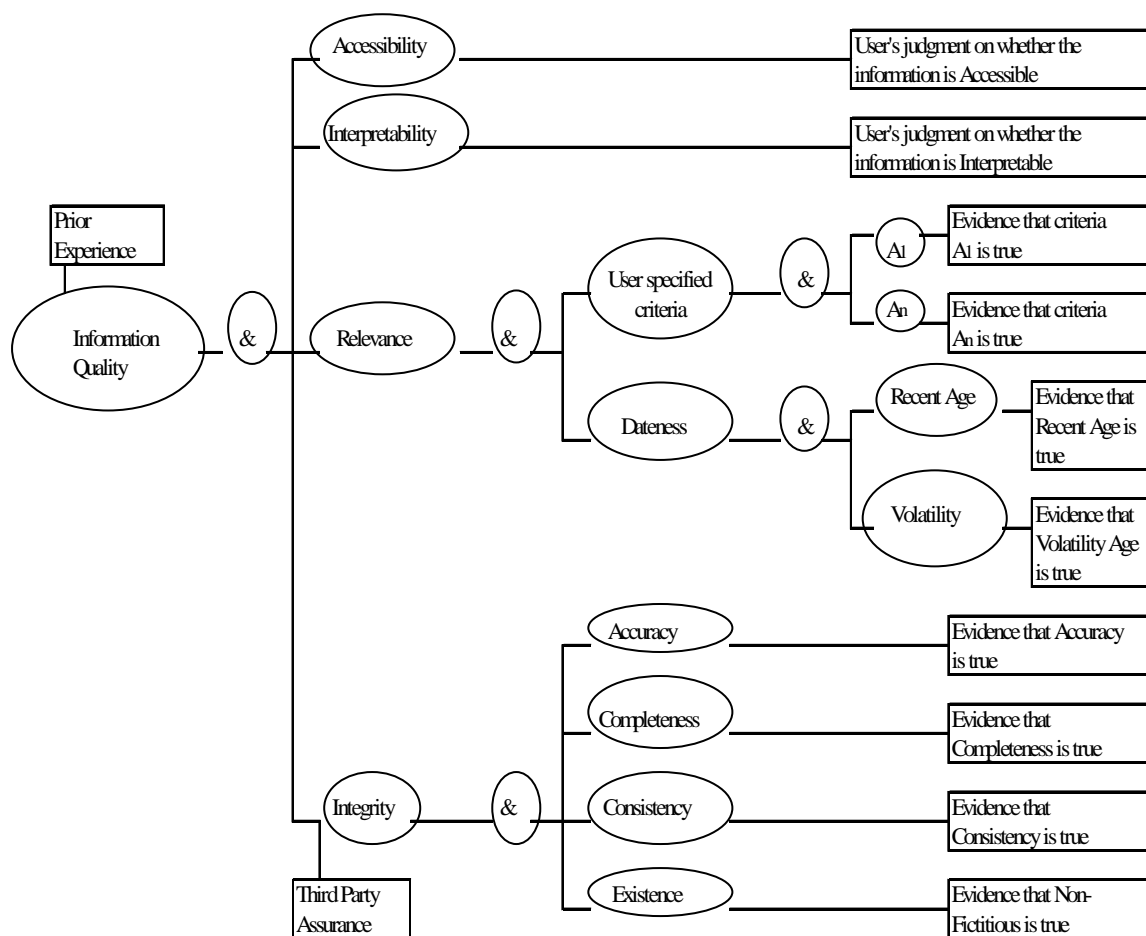
Daarnaast is door *Bovee, Srivastava en Mak* een nieuw element aan hun 'framework' toegevoegd. Zij zijn van mening, dat, omdat nooit met zekerheid kan worden vastgesteld dat aan bepaalde kwaliteitskenmerken is voldaan, behoefte bestond bijkomende onzekerheid ook in het 'framework' tot

¹⁹ *Bovee, Srivastava en Mak*, 2003, p. 51 – 74.

²⁰ *Wand en Wang*, 1996, p. 86 - 95.

²¹ 'Onbegrijpelijk' en 'onbetekenend' zijn relatieve begrippen en zijn sterk afhankelijk van de specifieke gebruiker. Wat voor de ene gebruiker volstrekt onvoldoende is, kan voor de andere gebruiker toereikend zijn.

uitdrukking te brengen. Het resultaat was een 'evidential network approach under the belief-function framework'²².

Bron: Bovee, Srivastava en Mak, 2003, p. 62.

In bovenstaand 'framework' heeft informatie het juiste kwaliteitsniveau indien in de beleving van de gebruiker van de informatie aan *alle* (hoofd)kwaliteitskenmerken ('accessibility', 'interpretability', 'relevance' en 'integrity') is voldaan. Aan (hoofd)kwaliteitskenmerken is voldaan als in de beleving van de gebruiker aan *alle* achterliggende subkenmerken in voldoende mate is voldaan²³.

Tot slot van deze paragraaf wordt nog stilgestaan bij informatie van slechte kwaliteit ('poor data quality'). Redman²⁴ beschrijft de gevolgen hiervan voor de organisatie. Op operationeel niveau levert slechte informatie ontevreden klanten en werknemers op. Bovendien zullen de kosten toenemen als gevolg van informatie van een slechte kwaliteit. Op tactisch gebied zal bij het nemen van beslissingen het proces moeizamer verlopen en zal wantrouwen binnen de organisatie ontstaan of toenemen. Het zal voor de onderneming bovendien moeilijker worden een strategie uit te zetten en tot uitvoer te brengen. In het kader van deze studie wordt in paragraaf 5.5 kort stilgestaan bij de betekenis van informatie van onvoldoende kwaliteit voor de beantwoording van de probleemstelling.

In hoofdstuk 5 is ingegaan op de kwaliteitskenmerken van het, door het IASC²⁵ ontwikkelde en door de RJ overgenomen en vertaalde 'Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements' (het Stramien), alsmede bij de kwaliteitskenmerken van het, door de Financial Accounting Standards Board (FASB) ontwikkelde Amerikaanse 'Framework', de 'Statements of Financial Accounting Concepts', waarmee het Stramien grote gelijkenis vertoont. Door de overeenkomsten tussen beide

²² Bij de ontwikkeling van het model is gebruik gemaakt van de 'Network approach van Srivastava c.s. under the belief-function (onder onzekerheid)'.

²³ Het oordeel van de gebruiker van de informatie ten aanzien van een hoofd- of subkwaliteitskenmerk is in het 'framework' in de rechthoekige kaders opgenomen.

²⁴ Redman, 1998, p. 79 – 82.

²⁵ International Accounting Standards Committee, de latere IASB: International Accounting Standards Board.

'frameworks' en met name de in dit hoofdstuk besproken Amerikaanse studies waarmee verfijningen zijn aangebracht voor wat betreft de in het 'framework' van de FASB opgenomen kwaliteitskenmerken, is ook dit 'framework' voor de onderhavige studie van belang. Omdat in het vervolg van de studie achtereenvolgens een empirisch onderzoek wordt beschreven ten aanzien van aan de Amsterdamse effectenbeurs genoteerde ondernemingen en bovendien een model wordt afgeleid voor een gelijktijdige intracomptabele verwerking van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening waarbij de Nederlandse aangifte vennootschapsbelasting centraal staat, wordt hierbij uitgegaan van het door de RJ gehanteerde Stramien.

5.4 Beoordeling van de kwaliteit van informatie bij vergelijkbaar onderzoek

In 1996 is onder auspiciën van het Limperg Instituut een uitgebreid empirisch onderzoek uitgevoerd naar de kwaliteit van de externe verslaggeving in Nederland, dat eind 2000 is afgerond²⁶. Het betreft een onderzoek naar de kwaliteit van de externe verslaggeving in zijn geheel. Hoewel mijn empirisch onderzoek, zoals in hoofdstuk 6 beschreven, ingaat op de kwaliteit van een aantal naar onderwerp samenhangende fragmenten van de jaarrekening, komt in hoofdlijnen de opzet ervan overeen met de aanpak van het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* (2001a). Zij omschrijven kwaliteit in algemene zin als 'het voldoen aan eisen en verwachtingen' en relateren kwaliteit aan de doelstellingen van financiële verslaggeving, namelijk het voorzien in informatiebehoeften van 'stakeholders'. Hoe beter de 'stakeholders' op basis van de verstrekte informatie zich een oordeel kunnen vormen, des te hoger de kwaliteit van de verslaggeving^{27, 28}. *Hoogendoorn* en *Mertens* merken bovendien op dat een benadering van de kwaliteit langs deze weg sterk gericht is op de *inhoud* van de financiële verslaggeving. De verleiding is hierbij groot te veronderstellen dat, hoe meer informatie in de jaarrekening wordt verstrekt, des te hoger het kwaliteitsniveau. Dit laatste is echter lang niet altijd het geval. *Hoogendoorn* en *Mertens* wijzen dan ook op een mogelijke 'overload' aan informatie.

*Knoops*²⁹ geeft in een methodologische beschouwing naar aanleiding van het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens*, naast blijk van waardering voor het unieke uitputtende onderzoek verricht naar alle kwaliteitscriteria, ook enkele kritische kanttekeningen bij het onderzoek. Hierbij realiseert hij zich, dat een *objectieve* meting van kwaliteit niet mogelijk is en dat de onderzoekers bij het operationaliseren van het begrip 'kwaliteit van de financiële verslaggeving' keuzes hebben moeten maken, die ook anders hadden kunnen uitpakken. *Knoops* stelt vast, dat ook bij het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* een door regelgevende instanties vaak gehanteerde veronderstelling³⁰ wordt toegepast, namelijk: dat, als is voldaan aan de financiële informatiebehoeften van aandeelhouders en vreemdvermogensverschaffers, tevens zal zijn voldaan aan de financiële informatiebehoeften van andere stakeholders. *Hoogendoorn* en *Mertens* baseren zich bij hun onderzoek op het inzicht en de mening van een beperkte groep financieel deskundige analisten, als vertegenwoordigers van aandeelhouders en vreemdvermogensverschaffers, door hen een keuze te laten maken uit een vooraf opgestelde omvangrijke lijst met 1812 informatie-elementen van een modeljaarrekening. Langs deze weg ontstond een lijst met 583³¹ informatie-elementen die door de deskundige gebruikers als belangrijk zijn aangegeven en als zodanig bijdragen aan de kwaliteit van de externe verslaggeving. *Hoogendoorn* en *Mertens* trekken de conclusie dat hoe meer van de door analisten geselecteerde informatie-elementen in onderzochte jaarrekeningen worden aangetroffen, des te beter aan de informatiebehoefte van deze groep 'stakeholders' is voldaan en des te hoger de kwaliteit van de jaarrekening.

²⁶ *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a. Zie ook paragraaf 6.1.

²⁷ *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a, p. 13.

²⁸ Ik merk nu reeds op dat de behoefte aan informatie niet voor elke categorie stakeholders gelijk hoeft te zijn.

²⁹ *Knoops* 2001, p. 431 – 443.

³⁰ *Knoops* 2001, p. 433. Naast genoemde veronderstelling wordt bij financiële verslaggeving uitgegaan van:

- 'vermeende' informatiebehoeften
- 'vermeende' gebruikers, die
- 'een redelijke kennis bezitten van het bedrijfsleven en van economische activiteiten, alsmede van verslaggeving, en bereid zijn de informatie met een redelijke mate van toewijding te bestuderen' (Stramien alinea 25)
- de informatie over de financiële positie, resultaten en wijzigingen in de financiële positie van een onderneming voor een grote reeks van gebruikers nuttig is voor het nemen van economische beslissingen. (Stramien alinea 12 tot en met 14 en een nadere invulling in de alinea's 15 tot en met 21).

³¹ Waarvan 487 informatie-elementen betrekking hebben op de jaarrekening en 96 op het jaarverslag.

De uiteindelijke kwaliteitsmeting komt in het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens*, gezien vanuit deze gebruikerscategorieën, tot stand door het aantal informatie-elementen dat een onderneming in de jaarrekening vermeldt, uit te drukken in een percentage van het voor de onderneming van toepassing zijnde aantal informatie-elementen.

Knoops geeft aanvullende opmerkingen bij de in het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* gemaakte keuzes, waarvan ik de meest belangrijke opneem:

- kwaliteitscriteria inzake informatie-elementen en kwaliteitscriteria inzake grondslagen van waardering en resultaatbepaling worden in het onderzoek volledig gescheiden. In zijn beleving dienen deze criteria in samenhang te worden gezien;
- de meeteenheid, in casu één informatie-element, is niet eenduidig. De toegepaste additiviteit van informatie-elementen veronderstelt dat elk informatie-element even belangrijk is;
- het terrein van de financiële verslaggeving kent een grote dynamiek en vereist een voortdurende aanpassing van de lijst met informatie-elementen;
- de omvang van het uitgevoerde onderzoek maakt het vrijwel onmogelijk zeer regelmatig een soortgelijk onderzoek uit te voeren;
- de selectie van de criteria die van belang zijn voor het meten van de kwaliteit is gebaseerd op slechts 21 analisten, die vanzelfsprekend niet representatief zijn voor de gehele populatie analisten;
- bij het selecteren van de informatie-elementen die volgens de analisten van belang zijn, is geen gebruik gemaakt van een indeling in categorieën op basis van statistische toetsen. Er is gekozen voor een afkapgrens van 4 op de 5-punts Likertschaal.

Knoops realiseert zich dat de bij het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* gemaakte keuzes noodzakelijk en begrijpelijk zijn om een dergelijk omvangrijk onderzoek mogelijk te maken. Hij stelt samen met *Hoogendoorn* en *Mertens* vast dat op deze wijze slechts een deel van de kwaliteitsdimensies wordt gemeten. Voor een belangrijk deel wordt de beoordeling van de afzonderlijke kwaliteitscriteria overgelaten aan het inzicht en ervaring van een beperkte groep analisten.

5.5 Kwaliteit van de informatieverstrekking bij het in hoofdstuk 7 opgenomen intracomptabele model

In de vorige paragraaf is reeds opgemerkt dat, hoewel mijn onderzoek zich, in tegenstelling tot dat van *Hoogendoorn* en *Mertens*, richt op een beperkt aantal qua onderwerp samenhangende elementen van de jaarrekening, de opzet ervan overeenkomt. Beide onderzoeken zijn erop gericht na te gaan in hoeverre informatiebehoeften van ‘stakeholders’ worden bevredigd door de informatie die in de jaarrekening is opgenomen. Beide onderzoeken hanteren verslaggevingsbeginselen die ontleend zijn aan het in paragraaf 5.1 genoemde Stramien, baseren zich op normen die met behulp van wet- en regelgeving tot stand zijn gekomen en gaan uit van ‘vermeende’ informatiebehoeften van gebruikers. Beide onderzoeken kunnen dan ook worden getypeerd als normatief³². Wel zien we, dat bij vergelijking van beide onderzoeken bepaalde ‘stakeholders’ een meer of minder prominente plaats innemen. Het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* richt zich in het bijzonder op de aandeelhouders en vreemdvermogenverschaffers en ziet in de financieel analisten, als financieel deskundigen, de vertegenwoordigers bij uitstek van genoemde ‘stakeholders’. Opmerkelijk is dat *Hoogendoorn* en *Mertens* ervan uitgaan dat fiscale aspecten bij de inrichting van de jaarrekening geen rol spelen³³. Weliswaar bestaat er in de Nederlandse verslaggeving een ontkoppeling tussen de vennootschappelijke en de fiscale winstbepaling, maar de vaak aanzienlijke verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening³⁴ hebben mijns inziens zowel invloed op de vennootschappelijke balans als op de toelichting bij de winst- en verliesrekening. Belastbare en verrekenbare tijdelijke verschillen³⁵ komen immers op de balans tot uitdrukking in de post latente belastingen, terwijl overige tijdelijke verschillen drukverschillen veroorzaken die met een aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de winst- en verliesrekening moeten worden toegelicht.

Het doel van deze studie is, naast een kwaliteitsonderzoek op een deelonderwerp, onder andere na te gaan of een intracomptabel model voor de samenstelling van de vennootschappelijke en de fiscale balansen en

³² *Knoops* 2001, p. 432.

³³ *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a, p. 2.

³⁴ Zowel in de enkelvoudige als in de geconsolideerde jaarrekening.

³⁵ Ten tijde van het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a ‘tijdelijke verschillen’ genoemd.

winst- en verliesrekeningen mogelijk is. Eén document waarin niet alleen de fiscale balans en winst- en verliesrekening zijn opgenomen, maar tevens de aangifte vennootschapsbelasting uitmondend in het belastbaar bedrag. Anders dan bij het Nederlandse Taxonomie Project³⁶ (NTP) zal bij mijn intracomptabel model niet worden gestreefd naar eliminatie van verschillen die hun oorsprong vinden in de verschillen in uitgangspunten bij het samenstellen van de jaarrekening³⁷ en de aangifte³⁸, maar zullen de reconciliaties van vermogen en resultaat uit het model kunnen worden afgelezen. Het achterwege laten van harmonisatie van grondslagen maakt een hiervoor noodzakelijke wetwijziging overbodig³⁹. Bovendien zal mijn intracomptabel model geschikt zijn voor zowel de kleine besloten vennootschap, als voor middelgrote en de grote ondernemingen. Het model zal zowel toepasbaar zijn voor de enkelvoudige als voor de geconsolideerde jaarrekening.

Als, onder anderen in navolging van *Bovee, Srivastava* en *Mak evenals Wang en Strong*⁴⁰ kwaliteit van de informatie vanuit het gebruikersperspectief wordt benaderd ('fitness of use') en, in tegenstelling tot het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens*, de overheid, in deze situatie vertegenwoordigd door de Belastingdienst, een prominente plaats als 'stakeholder' krijgt toegemeten, wordt, naast de gebruikelijke kwaliteitskenmerken, een zware wissel worden getrokken op de volledigheid ('completeness') van de informatie ten aanzien van de winstbelasting. Voor de beide hiervoor genoemde raakvlakken tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening⁴¹ moet de informatie ten aanzien winstbelasting zodanig gedetailleerd zijn, dat de aangifte hieruit blijkt of kan worden afgeleid⁴².

Dergelijke (zeer) gedetailleerde fiscale informatie zou, uit het oogpunt van externe verslaggeving, als 'niet materieel' kunnen worden aangemerkt en zou voor publicatie in de jaarrekening mogelijk op weerstand kunnen stuiten bij de betreffende onderneming c.q. de controlerend accountant. Zowel binnen het framework van de IASB als van de FASB staat evenwel een ander 'materiality' begrip centraal, dat aangeeft, dat informatie dient te worden opgenomen als de opbrengsten de kosten van opname overtreffen⁴³. De hoge eisen die door de fiscus als 'stakeholder' zullen worden gesteld aan de informatie met betrekking tot de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening, bepalen in deze situatie de ondergrens van het kwaliteitsniveau. Anders gezegd: ten aanzien van belastingen in de jaarrekening wordt ten behoeve van het intracomptabel model de eis van materialiteit vervangen door die van volledigheid. Dit streven naar volledigheid voorkomt het in de vorige paragraaf opgenomen, mijns inziens, juiste punt van kritiek, waar het een te smalle basis van 21 analisten betreft, waarop het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* is gebaseerd. Niet de wensen van 'enkele' of zelfs 'vele' analisten zijn bepalend, maar de noodzakelijke bouwstenen voor de aangifte vennootschapsbelasting.

Tayi en Ballou merken over de ondergrens op: 'One might be tempted to state that the use requiring the highest quality should determine the overall level of quality'⁴⁴.

Indien deze hoge kwaliteitseisen ten aanzien van winstbelasting bij het kwaliteitskenmerk 'completeness' ('dimension 8') in de grafiek⁴⁵ uit paragraaf 5.3. zouden worden ingebracht, wordt zowel bij de 'information consumer-', de 'information manufacturer-', als bij 'overall-curve' de ondergrens bij dit kwaliteitskenmerk hierdoor bepaald. De fiscus zal als 'information consumer' in verband met de

³⁶ Een gezamenlijk project van de ministeries van Justitie en Financiën dat blijkt een persbericht van het ministerie van Justitie van 1 juni 2007 heeft geleid tot een wetsvoorstel, waarbij wordt gestreefd naar stroomlijning van de regels ten aanzien van de aangifte vennootschapsbelasting en de jaarrekening voor de kleinere besloten vennootschap. Het uiteindelijke doel van beide ministeries is door middel van het zogenaamde 'Samenvolproject' te komen tot één document dat zowel als jaarrekening en als aangifte vennootschapsbelasting dienst kan doen.

³⁷ Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

³⁸ Wet op de Vennootschapsbelasting, Wet op de Inkomstenbelasting en de jurisprudentie.

³⁹ Zie ook de voetnoten 35 en 41.

⁴⁰ Zie paragraaf 5.3 van dit hoofdstuk.

⁴¹ Te weten de latente belastingen en de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk.

⁴² Hoewel de genoemde gedetailleerde fiscale informatie (ook) op jaarrekeningniveau kan worden gepresenteerd, ga ik bij het intracomptabele model zoals afgeleid en opgenomen in hoofdstuk 7 uit van gedetailleerde fiscale informatie op grootboekniveau. Bovendien heeft het mijn voorkeur deze gedetailleerde fiscale informatie ook in de jaarrekening op te nemen, zoals hierna zal blijken ter vervanging van de aangifte vennootschapsbelasting. Voor het Midden- en Kleinbedrijf beoogt de Extensible Business Reporting Language (XBRL) de fiscale grondslagen door middel van een wetwijziging ook als vennootschappelijke grondslagen toe te staan. Hierdoor worden verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening opgeheven. Op 1 juni 2007 heeft het ministerie van Justitie in een persbericht een wetsvoorstel aangekondigd tot wijziging van Boek 2 BW tot invoering van de mogelijkheid de jaarrekening van kleine rechtspersonen op te stellen volgens fiscale grondslagen. Mijns inziens zal bij gebruikmaking van XBRL bij de grotere ondernemingen niet kunnen worden ontkomen aan gedetailleerde fiscale informatie op grootboekniveau. Of de gedetailleerde fiscale informatie bij gebruikmaking van XBRL de vennootschappelijke jaarrekening zal halen, is vooralsnog niet duidelijk.

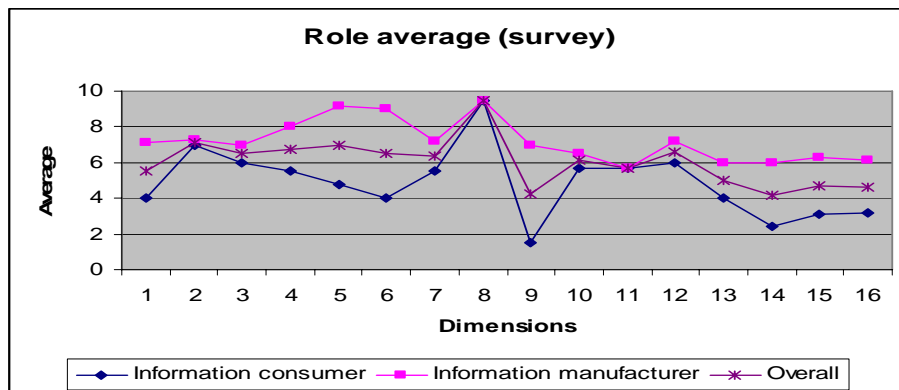
⁴³ Het betreft slechts *die* informatie, die het in zich heeft beslissingen van 'stakeholders' te beïnvloeden ('threshold for recognition').

⁴⁴ *Tayi en Ballou*, 1998, p. 54 – 57.

⁴⁵ *Wang*, 1998, p. 58 – 65.

technische haalbaarheid van de verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting in de jaarrekening meer informatie verlangen dan de overige 'stakeholders'. Bij het gemakshalve onveranderd laten van de aspiratieniveaus bij de overige kwaliteitskenmerken, geeft de genoemde grafiek het volgende beeld:

Tabel 5.2 Grafiek aspiratieniveaus per kwaliteitskenmerk voor 'stakeholder', waaronder de fiscus

Hierbij zijn op de x-as de volgende kwaliteitskenmerken opgenomen:

Dimensions list:

1 Free of error	9 Appropriate amount of information
2 Objectivity	10 Interpretability
3 Reputation	11 Understandability
4 Believability	12 Consistent representation
5 Relevancy	13 Concise representation
6 Value added	14 Ease of manipulation
7 Timeliness	15 Accessibility
8 Completeness	16 Security

Bron: Wang, 1998, p. 62. (gewijzigd).

De curves van de 'information consumer', de 'information manufacturer' en vanzelfsprekend de gemiddelde curve worden ten aanzien van 'completeness', als gevolg van voor de aangifte vennootschapsbelasting noodzakelijke informatie-elementen opgestuwd naar het niveau (*nagenoeg*)⁴⁶ *volledig*.

Indien opname van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening mogelijk wordt, kunnen hiermee aanzienlijke kostenbesparingen worden gerealiseerd⁴⁷. Enerzijds een kostenbesparing bij ondernemingen, door het wegvallen van de separate aangifte vennootschapsbelasting, anderzijds bij de overheid, omdat een belangrijk deel van de uitgaven voor de controle op andere wijze kan worden ingezet, dan wel kan vervallen⁴⁸. Extra kosten als gevolg van het hoge aspiratieniveau van de Belastingdienst ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening zullen zeer beperkt zijn. De betreffende informatie is immers reeds voorhanden, omdat er niet méér dan op basis van vigerende wet- en regelgeving wordt verlangd.

Naast technische haalbaarheid van opname van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening, die met onderzoeksvraag A wordt onderzocht, is er bovendien nog het vraagstuk van de publicatie. Indien een intracomptabel model, waar de vennootschappelijke balans en winst- en verliesrekening en de aangifte vennootschapsbelasting deel van uit maken, het eindproduct wordt van de financiële administratie, dan vormt dit model de basis voor de gepubliceerde jaarrekening. Onder de huidige omstandigheden is de opname van de aangifte vennootschapsbelasting in de

⁴⁶ Er blijven informatie-elementen met betrekking tot de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening die weliswaar vermeldenswaard zijn, maar niet technisch noodzakelijk voor de aangifte vennootschapsbelasting. Voorbeelden hiervan zijn: de wijze van doorbelasting van de belastinglast binnen de fiscale eenheid, afzonderlijke vermelding van de latente belastingverplichting en andere schulden of informatie over toepassing van het voorzichtigheidsbeginsel met betrekking tot actieve latenties.

⁴⁷ Zie ook de nadere uiteenzetting ten aanzien van de mogelijke besparingen onder de aanbevelingen in hoofdstuk 8 van deze dissertatie.

⁴⁸ Op welke wijze deze besparingen zullen worden gerealiseerd is vanzelfsprekend een politieke beslissing.

gepubliceerde jaarrekening niet noodzakelijk. Het intracomptabele model zou als aangifte vennootschapsbelasting dienst kunnen doen en daarmee de huidige aangifte vennootschapsbelasting vervangen. Zou echter wel worden overgegaan tot opname van de aangifte vennootschapsbelasting in de gepubliceerde jaarrekening, dan zou hiermee een belangrijke bijdrage kunnen worden geleverd aan een transparante fiscale positie van de onderneming in die gepubliceerde jaarrekening.

In paragraaf 5.3 zijn enkele nadelen en gevolgen van informatie met een onvoldoende kwaliteitsniveau ('poor quality')⁴⁹ opgenomen. Waar opname van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening wordt nagestreefd, kan informatie van onvoldoende kwaliteit extra kosten veroorzaken of opname van de aangifte in de vennootschappelijke jaarrekening zelfs onmogelijk maken. Bovendien zou de relatie met de Belastingdienst hierdoor kunnen worden verstoord of op zijn minst onder druk kunnen worden gezet⁵⁰.

Bij het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* wordt aangegeven dat de kwaliteit van de externe verslaggeving samenhangt met de mate waarin de 'stakeholders' zich een oordeel kunnen vormen over de financiële positie en de resultaten van de onderneming⁵¹. Hoe beter zij zich een oordeel kunnen vormen, des te hoger de kwaliteit. Bij het onderhavige onderzoek gaat het om de bij het opstellen van de aangifte vennootschapsbelasting noodzakelijke informatie. Naarmate deze informatie ten aanzien van de winstbelasting vollediger in de jaarrekening wordt opgenomen, zal de kwaliteit van de informatie van een hoger niveau zijn.

Het aspiratieniveau ten aanzien van de kwaliteit van de informatie bij de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening ligt, zoals hiervoor aangegeven, hoog. In tegenstelling tot *Hoogendoorn* en *Mertens* heb ik mij, bij het opstellen van de lijst met informatie-elementen voor het empirisch onderzoek, niet gebaseerd op een survey-onderzoek, maar ben ik uitgegaan van die informatie-elementen die de noodzakelijk ingrediënten vormen voor het opstellen van de aangifte vennootschapsbelasting.

Hoogendoorn en *Mertens* hanteren bij selectie van informatie-elementen die van belang zijn, een afkapgrens van 4 op de 5-punts Likertschaal, waardoor belangrijke informatie-elementen met een score 4 of lager niet in het onderzoek worden opgenomen. Bij de onderhavige studie wordt opname op de lijst met informatie-elementen bepaald door de technische noodzaak bij het opstellen van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening⁵².

Gelet op de uitzonderlijke omvang van het onderzoek *Hoogendoorn* en *Mertens* is een regelmatige herhaling van een dergelijk onderzoek vrijwel onmogelijk. Bij het inzoomen op enkele samenhangende delen van de jaarrekening, zoals bij mijn onderzoek het geval is, staat niets die frequentie in de weg. Een belangrijk punt van kritiek van *Knoops* op het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* betrof de volledige scheiding van kwaliteitscriteria betreffende informatie-elementen en kwaliteitscriteria inzake grondslagen van waardering en resultaatbepaling, waarbij de uiteindelijke meting alleen betrekking heeft op de kwaliteitscriteria inzake informatie-elementen. Bij het empirisch onderzoek in de onderhavige studie is als gevolg van de afbakening van het onderzoeksterrein, het doel van het onderzoek en het karakter van de informatie-elementen meer aandacht voor de onderlinge samenhang.

Om het meten en het vaststellen van het kwaliteitsniveau mogelijk te maken, is conform *Hoogendoorn* en *Mertens* één informatie-element als meeteenheid vastgesteld. De kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening wordt met behulp van de 'simple ratio'⁵³ tot uitdrukking gebracht. Het empirisch onderzoek is uitgevoerd voor een onderzoeksperiode van acht jaren⁵⁴, waardoor niet alleen het kwaliteitsniveau voor de verschillende onderzoeksjaren kan worden bepaald (onderzoeksvraag B), maar tevens de ontwikkeling in het kwaliteitsniveau over de jaren heen (onderzoeksvraag C) kan worden vastgesteld.

⁴⁹ Redman, 1998, p. 79 – 82.

⁵⁰ Zeker daar waar de Belastingdienst samen met het bedrijfsleven onlangs experimenten (convenanten) heeft opgestart waarbij wederzijds vertrouwen bij uitwisseling van informatie belangrijk wordt geacht.

⁵¹ Zie ook *Knoops* 2001, p. 432.

⁵² Op de lijst met informatie-elementen zijn tevens informatie-elementen opgenomen met betrekking tot de geconsolideerde jaarrekening, omdat de aangifte vennootschapsbelasting eveneens betrekking kan hebben op een fiscale eenheid.

⁵³ *Pipino c.s.*, 2002, p. 211 – 218.

⁵⁴ De jaren 1998 tot en met 2005.

5.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is ingegaan op de kwaliteit van informatie in de gepubliceerde jaarrekening en in het bijzonder op de criteria waarmee de kwaliteit van deze informatie kan worden beoordeeld. Op de eerste plaats zijn de kwalitatieve kenmerken zoals die zijn opgenomen in de ‘frameworks’ van de IASB en de FASB ter sprake gekomen. Daarbij is geconstateerd, dat, voor zover beide ‘frameworks’ (nog) niet overlappend waren, zij de laatste jaren steeds meer naar elkaar toegroeien. Vervolgens is aandacht besteed aan recent Amerikaans onderzoek ten aanzien van kwaliteit van informatie, waarbij in hoofdzaak wordt uitgegaan van de gebruikersbenadering. Nadat in paragraaf 5.4 is uiteengezet op welke wijze de kwaliteit van de informatie en de kwaliteitsmeting bij vergelijkbaar onderzoek kan worden beoordeeld, zijn ter afsluiting van dit hoofdstuk de uitgangspunten voor de kwaliteit van de informatieverstrekking bij het in hoofdstuk 7 te ontwikkelen model beschreven.

Hoofdstuk 6 Empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening

6.1 Inleiding

In de jaren negentig van de vorige eeuw heeft in Nederland het onderzoek naar de kwaliteit van financiële verslaggeving (opnieuw) in de belangstelling gestaan. Zo startte het Limperg Instituut in 1996 een uitgebreid onderzoek dat eind 2000 is afgerond. Het beoogde een inventarisatie en een analyse van het verkregen materiaal, teneinde te komen tot een gefundeerd oordeel over de kwaliteit van de externe financiële verslaggeving¹. Een kwart eeuw eerder werd door het Economisch Instituut der Rijksuniversiteit Utrecht onderzoek verricht naar de mate waarin ondernemingen hun gepubliceerde jaarrekening opstelden in overeenstemming met bepalingen van de WJO². In 1999 sprak *Traas* in een tweetal artikelen zijn zorg uit over het ver achterblijven van Nederland op het gebied van de verslaggeving bij de internationale ‘best practice’.

Bij de genoemde onderzoeken staat onder andere de kwaliteit van de jaarverslaggeving *in zijn geheel* centraal en niet één of enkele facetten uit deze verslaggeving. Zo is met name bij het onderzoek uitgevoerd onder auspiciën van het Limperg Instituut een poging gedaan te definiëren wat onder de kwaliteit van de jaarverslaggeving moet worden verstaan en bovendien is aandacht besteed aan de vraag welke factoren invloed uitoefenen op die kwaliteit. Hiertoe zijn allereerst criteria voor kwaliteit geïnventariseerd, waarna informatie-elementen zijn afgeleid uit een opgestelde modeljaarrekening. Vervolgens is door 21 financieel analisten³, uit de in totaal 1812 informatie-elementen, een lijst samengesteld van de naar hun oordeel belangrijkste 487 informatie-elementen met betrekking tot de jaarrekening. Tot slot is een specifiek onderzoek uitgevoerd onder beursgenoteerde ondernemingen op basis van de door de analisten als belangrijk aangemerkte informatie-elementen. In het eindrapport wordt aangegeven dat de kwaliteit samenhangt met de wijze waarop de stakeholders zich een oordeel kunnen vormen omtrent de financiële resultaten en de financiële positie van de onderneming. Een oordeel dat is gebaat bij een kwalitatief goede, tijdige en transparante verslaggeving, hetgeen weer van groot belang is voor onder andere goed werkende financiële markten.

Het rapport noemt de *inhoud* van de financiële verslaggeving de belangrijkste dimensie van de kwaliteit, waarbij als aspecten worden genoemd⁴:

- informatie-elementen in het financiële verslag (‘disclosure’);
- toegepaste grondslagen van waardering en resultaatbepaling;
- de wijze van presentatie van informatie;
- frequentie en tijdigheid van informatie.

Als tweede dimensie wordt in het rapport de *infrastructuur* rondom de financiële verslaggeving genoemd, die als volgt kan worden ontleed:

- de structuur van de wet- en regelgeving inzake financiële verslaggeving;
- de mate van flexibiliteit die ondernemingsleidingen hebben inzake het bepalen van vermogen en resultaat;
- de mechanismen tot handhaving van de kwaliteit;
- de kwaliteit van de financiële analyse.

Uit de resultaten van het onderzoek is onder meer onderstaande tabel geselecteerd, waarin de gemiddelde scores voor de afzonderlijke jaarrekeningonderdelen zijn opgenomen⁵. Het blijkt dat, gemiddeld genomen, iets meer dan de helft van de door analisten als belangrijk aangemerkte informatie-elementen in de onderzochte jaarrekeningen is aangetroffen. Terecht wordt in het eindrapport dan ook de conclusie getrokken dat er nog veel ruimte is voor verbetering van de kwaliteit van de jaarverslaggeving.

¹ Hoogendoorn en Mertens 2001a, p. 13.

² Slot c.s., 1975.

³ Vijftien beleggingsanalisten en zes vermogensbeheerders.

⁴ Hoogendoorn en Mertens 2001a, p. 13.

⁵ Hoogendoorn en Mertens 2001a, p. 56.

Tabel 6.1⁶ Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens

Jaarrekening onderdeel	Gemiddelde eindscore in %	Aantal informatie-elementen
Voorraden	96,30	6
Vlottende activa	87,50	6
Gebeurtenissen na balansdatum	85,42	4
Eigen vermogen	78,53	56
Financiële vaste activa	75,92	13
Materiële vaste activa	75,06	20
Winst- en verliesrekening	73,89	57
Schulden	71,39	17
Stelselwijzigingen	67,44	11
Vreemde valuta	61,95	5
Winst per aandeel	60,74	20
Voorzieningen	58,60	20
Risico's samenhangend met financiële instrumenten	51,16	2
Consolidatie	51,02	10
Immateriële vaste activa	50,51	19
Belastingen	46,11	4
Overheidssubsidies	41,67	4
Kasstroomoverzicht	38,47	50
Afgeleide financiële instrumenten	38,05	5
Meerjarenoverzicht	37,31	50
Toelichting (overige elementen)	37,07	18
Fusies, overnames en afstotingen	27,16	43
Segmentatie	23,62	44
Leasecontracten	20,19	3
Gemiddeld/ Totaal	53,53	487

Bron: Onderzoek Limperg Instituut 2001, p. 56.

Het onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut richt zich uitsluitend op de derde fase van informatieverschaffing van onderneming tot eindgebruiker, namelijk het daadwerkelijk gebruik van de externe verslaggevingsinformatie⁷. Het al of niet ontbreken van wenselijke informatie geeft hierbij een indicatie van het kwaliteitsniveau van de gepubliceerde jaarrekening. De gewenste informatie werd voor 46,47% niet in de jaarrekeningen aangetroffen⁸.

Naast het genoemde onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving in zijn geheel is er ook onderzoek verricht naar de kwaliteit met betrekking tot fragmenten van de gepubliceerde jaarrekening. Zo hebben o.a. *Van Offeren* (2002) en *Beeres c.s.* (1997) onderzoek verricht naar segmentatie in de financiële jaarverslagen, waarbij werd getracht een uitspraak te doen over de kwaliteit van gesegmenteerde gegevens in externe financiële verslagen van geselecteerde Nederlandse ondernemingen. *Beeres c.s.* gaven hierbij aan dat het meten van kwaliteit een meetlat/ maatstaf vereist waarlangs datgene dat wordt gemeten, kan worden gelegd. Zij beschrijven bij hun onderzoek:

- het ontwerpen van de maatstaf voor het meten van de kwaliteit van segmentatie in de gepubliceerde jaarverslagen van ondernemingen;
- de informatie-elementen die deel uitmaken van die maatstaf met behulp waarvan de kwaliteit kan worden gemeten;
- de factoren die bepalend zijn voor de score langs die maatstaf;
- en uiteindelijk de kwaliteit van de gesegmenteerde gegevens.

Overigens geven *Beeres c.s.* (1997) bij hun empirisch onderzoek aan dat het meten van kwaliteit een natuurlijk nulpunt ontbeert. En tevens dat door het ontbreken van dat natuurlijk nulpunt over de hoogte

⁶ Vet gedrukte tekst is van mijn hand (JW).

⁷ *Hoogendoorn en Mertens* 2001a, p. 33, naar analogie van *Richardson en Gibbens* (1988, p. 15 - 45) die het proces van informatieverschaffing indelen in drie fasen:

- het verschaffen van informatie door de onderneming, direct of indirect;
- de diffusie gevolgd door interpretatie van die informatie;
- het daadwerkelijk gebruik van externe verslaggevingsinformatie.

⁸ (100% - 53,53%). NB: 53,53% van de informatie-elementen werd wel verstrekt.

van de kwaliteit geen absolute uitspraken daaromtrent kunnen worden gedaan. Uit hun onderzoek bleek echter wel dat, naarmate de grootte van de onderzochte ondernemingen toenam, beter werd voldaan aan de kwaliteitsmaatstaf en daarmee de kwaliteit van de geëgmenteerde gegevensverstrekking relatief hoger was.

Interessant in dit kader is ook het door het Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen Platform Versterking Vaktechniek in 1997 uitgevoerde onderzoek⁹ naar de aard, de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van de in de praktijk voorkomende verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Hierbij gaat het echter, in tegenstelling tot mijn onderzoek en de andere genoemde onderzoeken, niet om de gevolgen van de geconstateerde verschillen voor de jaarrekening, maar om de oorzaken van die verschillen.

Het doel van mijn onderzoek dat zich evenals de door *Van Offeren* en *Beeres c.s.* uitgevoerde onderzoeken richt op een fragment van de jaarrekening, is tweeledig (zie hiertoe ook hoofdstuk 1 paragraaf 2). Op de eerste plaats zal een kwaliteitsmeting plaatsvinden ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening, waarbij gezien de lengte van de onderzoeksperiode tevens de ontwikkeling van deze kwaliteit in de tijd kan worden gevolgd, de onderzoeksvragen B tot en met E. Op de tweede plaats heeft het onderzoek een inventariserend karakter voor wat betreft de noodzakelijke bouwstenen bij intracomptabele verwerking van de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening c.q. de geconsolideerde jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid, onderzoeksvraag A. In hoofdstuk 2 is de aansluiting tussen de vennootschappelijke jaarrekening en de fiscale jaarrekening met de aangifte vennootschapsbelasting besproken. Hieruit blijkt dat de (eventuele) verschillen tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het uiteindelijke belastbare bedrag worden gespecificeerd in de winstreconciliatie en in de zogenaamde ‘staart van de aangifte’, te weten het traject van saldo fiscale winst tot en met het belastbare bedrag. Daar de winstreconciliatie alsmede de ‘staart van de aangifte vennootschapsbelasting’ geen deel uitmaken van de vennootschappelijke jaarrekening, zal in mijn onderzoek de gepubliceerde jaarrekening worden onderzocht op onderdelen waarin met name de gevolgen van voorkomende verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening met de bijbehorende disclosure tot uitdrukking komen. Hierbij kan niet worden volstaan met onderzoek naar het daadwerkelijke gebruik van de externe verslaggevinginformatie, zoals bij het onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut, maar is tevens interpretatie van die informatie noodzakelijk. Allereerst wordt daartoe in de volgende paragraaf een referentiekader opgezet ter beoordeling van de kwaliteit van de informatieverstrekking ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening. Vervolgens wordt in paragraaf 6.3 ingegaan op het uitgevoerde empirisch onderzoek, waarbij de werkwijze en de resultaten van het onderzoek worden beschreven. In paragraaf 6.4 is een samenvatting van het onderzoek opgenomen.

6.2 Vaststellen van een maatstaf ter beoordeling van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening

Bij de in de inleiding genoemde eerdere onderzoeken naar de kwaliteit van de jaarverslaggeving was behoefte aan een maatstaf waarmee de waargenomen gegevens kunnen worden vergeleken, om vervolgens een uitspraak te kunnen doen over de kwaliteit van de informatieverstrekking. Bij het onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut betrof dit de door analisten als belangrijk aangemerkte informatie-elementen met betrekking tot de gehele jaarrekening. Bij het onderzoek van *Beeres c.s.*, evenals dat van *Van Offeren*, ging het om informatie-elementen met betrekking tot fragmenten van de jaarrekening.

Ook onderzoek naar de kwaliteit van de informatieverstrekking ten aanzien van winstbelasting in de jaarrekening vraagt om een dergelijke maatstaf.

De in Tabel 6.1¹⁰ opgenomen score van het jaarrekeningonderdeel ‘winstbelasting’ is gebaseerd op (slechts) vier informatie-elementen. De vier (vet aangegeven) informatie-elementen werden geselecteerd uit Tabel 6.2 met uit de modeljaarrekening afgeleide informatie-elementen betreffende belastingen in de jaarrekening. Bij de selectie werd bij de mediaan een afkapgrens van 4 gehanteerd op de 5-punten Likertschaal¹¹.

⁹ Ministerie van Financiën 1997b.

¹⁰ Hoogendoorn en Mertens 2001a, p. 56.

¹¹ Zie ook *Knoops* 2001, p. 431 - 443.

Tabel 6.2 Gemiddelde kwaliteitscores per informatie-element voor het onderdeel belastingen conform het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens

Belastingen	Median	SD	Gemiddelde score
Berekeningswijze belastingen	4,00	1,30	
Reden afwijking tussen effectief belastingpercentage huidige en vorig boekjaar	5,00	0,90	63,33%
Reden afwijking tussen effectief belastingpercentage resultaten uit gewone bedrijfsuitoefening en buitengewone resultaten	4,00	1,28	
Opbouw effectief belastingtarief	5,00	1,18	31,67%
Vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar	5,00	0,98	30,00%
Afzonderlijke weergave van de belasting op gestaakte activiteiten	3,00	1,41	
Belasting op operationele resultaat gestaakte activiteiten	3,00	1,09	
Belasting als gevolg van reorganisatie en herstructurering	3,00	1,39	
Belasting als gevolg van verkoop vaste activa	3,00	1,39	
Vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar	3,00	1,41	
Direct verrekenbaar deel belasting op buitengewone activiteiten	3,00	1,36	
Latent deel belasting op buitengewone activiteiten	3,00	1,26	
Splitting belastingkosten naar binnen- en buitenland	4,00	1,28	
Splitting latente belastingen naar binnen- en buitenland	4,00	1,29	
Vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar	5,00	1,35	
Beschrijving afwijking in waarderings- en resultaatbepalingsgrondslagen tussen BE en fiscale winst	4,00	1,14	
Effect van verschillen in waarderings- en resultaatbepalingsgrondslagen op getoonde winst	4,00	1,20	
Mededeling of rekening wordt gehouden met belasting op niet-uitgekeerd dividend	3,00	1,20	
Omvang van het belastingbedrag bij uitkering van alle niet-uitgekeerde dividenden	3,00	1,17	
Waarderings- en resultaatbepalingsgrondslagen latente belastingen	4,00	1,29	
Manier waarop latente belastingverplichtingen en -vorderingen in de balans getoond worden	3,00	1,33	
Verwerking latente belastingen in verband met herwaardering	3,00	1,24	
Omvang compensabele verliezen	5,00	0,92	100,00%
Omvang gevormde actieve latenties voor compensabele verliezen	4,00	1,30	
Omvang compensabele verliezen per vervaldatum	4,00	1,44	
Omvang gevormde actieve latenties voor compensabele verliezen per vervaldatum	4,00	1,47	
Rubricering van latente belastingvorderingen naar looptijd	3,00	1,34	
Rubricering van latente belastingverplichtingen naar looptijd	3,00	1,29	
Uitsplitsing van de latente belastingvorderingen naar balanspost	2,00	1,15	
Uitsplitsing van de latente belastingverplichtingen naar balanspost	2,00	1,15	
Vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar	3,00	1,29	
Effect vorming reorganisatievoorziening op belastinglatenties	3,00	1,36	
Effect vorming beëindigingsvoorziening op belastinglatenties	3,00	1,34	

Bron: Onderzoek Limperg Instituut 2001, p. 103.

Vergeleken met overige jaarrekeningonderdelen zoals eigen vermogen, winst- en verliesrekening, kasstroomoverzicht en het meerjarenoverzicht lijkt het aantal van vier geselecteerde informatie-elementen voor belastingen zeer beperkt. Deze indruk kan echter enigszins worden genuanceerd, omdat bij de informatie-elementen ten aanzien van de winst- en verliesrekening tevens 'Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening' en 'Belastingen buitengewoon resultaat' door analisten als informatie-elementen zijn geselecteerd. Bij het onderdeel 'Voorzieningen' wordt bovendien naar 'Mutaties in de voorzieningen' gevraagd¹².

Recapitulerend zijn derhalve ten aanzien van winstbelasting in de jaarrekening door het Limperg Instituut direct dan wel indirect de volgende informatie-elementen onderzocht:

1. de reden voor de afwijking tussen effectief belastingpercentage huidige en vorig boekjaar;
2. de opbouw van het effectief belastingtarief;
3. de vergelijkende cijfers voorgaand boekjaar;
4. de omvang van de compensabele verliezen;
5. de belastingen over het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening;
6. de belastingen over het buitengewoon resultaat;
7. de mutaties in de voorzieningen.

Hierbij gaat het om door financieel analisten¹³ als belangrijk aangemerkte informatie-elementen. Informatie-elementen met een lagere score dan 5 op de mediaan werden niet in het onderzoek betrokken. Hierdoor is een groot aantal informatie-elementen met betrekking tot winstbelasting buiten het onderzoek gebleven zoals blijkt uit Tabel 6.2. Om bij de opbouw en samenstelling van een maatstaf ter beoordeling van de kwaliteit van de informatieverstrekking ten aanzien van winstbelasting (zeker te zijn van) een volledig¹⁴ beeld (na te streven), kan gebruik worden gemaakt van de verbanden die bestaan tussen de bij

¹² Hoewel niet uitdrukkelijk vermeld, kan ervan worden uitgegaan dat hierin tevens de voorziening latente belastingen wordt begrepen.

¹³ Het onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut omvat een diepgaand onderzoek onder 21 financieel analisten.

¹⁴ De fiscale jaarrekening als component van het intracomptabele model zoals opgenomen in hoofdstuk 7 verlangt immers (nagenoeg) volledigheid bij de specificaties van de voorziening latente belastingen en de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk.

de aangifte vennootschapsbelasting te verstrekken overzichten.¹⁵ De verschillen tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het saldo fiscale winst als uitkomst (saldo) van de fiscale winst- en verliesrekening, worden opgenomen in de winstreconciliatie. Voor zover het hier gaat om verrekenbare of belastbare (tijdelijke) verschillen als gevolg van afwijkende grondslagen voor resultaatbepaling en verrekenbare of belastbare (tijdelijke) verschillen als gevolg van afwijkende waarderingsgrondslagen (met een overdruk ten laste van het vermogen), veroorzaken zij een mutatie in de voorziening latente belastingen. Verrekenbare of belastbare (tijdelijke) verschillen als gevolg van afwijkende waarderingsgrondslagen (met de overdruk ten laste van de winst- en verliesrekening), alsmede overige (tijdelijke) verschillen¹⁶ veroorzaken een onder- of overdruk vennootschapsbelasting in de winst- en verliesrekening.

Versillen tussen het saldo fiscale winst en het belastbaar bedrag worden opgenomen in de zogenaamde 'staart van de aangifte'. Verrekenbare of belastbare (tijdelijke) verschillen als gevolg van afwijkende grondslagen voor resultaatbepaling geven aanleiding tot een mutatie in de voorziening latente belastingen. De overige (tijdelijke) verschillen veroorzaken een onder- of overdruk vennootschapsbelasting. Samenvattend kunnen alle voorkomende verschillen tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het fiscaal belastbaar bedrag als volgt schematisch worden weergegeven:

¹⁵ Zie ook hoofdstuk 2.

¹⁶ Wellicht zouden overige tijdelijke verschillen beter kunnen worden aangeduid met drukverschillen. Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen als gevolg van herwaardering leiden niet per definitie tot drukverschillen, aangezien hierbij de gekozen instandhoudingsdoelstelling een rol speelt.

Tabel 6.3 Specificatie van mogelijke verschillen tussen de winst voor belastingen en het belastbaar bedrag en hun invloed op de verwerking van de belastinglast¹⁷

	A	B	C	D
Winstreconciliatie	Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen	Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen a.g.v. herwaardering met overdruk t.l.v. vermogen	Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen a.g.v. herwaardering met overdruk t.l.v. W&V	Overige tijdelijke verschillen
Vennootschappelijk resultaat voor Vpb				
Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen a.g.v. afwijkende grondslagen voor resultaatbepaling	+ -/-			
Verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen a.g.v. afwijkende waarderingsgrondslagen		+ -/-	+ -/-	
Overige tijdelijke verschillen				+ -/-
Saldo Fiscale winst				
Staart van de aangifte				
Vrijgestelde winstbestanddelen				+ -/-
Niet-afrekbare kosten en lasten				+
Fictieve personeelskosten instellingen algemeen				+
Bijtellings winst uit zeescheepvaart				+
Investeringsregelingen				+ -/-
Wijzigingen in fiscaal toelaatbare reserves	+ -/-			
Saldo royalty's en rente				+
Niet-afrekbare rente				+
Bijtelling art. 12 Vpb				+
Deelnemingsvrijstelling				-/-
Afneembare giften				-/-
Verliesverrekening				-/-
Belastbaar bedrag				
	som x Vpb tarief = mutatie VLB	som x Vpb tarief = mutatie VLB	som x Vpb tarief = onder- of overdruk	som x Vpb tarief = onder- of overdruk

De verschillen opgenomen in de kolommen A en B veroorzaken een mutatie in de voorziening latente belastingen, terwijl de verschillen in de kolommen C en D drukverschillen tot gevolg hebben. Indien het voorgaande in ogenschouw wordt genomen en daarbij de wet- en regelgeving¹⁸ ten aanzien van winstbelasting in de jaarrekening wordt betrokken, wordt het mogelijk een maatstaf te formuleren, waaraan de in de gepubliceerde jaarrekening opgenomen informatie dient te voldoen voor een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting in de jaarrekening. Hierbij zal voor de periode 1998-2003 worden uitgegaan van de in 2003 geldende Richtlijnen van de RJ¹⁹ en voor de periode 2004-2005 van de richtlijnen 2005. De maatstaf zou in hoofdlijnen moeten (kunnen) bestaan uit informatie-elementen die informatie specificeren over de voorziening latente belastingen, alsmede uit informatie-elementen die de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk weergeven. Bij nauwkeurige informatievoorziening ten aanzien van de genoemde informatie-elementen geeft de gepubliceerde vennootschappelijke jaarrekening inzicht in de fiscale jaarrekening. Ten behoeve van het empirisch onderzoek zijn genoemde informatie-elementen opgenomen in een sjabloon, dat hiermee als 'checklist' bij de vaststelling van de kwaliteit van de informatie dienst kan doen.

¹⁷ De in de tabel gebruikte afkorting VLB staat voor 'Voorziening latente belastingen'.

¹⁸ Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen uitgegeven door de RJ.

¹⁹ Bij het empirisch onderzoek wordt in boekjaren vóór het jaar 2003 aangegeven op welk moment ondernemingen bij de afzonderlijke informatie-elementen tot disclosure zijn overgegaan.

Met behulp van het sjabloon kan worden nagegaan, of in de gepubliceerde jaarrekening de genoemde informatie volledig en voldoende gedetailleerd is opgenomen²⁰. Het sjabloon kent de volgende hoofdingeling:

- I. een invulveld voor de naam van de onderneming;
- II. informatie-elementen ten aanzien van de mutatie in de voorziening latente belastingen;
- III. informatie-elementen in verband met de aansluiting tussen de nominale en effectieve belastingdruk;
- IV. aanvullende informatie-elementen die van belang zijn bij het opstellen van respectievelijk de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening, alsmede de fiscale jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid.

Het sjabloon geeft het volgende beeld:

Tabel 6.4 Sjabloon met informatie-elementen²¹

A	B	C	D	E	F	G							
Naam onderneming	Informatie-elementen					Onderzoekperiode							
					L	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I		1 Actieve latentie 1-1	RJ	Stand per 1 januari	373								
		2 Actieve latentie 31-12	RJ	Geen vermelding	379								
				Vermelding zonder bedrag									
				Vermelding met bedrag									
				Nauwkeurige specificatie									
		3 Mutatie actieve latentie	RJ	Geen vermelding	374								
				Vermelding zonder bedrag	376								
				Vermelding met bedrag	378								
				Nauwkeurige specificatie									
		4 Passieve latentie 1-1	RJ	Stand per 1 januari	373								
		5 Passieve latentie 31-12	RJ	Geen vermelding	379								
				Vermelding zonder bedrag									
			Vermelding met bedrag										
			Nauwkeurige specificatie										
	6 Mutatie passieve latentie	RJ	Geen vermelding	374									
			Vermelding zonder bedrag	376									
			Vermelding met bedrag	378									
			Nauwkeurige specificatie										
	7 Vermelding latentie < 1 jaar	RJ		1002									
II	Mutatie voorziening latente belastingen	8 Blijkt uit de jaarrekening de wijze van de verwerking onder- of overdruk bij herwaardering?	RJ	Ja	997								
				Nee									
				Niet van toepassing									
		9 Opname latentie nominaal/contant	RJ	Nominaal	995								
				Contant									
		10 Toepassing voorzichtigheidsprincipe t.a.v. actieve latentie	RJ	Ja	372								
				Nee of niet van toepassing									
		11 Saldering actieve en passieve latentie met gelijke looptijd											
				Ja									
				Geen vermelding of niet van toepassing									
				Vermelding zonder bedrag									
			Nauwkeurige specificatie										
A	B	C	D	E	F	G							
	Informatie-elementen					Onderzoekperiode							
						1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
III		13 Actieve latentie niet vermeld	RJ	Geen vermelding									
				Vermelding zonder bedrag									
				Vermelding met bedrag									
				Nauwkeurige specificatie									
		14 Compensabele verliezen	RJ	Geen vermelding	998								
				Vermelding zonder bedrag									
				Vermelding met bedrag of %									
				Nauwkeurige specificatie									
	15 Reden afwijking nominale/ effectieve druk	RJ	ten opzichte van vorig jaar	976									
	16 Vergelijkende cijfers nominale/ effectieve druk	RJ		979									
	17 Tantièmes	RJ	Geen vermelding	978									
			Vermelding met bedrag										
	18 Rulings	RJ	Geen vermelding	978									
			Vermelding zonder bedrag										
			Vermelding met bedrag of %										
			Nauwkeurige specificatie										

²⁰ Het sjabloon is uitputtend in die zin, dat het alle informatie-elementen bevat, die voor het opstellen van de fiscale jaarrekening en de comptabele aspecten van de aangifte vennootschapsbelasting noodzakelijk zijn.

²¹ Waar in kolom C van het sjabloon gevraagd wordt om de stand per 1 januari of 31 december, is bij ondernemingen met een gebroken boekjaar de eerste en de laatste dag van het boekjaar bepalend.

Tabel 6.4 Vervolg sjabloon met informatie-elementen

A	B	C	D	E	F	G							
		Informatie-elementen				Onderzoeksperiode							
						1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
		19 Specificatie van nominale naar effectieve druk	RJ	Specificatie oorzaken afwijking belastingdruk	979								
				Verwacht tarief (%) nominaal									
				Verschil buitenlandse tarieven									
				Gewogen gemiddelde wettelijke tarieven									
	58	Vrijgestelde winstbestanddelen											
	59	Niet-afrekbare kosten en lasten		3 Niet-afrekbare valutaresultaten									
				3 Niet-afrekbare kosten									
				3 Niet-afrekbare impairment-lasten									
	60	Fictieve personeelskosten instellingen algemeen											
	61	Bijtellings winst uit zeescheepvaart											
	62	Investeringsregelingen											
	63	Wijzigingen toelaatbare reserves											
	64	Saldo royalty's en rente											
	65	Niet-afrekbare rente											
	66	Bijtelling artikel 12 Vpb											
	67	Deelnemingsvrijstelling		10 Onbelaste resultaten (deelnemingsvrijstelling)									
	68	Afneembare giften		11 Giften									
	69b	Te verrekenen verliezen		12 Gebruikmaking van verliescompensatie waarvoor een waardecorrectie is opgenomen									
				12 Nieuwe verliescompensatie waarvoor een waardecorrectie is opgenomen									
				12 Mutatie in de waardecorrectie (verliescompensatie)									
				12 Aanwending beschikbare verliescompensatie									
				Inhoudingsbelastingen en overige belastingen									
		Winstreconciliatie:											
		Tantièmes		Clusters oorzaken afwijkende belastingdruk:									
		Resultaten uit deelnemingen		Permanente verschillen incl. groepsfinanciering									
		Afschrijving goodwill		Fiscale faciliteiten, vrijgestelde winst, niet afneembare kosten									
				Effect concernfinanciering, fiscaal afneembare goodwill, verschil tarief buitenlandse groepsmaatschappijen en deelnemingen en overige									
				Effecten uit voorgaande jaren en wijzigingen in wettelijke tarieven									
				Aanpassingen over voorgaande jaren									
				Niet-afneembare kosten en overige									
				Fiscale stimuleringsmaatregelen en overige									
				Effectief tarief (%)									
A	B	C	D	E	F	G							
		Informatie-elementen				Onderzoeksperiode							
						1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
IV	Overige belangrijke informatie	20 Waarderingsdeelnemingen tegen verkrijgingsprijs gegeven als vennootschappelijk tegen NVW wordt gewaardeerd		Ja Nee									
		21 Specificatie van het Eigen Vermogen		Geen specificatie Beperkte specificatie Uitgebreide specificatie	276 t/m 298								
		22 Eigen vermogen vennootschappelijk is gelijk aan het geconsolideerde Eigen vermogen		Ja Nee									
		23 Vermelding belast fusieagio		Geen vermelding Vermelding zonder specificatie Nauwkeurige specificatie	301								
		24 Gegevens t.a.v. de fiscale eenheid		Geen vermelding Vermelding Nauwkeurige vermelding									
		25 Afzonderlijke vermelding VLB/ overige schulden											
		26 Afzonderlijke vermelding Vpb gewoon/ buitengewoon resultaat											
		27 Aansluiting jaarrekening op US GAAP		Ja Nee									
		28 Accountantskantoor											

Na de gegeven hoofddeling wordt in het vervolg van deze paragraaf een beschrijving gegeven van de velden die op het sjabloon voorkomen. In de daaropvolgende paragraaf wordt ingegaan op het empirisch onderzoek en de daarbij verkregen informatie.

De mutatie in de voorziening latente belastingen en de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk kunnen worden verklaard met behulp van de verrekenbare of belastbare verschillen, respectievelijk de overige verschillen die bij het vaststellen van het vennootschappelijke en het fiscale resultaat ontstaan. In kolom B wordt met een gearceerde 'B' tot uitdrukking gebracht dat op grond van de wet- en regelgeving ook informatie ten aanzien van balansgegevens wordt verlangd, met betrekking tot in kolom C opgenomen informatie-elementen.

In kolom C worden de informatie-elementen gespecificeerd die in de velden II, III en IV zijn getypeerd:

- veld II (mutatie voorziening latente belastingen): C1 t/m C12;
- veld III (aansluiting tussen nominale en effectieve belastingdruk): C13 t/m C19;
- veld IV (overige belangrijke informatie): C20 t/m C28.

In kolom D wordt met de gearceerde aanduiding 'R.J.' tot uitdrukking gebracht dat het informatie-element in kolom C gebaseerd is op een Richtlijn van de RJ.

In kolom E wordt aangegeven op welke wijze de informatie-elementen uit kolom C in de onderzochte jaarrekening worden aangetroffen.

Kolom F wordt voorzien van de gearceerde aanduiding 'L' (met informatie-elementnummer) indien het informatie-element in kolom C tevens onderdeel uitmaakte van de lijst van door de analisten geselecteerde informatie-elementen uit het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens (2001a)²².

Kolom G bevat de invulvelden voor de boekjaren 1998 tot en met 2005²³ met betrekking tot de informatie-elementen in kolom C.

De beschrijving van de afzonderlijke informatie-elementen in kolom C met de uitsplitsingsmogelijkheden in kolom E luidt als volgt:

Mutatie voorziening latente belastingen (AII):

C1: Actieve latentie 1-1

Op grond van Richtlijn 272.306 dient voor alle verrekenbare verschillen een latente belastingvordering te worden gevormd tot het bedrag waarvan het waarschijnlijk is dat er fiscale winst beschikbaar zal zijn voor de verrekening. Voor zover in de gepubliceerde jaarrekening bij aanvang van het boekjaar de actieve latentie blijkt, hetzij uit de balans, hetzij uit de toelichting bij een eventuele saldering met de passieve latentie, dan wordt dit in de betreffende jaarkolommen aangegeven.

C2: Actieve latentie 31-12

Op grond van Richtlijn 272.306 dient voor alle verrekenbare verschillen een latente belastingvordering te worden gevormd tot het bedrag waarvan het waarschijnlijk is dat er fiscale winst beschikbaar zal zijn voor de verrekening. In kolom E zijn vier mogelijkheden tot uitsplitsing bij dit informatie-element vermeld:

- geen vermelding. Geen vermelding houdt in dat in de betreffende jaarrekening het informatie-element niet voorkomt. Hierbij kan de mogelijkheid niet worden uitgesloten, dat het informatie-element wel bestaat, maar niet wordt vermeld²⁴;
- vermelding zonder bedrag. Bij vermelding zonder bedrag moet worden gedacht aan een vermelding in de toelichting op de balans en/of winst- en verliesrekening;
- vermelding met bedrag. De vermelding van het bedrag kan afzonderlijk in de balans plaatsvinden, dan wel uit de toelichting blijken;
- nauwkeurige specificatie. Indien het betreffende informatie-element in de balans is opgenomen en bovendien in de toelichting een specificatie is opgenomen, wordt deze uitsplitsing in de jaarkolommen onder G gearceerd.

C3: Mutatie actieve latentie

Een verrekenbaar verschil tussen de vennootschappelijke en de fiscale resultaatbepaling veroorzaakt in het betreffende boekjaar een wijziging in de actieve latentie. Voor zover de mutatie het gevolg is van verrekenbare verschillen tussen de vennootschappelijke en fiscale jaarrekening wordt de jaarrekening hierop onderzocht. De waarnemingen kunnen op overeenkomstige wijze als onder C2 worden weergegeven.

Voor zover een mutatie in de actieve latentie het gevolg is van een waardecorrectie, dient het effect hiervan te worden opgenomen onder informatie-element C19, waar drukverschillen worden weergegeven.

²² De informatie-elementnummers corresponderen met de genummerde informatie-elementen uit de modeljaarrekening die bij dit onderzoek naar de kwaliteit van de externe financiële verslaggeving in Nederland werd opgesteld.

²³ Bij ondernemingen met gebroken boekjaren loopt de onderzoeksperiode van 1997/1998 tot en met 2004/2005.

²⁴ Afstemming met de informatie-elementen C1 en C3 tot en met C6 en C13 kan hierbij mogelijk uitsluitel geven.

C4: Passieve latentie 1-1

Op grond van Richtlijn 272.301 dient voor alle belastbare verschillen een latente belastingverplichting te worden opgenomen. Dit geldt ook voor belastbare verschillen die verband houden met investeringen in groepsmaatschappijen, buitenlandse niet-zelfstandige eenheden, deelnemingen en joint ventures. Voor zover in de gepubliceerde jaarrekening bij aanvang van het boekjaar de passieve latentie blijkt, hetzij uit de balans, hetzij uit de toelichting bij een eventuele saldering met de actieve latentie, dan wordt dit door arcering in de betreffende jaarkolom aangegeven.

C5: Passieve latentie 31-12

Op grond van Richtlijn 272.301 dient voor alle belastbare verschillen een latente belastingverlichting te worden opgenomen. Dit geldt ook voor belastbare verschillen die verband houden met investeringen in groepsmaatschappijen, buitenlandse niet-zelfstandige eenheden, deelnemingen en joint ventures. Bij de passieve latentie op het einde van het boekjaar kunnen de waarnemingen worden weergegeven als onder C2.

C6: Mutatie passieve latentie

Een belastbaar verschil tussen de vennootschappelijke en de fiscale resultaatbepaling veroorzaakt in het desbetreffende boekjaar een wijziging in de passieve latentie. Voor zover de mutatie het gevolg is van belastbare verschillen tussen de vennootschappelijke en fiscale jaarrekening wordt de jaarrekening hierop onderzocht. De waarnemingen kunnen op overeenkomstige wijze als onder C2 worden weergegeven.

C7: Vermelding latentie < 1 jaar

Op grond van Richtlijn 272.602 dient in de toelichting het bedrag te worden vermeld dat vermoedelijk binnen één jaar verrekenbaar of belastbaar zal worden. Bij dit informatie-element wordt de jaarkolom gearceerd indien in de toelichting een aanwijzing is opgenomen waaruit het kortlopende deel van de latentie blijkt.

C8: Blijkt uit de jaarrekening de wijze van de verwerking van de onder- of overdruk bij herwaardering?

Op grond van art. 2:390 lid 5 BW dient in de toelichting te worden uiteengezet of en zo ja op welke wijze in samenhang met herwaardering rekening wordt gehouden met de invloed van belastingen op vermogen en resultaat. Richtlijn 272.304 schrijft voor dat in geval van herwaardering geen belastinglatentie wordt opgenomen, dit dient te worden toegelicht onder vermelding van de kwantitatieve effecten. De desbetreffende jaarkolommen worden hierbij gearceerd al naar gelang vermelding heeft plaatsgevonden. Blijkt uit de jaarrekening dat geen herwaardering heeft plaatsgevonden omdat historische prijzen als waarderingsgrondslag gelden, dan wordt 'niet van toepassing' gearceerd.

C9: Opname latentie nominaal/ contant

Latente belastingvorderingen en –verplichtingen dienen te worden gewaardeerd tegen hetzij nominale hetzij contante waarde, aldus Richtlijn 272.404. Waardering tegen contante waarde dient in de toelichting te worden uiteengezet. Beide mogelijkheden kunnen in de jaarkolommen worden gearceerd. Voor zover in de jaarrekening niet uitdrukkelijk wordt aangegeven welke waarderingsgrondslag van toepassing is, wordt nominaal verondersteld. Een contante waardeapplicatie dient immers uitdrukkelijk te worden aangegeven. Door deze verwerkingswijze wordt in dit geval uitsluitend geregistreerd welke waarderingsmethode wordt toegepast en is kwaliteitsmeting niet mogelijk.

C10: Toepassing voorzichtigheidsprincipe ten aanzien van actieve latentie

Richtlijn 272.306, zie ook toelichting C2. Indien de toepassing van het voorzichtigheidsprincipe uitdrukkelijk wordt vermeld in de jaarrekening, of is af te leiden uit overige vermelde of niet vermelde onderdelen, worden de jaarkolommen achter 'ja' gearceerd. Indien deze vermelding achterwege is gebleven omdat, of het voorzichtigheidsprincipe niet wordt toegepast, dan wel geen actieve latentie voorkomt, worden de jaarkolommen achter 'nee of niet van toepassing' gearceerd.

C11: Saldering actieve en passieve latentie met gelijke looptijd

Actieve en passieve latenties kunnen gesaldeerd worden opgenomen in de jaarrekening mits zij dezelfde looptijd hebben (Richtlijn 272.607). De jaarkolommen achter 'nee of niet van toepassing' worden gearceerd indien geen saldering plaatsvindt, of indien dit uit de jaarrekening niet is op te maken. Blijkt uit de jaarrekening dat actieve en passieve latenties zijn gesaldeerd, dan worden de jaarkolommen achter 'ja' gearceerd.

C12: Herinvesteringsreserve

Als gevolg van een dotatie aan de herinvesteringsreserve ontstaat een voorziening latente belastingen²⁵. Bij de arcering in de jaarkolommen kan worden gekozen uit:

- geen vermelding of niet van toepassing;
- vermelding zonder bedrag;
- nauwkeurige specificatie.

Aansluiting tussen nominale en effectieve belastingdruk (A III):

C13: Actieve latentie niet vermeld

In de toelichting dienen voor voorwaartse verliescompensatie in aanmerking komende verliezen en de verrekenbare verschillen te worden vermeld voor zover deze niet in de waardering van de latente belastingvordering zijn opgenomen dan wel zijn gesaldeerd met latente belastingverplichtingen. (Richtlijn 272.707). Met betrekking tot de niet geactiveerde actieve latentie zijn in kolom E vier keuzemogelijkheden opgenomen, vergelijkbaar met de bij C2 opgenomen mogelijkheden. Overeenkomstig de waarnemingen zijn de jaarkolommen (G) achter de keuzemogelijkheden gearceerd.

C14: Compensabele verliezen

Het betreffen hier verliezen per balansdatum die (nog) niet reeds voor (achterwaartse dan wel) voorwaartse verliescompensatie in aanmerking zijn gekomen, terwijl toekomstige verrekening aannemelijk wordt geacht. Voor zover verrekening niet waarschijnlijk wordt geacht, vindt in de toelichting vermelding hiervan plaats (zie C13) en zal hierdoor de belastingdruk worden beïnvloed. Voor de toelichting op de vier in kolom E opgenomen keuzemogelijkheden en arcering van de invulvelden in jaarkolommen onder G wordt verwezen naar C2.

C15: Reden afwijking nominale/ effectieve druk

Op grond van Richtlijn 272.704 dienen beursgenoteerde ondernemingen in hun geconsolideerde jaarrekening een specificatie op te nemen van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk. Bij C15 wordt aangegeven of de onderneming in de gepubliceerde jaarrekening melding maakt van de reden van de afwijking van de effectieve belastingdruk ten opzichte van het vorige boekjaar. Indien in de toelichting op de jaarrekening de reden van de afwijking tussen de nominale en de effectieve belastingdruk ten opzichte van het vorige boekjaar wordt uiteengezet, vindt arcering in de jaarkolommen plaats.

C16: Vergelijkende cijfers nominale/ effectieve druk

Bij C16 wordt aangegeven of de onderneming met betrekking tot de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk voor ten minste het voorafgaande jaar vergelijkende cijfers heeft gepubliceerd. Arcering in de jaarkolommen vindt plaats als in de toelichting in totalen dan wel ten aanzien van de bij C19 mogelijk vermelde aansluiting nominaal/ effectief, vergelijkende cijfers worden vermeld.

C17: Tantièmes

Een van de mogelijke overige verschillen betreft de toegekende tantièmes. Fiscaal maken tantièmes deel uit van de winstbepaling, vennootschappelijk van de winstbestemming. Of er, al of niet gepaard gaand met vermelding van een bedrag, sprake is van tantièmes wordt onder C17 vermeld. Hierbij zijn twee keuzemogelijkheden aangegeven. Arcering in de jaarkolommen vindt plaats achter de betreffende keuzemogelijkheid.

C18: Rulings

Onder C18 wordt aangegeven of, en zo ja op welke wijze, in de jaarrekening melding wordt gemaakt van afspraken met de belastingdienst aangaande een afwijkende belastingheffing. In kolom E zijn vier keuzemogelijkheden opgenomen. Arcering in de jaarkolommen vindt plaats achter de betreffende keuzemogelijkheid. Informatie-element C18 is hoofdzakelijk bedoeld, om de melding en de nauwkeurigheid van de melding van rulings te inventariseren. Vanzelfsprekend hoeven ondernemingen niet te melden dat ze geen rulings hebben uitstaan.

²⁵ Hierbij wordt uitgegaan van de resultaatbenadering.

C19: Specificatie van nominale naar effectieve druk

Onder dit informatie-element wordt de in de jaarrekening opgenomen specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk opgenomen. Deze aansluiting bestaat uit²⁶:

- vrijgestelde winstbestanddelen (zonder deelnemingsvrijstelling);
- niet-afrekbare kosten en lasten;
- fictieve personeelskosten instellingen algemeen of sociaal belang;
- bijtellings winst uit zeescheepvaart;
- investeringsregelingen;
- wijzigingen in fiscaal toelaatbare reserves;
- saldo royalty's en rente;
- niet-afrekbare rente;
- bijtelling art. 12 Vpb²⁷;
- deelnemingsvrijstelling;
- afrekbare giften;
- verrekenbare verliezen.

In veld E19 wordt de omschrijving opgenomen behorende bij de specificatie van de aansluiting tussen het nominale en het effectieve belastingtarief uit de respectievelijke jaarrekeningen. De bijbehorende percentages, als percentage van het resultaat vóór belastingen, worden opgenomen in de desbetreffende jaarkolommen. Voor zover mogelijk worden de omschrijvingen uit de jaarrekeningen opgenomen naast de in kolom C opgenomen omschrijvingen²⁸ afkomstig van het aangiftebiljet Vpb. Daar waar omschrijvingen uit de toelichting van de jaarrekening niet kunnen worden gekoppeld aan de op het aangiftebiljet opgenomen omschrijvingen, omdat een niet gespecificeerde combinatie van factoren wordt vermeld, wordt deze combinatie afzonderlijk opgenomen.

Overige belangrijke informatie (A IV):

C20: Waardering deelnemingen tegen verkrijgingsprijs gegeven als vennootschappelijk tegen NVW wordt gewaardeerd

Voor het opstellen van de fiscale jaarrekening worden deelnemingen tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd. Onder C20 kan in de betreffende jaarkolom worden aangegeven of deze verkrijgingsprijs uit de gepubliceerde jaarrekening blijkt. Hierbij zijn cumulatieve gegevens van belang en niet een individuele deelneming waarvan in het jaar van aanschaf de verkrijgingsprijs uit het verloopoverzicht blijkt.

C21: Specificatie van het Eigen Vermogen

Overeenkomstig art. 2:373 lid 1 BW dient het Eigen Vermogen te worden gespecificeerd. Of het betreffende artikel ook wordt nageleefd wordt aangegeven onder C21. Voor de arcering in de jaarkolommen onder G kan worden gekozen uit drie mogelijkheden:

- geen specificatie;
- beperkte specificatie;
- uitgebreide specificatie.

C22: Eigen vermogen vennootschappelijk is gelijk aan het geconsolideerde Eigen vermogen

Onder voorwaarden is het enkelvoudige Eigen Vermogen gelijk aan het geconsolideerde Eigen Vermogen. Onder C22 wordt aangegeven of deze gelijkheid daadwerkelijk bestaat. Art. 2:411 lid 3 BW²⁹ geeft aan, dat indien het Eigen vermogen enkelvoudig niet in overeenstemming is met het geconsolideerde Eigen vermogen, het verschil dient te worden toegelicht. Het al of niet overeenkomen van het vennootschappelijk Eigen vermogen met het geconsolideerde Eigen vermogen wordt in de betreffende jaarkolom aangegeven.

C23: Vermelding belast fusieagio

Onder C23 wordt vermeld in hoeverre de onderneming in de toelichting informatie geeft over een eventueel belast fusieagio. Bij arcering in de jaarkolommen onder G is met de volgende mogelijkheden rekening gehouden:

- geen vermelding;
- vermelding zonder specificatie;

²⁶ Deze specificatie komt overeen met de indeling op het aangiftebiljet vennootschapsbelasting 2005.

²⁷ Art. 12 Vpb is per 9 december 2005 vervallen.

²⁸ De bijbehorende nummers van de respectievelijke vragen op het aangiftebiljet worden in kolom B vermeld.

²⁹ De strekking van art. 2:411 lid 3 BW is met ingang van 1 januari 2005 opgenomen in art. 2:389 lid 10 BW.

- nauwkeurige specificatie.

C24: Gegevens ten aanzien van de fiscale eenheid

Onder C24 wordt het al of niet opnemen van informatie in de gepubliceerde jaarrekening vermeld ten aanzien van opgaan in een of meer fiscale eenheden. Bij de verwerking van de gegevens in de jaarkolommen onder G wordt met de volgende mogelijkheden rekening gehouden:

- geen vermelding;
- vermelding;
- nauwkeurige vermelding.

C25: Afzonderlijke vermelding VLB/ overige schulden

Op grond van Richtlijn 272.601 dienen actieve en passieve latenties en overige belastingvorderingen en –schulden afzonderlijk te worden vermeld. Onder C25 wordt aangegeven of hieraan gevolg wordt gegeven. Indien in de jaarrekening de voorziening latente belastingen separaat wordt vermeld, worden de desbetreffende jaarkolommen onder G gearceerd.

C26: Afzonderlijke vermelding Vpb gewoon/ buitengewoon resultaat

Op grond van Richtlijn 272.608 dient uit de gepubliceerde jaarrekening de belastinglast ten aanzien van gewone en buitengewone resultaten afzonderlijk te blijken. Onder C26 wordt vermeld of dit inderdaad het geval is. Indien de vennootschapsbelasting ten aanzien van gewoon en buitengewoon resultaat separaat wordt vermeld, worden de desbetreffende jaarkolommen onder G gearceerd.

C27: Aansluiting jaarrekening op US GAAP

In C27 wordt aangegeven of de onderneming in haar gepubliceerde jaarrekening tevens de aansluiting op US GAAP in de toelichting opneemt. Indien van deze aansluiting sprake is wordt het invulveld ‘Ja’ gearceerd. Wordt geen aansluiting op US GAAP-normen opgenomen, dan volgt arcering van het invulveld ‘Nee’.

C28: Accountantskantoor

In dit veld wordt in de desbetreffende jaarkolom de naam van de controlerend accountant vermeld.

6.3 Empirisch onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting

6.3.1 Inleiding

In deze paragraaf worden de resultaten beschreven van het empirisch onderzoek onder aan de Amsterdamse effectenbeurs genoteerde ondernemingen³⁰. Het betreft de laatste fase van het onderzoek waarbij aan de hand van de kwaliteitscriteria, opgenomen in het sjabloon met informatie-elementen, een indruk kan worden verkregen van de kwaliteit van de jaarverslaggeving ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening. Hierbij kan door de gekozen relatief lange onderzoeksperiode van acht boekjaren bovendien een indruk worden verkregen van de ontwikkeling in die kwaliteit. Het onderzoek is voor de periode 1998-2003 uitgevoerd bij 109 ondernemingen bestaande uit 36 ondernemingen in de categorie ‘AEX/ Midkap-fondsen’ en bij 73 ‘Overige fondsen’. Voor de periode 2004-2005³¹ is bij 97 ondernemingen uit de genoemde populatie het onderzoek voortgezet. Bij het onderzoek zijn financiële instellingen (waaronder banken en verzekeringsmaatschappijen) buiten beschouwing gebleven, omdat de verslaggeving van deze ondernemingen op belangrijke punten afwijkt van de overige ondernemingen.

Bij het empirisch onderzoek naar het kwaliteitsniveau van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening zijn de genoemde jaarrekeningen op alle informatie-elementen uit het sjabloon onderzocht.

³⁰ Het betreft een onderzoek bij 109 ondernemingen voor de onderzoeksperiode 1998-2003 en bij 97 ondernemingen voor de onderzoeksperiode 2004-2005. De 97 ondernemingen die bij het vervolgonderzoek zijn betrokken, maken ook deel uit van de 109 ondernemingen uit de onderzoeksperiode 1998-2003. De 12 niet in het vervolgonderzoek betrokken ondernemingen hebben in 2004-2005 geen (zelfstandige) beursnotering meer. Voor een overzicht van de in het empirisch onderzoek betrokken jaarrekeningen zie Bijlage D.

³¹ Bij ondernemingen met een gebroken boekjaar loopt de onderzoeksperiode van 1997/1998 tot en met 2004/2005.

De beschrijving van de uitkomsten van het onderzoek zijn per onderneming in de bijlagen C opgenomen. Voor zover informatie-elementen rechtstreeks op de verwerking van belastingen in de jaarrekening van toepassing zijn, zijn deze geaggregeerd opgenomen³² in onderstaande Tabel 6.5 'Waardering informatie-elementen'.

In deze tabel zijn niet opgenomen de informatie-elementen die in het geheel niet, of vrijwel niet in de gepubliceerde jaarrekeningen zijn waargenomen: de informatie-elementen 8, 12, 17 en 18. Dit geldt ook voor de informatie-elementen met aanvullende informatie over respectievelijk de geconsolideerde jaarrekening, de fiscale eenheid, de aansluiting naar US GAAP en de controlerend accountant (de informatie-elementen 20 tot en met 24, alsmede 27 en 28). Op de niet in de tabel 'Waardering informatie-elementen' opgenomen informatie-elementen wordt in paragraaf 6.3.2 per informatie-element ingegaan, zowel per categorie ondernemingen³³ als voor de 'Totale populatie'.

Tabel 6.5 Waardering informatie-elementen

Waardering informatie-elementen	kolom	1		2		1		2		1		2		1		2	
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005	2004	2005
1 Actieve latentie 1-1																	
2 Actieve latentie 31-12																	
3 Mutatie actieve latentie																	
4 Passieve latentie 1-1																	
5 Passieve latentie 31-12																	
6 Mutatie passieve latentie																	
7 Vermelding latentie < 1 jaar																	
9 Opname latentie nominaal/ contant																	
10 Toepassing voorzichtigheidsprincipe ten aanzien van actieve latentie																	
11 Saldering actieve en passieve latentie met gelijke looptijd																	
13 Actieve latentie niet vermeld																	
14 Compensabele verliezen																	
15 Reden afwijking nominale/ effectieve druk																	
16 Vergelijkende cijfers nominale/ effectieve druk																	
19 Specificatie van nominale naar effectieve druk																	
25 Afzonderlijke vermelding VLB/ overige schulden																	
26 Afzonderlijke vermelding vennootschapsbelasting gewoon/ buitengewoon resultaat																	
Totaal score																	
Maximale score		17	18	17	18	17	18	17	18	17	18	17	18	17	18	17	18
Totaal score in % eerste kolom																	
Totaal score in % tweede kolom																	

Van de in Tabel 6.5 opgenomen informatie-elementen wordt in de betreffende jaarrekeningen nagegaan of ze al of niet voorkomen (kolom 1 per jaargang). Informatie-elementen die in de jaarrekeningen voorkomen krijgen de score 1. Informatie-elementen die niet in de jaarrekeningen voorkomen krijgen de score 0³⁴. Op deze wijze zijn in de eerste kolom maximaal 17 punten toe te kennen. Vervolgens worden de informatie-elementen 2, 3, 5, 6, 13 en 14 aan een nader onderzoek onderworpen. Hierbij gaat het om informatie-elementen die bij opname in de jaarrekening minder of meer gedetailleerd kunnen zijn weergegeven. Afhankelijk hiervan wordt per informatie-element in kolom 2 per jaargang respectievelijk de score 1, 2 of 3 toegekend. De score 1 geeft aan dat het betreffende informatie-element wordt vermeld c.q. opgenomen. Score 2 houdt vermelding c.q. opname met het bijbehorende bedrag in, terwijl informatie-elementen die nauwkeurig worden gespecificeerd de score 3 krijgen. Op deze wijze zijn in de tweede kolom maximaal 6 x 3 = 18 punten toe te kennen.

De op deze wijze verkregen scores kunnen worden gerelateerd aan de maximaal haalbare score, waarbij per onderneming de maximaal mogelijke score in kolom 1 en 2 naar beneden kan afwijken als uit de jaarrekening blijkt dat bepaalde informatie-elementen voor de betreffende onderneming niet van toepassing zijn³⁵. Langs deze weg wordt zowel voor de eerste als de tweede kolom per onderneming en per jaargang een percentage berekend waaruit de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening kan worden afgelezen. De Tabellen 'Waardering informatie-elementen' per onderneming zijn in de bijlagen B opgenomen. De recapitulaties van de onderzoeksresultaten worden in de volgende paragraaf gepresenteerd.

³² De in de linker kolom opgenomen cijfers verwijzen naar de informatie-elementen van het gehanteerde sjabloon.

³³ 'AEX/ Midkap' en 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'.

³⁴ Deze wijze van waardering van aanwezige of niet aanwezige informatie-elementen in de jaarrekening komt overeen met de waardering toegepast bij het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* 2001a, waar in de inleiding van dit hoofdstuk naar is verwezen.

³⁵ Indien informatie-elementen niet van toepassing zijn wordt bij de desbetreffende jaargang het invulveld gearceerd.

In paragraaf 6.3.2 wordt verslag gedaan van de resultaten van het empirisch onderzoek. In paragraaf 6.3.3 volgt de analyse hiervan en zal aan het einde van de paragraaf tevens een vergelijking worden gemaakt tussen de bevindingen van mijn onderzoek en de resultaten van het overeenkomstige deel van het onderzoek van het Limperg Instituut uitgevoerd kwaliteitsonderzoek met betrekking tot het boekjaar 1999.

6.3.2 Resultaten van het empirisch onderzoek

In deze paragraaf worden de recapitulaties opgenomen van de tabellen ‘Waardering informatie-elementen’ voor respectievelijk de ‘AEX/ Midkap ondernemingen’ en de ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’³⁶. Aansluitend worden achtereenvolgens de samenvattingen van de overige, niet in de tabel ‘Waardering informatie-elementen’ opgenomen informatie-elementen gepresenteerd. De niet in de tabel opgenomen informatie-elementen zijn:

- blijkt uit de jaarrekening de wijze van verwerking van onder- of overdruk bij herwaardering? (C8);
- herinvesteringsreserve (C12);
- tantièmes (C17);
- rulings (C18);
- aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk (C19)³⁷;
- waardering tegen verkrijgingsprijs als vennootschappelijk tegen nettovermogenswaarde wordt gewaardeerd (C20);
- specificatie van het Eigen vermogen (C21);
- eigen vermogen vennootschappelijk is gelijk aan het geconsolideerde Eigen vermogen (C22);
- vermelding belast fusieagio (C23);
- gegevens ten aanzien van de fiscale eenheid (C24);
- aansluiting jaarrekening op US GAAP (C27);
- accountantskantoor (C28).

Tabellen ‘Waardering informatie-elementen’

Bij verwerking van de onderzoeksresultaten van de informatie-elementen zoals opgenomen in bovenstaande Tabel 6.5 ‘Waardering informatie-elementen’ ontstaat de volgende recapitulatie van de kwaliteitscores voor ‘AEX/ Midkap’, de ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’, en de ‘Totale populatie’:

Tabel 6.6 Gemiddelde kwaliteitscores ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Informatie-elementen kolom 1 tabel 6.5	67	71	82	87	92	93	92	96
Informatie-elementen kolom 2 tabel 6.5	69	68	71	72	74	74	78	89
<i>Overige beursgenoteerde ondernemingen in %</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
Informatie-elementen kolom 1 tabel 6.5	41	45	54	59	64	71	75	84
Informatie-elementen kolom 2 tabel 6.5	60	61	62	62	64	64	67	75
<i>Totale populatie in %</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
Informatie-elementen kolom 1 tabel 6.5	50	54	64	68	73	78	81	88
Informatie-elementen kolom 2 tabel 6.5	63	64	65	65	67	68	71	80

Het betreffen relatieve scores, waarbij per onderneming de score is gecorrigeerd voor het al of niet van toepassing zijn van informatie-elementen³⁸. Door gebruik te maken van de score per onderneming per jaar

³⁶ In de Tabel ‘Waardering informatie-elementen’ zijn de informatie-elementen 1 tot en met 7, 9 tot en met 11, 13 tot en met 16, alsmede 19, 25 en 26 opgenomen.

³⁷ In de tabel ‘Waardering informatie-elementen’ is informatie-element C19 reeds opgenomen. In deze tabel wordt echter vastgelegd of de betreffende onderneming de aansluiting in de toelichting heeft opgenomen. Bij de ‘Aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk (C19)’ in het vervolg van deze paragraaf wordt de aansluiting geanalyseerd.

³⁸ Voorbeelden: Indien geen passieve latentie voorkomt, is ‘gescheiden opname van passieve latentie en de te betalen vennootschapsbelasting’ (C25) niet van toepassing. Indien geen buitengewone resultaten in de winst- en verliesrekening zijn

kunnen ondernemingen in de respectievelijke boekjaren van de onderzoeksperiode op eenvoudige wijze worden vergeleken. Tevens is het mogelijk per onderneming een eventuele ontwikkeling in de kwaliteit waar te nemen.

Tabel 6.7 Kwaliteitscores per onderneming voor de categorie 'AEX/Midkap'^{39, 40}

Naam onderneming:	1e kolom								2e kolom							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1 Akzo Nobel	63	94	94	88	88	94	100	100	78	72	72	80	80	83	94	94
2 ASM International	56	75	76	81	88	94	88	88	67	67	67	75	83	83	94	94
3 ASML	81	81	82	88	88	88	88	88	100	100	100	93	100	100	100	100
4 BAM Groep	44	44	47	44	44	56	81	100	67	67	67	67	67	50	50	89
5 Burhmann	65	65	65	94	94	94	100	94	58	58	58	67	67	67	72	94
6 CSM	44	75	100	100	100	100	100	94	67	67	67	67	67	67	89	100
7 DSM	88	88	88	88	94	100	88	88	80	80	80	80	78	78	89	89
8 Fugro	38	44	100	100	100	100	94	94	67	67	67	67	67	67	94	94
9 Getronics	53	56	81	94	100	100	100	100	67	67	67	67	67	67	67	94
10 Hagemeyer	53	63	88	88	88	88	100	100	67	67	93	93	93	93	89	89
11 Heijmans	44	44	56	88	94	100	94	100	50	50	67	67	67	72	67	89
12 Heineken	63	63	100	94	100	100	100	94	67	67	67	67	67	67	72	94
13 Hunter Douglas	31	31	31	31	69	69	63	69	67	67	67	67	67	67	67	67
14 IHC Caland/ SBM Offshore	31	31	31	31	88	88	75	100	67	67	67	67	67	67	67	89
15 Imtech	65	65	94	100	100	100	100	100	56	56	60	61	61	61	67	89
16 KLM	53	50	94	94	100	94			56	56	60	60	89	93		
17 Koninklijke Ahold	100	100	100	100	100	100	94	100	67	67	67	67	83	83	78	89
18 Koninklijke Boskalis Westminster	38	38	75	75	75	81	75	94	67	67	50	50	50	60	56	89
19 Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij	100	100	100	100	100	100	100	100	94	94	94	94	94	94	94	94
20 Koninklijke Vopak	76	76	75	88	94	94	94	100	56	44	44	44	56	56	67	89
21 KPN	76	88	100	100	100	100	100	100	78	73	83	94	100	100	100	100
22 Laurus	88	88	100	100	100	100	100	94	67	67	67	67	67	67	67	89
23 Numico	50	50	75	82	100	100	100	100	67	67	89	89	89	89	100	100
24 Nutreco	81	81	94	94	94	94	94	100	72	72	83	83	83	83	67	89
25 Océ	94	94	100	94	94	94	94	94	60	60	72	72	72	72	94	94
26 Philips Electronics	100	100	100	100	100	100	100	100	89	89	89	89	89	89	94	94
27 Randstad	81	81	82	94	94	94	94	100	67	67	67	67	67	67	78	78
28 Reed Elsevier	44	56	75	88	88	88	75	88	67	67	67	67	67	67	67	67
29 Stork	50	50	50	69	88	94	100	100	58	58	58	61	72	72	89	89
30 TPG Post/ TNT	100	100	100	100	100	100	100	100	89	89	89	89	89	89	78	78
31 Unilever	75	75	75	75	81	81	94	100	83	83	83	83	83	83	72	89
32 Vedor	63	76	82	82	82	81	81	94	67	67	67	67	67	67	67	67
33 Vendex KBB	82	94	100	100	94	94			60	60	61	61	60	60		
34 VNU	76	76	82	94	94	94	88	94	61	61	61	61	61	61	67	89
35 Wessanen	88	94	94	94	100	100	94	94	56	56	61	61	61	67	89	89
36 Wolters Kluwer	65	63	82	82	81	81	88	94	67	67	67	67	67	67	67	89
Gemiddelde score	67	71	82	87	92	93	92	96	69	68	71	72	74	74	78	89

opgenomen, is afzonderlijke vermelding van vennootschapsbelasting ten aanzien van gewoon en buitengewoon resultaat niet van toepassing (C26).

³⁹ Voor de statistische gegevens zoals gemiddelden, standaarddeviatie en de variatiecoëfficiënt van de in Tabel 6.7 opgenomen gegevens verwijs ik naar de Tabellen 6.17a en 6.17 b in paragraaf 6.3.3.

⁴⁰ Voor zover ondernemingen in de periode 2004-2005 niet in het onderzoek zijn betrokken resulteert dit in 'lege' velden in de respectievelijke jaarkolommen.

Tabel 6.8 *Kwaliteitscores per onderneming voor de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'*^{41, 42, 43}

Naam:	1e kolom								2e kolom							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
37 Aalberts Industries	50	56	56	56	56	56	81	100	56	56	56	56	56	56	58	61
38 Accell Group	38	56	65	63	63	63	69	94	67	67	60	60	60	60	67	93
39 Airspray	23	23	23	40	40	56	88	88	67	83	83	78	78	60	67	93
40 Alanheri	56	59	59	59	71	69	75	100	58	58	58	58	58	58	67	67
41 AM	69	71	94	94	94	94	100	88	47	47	67	67	67	67	67	89
42 AND International Publishers	65	65	71	56	56	56	59	88	67	67	60	58	58	58	58	67
43 Arcadis	59	69	69	71	75	75	63	88	56	56	56	56	56	56	67	89
44 Ballast Nedam	25	25	42	75	75	100	88	94	33	33	33	58	56	58	67	67
45 Batenburg Beheer	31	35	35	35	31	31	38	63	67	67	67	67	67	67	67	100
46 Begemann	23	23	23	23	23	23			33	33	33	33	50	50		
47 Beter Bed	38	38	41	44	75	75	75	75	67	67	67	67	67	67	67	67
48 Blue Fox Enterprises	0	15	47	47	69	94	69	94			67	67	67	60	67	78
49 Blydenstein-Willink	29	29	56	56	53	53	69	69	50	50	67	67	67	67	67	67
50 Brill	0	31	31	31	38	56	81	81			67	67	67	67	67	67
51 Brunel International	40	44	69	69	67	67	69	81	67	67	67	67	67	67	67	67
52 Centric KSI	7	0	0	53	53	75	60	60					67	67	67	83
53 Copaco	0	41	41	38	56	69					67	67	67	50	50	
54 Crown Van Gelder	31	41	53	56	53	53	56	75	67	67	67	67	67	67	67	67
55 Delft Instruments	71	71	94	94	100	100			67	67	67	67	67	67		
56 Dico International	76	76	65	65	65	76	69	69	67	67	58	58	53	60	67	67
57 DOCdata	88	88	88	88	94	94	94	94	72	78	78	78	78	78	89	89
58 DPA Holding	0	0	33	60	60	60	60	94			67	56	56	56	89	80
59 Draka Holding	44	81	81	100	94	100	75	100	67	60	60	61	61	61	67	94
60 Econosto	50	50	75	75	75	94	81	100	56	56	67	67	67	67	67	67
61 Eriks Group	38	41	59	65	94	94	94	94	67	67	50	50	67	72	67	67
62 EVC International	69	69	69	69	69	69			67	67	67	67	67	67		
63 Exact Holding	35	38	38	38	69	69	94	94	67	67	67	67	56	56	67	67
64 Exendis	41	41	41	71	100	100	88	94	67	67	67	67	56	56	67	67
65 Frans Maas Groep	76	75	69	88	94	94	94	100	56	56	60	56	67	67	67	67
66 Gamma Holding	69	69	65	75	94	100	94	94	50	50	50	50	67	67	67	67
67 Gouda Vuurvast	38	38	38	38	38	81	69	69	67	67	67	67	67	67	56	56
68 Grolsch	7	20	27	47	47	69	56	56			33	67	67	67	67	100
69 Grontmij	38	35	75	76	88	88	94	88	67	67	87	87	87	87	67	93
70 Groot Handelsgebouwen	53	50	50	50	50	50	82	82	56	56	56	56	56	56	60	60
71 HAL Trust	31	44	38	38	88	88	94	94	67	67	67	67	60	60	60	60
72 HES Beheer	47	53	53	53	50	75	75	81	67	67	67	67	67	50	67	67
73 HITT	31	31	31	31	31	31	56	81	67	67	67	67	67	67	67	67
74 Holland Colours	0	0	38	47	53	76	88	88			67	67	67	67	67	67
75 ICT Automatisering	15	15	46	46	23	60	23	23			33	33		56		
76 InnoConcepts	40	47	47	60	94	94	94	94	56	67	67	67	67	67	67	67
77 Kendrion	69	75	69	88	94	94	94	94	67	67	67	56	56	67	72	94
78 Kuhne +Heitz	0	0	15	15	15	15										
79 Macintosh Retail	53	65	76	76	76	76	75	75	56	67	67	67	67	67	56	56
80 Magnus/ Quiarius	21	36	53	56	63	63	60	67	33	33	67	67	67	67	67	67
81 Nedap	69	69	69	69	69	75	75	75	47	47	47	47	47	47	83	83
82 Nedcon	56	63	63	75	81	81			33	33	33	33	33	33		
83 Nedlloyd	59	53	53	46	46	46			67	67	67	67	67	67		
84 Nedschroef Holding	44	50	63	65	63	75	94	94	56	56	56	56	56	67	67	89
85 Neways Electronics	29	29	63	71	76	65	63	81	67	67	67	67	67	67	67	67
86 Nyloplast	53	71	94	88	46	46	75	100	50	50	67	67	67	67	67	67
87 OPG	82	82	100	100	100	100	100	100	67	67	67	67	67	67	67	89
88 Ordina	0	0	0	0	0	80	100	100						67	67	100
89 Petroplus International	81	63	81	81	81	81			56	67	67	67	67	67		
90 PinkRoccade	7	7	7	7	40	53								67	67	
91 Porceleyn Fles	31	31	31	31	31	60	69	88	33	33	33	33		67	67	67
92 Reesink	31	31	33	33	33	56	63	81	67	67	67	67	67	67	67	83
93 Rood Testhouse	29	29	29	36	56	56	44	69	33	67	67	67	67	67	67	80
94 Roto Smeets de Boer	31	31	31	31	38	50	56	81	67	67	67	67	67	67	67	67
95 Samas-Groep	44	44	44	59	56	63	94	94	67	67	67	67	67	67	67	67
96 Schuitema	63	56	63	50	50	75	81	88	56	56	67	67	67	67	67	67

⁴¹ De 'Totale populatie' is genummerd van 1 tot en met 109, waardoor de nummering bij de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' met nummer 37 aanvangt.

⁴² Voor de statistische gegevens zoals gemiddelden, standaarddeviatie en de variatiecoëfficiënt van de in Tabel 6.8 opgenomen gegevens verwijs ik naar de Tabellen 6.17a en 6.17b in paragraaf 6.3.3.

⁴³ Het ontbreken van een of enkele van de informatie-elementen 2, 3, 5, 13 en 14 in de eerste kolom van de tabel (zie ook paragraaf 6.3.1) resulteert in de tweede kolom van de tabel in gearceerde velden. Voor zover ondernemingen in de periode 2004-2005 niet in het onderzoek zijn betrokken resulteert dit in 'lege' velden in de respectievelijke jaarkolommen.

Tabel 6.8 Vervolg kwaliteitsscores per onderneming voor de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'

Naam:	1e kolom						2e kolom									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
97 Seagull	31	50	56	75	75	75	56	56	67	56	50	60	60	60	56	56
98 Simac Techniek	56	56	75	75	73	73	75	75	67	67	50	50	67	67	67	67
99 Sligro	31	31	38	50	50	50	56	56	67	67	67	67	67	67	33	50
100 Smit International	71	71	88	100	100	100	94	100	67	67	67	67	67	67	53	76
101 Stern Groep	71	81	94	94	94	94	94	100	67	67	67	67	67	78	94	94
102 Telegraaf Holding	47	47	65	65	65	65	69	94	67	67	67	67	67	67	67	89
103 Ten Cate	65	63	63	65	71	94	88	94	50	67	67	67	67	67	61	83
104 Tulip Computers	44	63	63	63	63	60	56	56	56	67	67	67	67	67	67	67
105 Twentsche Kabel	31	29	50	59	65	63	75	100	67	67	47	47	60	60	67	89
106 Unit 4 Agresso	7	0	8	53	53	53	94	100				50	50	67	67	67
107 Vilenzo International	38	56	56	29	47	53			67	67	67	67	67	67	67	67
108 Volker Wessels Stevin	59	59	76	94	94	75	50	50	75	75	72	72	72	75	50	58
109 Wegener	69	59	94	94	81	81	81	100	67	67	67	67	67	67	83	89
Gemiddelde score	41	45	54	59	64	71	75	84	60	61	62	62	64	64	67	75

In het vervolg van deze paragraaf zijn de informatie-elementen weergegeven die geen deel uitmaken van Tabel 6.5. 'Waardering informatie-elementen'.

Overzichten van niet in de tabel 'Waardering informatie-elementen' gepresenteerde informatie-elementen

Blijkt uit de jaarrekening de wijze van verwerking van onder- of overdruk bij herwaardering? (C8)

Uit het onderzoek blijkt dat in de categorie 'AEX/ Midkap' één onderneming⁴⁴ (3%) tot en met 2003 vermeldt op welke wijze de overdruk vennootschapsbelasting als gevolg van herwaardering in de jaarrekening wordt verwerkt. In 2004 wordt hiervan geen melding meer gemaakt, terwijl in 2005 vermelding niet meer van toepassing is. De resterende ondernemingen binnen deze categorie (97%) waarden niet op basis van actuele waarde.

Bij de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' neemt het aantal ondernemingen dat actuele waarde toepast in de periode 1998-2003, zij het wisselend, geleidelijk af, van 13 ondernemingen (17%) in 1998 tot 11 ondernemingen (15%) in 2003. Voor de jaren 2004 en 2005 zijn dit respectievelijk 5 (8%) en 7 (11%) ondernemingen.

Meer dan de helft van deze ondernemingen geeft echter geen informatie over de verwerking van de overdruk vennootschapsbelasting in verband met herwaardering.

Tabel 6.9 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de verwerking van onder- of overdruk bij herwaardering

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ja	3	3	3	3	3	3		
Nee							3	
Niet van toepassing	97	97	97	97	97	97	97	100
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ja	5	5	4	7	7	7	3	3
Nee	12	11	10	8	10	8	5	8
Niet van toepassing	83	84	86	85	83	85	92	89
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ja	5	5	4	6	6	6	1	1
Nee	8	7	6	6	6	6	4	4
Niet van toepassing	87	88	90	88	88	88	95	95
	100	100	100	100	100	100	100	100

⁴⁴ Heineken.

Herinvesteringsreserve (C12)

Bij de categorie 'AEX/ Midkap' wordt gedurende de gehele onderzoeksperiode geen informatie verstrekt met betrekking tot het bestaan en/of de vorming van of de mutatie in een herinvesteringsreserve (voorheen vervangingsreserve). Onder de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' zijn twee ondernemingen⁴⁵ die uitsluitend in 2005 beperkte informatie verstrekken over herinvesteringsreserves.

Tantièmes (C17)

Zowel bij de categorie 'AEX/ Midkap', als bij de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' wordt gedurende de gehele onderzoeksperiode geen informatie verstrekt over in fiscale zin beschikbaar gestelde tantièmes.

Rulings (C18)

In de categorie 'AEX/ Midkap' vermeldden in 1998 en 1999 drie ondernemingen⁴⁶ (8%) en met ingang van 2000 twee ondernemingen⁴⁷ (6%) het bestaan van rulings. Eén onderneming⁴⁸ (3%) geeft in 2003 een nauwkeurige specificatie van de omvang en de invloed van de rulling. In 2004 en 2005 zijn geen vermeldingen met betrekking tot rulings waargenomen.

Tabel 6.10 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van rulings

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	92	92	94	94	94	94	100	100
Vermelding zonder bedrag	5	3	3	6	3	3		
Vermelding met bedrag	3	5	3		3			
Nauwkeurige specificatie						3		
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	100	100	98	100	100	100	100	100
Vermelding zonder bedrag			1					
Vermelding met bedrag			1					
Nauwkeurige specificatie								
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	97	97	96	98	98	98	100	100
Vermelding zonder bedrag	2	1	2	2	1	1		
Vermelding met bedrag	1	2	2		1			
Nauwkeurige specificatie						1		
	100	100	100	100	100	100	100	100

Aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk (C19)

In de tabel 'Waardering informatie-elementen', waarvan de gemiddelde kwaliteitsscores in Tabel 6.6 zijn opgenomen, is voor informatie-element C19 vastgelegd welke ondernemingen de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk in hun jaarrekening hebben opgenomen. In tegenstelling tot bij het in paragraaf 6.1 aangehaalde onderzoek van het Ministerie van Financiën⁴⁹, waarbij onderzoek is gedaan naar alle voorkomende verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening, zijn bij informatie-element C19 alle overige tijdelijke verschillen, voor zover vermeld in de gepubliceerde jaarrekening, geïnventariseerd en naar categorieën ingedeeld. Voor een specificatie van de verschillen per onderneming verwijs ik naar bijlage E. In de Tabellen 6.11 en 6.12 zijn voor de gehele onderzoekspopulatie overzichten opgesteld, waarin per categorie de oorzaken van de drukverschillen zijn uitgedrukt in een percentage van de totale drukverschillen per boekjaar⁵⁰. Bovendien zijn in de Tabellen 6.11 en 6.12 de percentages opgenomen van de gemiddelde nominale⁵¹ en de gemiddelde effectieve

⁴⁵ Macintosh Retail en Sligro.

⁴⁶ ASML, Koninklijke Vopak, Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij.

⁴⁷ 2000: ASML, Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij. 2001: IHC Caland, Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij. 2002: KPN, Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij. 2003: KPN, Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij.

⁴⁸ KPN.

⁴⁹ Ministerie van Financiën 1997b.

⁵⁰ In de Tabellen 6.11 en 6.12 zijn de gemiddelde nominale en gemiddelde effectieve tarieven als absolute percentages weergegeven.

⁵¹ Afwijkingen ten opzichte van het vigerende nominale tarief in Nederland worden veroorzaakt door afwijkende buitenlandse tarieven.

belastingdruk⁵². In de Tabellen 6.11 en 6.12 negatief opgenomen percentages verlagen de belastingdruk, terwijl positieve percentages de belastingdruk verhogen. Uit het onderzoek blijkt dat bij het specificeren van de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk in de categorie 'AEX/ Midkap' relatief meer ondernemingen een specificatie geven dan in de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'. Bij de categorie 'AEX/ Midkap' geven negen van de in totaal 36 ondernemingen in 1998 een specificatie van de drukverschillen, oplopend tot 34 ondernemingen in 2003⁵³. In de jaren 2004 en 2005 geven alle ondernemingen de gevraagde specificatie. Bij de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' loopt van de in totaal 73 ondernemingen het aantal ondernemingen dat een specificatie van de drukverschillen opneemt op van nul ondernemingen in 1998 tot 48 ondernemingen in 2003. In de jaren 2004 en 2005 geven 56 van de 63 ondernemingen in deze categorie de gevraagde specificatie. Voor zover ondernemingen tot specificatie van de drukverschillen zijn overgegaan blijkt uit de Tabellen 6.11 en 6.12 dat voor een deel de drukverschillen niet zijn benoemd maar zijn samengevoegd. Deze samengevoegde verschillen zijn in de genoemde tabellen opgenomen op de regel 'Clustering overige drukverschillen'

Tabel 6.11 Oorzaken drukverschillen als percentage van het verschil tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de categorie 'AEX/ Midkap'

AEX/ Mid kap	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal ondernemingen totaal	36	36	36	36	36	36	34	34
Aantal ondernemingen met specificatie van de drukverschillen	9	14	26	31	35	34	33	34
Oorzaken drukverschillen in %								
Vrijgestelde winstbestanddelen	-1,77	-39,43	-445,23	-367,43	7,17	18,28	-10,22	-4,63
Niet-afrekbare kosten en lasten	4,21	7,18	197,19	12,67	-24,96	-12,64	7,09	-10,82
Fictieve personeelskosten instellingen algemeen								
Bijtellings winst uit zeescheepvaart								
Investeringsregelingen	-6,08	-0,04			-9,07	-0,58	-0,66	
Wijzigingen toelaatbare reserves								
Saldo royalty's en rente								
Niet-afrekbare rente								
Bijstelling art. 12 Vpb								
Deelnemingsvrijstelling	9,98	20,69	-726,16	1305,35	17,83	10,80	-97,69	-8,74
Aftrekbare giften			-9,54					
Te verrekenen verliezen	-105,65	-1,37	-89,85	-960,40	-75,04	-119,32	-135,67	-58,61
Clustering overige drukverschillen	-0,69	-87,03	973,59	-90,19	-15,93	3,46	137,16	-17,20
Totaal verschillen in %	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00
Gemiddeld nominaal tarief (absoluut)	34,78	33,88	32,48	31,32	34,00	54,69	35,00	32,11
Gemiddeld effectief tarief (absoluut)	29,77	28,25	32,17	31,00	23,10	-20,18	24,39	15,15

Uit het onderzoek blijkt dat er bij de specificatie van de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk twee methoden worden gevolgd. Een deel van de ondernemingen geeft de verschillen in bedragen weer, terwijl de meerderheid de verschillen uitdrukt in een percentage van het vennootschappelijke resultaat vóór belastingen. Bij de analyse van de resultaten van het onderzoek zijn, bij de ondernemingen waar de verschillen met bedragen zijn toegelicht, deze bedragen in verband met de vergelijkbaarheid eveneens uitgedrukt in een percentage van het resultaat vóór belastingen.

Het in Tabel 6.11 opgenomen gemiddelde nominale tarief (absoluut 54,69%) voor 2003 wijkt af van de gemiddelde tarieven in de andere jaren van de onderzoeksperiode. Deze afwijking kan in belangrijke mate worden verklaard door de correctie op het nominale tarief bij ASM International als gevolg van tarieven in het buitenland in 2003. De afwijking bij het gemiddelde effectieve tarief (absoluut -20,18%) in 2003 wordt voornamelijk veroorzaakt door 'Te verrekenen verliezen' in dat jaar bij ASM International en Laurus, alsmede 'Niet-afrekbare kosten' bij IHC Caland.

⁵² Bij de beoordeling van de Tabellen 6.11 en 6.12 dient rekening te worden gehouden met het feit dat het signaal dat van weergegeven percentages uitgaat aanzienlijk kan worden versterkt of afgezwakt als gevolg van de grootte van het verschil tussen de nominale en de effectieve belastingdruk in het desbetreffende jaar. De oorzaken voor drukverschillen worden namelijk uitgedrukt in een percentage van het totale verschil tussen de nominale en de effectieve druk.

⁵³ In het overzicht 'AEX/ Midkap' zijn in 2003 slechts 35 van de ondernemingen verwerkt. Eén onderneming (Wolters Kluwer) heeft in 2003 een vennootschappelijk resultaat van nihil, waardoor de in bedragen gepresenteerde drukverschillen niet kunnen worden uitgedrukt in een percentage van het resultaat vóór belastingen.

Tabel 6.12 Oorzaken drukverschillen als percentage van het verschil tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'

Overige beursgenoteerde ondernemingen	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal ondernemingen totaal	73	73	73	73	73	73	63	63
Aantal ondernemingen met specificatie van de drukverschillen	0	3	21	33	43	48	56	59
Oorzaken drukverschillen in %								
Vrijgestelde winstbestanddelen			-691,29	-61,34	-5,69	-21,06	-5,60	-4,05
Niet-aftrekbare kosten en lasten			30,94	0,33	-3,37	27,64	9,70	9,16
Fictieve personeelskosten instellingen algemeen								
Bijtellings winst uit zeescheepvaart								
Investeringsregelingen			-8,11	-0,08	-0,64	-2,74	-0,20	-0,70
Wijzigingen toelaatbare reserves								
Saldo royalty's en rente								
Niet-aftrekbare rente								
Bijstelling art. 12 Vpb								
Deelnemingsvrijstelling		24,14	3328,74	-63,48	-36,68	-31,22	2,61	-16,50
Aftrekbare giften								
Te verrekenen verliezen		10,34	297,30	24,54	-36,97	279,82	-189,12	-186,57
Clustering overige drukverschillen		65,52	-2857,58	0,03	-16,65	-152,44	82,61	98,66
Totaal verschillen in %		100,00	100,00	-100,00	-100,00	100,00	-100,00	-100,00
Gemiddeld nominaal tarief (absoluut)		34,53	34,17	56,62	33,16	34,83	36,57	31,55
Gemiddeld effectief tarief (absoluut)		44,20	34,74	-157,83	20,42	38,11	30,27	26,22

Uit Tabel 6.11 en Tabel 6.12 zijn de volgende drukverschillen af te lezen, die verantwoordelijk zijn voor de verschillen tussen het nominale en het effectieve tarief voor de vennootschapsbelasting:

- vrijgestelde winstbestanddelen⁵⁴;
- niet-aftrekbare kosten en lasten;
- investeringsregelingen;
- deelnemingsvrijstelling;
- te verrekenen verliezen.

Daarnaast gaat het overgrote deel van de ondernemingen⁵⁵, die de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk specificeren, over tot clustering van (een deel van) die verschillen. Hierdoor is specificatie cosmetisch en is van een eigenlijke specificatie geen sprake.

Het in Tabel 6.12 opgenomen gemiddelde nominale tarief (absoluut 56,62%) voor 2001 wijkt af van de gemiddelde tarieven in de andere jaren van de onderzoeksperiode. Deze afwijking kan in belangrijke mate worden verklaard door de correctie op het nominale tarief bij Econosto en Magnus als gevolg van tarieven in het buitenland in 2001. De afwijking bij het gemiddelde effectieve tarief (absoluut -157,83%) in 2001 wordt voornamelijk veroorzaakt door 'Vrijgestelde winstbestanddelen', 'Deelnemingsvrijstelling' en 'Te verrekenen verliezen' bij Econosto.

Waardering tegen verkrijgingsprijs als vennootschappelijk tegen NVW wordt gewaardeerd (C20)

Geen enkele onderneming vermeldt in de toelichting op de vennootschappelijke noch op de geconsolideerde jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode de totale verkrijgingsprijs van groepsmaatschappijen en overige deelnemingen. Uitsluitend in het jaar van aanschaf wordt in de toelichting de verkrijgingsprijs opgenomen.

Specificatie van het Eigen vermogen (C21)

Gedurende de gehele onderzoeksperiode geven alle in het onderzoek betrokken ondernemingen een uitgebreide specificatie van het Eigen vermogen.

Eigen vermogen vennootschappelijk is gelijk aan het geconsolideerde Eigen vermogen (C22)

Bij het overgrote deel van de onderzochte jaarrekeningen komt het vennootschappelijk Eigen vermogen overeen met het geconsolideerde Eigen vermogen. Bij de categorie 'AEX/ Midkap ondernemingen' zijn er

⁵⁴ Bij het onderzoek is geen duidelijkheid verkregen over de aard van deze verschillen. Het is denkbaar dat bij enkele ondernemingen ook de 'deelnemingsvrijstelling' onder de vrijgestelde winstbestanddelen is opgenomen.

⁵⁵ Bij de categorie 'AEX/ Midkap' gemiddeld 91%. Bij de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' gaat gedurende de onderzoeksperiode gemiddeld 75% van de ondernemingen, die de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk specificeren, over tot clustering van verschillen.

in de gehele onderzoeksperiode drie (8%⁵⁶) waarbij deze overeenkomst niet op eenvoudige wijze uit de jaarrekening is af te leiden. Dit geldt voor de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij, Reed Elsevier en Unilever, daar bij deze ondernemingen een deel van jaarrekening gedurende de gehele onderzoeksperiode in £ is genoteerd. In 2005 is bovendien bij ASM International vaststelling van de overeenkomst van beide vermogens niet uit de gepubliceerde jaarrekening op te maken, door het niet opnemen van de enkelvoudige balans.

Bij acht ondernemingen uit de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' komt het vennootschappelijk Eigen vermogen niet overeen met het geconsolideerde Eigen vermogen, dan wel is controle hierop met behulp van de jaarrekening niet mogelijk door het ontbreken van gegevens. Dit geldt voor de volgende ondernemingen:

- AND International Publishers, geen overeenstemming in 2003 en 2004. Het verschil wordt in de toelichting verklaard door een waarderingsverschil ten aanzien van de database met gevolgen voor de berekening van de afschrijving en de belastinglatentie;
- Begemann, in 2002 en 2003 worden de geconsolideerde jaarrekeningen niet opgenomen;
- Brill, in 1998 wordt de vennootschappelijke balans niet opgenomen;
- DPA Holding, in 1998 wordt geen geconsolideerde balans opgenomen;
- Exact Holding, in 1998 wordt geen enkelvoudige balans opgenomen;
- Grolsch, in 1998 en 1999 ontstaan verschillen als gevolg van inkoop eigen certificaten;
- Rood Testhouse, 2003 tot en met 2005. In 2003 ontstaat een verschil als gevolg van het geconsolideerd als Eigen vermogen aanmerken van een 'subordinated convertible loan';
- Groothandelsgebouwen, in 2004 en 2005 worden de verschillen tussen het vennootschappelijke en het geconsolideerde vermogen verklaard door cumulatieve resultaten uit deelnemingen.

Tabel 6.13 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de overeenstemming tussen het Eigen vermogen vennootschappelijk en het geconsolideerde Eigen vermogen

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Overeenstemming	92	92	92	92	92	92	91	88
Geen overeenstemming	8	8	8	8	8	8	9	12
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Overeenstemming	95	99	100	100	99	96	95	97
Geen overeenstemming	1	1				3	5	3
Geen informatie beschikbaar	4				1	1		
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Overeenstemming	93	96	97	97	96	94	94	94
Geen overeenstemming	4	4	3	3	3	5	6	6
Geen informatie beschikbaar	3				1	1		
	100	100	100	100	100	100	100	100

Vermelding belast fusieagio (C23)

Gedurende de onderzoeksperiode neemt bij beide categorieën ondernemingen het aantal toe, dat het belaste (deel van het) fusieagio niet vermeldt. De stijging hiervan kan het gevolg zijn van gewijzigde wetgeving met ingang van 1 januari 2001⁵⁷.

⁵⁶ Door de kleinere omvang van de populatie in de jaren 2004 en 2005 ten opzichte van de periode 1998-2003 geeft de score van drie ondernemingen in Tabel 6.13 in 2004 een aandeel van 9% van de onderzoekspopulatie in plaats van 8% over de voorafgaande periode.

⁵⁷ Voorzover de storting op aandelen in een vennootschap bestaat uit aandelen in een andere vennootschap (zoals bijvoorbeeld bij een aandelenfusie) kan agio ontstaan waarop nog een latente dividendbelastingclaim rust. Als gestort kapitaal wordt in dat geval slechts aangemerkt 'hetgeen op de overgenomen aandelen is gestort', art. 3a, lid 1 Wet Dividendbelasting. Er is in dit verband sprake van 'fusieagio'. Over uitkering van dit 'fusieagio' wordt dividendbelasting geheven; art. 3, lid 1 onderdeel a, Wet Dividendbelasting, bepaalt dat tot de opbrengst behoren alle uitdelingen van winst onder welke naam of in welke vorm ook gedaan daaronder begrepen hetgeen ter gelegenheid van inkoop van aandelen wordt uitgekeerd boven het gemiddeld op de desbetreffende aandelen gestorte kapitaal. Voor de inkomstenbelasting heeft deze problematiek met de invoering van de Wet op de inkomstenbelasting 2001 aan belang ingeboet.

Tabel 6.14 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van belast fusieagio

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	19	19	22	30	30	33	38	56
Vermelding	6	6	6	6	6	6		
Nauwkeurige specificatie	75	75	72	64	64	61	62	44
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	46	49	59	60	62	59	56	52
Vermelding	3	4	1	1	1	1		
Nauwkeurige specificatie	51	47	40	39	37	40	44	48
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	37	39	46	50	51	50	49	54
Vermelding	4	5	3	3	3	3		
Nauwkeurige specificatie	59	56	51	47	46	47	51	46
	100	100	100	100	100	100	100	100

Gegevens ten aanzien van de fiscale eenheid (C24)

Het aantal ondernemingen dat in de jaarrekening informatie over het opgaan in één of meer fiscale eenheden vermeldt, dan wel nauwkeurig specificeert, neemt gedurende de onderzoeksperiode toe. In het jaar 1998 zijn dit - in totalen - 30 ondernemingen (28%), oplopend tot 60 ondernemingen (55%) in 2003. Het aantal ondernemingen met vermelding of nauwkeurige specificatie uit de qua omvang beperktere populatie vanaf 2004 bedraagt 69 (71%) voor 2004 en 64 (66%) voor 2005. De verstrekte informatie blijft echter zeer beperkt. Bij één onderneming⁵⁸ kan uit de jaarrekening worden opgemaakt dat sprake is van twee fiscale eenheden, waarbij evenwel de verdeling van de deelnemers over de twee fiscale eenheden ontbreekt.

Tabel 6.15 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de fiscale eenheid of eenheden

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	69	66	58	53	50	44	32	46
Vermelding	28	31	39	44	47	53	41	27
Nauwkeurige specificatie	3	3	3	3	3	3	27	27
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	74	70	67	62	56	45	27	27
Vermelding	11	15	18	19	23	30	27	29
Nauwkeurige specificatie	15	15	15	19	21	25	46	44
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geen vermelding	72	69	64	59	54	45	29	34
Vermelding	17	20	25	27	31	38	32	28
Nauwkeurige specificatie	11	11	11	14	15	17	39	38
	100	100	100	100	100	100	100	100

Aansluiting jaarrekening op US GAAP (C27)

Gedurende de onderzoeksperiode varieert het aantal ondernemingen met aansluiting van vermogen en resultaat met US GAAP van 8 (7%) in 2000 tot 11 (10%) in 2003. Voor de jaren 2004 en 2005 vormen de elf ondernemingen die de aansluiting van vermogen en resultaat op US GAAP tonen 11% van de qua omvang beperktere onderzoekspopulatie.

⁵⁸ Laurus.

Tabel 6.16 Informatie in de jaarrekening ten aanzien van vermogen en resultaat op basis van US GAAP

AEX/ Midkap in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aansluiting	19	19	19	25	28	31	32	32
Geen aansluiting	81	81	81	75	72	69	68	68
	100	100	100	100	100	100	100	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aansluiting	4	4	1					
Geen aansluiting	96	96	99	100	100	100	100	100
	100	100	100	100	100	100	100	100
Totale populatie in %	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aansluiting	9	9	7	8	9	10	11	11
Geen aansluiting	91	91	93	92	91	90	89	89
	100	100	100	100	100	100	100	100

Accountantskantoor (C28)

Bij het onderzoek is per onderneming per boekjaar vastgelegd welk openbaar accountantskantoor verantwoordelijk is voor de controle op de gepubliceerde jaarrekening. Aan de hand van deze vastlegging wordt in de volgende paragraaf deze vastlegging gekoppeld aan de kwaliteitspercentages met betrekking tot de verwerking van de belastingen in de jaarrekening.

6.3.3 Analyse van de resultaten van het empirisch onderzoek

Nadat in de vorige paragraaf de uitkomsten van het onderzoek zijn gepresenteerd, worden hierna de volgende onderzoeksgegevens geanalyseerd:

- de overzichten kwaliteitsscores;
- de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk;
- de aansluiting in de jaarrekening met US GAAP;
- de controlerend accountant.

Tot slot van de paragraaf zullen, onder 'e' de resultaten van het onderhavige onderzoek worden vergeleken met de resultaten van het door *Hoogendoorn* en *Mertens* in 1999 uitgevoerde onderzoek.

a. Overzichten kwaliteitsscores

Met behulp van de Tabellen 6.7 en 6.8, waarin per onderneming, per boekjaar over de gehele onderzoeksperiode, voor zowel de 'AEX/ Midkap', als voor de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' de kwaliteitsscores zijn opgenomen, kan per categorie en voor de 'Totale populatie' een rangorde worden bepaald. Daar bij beide categorieën, zowel 'AEX/ Midkap' als de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' de wet- en regelgeving voor de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gelijk is, is hierna een rangorde voor de 'Totale populatie'⁵⁹ bepaald met betrekking tot de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting.

In onderstaande Tabel 6.17a zijn per boekjaar achter de kwaliteitsscores in procenten per onderneming de rangorde opgenomen in de kolommen 'rang'. Tevens zijn in de tabel voor de periode 1998-2003 de gemiddelde kwaliteitsscores in procenten per onderneming met de bijbehorende standaarddeviatie en de variatiecoëfficiënt opgenomen, alsmede de gemiddelde rangorde met bijbehorende standaarddeviatie over de periode 1998-2003. Voor de jaren 2004-2005 worden per onderneming respectievelijk de kwaliteitsscores in procenten met bijbehorende rangorde opgenomen, alsmede de gemiddelde kwaliteitsscores in procenten en gemiddelde rangorde met bijbehorende standaarddeviaties. De rangorde wordt bepaald aan de hand van de kwaliteitsscores per onderneming uit de 'eerste kolom' van de Tabellen 6.7 en 6.8. Eindigen bedrijven ex aequo op basis van de eerste kolom, dan wordt de definitieve plaats op de ranglijst bepaald met behulp van de kwaliteitsscores per onderneming opgenomen in de 'tweede

⁵⁹ Voor de periode 1998-2003 betreft dit 109 ondernemingen; voor de periode 2004-2005 gaat het om 97 ondernemingen.

kolom' van de Tabellen 6.7 en 6.8. Komt ook dan nog de score overeen, dan wordt een gelijke rangorde opgenomen⁶⁰. Het volgende beeld ontstaat:

Tabel 6.17a Overzicht gemiddelde rangorde 'Totale populatie' op nummervolgorde periode 1998-2005⁶¹

Naam onderneming:	1e kolom 1998		1999		2000		2001		2002		2003		Gem %	SD	Var. coëf	Gem rang	SD	2004		2005		Gem %	SD	Var. coëf	Gem rang	SD
	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang						%	rang	%	rang					
1 Akzo Nobel	63	28	94	4	94	8	88	12	88	19	94	11	87	12	14	14	9	100	2	100	2	100	0	0	2	0
2 ASM International	56	34	75	20	76	22	81	19	88	18	94	11	78	13	17	21	8	88	15	88	18	88	0	0	17	2
3 ASML	81	11	81	12	82	16	88	11	88	15	88	18	85	4	4	14	3	88	14	88	17	88	0	0	16	2
4 BAM Groep	44	44	44	44	47	50	44	55	44	56	56	50	47	5	10	50	5	81	20	100	3	91	13	15	12	12
5 Burmann	65	25	65	30	65	36	94	8	94	11	94	14	80	16	20	21	11	100	5	94	9	97	4	4	7	3
6 CSM	44	44	75	20	100	5	100	3	100	5	100	7	87	23	27	14	16	100	3	94	8	97	4	4	6	4
7 DSM	88	5	88	7	88	13	88	12	94	9	100	5	91	5	6	9	3	88	16	88	20	88	0	0	18	3
8 Fugro	38	49	44	44	100	5	100	3	100	5	100	7	80	31	38	19	22	94	7	94	9	94	0	0	8	1
9 Getronics	53	37	56	37	81	19	94	8	100	5	100	7	81	21	27	19	15	100	6	100	2	100	0	0	4	3
10 Hagemeyer	53	37	63	32	88	12	88	11	88	16	88	19	78	16	20	21	11	100	3	100	3	100	0	0	3	0
11 Heijmans	44	46	44	45	56	43	88	14	94	11	100	6	71	26	36	28	19	94	11	100	3	97	4	4	7	6
12 Heineken	63	29	63	32	100	5	94	8	100	5	100	7	87	18	21	14	13	100	5	94	9	97	4	4	7	3
13 Hunter Douglas	31	51	31	50	31	58	31	61	69	35	69	37	44	20	45	49	11	63	30	69	29	66	4	6	30	1
14 IHC Catand/ SBM Offshore	31	51	31	50	31	58	31	61	88	21	88	21	50	29	59	44	18	75	26	100	3	88	18	20	15	16
15 Imtech	65	26	65	31	94	11	100	4	100	6	100	8	87	17	20	14	11	100	6	100	3	100	0	0	5	2
16 KLM	53	38	50	42	94	11	94	10	100	3	94	10	81	23	28	19	17	94	9	100	3	97	4	4	6	4
17 Koninklijke Ahold	100	3	100	3	100	5	100	3	100	4	100	4	100	0	0	4	1	94	9	100	3	97	4	4	6	4
18 Koninklijke Boskalis Westminster	38	49	38	47	75	27	75	27	75	31	81	25	64	20	31	34	11	75	27	94	11	85	13	16	19	11
19 Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij	100	1	100	1	100	1	100	1	100	2	100	2	100	0	0	1	1	100	2	100	2	100	0	0	2	0
20 Koninklijke Vopak	76	18	76	18	75	28	88	16	94	14	94	17	84	9	11	19	5	94	11	100	3	97	4	4	7	6
21 KPN	76	15	88	9	100	3	100	1	100	1	100	1	94	10	11	5	6	100	1	100	1	100	0	0	1	0
22 Laurus	88	7	88	10	100	5	100	3	100	5	100	7	96	6	6	6	2	100	6	94	11	97	4	4	9	4
23 Numico	50	40	50	40	75	23	82	17	100	3	100	3	76	23	30	21	17	100	1	100	1	100	0	0	1	0
24 Nutreco	81	12	81	13	94	7	94	5	94	8	94	11	90	7	7	9	3	94	11	100	3	97	4	4	7	6
25 Océ	94	4	94	5	100	4	94	7	94	10	94	13	95	2	3	7	4	94	7	94	9	94	0	0	8	1
26 Philips Electronics	100	2	100	2	100	2	100	2	100	3	100	3	100	0	0	2	1	100	2	100	2	100	0	0	2	0
27 Randstad	81	13	81	14	82	17	94	8	94	11	94	14	88	7	8	13	3	94	9	100	4	97	4	4	7	4
28 Reed Elsevier	44	44	56	37	75	26	88	14	88	21	88	21	73	19	26	27	11	75	25	88	21	82	9	11	23	3
29 Stork	50	41	50	41	50	47	69	32	88	20	94	13	67	20	30	32	13	100	3	100	3	100	0	0	3	0
30 TPG Post/ TNT	100	2	100	2	100	2	100	2	100	3	100	3	100	0	0	2	1	100	4	100	4	100	0	0	4	0
31 Unilever	75	19	75	19	75	25	75	23	81	24	81	23	77	3	4	22	3	94	10	100	3	97	4	4	7	5
32 Vedior	63	29	76	16	82	17	82	18	82	23	81	24	78	8	10	21	5	81	21	94	14	88	9	11	18	5
33 Vendex KBB	82	10	94	5	100	6	100	4	94	13	94	16	94	7	7	9	5	88	17	94	11	91	4	5	14	4
34 VNU	76	17	76	17	82	18	94	9	94	12	94	15	86	9	11	15	4	88	17	94	11	91	4	5	14	4
35 Wessanen	88	8	94	6	94	10	94	9	100	6	100	7	95	5	5	8	2	94	8	94	11	94	0	0	10	2
36 Wolters Kluwer	65	24	63	32	82	17	82	18	81	25	81	24	76	9	12	23	5	88	17	94	11	91	4	5	14	4
37 Aalberts Industries	50	42	56	38	56	44	56	47	56	48	56	49	55	2	4	45	4	81	22	100	7	91	13	15	15	11
38 Accell Group	38	49	56	37	65	35	63	39	63	43	63	44	58	10	18	41	5	69	28	94	10	82	18	22	19	13
39 Airspray	23	57	23	55	23	62	40	56	40	57	56	48	34	14	40	56	5	88	17	88	19	88	0	0	18	1
40 Alanheri	56	35	59	36	59	41	59	43	71	34	69	38	62	6	10	38	4	75	25	100	6	88	18	20	16	13
41 AM	69	23	71	24	94	9	94	8	94	11	94	14	86	12	14	15	7	100	6	88	20	94	8	9	13	10
42 AND International Publishers	65	24	65	29	71	29	56	46	56	47	56	49	62	6	10	37	11	59	34	88	21	74	21	28	28	9
43 Arcadis	59	33	69	26	69	32	71	30	75	30	75	33	70	6	8	31	3	63	30	88	20	76	18	23	25	7
44 Ballast Nedam	25	56	25	54	42	53	75	26	75	30	100	9	57	31	54	38	19	88	17	94	15	91	4	5	16	1
45 Batenburg Beheer	31	51	35	49	35	56	35	59	31	61	31	55	33	2	7	55	5	38	41	63	32	51	18	35	37	6
46 Begemann	23	58	23	56	23	63	23	64	23	63	23	56	23	0	0	60	4	75	25	75	26	75	0	0	26	1
47 Beter Bed	38	49	38	47	41	54	44	55	75	28	75	31	52	18	35	44	12	75	25	75	26	75	0	0	26	1
48 Blue Fox Enterprises	0	62	15	59	47	50	47	52	69	35	94	16	45	34	76	46	17	69	28	94	14	82	18	22	21	10
49 Blydenstein-Willink	29	54	29	53	56	43	56	45	53	50	53	51	46	13	29	49	4	69	28	69	29	69	0	0	29	1
50 Brill	0	62	31	50	31	58	31	61	38	59	56	47	31	18	58	56	6	81	21	81	24	81	0	0	23	2
51 Brunel International	40	47	44	44	69	30	69	31	67	38	67	41	59	14	23	39	7	69	28	81	24	75	8	11	26	3
52 Centric KSI	7	61	0	61	0	67	53	48	53	50	75	31	31	33	105	53	13	60	32	60	33	60	0	0	33	1
53 Copaco	0	62	41	46	41	54	38	57	56	49	69	40	41	23	57	51	8	56	36	75	26	66	13	21	31	7
54 Crown Van Gelder	31	51	41	46	53	46	56	45	53	50	53	51	48	10	20	48	3	56	36	75	26	66	13	21	31	7
55 Delft Instruments	71	20	71	22	94	9	94	8	100	5	100	7	88	14	16	12	7	94	8	94	11	94	0	0	10	2
56 Dico International	76	16	76	16	65	36	65	35	65	41	76	29	71	6	9	29	11	69	28	69	29	69	0	0	29	1
57 DOCdata	88	6	88	8	88	14	88	13	94	9	94	12	90	3	3	10	3	94	8	94	11	94	0	0	10	2
58 DPA Holding	0	62	0	61	33	57	60	41	60	45	60	46	36	29	83	52	9	60	31	94	13	77	24	31	22	13
59 Draka Holding	44	44	81	15	81	20	100	4	94	12	100	8	83	21	25	17	14	75	25	100	2	88	18	20	14	16
60 Econosto	50	42	50	42	75	26	75	24	75	28	94	14	70	17	24	29	11	81	21	100	6	91	13	15	14	11

⁶⁰ Voor voorbeelden van ondernemingen met gelijke gemiddelde rangorden verwijs ik naar Tabel 6.17b, waarin voor de onderzoeksperiode 1998-2003 de onderzoekspopulatie is opgenomen naar oplopende gemiddelde rangorde, waar mogelijk aangevuld met de relevante uitkomsten voor de jaren 2004 en 2005.

⁶¹ In de lijst zijn, voor de periode 1998-2003, allereerst de 36 'AEX/ Midkap ondernemingen' opgenomen gevolgd door de 73 ondernemingen uit de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'. De nummering loopt van 1 tot en met 109. Voor de ondernemingen die in de periode 1998-2004 wel en in de jaren

Vervolg Tabel 6.17a Overzicht gemiddelde rangorde 'Totale populatie' op nummervolgorde periode 1998-2005

1e kolom Naam onderneming:	1998		1999		2000		2001		2002		2003		Gem %	SD	Var. coëf	Gem rang	SD	2004		2005		Gem %	SD	Var. coëf	Gem rang	SD
	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang	%	rang						%	rang	%	rang					
61 Eriks Group	38	49	41	46	59	42	65	37	94	11	94	13	65	25	38	33	17	94	11	94	15	94	0	0	13	3
62 EVC International	69	21	69	25	69	30	69	31	69	35	69	37	69	0	0	30	6									
63 Exact Holding	35	50	38	47	38	55	38	57	69	36	69	39	48	16	34	47	8	94	11	94	15	94	0	0	13	3
64 Exendis	41	46	41	46	41	54	71	29	100	7	100	9	66	29	44	32	20	88	17	94	15	91	4	5	16	1
65 Frans Maas Groep	76	18	75	21	69	31	88	15	94	11	94	14	83	11	13	18	7	94	11	100	6	97	4	4	9	4
66 Gamma Holding	69	22	69	27	65	37	75	27	94	11	100	7	79	15	19	22	11	94	11	94	15	94	0	0	13	3
67 Gouda Vuurvast	38	49	38	47	38	55	38	57	38	59	81	24	45	18	39	49	13	69	29	69	30	69	0	0	30	1
68 Grolsch	7	61	20	57	27	61	47	52	47	54	69	37	36	22	62	54	9	56	35	56	34	56	0	0	35	1
69 Gronitij	38	49	35	49	75	24	76	21	88	17	88	20	67	24	36	30	15	94	11	88	19	91	4	5	15	6
70 Groothandelsgebouwen	53	38	50	42	50	48	50	51	50	53	50	53	51	1	2	48	6	82	19	82	22	82	0	0	21	2
71 HAL Trust	31	51	44	44	38	55	38	57	88	22	88	22	55	26	48	42	16	94	12	94	16	94	0	0	14	3
72 HES Beheer	47	43	53	39	53	46	53	48	50	52	75	34	55	10	18	44	6	75	25	81	24	78	4	5	25	1
73 HITT	31	51	31	50	31	58	31	61	31	61	31	55	31	0	0	56	5	56	36	81	24	69	18	26	30	8
74 Holland Colours	0	62	0	61	38	55	47	52	53	50	76	28	36	30	85	51	12	88	17	88	21	88	0	0	19	3
75 ICT Automatisering	15	60	15	58	46	51	46	54	23	64	60	46	34	19	56	56	7	23	42	23	39	23	0	0	41	2
76 InnoConcepts	40	48	47	43	47	50	60	40	94	11	94	14	64	24	38	34	17	94	11	94	15	94	0	0	13	3
77 Kendrion	69	21	75	20	69	30	88	15	94	14	94	14	82	12	15	19	6	94	10	94	9	94	0	0	10	1
78 Kuhne +Heitz	0	62	0	61	15	64	15	65	15	65	15	57	10	8	77	62	3									
79 Macintosh Retail	53	38	65	29	76	22	76	22	76	27	76	28	70	10	14	28	6	75	27	75	27	75	0	0	27	0
80 Magnus/ Quirius	21	59	36	48	53	46	56	45	63	42	63	43	49	17	34	47	6	60	33	67	31	64	5	8	32	1
81 Nedap	69	23	69	28	69	33	69	33	69	33	69	33	75	35	70	2	3	75	24	75	25	75	0	0	25	1
82 Nedcon	56	36	63	33	63	40	75	28	81	26	81	26	70	11	15	32	6									
83 Nedlloyd	59	32	53	39	53	46	46	53	46	55	46	54	51	5	11	47	9									
84 Nedschroef Holding	44	45	50	42	63	39	65	36	63	44	75	31	60	11	19	40	5	94	11	94	11	94	0	0	11	0
85 Neways Electronics	29	53	29	52	63	38	71	29	76	27	65	42	56	21	38	40	11	63	30	81	24	72	13	18	27	4
86 Nyloplast	53	39	71	23	94	9	88	14	46	55	46	54	66	21	32	32	20	75	25	100	6	88	18	20	16	13
87 OPG	82	9	82	11	100	5	100	3	100	5	100	7	94	9	10	7	3	100	6	100	3	100	0	0	5	2
88 Ordina	0	62	0	61	0	67	0	67	0	66	80	27	13	33	245	58	16	100	6	100	1	100	0	0	4	4
89 Petroplus International	81	14	63	32	81	19	81	20	81	25	81	24	78	7	9	22	6									
90 PinkRocade	7	61	7	60	7	66	7	66	40	58	53	51	20	21	103	60	6									
91 Porceleynse Fles	31	52	31	51	31	59	31	62	31	62	60	45	36	12	33	55	7	69	28	88	21	79	13	17	25	5
92 Reesink	31	51	31	50	33	57	33	60	33	60	56	47	36	10	27	54	6	63	30	81	23	72	13	18	27	5
93 Rood Testhouse	29	55	29	52	29	60	36	58	56	46	56	47	39	13	34	53	6	44	40	69	28	57	18	31	34	8
94 Roto Smeets de Boer	31	51	31	50	31	58	31	61	38	59	50	52	35	8	22	55	5	56	36	81	24	69	18	26	30	8
95 Samas-Groep	44	44	44	44	44	52	59	42	56	46	63	43	52	9	17	45	4	94	11	94	15	94	0	0	13	3
96 Schuitema	63	30	56	38	63	38	50	50	50	52	75	31	60	10	16	40	9	81	21	88	21	85	5	6	21	0
97 Seagull	31	51	50	42	56	45	75	25	75	29	75	32	60	18	30	37	10	56	37	56	36	56	0	0	37	1
98 Simac Techniek	56	34	56	37	75	27	75	27	73	32	73	36	68	9	14	32	4	75	25	75	26	75	0	0	26	1
99 Sligro	31	51	31	50	38	55	50	50	50	52	50	52	42	9	23	52	2	56	38	56	37	56	0	0	38	1
100 Smit International	71	20	71	22	88	15	100	3	100	5	100	7	88	14	16	12	8	94	13	100	5	97	4	4	9	6
101 Stern Groep	71	20	81	14	94	9	94	8	94	11	94	12	88	10	11	12	4	94	7	100	2	97	4	4	5	4
102 Telegraaf Holding	47	43	47	43	65	34	65	34	65	39	65	42	59	9	16	39	4	69	28	94	11	82	18	22	20	12
103 Ten Cate	65	27	63	32	63	38	65	34	71	33	94	14	70	12	17	30	8	88	18	94	12	91	4	5	15	4
104 Tulip Computers	44	45	63	32	63	38	63	38	63	42	60	45	59	8	13	40	5	56	36	56	35	56	0	0	36	1
105 Twentsche Kabel	31	51	29	52	50	49	59	44	65	40	63	44	50	16	32	47	5	75	25	100	3	88	18	20	14	16
106 Unit 4 Agresso	7	61	0	61	8	65	53	49	53	51	53	51	29	26	91	56	7	94	11	100	6	97	4	4	9	4
107 Vilenzo International	38	49	56	37	56	43	29	63	47	54	53	51	47	11	24	50	9									
108 Volker Wessels Stevin	59	31	59	34	76	21	94	6	94	10	75	30	76	16	21	22	12	50	39	50	38	50	0	0	39	1
109 Wegener	69	21	59	35	94	9	94	8	81	25	81	24	80	14	17	20	10	81	20	100	3	91	13	15	12	12
Gemiddelde score	50		54		64		68		73		78							81		88						

Indien de inhoud van Tabel 6.17a wordt opgenomen naar oplopende rangorde (de kolom onder 'Gem rang') dan ontstaat het volgende beeld⁶²:

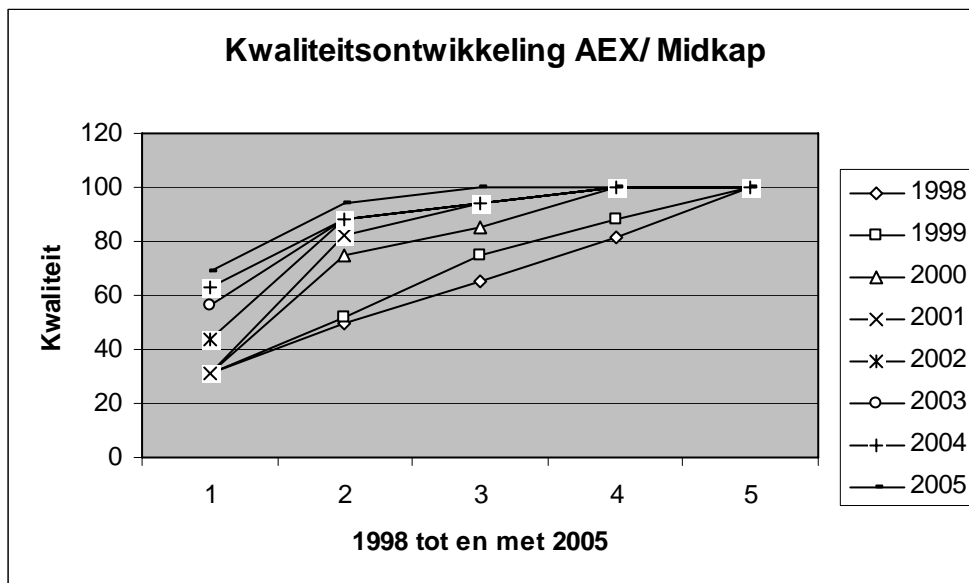
Tabel 6.17b Overzicht gemiddelde rangorde 'Totale populatie' naar oplopende rangorde periode 1998-2003 aangevuld met de relevante gegevens van 2004-2005

Naam onderneming:	1e kolom												Gem %	SD	Var. coëf	Gem %	SD	2004		2005		Gem %	SD	Var. coëf	Gem %	SD
	1998 %	1998 rang	1999 %	1999 rang	2000 %	2000 rang	2001 %	2001 rang	2002 %	2002 rang	2003 %	2003 rang						%	rang	%	rang					
19 Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij	100	1	100	1	100	1	100	1	100	2	100	2	100	0	0	1	1	100	2	100	2	100	0	0	2	0
26 Philips Electronics	100	2	100	2	100	2	100	2	100	3	100	3	100	0	0	2	1	100	2	100	2	100	0	0	2	0
30 TPG Post/ TNT	100	2	100	2	100	2	100	2	100	3	100	3	100	0	0	2	1	100	4	100	4	100	0	0	4	0
17 Koninklijke Ahold	100	3	100	3	100	5	100	3	100	4	100	4	100	0	0	4	1	94	9	100	3	97	4	4	6	4
21 KPN	76	15	88	9	100	3	100	1	100	1	100	1	94	10	11	5	6	100	1	100	1	100	0	0	1	0
22 Laurus	88	7	88	10	100	5	100	3	100	5	100	7	96	6	6	6	2	100	6	94	11	97	4	4	9	4
87 OPG	82	9	82	11	100	5	100	3	100	5	100	7	94	9	10	7	3	100	6	100	3	100	0	0	5	2
25 Océ	94	4	94	5	100	4	94	7	94	10	94	13	95	2	3	7	4	94	7	94	9	94	0	0	8	1
35 Wessanen	88	8	94	6	94	10	94	9	100	6	100	7	95	5	5	8	2	94	8	94	11	94	0	0	10	2
7 DSM	88	5	88	7	88	13	88	12	94	9	100	5	91	5	6	9	3	88	16	88	20	88	0	0	18	3
33 Vendex KBB	82	10	94	5	100	6	100	4	94	13	94	16	94	7	7	9	5									
24 Nutreco	81	12	81	13	94	7	94	5	94	8	94	11	90	7	7	9	3	94	11	100	3	97	4	4	7	6
57 DOCdata	88	6	88	8	88	14	88	13	94	9	94	12	90	3	3	10	3	94	8	94	11	94	0	0	10	2
55 Delft Instruments	71	20	71	22	94	9	94	8	100	5	100	7	88	14	16	12	7									
100 Smit International	71	20	71	22	88	15	100	3	100	5	100	7	88	14	16	12	8	94	13	100	5	97	4	4	9	6
101 Stern Groep	71	20	81	14	94	9	94	8	94	11	94	12	88	10	11	12	4	94	7	100	2	97	4	4	5	4
27 Randstad	81	13	81	14	82	17	94	8	94	11	94	14	88	7	8	13	3	94	9	100	4	97	4	4	7	4
1 Akzo Nobel	63	28	94	4	94	8	88	12	88	19	94	11	87	12	14	14	9	100	2	100	2	100	0	0	2	0
3 ASML	81	11	81	12	82	16	88	11	88	15	88	18	85	4	4	14	3	88	14	88	17	88	0	0	16	2
6 CSM	44	44	75	20	100	5	100	3	100	5	100	7	87	23	27	14	16	100	3	94	8	97	4	4	6	4
12 Heineken	63	29	63	32	100	5	94	8	100	5	100	7	87	18	21	14	13	100	5	94	9	97	4	4	7	3
15 Imtech	65	26	65	31	94	11	100	4	100	6	100	8	87	17	20	14	11	100	6	100	3	100	0	0	5	2
34 VNU	76	17	76	17	82	18	94	9	94	12	94	15	86	9	11	15	4	88	17	94	11	91	4	5	14	4
41 AM	69	23	71	24	94	9	94	8	94	11	94	14	86	12	14	15	7	100	6	88	20	94	8	9	13	10
59 Draka Holding	44	44	81	15	81	20	100	4	94	12	100	8	83	21	25	17	14	75	25	100	2	88	18	20	14	16
65 Frans Maas Groep	76	18	75	21	69	31	88	15	94	11	94	14	83	11	13	18	7	94	11	100	6	97	4	4	9	4
20 Koninklijke Vopak	76	18	76	18	75	28	88	16	94	14	94	17	84	9	11	19	5	94	11	100	3	97	4	4	7	6
8 Fugro	38	49	44	44	100	5	100	3	100	5	100	7	80	31	38	19	22	94	7	94	9	94	0	0	8	1
9 Getronics	53	37	56	37	81	19	94	8	100	5	100	7	81	21	27	19	15	100	6	100	2	100	0	0	4	3
16 KLM	53	38	50	42	94	11	94	10	100	3	94	10	81	23	28	19	17									
77 Kendrion	69	21	75	20	69	30	88	15	94	14	94	14	82	12	15	19	6	94	10	94	9	94	0	0	10	1
109 Wegener	69	21	59	35	94	9	94	8	81	25	81	24	80	14	17	20	10	81	20	100	3	91	13	15	12	12
2 ASM International	56	34	75	20	76	22	81	19	88	18	94	11	78	13	17	21	8	88	15	88	18	88	0	0	17	2
5 Burhmann	65	25	65	30	65	36	94	8	94	11	94	14	80	16	20	21	11	100	5	94	9	97	4	4	7	3
23 Numico	50	40	50	40	75	23	82	17	100	3	100	3	76	23	30	21	17	100	1	100	1	100	0	0	1	0
10 Hagemeyer	53	37	63	32	88	12	88	11	88	16	88	19	78	16	20	21	11	100	3	100	3	100	0	0	3	0
32 Vedior	63	29	76	16	82	17	82	18	82	23	81	24	78	8	10	21	5	81	21	94	14	88	9	11	18	5
66 Gamma Holding	69	22	69	27	65	37	75	27	94	11	100	7	79	15	19	22	11	94	11	94	15	94	0	0	13	3
108 Volker Wessels Stevin	59	31	59	34	76	21	94	6	94	10	75	30	76	16	21	22	12	50	39	50	38	50	0	0	39	1
31 Unilever	75	19	75	19	75	25	75	23	81	24	81	23	77	3	4	22	3	94	10	100	3	97	4	4	7	5
89 Petroplus International	81	14	63	32	81	19	81	20	81	25	81	24	78	7	9	22	6									
36 Wolters Kluwer	65	24	63	32	82	17	82	18	81	25	81	24	76	9	12	23	5	88	17	94	11	91	4	5	14	4
28 Reed Elsevier	44	44	56	37	75	26	88	14	88	21	88	21	73	19	26	27	11	75	25	88	21	82	9	11	23	3
11 Heijmans	44	46	44	45	56	43	88	14	94	11	100	6	71	26	36	28	19	94	11	100	3	97	4	4	7	6
79 Macintosh Retail	53	38	65	29	76	22	76	22	76	27	76	28	70	10	14	28	6	75	27	75	27	75	0	0	27	0
56 Dico International	76	16	76	16	65	36	65	35	65	41	76	29	71	6	9	29	11	69	28	69	29	69	0	0	29	1
60 Econosto	50	42	50	42	75	26	75	24	75	28	94	14	70	17	24	29	11	81	21	100	6	91	13	15	14	11
103 Ten Cate	65	27	63	32	63	38	65	34	71	33	94	14	70	12	17	30	8	88	18	94	12	91	4	5	15	4
62 EVC International	69	21	69	25	69	30	69	31	69	35	69	37	69	0	0	30	6									
69 Grontmij	38	49	35	49	75	24	76	21	88	17	88	20	67	24	36	30	15	94	11	88	19	91	4	5	15	6
43 Arcadis	59	33	69	26	69	32	71	30	75	30	75	33	70	6	8	31	3	63	30	88	20	76	18	23	25	7
81 Nedap	69	23	69	28	69	33	69	33	69	37	75	35	70	2	3	32	5	75	24	75	25	75	0	0	25	1
82 Nedcon	56	36	63	33	63	40	75	28	81	26	81	26	70	11	15	32	6									
64 Exendis	41	46	41	46	41	54	71	29	100	7	100	9	66	29	44	32	20	88	17	94	15	91	4	5	16	1
98 Simac Techniek	56	34	56	37	75	27	75	27	73	32	73	36	68	9	14	32	4	75	25	75	26	75	0	0	26	1
29 Stork	50	41	50	41	50	47	69	32	88	20	94	13	67	20	30	32	13	100	3	100	3	100	0	0	3	0
86 Nyloplast	53	39	71	23	94	9	88	14	46	55	46	54	66	21	32	32	20	75	25	100	6	88	18	20	16	13
61 Eriks Group	38	49	41	46	59	42	65	37	94	11	94	13	65	25	38	33	17	94	11	94	15	94	0	0	13	3
18 Koninklijke Boskalis Westminster	38	49	38	47	75	27	75	27	75	31	81	25	64	20	31	34	11	75	27	94	11	85	13	16	19	11
76 InnoConcepts	40	48	47	43	47	50	60	40	94	11	94	14	64	24	38	34	17	94	11	94	15	94	0	0	13	3
42 AND International Publishers	65	24	65	29	71	29	56	46	56	47	56	49	62	6	10	37	11	59	34	88	21	74	21	28	28	9
97 Seagull	31	51	50	42	56	45	75	25	75	29	75	32	60	18	30	37	10	56	37	56	36	56	0	0	37	1
40 Alanheri	56	35	59	36	59	41	59																			

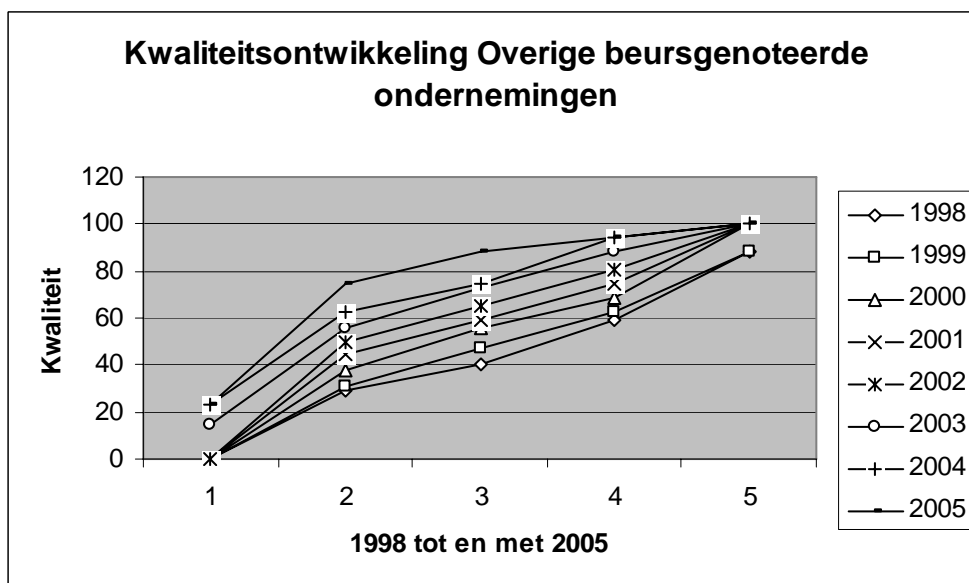
kwaliteit (kolom 1) van jaar tot jaar wordt vergeleken blijkt per categorie en voor de 'Totale populatie' een relatief grotere stijging in kwaliteit in 2000 en in 2005. De stijging in 2000 is naar alle waarschijnlijkheid het gevolg van de overgang van ontwerp-Richtlijn (1998) naar Richtlijn in 1999, welke met ingang van het boekjaar 2000 diende te worden toegepast. De stijging in 2005 is vermoedelijk het gevolg van de verplichte invoering van IFRS voor beursgenoteerde ondernemingen met ingang van 1 januari 2005. Voor de gemiddelde kwaliteitsscores met betrekking tot kolom 2 is de stijging gedurende de periode 1998-2005 voor de categorieën 'AEX/ Midkap' en 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' respectievelijk 29% en 25%.

In onderstaande grafieken voor de categorieën 'AEX / Midkap' (Tabel 6.18a), de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' (Tabel 6.18b) en de 'Totale populatie' (Tabel 6.18c) wordt de ontwikkeling van de kwaliteit op een andere wijze in beeld gebracht. Voor elk van de jaren 1998 tot en met 2005 wordt de hoogste en laagste waarde, alsmede de waarde bij het eerste, tweede en derde kwartiel opgenomen.

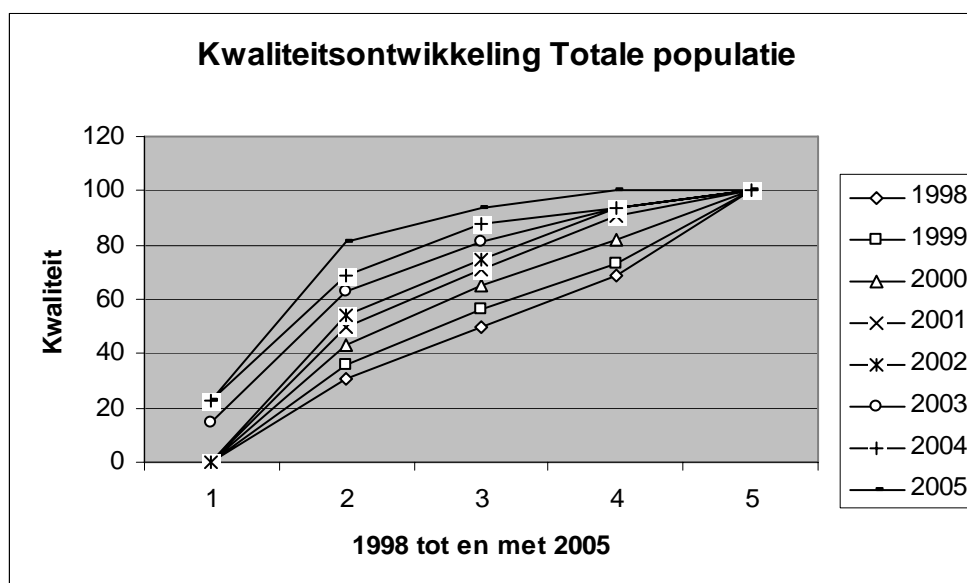
Tabel 6.18a Kwaliteitsontwikkeling 'AEX/ Midkap' periode 1998 - 2005

Tabel 6.18b Kwaliteitsontwikkeling 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' periode 1998 - 2005

Tabel 6.18c Kwaliteitsontwikkeling 'Totale populatie' periode 1998 - 2005

Uit de Tabellen 6.18a en 6.18b blijkt het hogere kwaliteitsniveau bij de categorie 'AEX/ Midkap-ondernemingen' ten opzichte van de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'. Bovendien geeft bij elke categorie de curve in elk volgend jaar een overeenkomstige of hogere kwaliteit aan. Op geen enkel moment daalt de kwaliteitscurve tot onder het niveau van vorige jaren.

Deze jaarlijkse stijging kan met behulp van een non-parametrische toets, de Wilcoxon Signed Ranks toets, nader worden onderzocht. Hierbij wordt de jaarlijkse kwaliteitsstijging in opeenvolgende jaren voor de gehele onderzoeksperiode onderzocht⁶⁴.

Table 6.19a Wilcoxon Signed Ranks test categorie 'AEX/ Midkap'

		N	Mean Rank	Sum of Ranks	Z	Asymp. Sig.	
1999-1998	Negative Ranks	1999<1998	2	1,75	3,50	-2,941	0,003
	Positive Ranks	1999>1998	11	7,95	87,50		
	Ties	1998=1999	23				
	Total		36				
2000-1999	Negative Ranks	2000<1999	1	2,50	2,50	-4,222	0,000
	Positive Ranks	2000>1999	23	12,93	297,50		
	Ties	2000=1999	12				
	Total		36				
2001-2000	Negative Ranks	2001<2000	4	4,00	16,00	-2,700	0,007
	Positive Ranks	2001>2000	12	10,00	120,00		
	Ties	2001=2000	20				
	Total		36				
2002-2001	Negative Ranks	2002<2001	2	3,50	7,00	-3,086	0,002
	Positive Ranks	2002>2001	13	8,69	113,00		
	Ties	2002=2001	21				
	Total		36				
2003-2002	Negative Ranks	2003<2002	2	3,00	6,00	-2,058	0,040
	Positive Ranks	2003>2002	7	5,57	39,00		
	Ties	2003=2002	27				
	Total		36				
2005-2004	Negative Ranks	2005<2004	4	7,00	28,00	-2,620	0,009
	Positive Ranks	2005>2004	14	10,21	143,00		
	Ties	2005=2004	16				
	Total		34				

⁶⁴ Voor de Tabellen 6.19a tot en met 6.19c geldt voor 2005-2004 een beperktere onderzoekspopulatie. Als gevolg van de afwijkende populatie vindt geen vergelijking met 2004-2003 plaats.

Tabel 6.19b Wilcoxon Signed Ranks test categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'

		N		Mean Rank	Sum of Ranks	Z	Asymp.Sig.
1999-1998	Negative Ranks	1999<1998	11	13,91	153,00	-3,311	0,001
	Positive Ranks	1999>1998	28	22,39	627,00		
	Ties	1998=1999	34				
	Total		73				
2000-1999	Negative Ranks	2000<1999	4	7,88	31,50	-5,254	0,000
	Positive Ranks	2000>1999	38	22,93	871,50		
	Ties	2000=1999	31				
	Total		73				
2001-2000	Negative Ranks	2001<2000	7	15,93	111,50	-3,623	0,000
	Positive Ranks	2001>2000	30	19,72	591,50		
	Ties	2001=2000	36				
	Total		73				
2002-2001	Negative Ranks	2002<2001	12	12,13	145,50	-3,418	0,001
	Positive Ranks	2002>2001	27	23,50	634,50		
	Ties	2002=2001	34				
	Total		73				
2003-2002	Negative Ranks	2003<2002	5	6,60	33,00	-4,216	0,000
	Positive Ranks	2003>2002	26	17,81	463,00		
	Ties	2003=2002	42				
	Total		73				
2005-2004	Negative Ranks	2005<2004	2	8,75	17,50	-4,819	0,000
	Positive Ranks	2005>2004	32	18,05	577,50		
	Ties	2005=2004	29				
	Total		63				

Tabel 6.19c Wilcoxon Signed Ranks test 'Totale populatie'

		N		Mean Rank	Sum of Ranks	Z	Asymp.Sig.
1999-1998	Negative Ranks	1999<1998	13	15,38	200,00	-4,458	0,000
	Positive Ranks	1999>1998	39	30,21	1178,00		
	Ties	1998=1999	57				
	Total		109				
2000-1999	Negative Ranks	2000<1999	6	12,17	73,00	-6,599	0,000
	Positive Ranks	2000>1999	60	35,63	2138,00		
	Ties	2000=1999	43				
	Total		109				
2001-2000	Negative Ranks	2001<2000	11	19,59	215,50	-4,430	0,000
	Positive Ranks	2001>2000	42	28,94	1215,50		
	Ties	2001=2000	56				
	Total		109				
2002-2001	Negative Ranks	2002<2001	14	15,61	218,50	-4,533	0,000
	Positive Ranks	2002>2001	40	31,66	1266,50		
	Ties	2002=2001	55				
	Total		109				
2003-2002	Negative Ranks	2003<2002	7	9,14	64,00	-4,664	0,000
	Positive Ranks	2003>2002	33	22,91	756,00		
	Ties	2003=2002	69				
	Total		109				
2005-2004	Negative Ranks	2005<2004	6	13,83	83,00	-5,580	0,000
	Positive Ranks	2005>2004	46	28,15	1295,00		
	Ties	2005=2004	45				
	Total		97				

In alle jaren van de onderzoeksperiode treedt een stijging in kwaliteit op, zowel bij de afzonderlijke categorieën 'AEX/ Midkap' (Tabel 6.19a) en 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' (Tabel 6.19b), als bij de 'Totale populatie' (Tabel 6.19c). Nemen we als voorbeeld van de 'Totale populatie' de vergelijking van de jaren 1998 en 1999, dan blijkt uit Tabel 6.19c, dat 13 ondernemingen in 1999 lager scoren dan in 1998. In 1999 scoren 39 ondernemingen hoger dan in 1998, terwijl 57 ondernemingen geen verandering laten zien. Voor alle jaren tijdens de gehele onderzoeksperiode geldt, dat het aantal ondernemingen met een hogere score dan het voorafgaande jaar aanzienlijk groter is dan het aantal ondernemingen met een lagere score. Uit de laatste kolom blijkt dat het een significante verbetering betreft. De Z-waarden opgenomen in de voorlaatste kolom van de tabellen 6.19a tot en met 6.19c zijn

gebaseerd op de negatieve 'ranks'. De 'Asymp. Sig.' in de laatste kolom betreft de waarde bij tweezijdige toetsing. Bij eenzijdige toetsing kan de gevonden waarde worden gehalveerd.

Zoals eerder vermeld worden alle ondernemingen uit de onderzoekspopulatie voor wat betreft winstbelasting met dezelfde wet- en regelgeving geconfronteerd. Dit biedt de mogelijkheid een classificatie op te stellen die wordt gebaseerd op de kwaliteitsscores, zoals die in de Tabellen 6.7 en 6.8 zijn opgenomen. Hierin worden uitsluitend de jaren 1998 tot en met 2003 opgenomen, omdat in de jaren 2004 en 2005 de onderzoekspopulatie beperkter is⁶⁵. Bij de classificatie wordt gebruik gemaakt van een hiërarchische clusteranalysetechniek⁶⁶. Tijdens de analyse worden de ondernemingen op basis van de kwaliteitsscores ingedeeld in identieke, verwante en sterk verschillende groepen. Bij de analyse is de meetschaal gestandaardiseerd met een Z-standaardisatie waarna de euclidische afstanden tussen de ondernemingen uit de populatie zijn bepaald.

Ter bepaling van de Z-waarde wordt het verschil tussen de waarneming (de kwaliteit) en de gemiddelde kwaliteit gedeeld door de standaarddeviatie. De euclidische afstandscoefficiënt wordt gedefinieerd als de som van de kwadraten van de verschillen tussen overeenkomstige Z-waarden. Op basis van deze euclidische afstandscoefficiënten worden de ondernemingen geclusterd. De aldus verkregen groepen ondernemingen worden met behulp van het dendrogram (boomstructuur) in Tabel 6.20a gevisualiseerd⁶⁷.

In het dendrogram worden veertien niveaus onderscheiden. Uit het 'agglomeration schedule' dat bij de uitwerking van de clustering ontstaat⁶⁸ blijkt dat de afstandscoefficiënten variëren van 0,000, bij een volledige overeenkomst van waarnemingen, tot 5,026⁶⁹ bij waarnemingen met de meest uiteenlopende verschillen. Op het laagste niveau⁷⁰ bij afstandscoefficiënten tussen 0,000 tot en met 0,200 worden twaalf clusters gevormd uit totaal 38 ondernemingen uit de populatie. Het zijn clusters waarbij ondernemingen binnen elke cluster voor wat betreft de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening identiek of sterk verwant zijn. Door een niveau met een hogere afstandscoefficiënt toe te passen, breiden de bij het lagere niveau gevormde clusters uit, tot uiteindelijk ook de laatste onderneming bij een coëfficiënt van 5,026 wordt toegevoegd.

Opname van ondernemingen binnen een cluster zegt echter nog niets over de hoogte van de kwaliteit. Twee ondernemingen met een laag kwaliteitsniveau waarbij de waarnemingen volledig identiek zijn, en twee ondernemingen met een hoog kwaliteitsniveau met identieke waarnemingen geven in beide gevallen een afstandscoefficiënt van 0,000. In het dendrogram zullen hierbij op het laagste niveau van de afstandscoefficiënt twee clusters ontstaan. Om desondanks een uitspraak te kunnen doen over het kwaliteitsniveau van het cluster, zou de gemiddelde rangorde⁷¹ van de ondernemingen die deel uitmaken van een cluster kunnen worden bepaald. Bij het vaststellen van een rangorde binnen de gevormde clusters is de combinatie van afstandscoefficiënten en gemiddelde rangorde bepalend. Daartoe zijn in de Tabel 6.20b de clusters uit het dendrogram nogmaals in *dezelfde* volgorde opgenomen, waarbij per cluster de bandbreedte van de afstandscoefficiënt waarbinnen de clustering tot stand is gekomen wordt opgenomen, alsmede de gemiddelde rangorde van de in het cluster opgenomen ondernemingen⁷².

⁶⁵ In de jaren 2004 en 2005 zijn er twaalf van 109 ondernemingen uit de periode 1998-2003 niet meer of niet meer zelfstandig beursgenoteerd.

⁶⁶ Met behulp van SPSS.

⁶⁷ De opbouw van het dendrogram komt in grote lijnen overeen met de opbouw van Tabel 6.17a. De opbouw is niet volledig gelijk omdat de rekenmethode bij samenstelling van het dendrogram veel nauwkeuriger is dan bij de samenstelling van Tabel 6.17a. Aan de andere kant wordt bij de bepaling van de gemiddelde rangorde in Tabel 6.17a ook kolom 2 uit Tabel 6.5 ('Waardering informatie-elementen') betrokken, waar dit bij de samenstelling van het dendrogram niet het geval is.

⁶⁸ Het agglomeration schedule is in Bijlage A opgenomen.

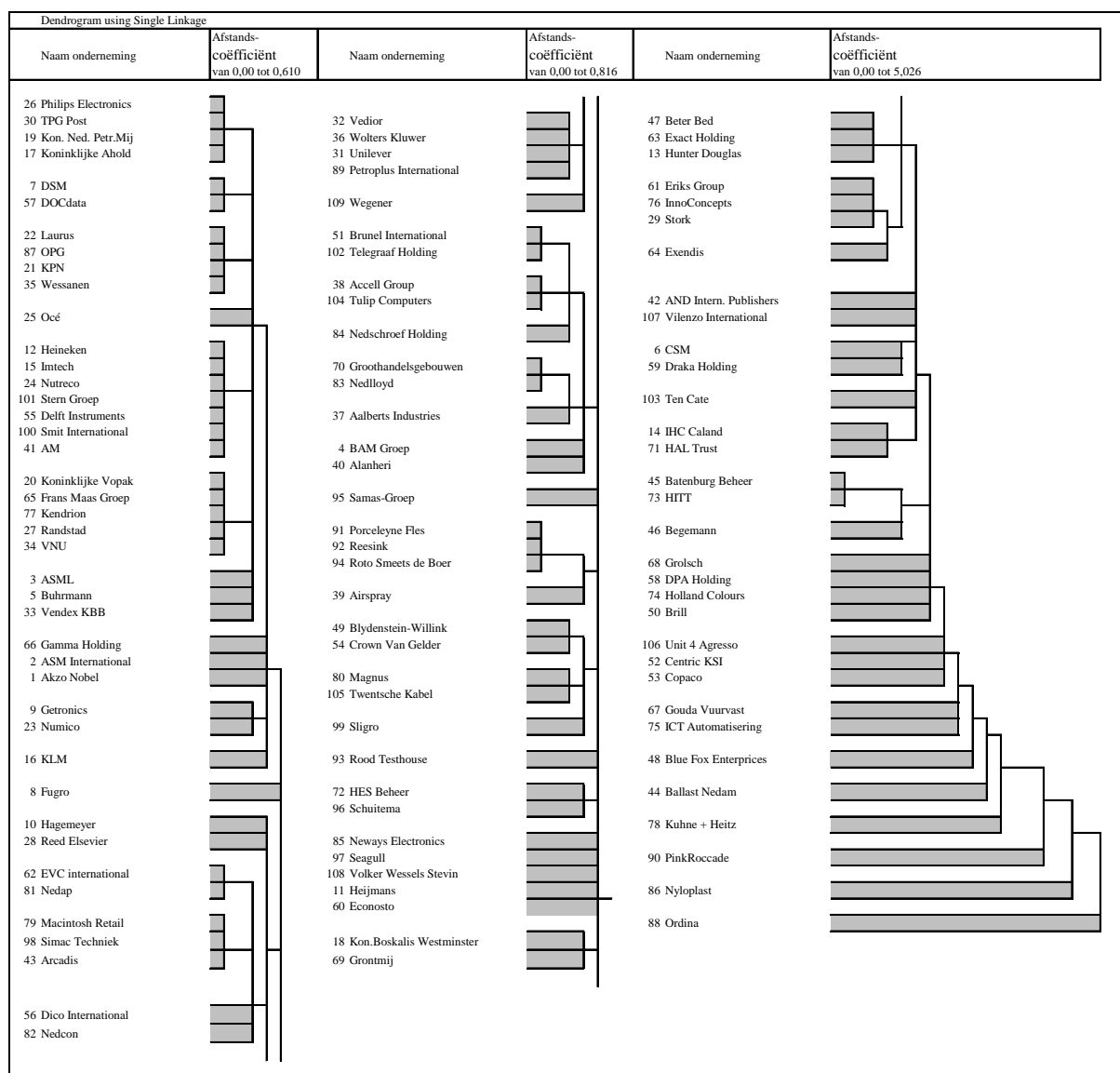
⁶⁹ De afstandscoefficiënten zijn opgenomen in Bijlage A.

⁷⁰ Een laag niveau houdt kleine verschillen in.

⁷¹ De gemiddelde rangorde wordt gebaseerd op de gemiddelde kwaliteit gedurende de onderzoeksperiode 1998-2003, waarbij geldt: hoe lager de gemiddelde rang, hoe hoger de kwaliteit.

⁷² De in de tabel opgenomen coëfficiënten geven de bandbreedte aan waarbinnen het betreffende cluster tot stand is gekomen. De coëfficiënten waarbij op verschillende niveaus gevormde clusters worden gekoppeld, zijn niet in Tabel 6.20b opgenomen. Als voorbeeld kan hiervan worden genoemd de koppeling van het tweede cluster in Tabel 6.20a met het derde cluster bij een coëfficiënt van 0,235 (zie ook *stage* 30 in Bijlage A).

Tabel 6.20a Dendrogram 'Totale populatie' periode 1998-2003

Een cluster met een lagere coëfficiënt scoort hoger dan een cluster met een hogere coëfficiënt. Hebben clusters een gelijke coëfficiënt dan scoort het cluster met de laagste gemiddelde rang hoger⁷³. Bij de laagste berekende afstandscoëfficiënt (0,000) is een cluster gevormd met Philips Electronics, TPG Post, de Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij en Koninklijke Ahold met een gemiddelde rangorde van 2,25. In het dendrogram komen naast clusters die uit twee of meer ondernemingen bestaan, ook ondernemingen voor die als 'stand alone' zijn opgenomen. Voor deze ondernemingen was clustervorming in eerste instantie op een lager niveau niet mogelijk. De bij de 'stand alone'-clusters opgenomen afstandscoëfficiënten geven aan op welk niveau toevoeging aan eerdere, op een lager niveau, gevormde clusters mogelijk werd. Bij een afstandscoëfficiënt van 5,026 wordt de laatste onderneming (Ordina) bij de clustering betrokken. Ordina behaalt gedurende de onderzoeksperiode een gemiddelde rangorde van 58 met een standaarddeviatie van 16.

⁷³ Als voorbeeld kan hiervoor worden verwezen naar de clusters DSM/ DOCdata en EVC International/ Nedap beide met een afstandscoëfficiënt van 0,092. Bij een gemiddelde rangorde bij DSM/ DOCdata van 9,50 en bij EVC International/ Nedap van 31 scoort DSM/ DOCdata hoger.

Tabel 6.20b Overzicht afstandscoëfficiënten en gemiddelde rangorde per cluster 'Totale populatie' periode 1998-2003

Naam onderneming	Afstands-coëfficiënt	Gemiddelde rang per cluster	Naam onderneming	Afstands-coëfficiënt	Gemiddelde rang per cluster	Naam onderneming	Afstands-coëfficiënt	Gemiddelde rang per cluster
26 Philips Electronics 30 TPG Post 19 Kon. Ned. Petr.Mij 17 Koninklijke Ahold	0,000 tot 0,000	2,25	32 Vedior 36 Wolters Kluwer 31 Unilever 89 Petroplus International	0,276 tot 0,398	22,00	47 Beter Bed 63 Exact Holding 13 Hunter Douglas	0,243 tot 0,257	46,67
7 DSM 57 DOCdata	0,092 tot 0,092	9,50	109 Wegener	0,504 tot 0,504	20,00	61 Eriks Group 76 InnoConcepts 29 Stork	0,322 tot 0,380	33,00
22 Laurus 87 OPG 21 KPN 35 Wessanen	0,113 tot 0,171	6,50	51 Brunel International 102 Telegraaf Holding	0,158 tot 0,158	39,00	64 Exendis	0,469 tot 0,469	32,00
25 Océ	0,266 tot 0,266	7,00	38 Accell Group 104 Tulip Computers	0,162 tot 0,162	40,50	42 AND Intern. Publishers 107 Vilenzo International	0,815 tot 0,816	43,50
12 Heineken 15 Imtech 24 Nutreco 101 Stern Groep 55 Delft Instruments 100 Smit International 41 AM	0,114 tot 0,167	12,57	84 Nedschroef Holding	0,297 tot 0,297	40,00	6 CSM 59 Draka Holding	0,666 tot 0,666	15,50
20 Koninklijke Vopak 65 Frans Maas Groep 77 Kendrion 27 Randstad 34 VNU	0,056 tot 0,133	16,80	70 Groothandelsgebouwen 83 Nedlloyd	0,179 tot 0,179	47,50	103 Ten Cate	0,900 tot 0,900	30,00
3 ASML 5 Buhmann 33 Vendex KBB	0,216 tot 0,269	14,67	37 Aalberts Industries	0,341 tot 0,341	45,00	14 IHC Caland 71 HAL Trust	0,423 tot 0,423	43,00
66 Gamma Holding 2 ASM International 1 Akzo Nobel	0,452 tot 0,491	19,00	4 BAM Groep 40 Alanheri	0,572 tot 0,572	44,00	45 Batenburg Beheer 73 HITT	0,076 tot 0,076	55,50
9 Getronics 23 Numico	0,363 tot 0,363	20,00	95 Samas-Groep	0,641 tot 0,641	45,00	46 Begemann	0,680 tot 0,680	60,00
16 KLM	0,404 tot 0,404	19,00	91 Porceleyne Fles 92 Reesink 94 Roto Smeets de Boer	0,061 tot 0,149	54,67	68 Grolsch 58 DPA Holding 74 Holland Colours 50 Brill	1,033 tot 1,155	53,25
8 Fugro	0,610 tot 0,610	19,00	39 Airspray	0,519 tot 0,519	56,00	106 Unit 4 Agresso 52 Centric KSI 53 Copaco	1,311 tot 1,349	53,33
10 Hagemeyer 28 Reed Elsevier	0,458 tot 0,458	24,00	49 Blydenstein-Willink 54 Crown Van Gelder	0,248 tot 0,248	48,50	67 Gouda Vuurvast 75 ICT Automatisering	1,522 tot 1,554	52,50
62 EVC international 81 Nedap	0,092 tot 0,092	31,00	80 Magnus 105 Twentsche Kabel	0,268 tot 0,268	47,00	48 Blue Fox Enterprices	1,764 tot 1,764	46,00
79 Macintosh Retail 98 Simac Techniek 43 Arcadis	0,185 tot 0,200	30,33	99 Sligro	0,596 tot 0,596	52,00	44 Ballast Nedam	1,945 tot 1,945	38,00
56 Dico International 82 Nedcon	0,235 tot 0,308	30,50	93 Rood Testhouse	0,614 tot 0,614	53,00	78 Kuhne + Heitz	2,136 tot 2,136	62,00
			72 HES Beheer 96 Schuitema	0,575 tot 0,575	42,00	90 PinkRoccade	2,837 tot 2,837	60,00
			85 Neways Electronics 97 Seagull 108 Volker Wessels Stevin 11 Heijmans 60 Econosto	0,724 tot 0,780	31,20	86 Nyloplast	3,198 tot 3,198	32,00
			18 Kon.Boskalis Westminster 69 Grontmij	0,443 tot 0,443	32,00	88 Ordina	5,026 tot 5,026	58,00

b. Aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk

In Richtlijn 272.715 vermeldt de RJ dat de specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk inzicht verschaft in hoeverre de relatie tussen belastinglast of -bete en het resultaat ongebruikelijk is en in de belangrijke factoren die deze relatie in de toekomst kunnen beïnvloeden. Uit Tabel 6.11 kan worden opgemaakt dat bij de categorie 'AEX/ Midkap' in het eerste jaar van de onderzoeksperiode 25% van de ondernemingen een specificatie opneemt in de toelichting, terwijl in 2003 dit percentage is opgelopen tot 97%⁷⁴. In 2004 en 2005 geven alle ondernemingen een specificatie van de verschillen tussen nominale en effectieve belastingdruk. Bij de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' luiden deze percentages respectievelijk 0% in 1998, 66% in 2003 en 89% in 2005, zie Tabel 6.12. Er is sprake van een belangrijke vooruitgang. Opvallend hierbij is de sterke stijging in het boekjaar 2000 voor beide categorieën. Dit hangt samen met de overgang van ontwerp-Richtlijn (1998) naar Richtlijn in 1999, welke Richtlijn met ingang van het boekjaar 2000 diende te worden toegepast. Ook aan het einde van de onderzoeksperiode is de stijging groter dan gemiddeld, hetgeen zonder twijfel het gevolg is van de verplichte invoering van IFRS voor beursgenoteerde ondernemingen met ingang van 1 januari 2005. Eveneens opmerkelijk in de categorie 'AEX/ Midkap' is het aantal van negen

⁷⁴ Uit de Tabel 6.11 blijkt 94%. Wolters Kluwer is in deze tabel echter niet opgenomen omdat hun specificatie in bedragen niet omrekenbaar was als gevolg van een resultaat vóór belastingen van nihil.

ondernemingen in 1998 en veertien ondernemingen in 1999, dat reeds in het stadium van ontwerp-Richtlijn verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk specificceert. Bij de 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' geldt dit voor drie ondernemingen in 1999. Uit de genoemde tabellen blijkt tevens welke oorzaken ten grondslag liggen aan de afwijking tussen de nominale en de effectieve belastingdruk. Vrijgestelde winstbestanddelen, deelnemingsvrijstelling en verliesverrekening hebben hierbij de meeste invloed op de tariefsaanpassing. Dit komt overigens in grote lijnen overeen met de oorzaken voor de verschillen die door *Kampschöer* (1997, p. 10 - 12) worden genoemd in zijn bijdrage aan de beschouwingen naar aanleiding van een in verband met dit onderwerp gehouden symposium in 1997. Van het totale aantal onderzochte ondernemingen specificceert ruim 92% in het laatste jaar van de onderzoeksperiode (2005) de drukverschillen. Een percentage dat toch enigszins moet worden genuanceerd, omdat bij een groot aantal ondernemingen de oorzaken voor drukverschillen geheel of gedeeltelijk worden geclusterd en waardoor van een echte specificatie geen sprake kan zijn.

De specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk kan naast het inzicht, zoals door de RJ omschreven in Richtlijn 272.715, ook bijdragen tot het inzicht in de fiscale jaarrekening. Om dit inzicht te kunnen bieden zal echter de specificatie van de drukverschillen nauwkeurig, gedetailleerd en volledig moeten zijn.

Ter berekening van het saldo fiscale winst, is het noodzakelijk van de voorkomende overige tijdelijke en verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen een uitsplitsing te kennen naar de winstreconciliatie en naar de 'staart van de aangifte'⁷⁵. De overige tijdelijke verschillen die deel uitmaken van de winstreconciliatie zijn de resultaten uit deelnemingen en tantièmes in fiscale zin. Voor de resultaten uit deelnemingen is dit het verschil tussen de vennootschappelijke en de fiscale resultaten uit deelnemingen. Hierbij kan worden gedacht aan de ingehouden winsten uit deelnemingen en de afschrijvingskosten met betrekking tot goodwill. De uitgekeerde winst uit deelnemingen blijkt uit de toelichting bij de balans en winst- en verliesrekening, waardoor de genoemde overige tijdelijke verschillen, die deel uitmaken van het saldo fiscale winst, bepaalbaar zijn. Naast resultaten uit deelnemingen kunnen ook tantièmes tot de overige tijdelijke verschillen in de winstreconciliatie behoren. Dergelijke tantièmes zijn vennootschappelijk onderdeel van de winstverdeling, terwijl fiscaal tantièmes winstbepalend zijn. Uit het empirisch onderzoek blijkt overigens dat geen enkele onderneming uit de onderzoekspopulatie informatie over in fiscale zin verstrekte tantièmes opneemt in de jaarrekening. De resterende overige tijdelijke verschillen zoals die blijken uit de specificatie van de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk, worden in de 'staart van de aangifte' opgenomen.

De verschillen met een verrekenbaar of belastbaar tijdelijk karakter die deel uitmaken van de 'staart van de aangifte' zijn de mutaties in de fiscaal toelaatbare reserves. Als voorbeeld kan hierbij de mutatie in de herinvesteringsreserve worden genoemd. Uit het empirisch onderzoek blijkt, dat gedurende de onderzoeksperiode slechts twee ondernemingen⁷⁶ in 2005 informatie over het bestaan of de vorming van herinvesteringsreserves in de jaarrekening hebben opgenomen. De resterende verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen, die kunnen worden afgeleid uit de toelichting bij de voorziening latente belastingen, worden in de winstreconciliatie opgenomen.

Hierdoor wordt het mogelijk vanuit de vennootschappelijke balans, de winst- en verliesrekening en de bijbehorende toelichting zicht te krijgen op de fiscale jaarrekening. Indien voldoende informatie in de vennootschappelijke jaarrekening wordt opgenomen zou mogelijk zelfs de aangifte vennootschapsbelasting (op termijn) kunnen vervallen. Wel vraagt dit om een nauwkeurige en gedetailleerde specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk. Hierbij kan het niet zo zijn, dat om redenen van materialiteit overige tijdelijke verschillen worden samengevoegd. Het zich beroepen op de materialiteit blokkeert het inzicht in de fiscale jaarrekening. Het materialiteitsbeginsel in jaarrekeningtechnische zin staat in voorkomende gevallen dan ook op gespannen voet met de behoefte aan volledigheid bezien vanuit een fiscaal standpunt.

c. Aansluiting in de jaarrekening op US GAAP

Uit de vergelijking van de kwaliteitsscores van ondernemingen die in hun jaarrekeningen voor Eigen vermogen en resultaat de aansluiting met de US GAAP hebben opgenomen met de kwaliteitsscores van de totale populatie⁷⁷, blijken significante verschillen. In onderstaande tabel worden de verschillen per boekjaar weergegeven.

⁷⁵ Het traject van saldo fiscale winst naar belastbaar bedrag.

⁷⁶ Macintosh Retail en Sligro.

⁷⁷ In de kwaliteitsscores van de totale populatie zijn de ondernemingen met US GAAP aansluiting ook opgenomen.

Tabel 6.21 *Kwaliteitsscores van ondernemingen met US GAAP-aansluiting ten opzichte van de kwaliteitsscores van de 'Totale populatie' exclusief ondernemingen met US GAAP-aansluiting*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal ondernemingen met US GAAP-aansluiting	10	10	8	9	10	11	11	11
Gemiddelde kwaliteitsscores in % ondernemingen met US GAAP-aansluiting	79	82	88	92	93	94	94	96
Gemiddelde kwaliteitsscores in % Totale populatie exclusief ondernemingen met US GAAP-aansluiting	47	51	62	66	71	76	80	87
Verschillen in kwaliteitsscores	32	31	26	26	22	18	14	9

In alle boekjaren is het kwaliteitsniveau bij de ondernemingen met US GAAP-aansluiting hoger dan het gemiddelde kwaliteitsniveau van de 'Totale populatie' exclusief de ondernemingen met US GAAP-aansluiting. Bij beide categorieën loopt de kwaliteit van de verslaggeving op. De achterstand van de ondernemingen zonder US GAAP-aansluiting wordt tijdens de onderzoeksperiode geleidelijk ingehaald van 32 % in 1998 tot 18% in 2003. In de jaren 2004 en 2005, waarvoor een kleinere onderzoekspopulatie geldt, wordt de achterstand teruggebracht tot 14% respectievelijk 9%.

d. Controlerend accountant

Gedurende de onderzoeksperiode zijn voor de jaren 1998 tot en met 2003 twaalf accountantskantoren verantwoordelijk voor de gepubliceerde jaarrekeningen van de 109 ondernemingen uit de onderzoekspopulatie. Hiervan zijn gemiddeld 100 ondernemingen ondergebracht bij vier grote accountantskantoren. In de jaren 2004 en 2005 zijn negen accountantskantoren verantwoordelijk voor de jaarrekeningen van 97 ondernemingen uit de onderzoekspopulatie. Hiervan zijn er gemiddeld 91 ondergebracht bij de grote vier accountantskantoren. Het restant van de gepubliceerde jaarrekeningen wordt verzorgd door de overige kantoren. In het onderstaande overzicht zijn uitsluitend de vier grote kantoren opgenomen. De overige kantoren verzorgen per kantoor per jaar slechts één tot maximaal drie jaarrekeningen uit de onderzoekspopulatie, waardoor vergelijking met de vier grote kantoren niet reëel is. Voor de afzonderlijke jaren binnen de onderzoeksperiode is de onderzoekspopulatie, voor zover bij de grote kantoren ondergebracht, opgesplitst naar controlerend accountant. Vervolgens zijn per accountantskantoor per boekjaar de gemiddelde kwaliteitsscores voor de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening berekend⁷⁸, met het volgende resultaat:

Tabel 6.22 *Overzicht van de gemiddelde kwaliteitsscores uitgesplitst naar controlerend accountant*

Controlerend accountant	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Gemid-	Gemiddelde	2004	2005	Gemid-	Gemiddelde
							delde	aantal onder-			delde	aantal onder-
							score	nemingen			score	nemingen
							1998-2003	1998-2003			2004-2005	2004-2005
Deloitte & Touche	47	58	67	68	62	71	62	13	77	88	83	17
Ernst & Young	47	49	55	61	68	76	59	22	74	83	79	17
KPMG accountants	56	60	73	78	81	84	72	35	85	89	87	30
PricewaterhouseCoopers	53	56	66	70	76	82	67	31	91	95	93	27

Uit de tabel blijkt dat het kwaliteitsniveau met betrekking tot de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening voor de bij de vier grote accountantskantoren ondergebrachte cliënten enigszins uiteenloopt. Voor de periode 1998-2003 wordt de lijst aangevoerd door KPMG cliëntèle met een gemiddelde kwaliteitsscore van 72 bij een gemiddeld aantal cliënten van 35. PricewaterhouseCoopers cliëntèle scoren in de periode 2004-2005 het hoogst met een gemiddelde kwaliteitsscore van 93% bij een gemiddeld aantal ondernemingen van 27. Uit de analyse van de basisgegevens blijkt dat het aantal wisselingen van accountantskantoor relatief beperkt blijft. In de eerste zes jaren van de onderzoeksperiode werd bij 109 ondernemingen in totaal achttien maal van accountant gewisseld. Hiervan werd bij vier ondernemingen binnen de onderzoeksperiode tweemaal gewisseld. Bij tien wisselingen van accountant verbeterde de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening na de wisseling aanzienlijk. De kantoren ná de wisseling waren: Deloitte & Touche (twee maal), Ernst & Young (drie maal), KPMG

⁷⁸ Gebruikt zijn de kwaliteitsscores uit de Tabellen 6.7 en 6.8.

accountants (één maal) en PricewaterhouseCoopers⁷⁹ (drie maal). Overigens werd bij vijf van de tien wisselingen de controle overgenomen van kantoren behorende tot de vier in de tabel genoemde kantoren. In de laatste twee jaren van de onderzoeksperiode werd bij de 97 ondernemingen door twee ondernemingen van accountant gewisseld.

e. Vergelijkend onderzoek

Bij het door Hoogendoorn en Mertens uitgevoerde onderzoek (1999) naar de kwaliteit van externe financiële verslaggeving in Nederland, waar in de inleiding van dit hoofdstuk reeds naar is verwezen, werd onder andere aandacht besteed aan winstbelasting in de jaarrekening. Op de vier door de financieel analisten als belangrijk aangemerkte informatie-elementen, werd in het genoemde onderzoek in het boekjaar 1999 bij 60 beursgenoteerde ondernemingen een gemiddelde score behaald van 46,11%. In de onderstaande tabel is deze gemiddelde score ten aanzien van belastingen vet afgedrukt⁸⁰.

Tabel 6.23 Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van Hoogendoorn en Mertens conform Tabel 6.1

Jaarrekening onderdeel	Gemiddelde eindscore in %	Aantal informatie-elementen
Voorraden	96,30	6
Vlottende activa	87,50	6
Gebeurtenissen na balansdatum	85,42	4
Eigen vermogen	78,53	56
Financiële vaste activa	75,92	13
Materiële vaste activa	75,06	20
Winst- en verliesrekening	73,89	57
Schulden	71,39	17
Stelselwijzigingen	67,44	11
Vreemde valuta	61,95	5
Winst per aandeel	60,74	20
Voorzieningen	58,60	20
Risico's samenhangend met financiële instrumenten	51,16	2
Consolidatie	51,02	10
Immateriële vaste activa	50,51	19
Belastingen	46,11	4
Overheidssubsidies	41,67	4
Kasstroomoverzicht	38,47	50
Afgeleide financiële instrumenten	38,05	5
Meerjarenoverzicht	37,31	50
Toelichting (overige elementen)	37,07	18
Fusies, overnames en afstotingen	27,16	43
Segmentatie	23,62	44
Leasecontracten	20,19	3
Gemiddeld/ Totaal	53,53	487

Bron: Onderzoek Limperg Instituut 2001, p. 56.

De vier informatie-elementen die bij het onderzoek onder auspiciën van het Limperg Instituut zijn onderzocht, maken ook deel uit van mijn studie. In het volgende overzicht zijn voor de genoemde informatie-elementen voor de respectievelijke onderzoeksjaren de gemiddelde kwaliteitsscores opgenomen.

⁷⁹ Na één van de tien wisselingen van accountant, waarna verbetering van de kwaliteit optrad, werd de controle voortgezet door een niet bij de vier in de tabel genoemde kantoren.

⁸⁰ Vet gedrukte tekst van mijn hand (JW).

Tabel 6.24 *Kwaliteitsscores in de periode 1998-2005 op basis van de informatie-elementen met betrekking tot winstbelasting uit het onderzoek 1999 van Hoogendoorn en Mertens.*

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AEX/ Midkap ondernemingen	45	52	74	85	94	97	96	100
Overige beursgenoteerde ondernemingen	18	24	41	55	63	73	81	87
Totale populatie	27	33	52	65	73	81	86	92
44 van de 60 ondernemingen uit het onderzoek Hoogendoorn en Mertens	35	40	64	75	85	89		
40 van de 60 ondernemingen uit het onderzoek Hoogendoorn en Mertens							93	98

De kwaliteitsscore 1999 met betrekking tot winstbelasting uit het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* van 46,11% komt vrijwel overeen met de bij de 'AEX/ Midkap ondernemingen' in 1999 gevonden score van 52% in de onderhavige studie. Daar de populaties niet geheel overeenkomen, zijn in Tabel 6.24, voor de perioden 1998-2003 en 2004-2005, tevens de kwaliteitsscores opgenomen van respectievelijk 44 en 40 van de 60 ondernemingen uit het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens*, die bij beide onderzoeken zijn betrokken. In 1999 is de kwaliteitsscore bij deze deelpopulatie 40% ten opzichte van 46,11% bij de totale populatie uit het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens*. De ontwikkeling in de kwaliteitsscores onderstreept het belang van longitudinaal onderzoek.

6.4 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een sjabloon opgesteld ter beoordeling van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening. Daartoe is onder 109, in de periode 1998-2003⁸¹ en 97 in de periode 2004-2005, aan de Amsterdamse effectenbeurs genoteerde ondernemingen, een empirisch onderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek heeft een tweeledig karakter. Op de eerste plaats beoogt het een onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening en de ontwikkeling daarin gedurende de onderzoeksperiode, de onderzoeksvragen B tot en met E. Op de tweede plaats beoogt het een inventarisatie van de noodzakelijke bouwstenen voor het in hoofdstuk 7 te ontwikkelen model voor een intracomptabele verwerking van de vennootschappelijke jaarrekening en de aangifte vennootschapsbelasting, onderzoeksvraag A. De kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening is vastgesteld aan de hand van zeventien van de 28 informatie-elementen uit het sjabloon. De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd per onderneming en geaggregeerd per categorie ondernemingen: 'AEX/ Midkap' en 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'. Uit de bredere analyse van de onderzoeksgegevens, waarbij ook waar mogelijk aansluiting is gezocht bij eerder door *Hoogendoorn* en *Mertens* uitgevoerd onderzoek, blijkt een significante verbetering van de kwaliteit van de informatieverstrekking over de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode. Op een aantal hierna vermelde onderdelen is evenwel nog ruimte voor verbetering, zeker gelet op onderzoeksvraag A van de probleemstelling, waarbij de reeds in de vennootschappelijke jaarrekening opgenomen bouwstenen voor het opstellen van de aangifte vennootschapsbelasting centraal staan. Aangezien de gevolgen van de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening in de vennootschappelijke jaarrekening tot uitdrukking komen in de voorziening latente belastingen en de afwijking tussen de nominale en de effectieve belastingdruk wordt bij de genoemde *ruimte voor verbetering* in het bijzonder gedacht aan de informatie-elementen die hieromtrent de noodzakelijke informatie dienen op te leveren. Met uitzondering van de specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk zijn de gemiddelde kwaliteitsscores ten aanzien van de desbetreffende informatie-elementen opgenomen in Tabel 6.6. Uit deze tabel blijkt dat voor het jaar 2005 de categorie 'AEX/ Midkap' een gemiddelde kwaliteitsscore behaalt van 96%, terwijl de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' 84% scoort. Wil het herleiden van de aangifte vennootschapsbelasting op basis van de jaarrekening met succes kunnen verlopen, dan dient naar een score van 100% te worden gestreefd bij voor de aangifte noodzakelijke informatie-elementen. De voor verbetering vatbare onderdelen kunnen overeenkomstig de indeling van het in Tabel 6.4 opgenomen sjabloon met informatie-elementen als volgt worden samengevat:

- informatie-elementen ten aanzien van de mutatie in de voorziening latente belastingen, waaronder tevens informatie met betrekking tot de fiscaal toelaatbare reserves, zoals de herinvesteringsreserve;

⁸¹ Bij gebroken boekjaren 1997/1998 tot en met 2004/2005.

- informatie-elementen in verband met de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk, waaronder informatie ten aanzien van in fiscale zin beschikbaar gestelde tantièmes en rulings;
- overige informatie waaronder:
 - informatie over de fiscale waardering van kapitaalbelangen;
 - informatie ten aanzien van gevormde fiscale eenheid of eenheden;
 - informatie ten aanzien van de doorbelasting van de belastinglast aan deelnemers aan de fiscale eenheid;
 - informatie over de fiscale positie⁸².

In hoofdstuk 8 worden aanbevelingen gedaan om de geconstateerde ruimte voor verbeteringen in te vullen en daarmee de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te verhogen. Voordat evenwel hiertoe wordt overgegaan volgt in hoofdstuk 7 de afleiding van het model voor een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening.

⁸² Onder fiscale positie wordt verstaan de relatie met de Belastingdienst die wordt bepaald door de fase waarin door de belastingdienst opgelegde voorlopige en definitieve aanslagen vennootschapsbelasting zich bevinden.

Hoofdstuk 7 Model voor een intracomptabele verwerking van de aangifte Vpb in de vennootschappelijke jaarrekening

7.1 Inleiding

In hoofdstuk 6 is het onderzoek naar de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening beschreven. Bij dit onderzoek heeft ook een inventarisatie plaatsgevonden van de noodzakelijke bouwstenen voor een intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening. Allereerst is hiertoe bij de opzet van het empirisch onderzoek een maatstaf geformuleerd waaraan de in de gepubliceerde jaarrekening opgenomen informatie dient te voldoen¹. Twee belangrijke componenten van deze maatstaf zijn:

- informatie-elementen ten aanzien van de mutatie in de voorziening latente belastingen;
- informatie-elementen in verband met de aansluiting tussen de nominale en effectieve belastingdruk.

Deze componenten vormen de raakvlakken tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Waar verschillen voorkomen tussen de beide jaarrekeningen zullen verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen een mutatie in de voorziening latente belastingen veroorzaken, terwijl overige tijdelijke verschillen drukverschillen teweegbrengen.

In dit hoofdstuk wordt uitgegaan van verwerking van *alle* verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen, alsmede *alle* overige tijdelijke verschillen op grootboekniveau² en wordt onderzocht of het, bij een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de vennootschappelijke en de fiscale balans en winst- en verliesrekening, mogelijk is tevens de vermogens- en de winstreconciliatie te genereren, zonder daarbij gebruik te maken van extracomptabele analyses of berekeningen. Om hierbij te komen tot één document, waarin, naast de genoemde overzichten, tevens de aangifte vennootschapsbelasting is opgenomen, is het noodzakelijk het ‘traject van saldo fiscale winst tot belastbaar bedrag’ ook deel te laten uitmaken van de fiscale winst- en verliesrekening.

Voor de opbouw van een dergelijk model zijn in principe twee uitgangspunten mogelijk:

- een opbouw met de vennootschappelijke cijfers als uitgangspunt, waarbij voor de fiscale opstelling correcties worden opgenomen;
- een opbouw met de fiscale cijfers als uitgangspunt, waarbij correcties worden opgenomen voor de vennootschappelijke opstelling. Op deze spiegelbeeldconstructie zal verder niet worden ingegaan.

In paragraaf 7.2 wordt het intracomptabele model opgesteld bestaande uit reconciliatiestaten en een consolidatiestaat, waarbij het eerste uitgangspunt wordt gekozen, uitgaande van de vennootschappelijke cijfers. Deze keuze sluit aan op de aangiftepraktijk waarbij vanuit de vennootschappelijke jaarrekening het fiscale ondernemingsvermogen, het saldo fiscale winst en het belastbaar bedrag worden afgeleid. Nadat in paragraaf 7.2.1 een beschrijving is gegeven van de achtergrond van de in het model gebruikte gegevens en de daarbij gehanteerde uitgangspunten, volgt in paragraaf 7.2.2 de opstelling van de ‘reconciliatiestaat’ van de ondernemingen uit de casus³. Hierin zijn zowel de vennootschappelijke als de fiscale balansen en winst- en verliesrekeningen opgenomen, als ook de aanvullingen ter bepaling van het belastbaar bedrag. Aanvankelijk exclusief, daarna inclusief de verwerking van de belastinglast. Vervolgens wordt de consolidatiestaat⁴ opgesteld waarin niet alleen de vennootschappelijke en de fiscale geconsolideerde balansen en winst- en verliesrekeningen zijn opgenomen, maar tevens de vermogens- en winstreconciliaties. Daarna wordt in paragraaf 7.2.3 voor het groepshoofd (Moeder) achtereenvolgens de verwerking van de ‘niet-aftrekbare bedragen algemeen’ behandeld, waarbij het te betalen dividend en de

¹ Zie paragraaf 6.2.

² Dit geldt tevens voor de belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen en de overige tijdelijke die in de aangifte vennootschapsbelasting worden opgenomen in het traject van ‘Saldo fiscale winst’ tot ‘Belastbaar bedrag’. Voorbeelden hiervan zijn: Investeringsaftrek, Mutaties fiscaal toelaatbare reserves, Deelnemingsvrijstelling en Verliesverrekening.

³ Het groepshoofd (Moeder) en de groepsmaatschappij (Dochter). Zie hiervoor ook paragraaf 7.2.1.

⁴ Een consolidatiestaat is een hulpmiddel bij het opstellen van de geconsolideerde balans en de geconsolideerde winst- en verliesrekening. Zie hiervoor ook *Van Summeren* en *Beckman*, p. 334. In tegenstelling tot de in de literatuur gebruikte consolidatiestaten wordt in deze studie één gecombineerde consolidatiestaat gebruikt voor zowel de balans als de winst- en verliesrekening.

te betalen vennootschapsbelasting al of niet deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen. Tot slot van de paragraaf wordt de verwerking van enkele veel voorkomende belastingfaciliteiten zoals de verliesverrekening, de investeringsaftrek en de deelnemingsvrijstelling aan het model toegevoegd. Nadat in paragraaf 7.3 is stilgestaan bij de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in relatie tot het model, volgt in paragraaf 7.4 de samenvatting.

7.2 Afleiding van het model met als uitgangspunt de vennootschappelijke cijfers

7.2.1 Uitgangspunten bij het model

Om de werking van het model te demonstreren worden in paragraaf 7.2.2 in de eerste zes kolommen van de reconciliatiestaat de uitwerkingen van een voor dit doel ontwikkelde casus opgenomen. De casus is geschreven voor een groep bestaande uit het hoofd van de groep (Moeder) en een groepsmaatschappij (Dochter). Beide ondernemingen vormen eveneens een fiscale eenheid. De casus is aan de hand van gefingeerde financiële feiten zodanig opgezet, dat in de praktijk voorkomende overige tijdelijke verschillen en verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen (al of niet als gevolg van herwaardering) er deel van uitmaken. De overige tijdelijke verschillen in de casus ontstaan als gevolg van⁵:

- de vennootschappelijke waardering van de deelneming tegen nettovermogenswaarde, terwijl fiscaal de verkrijgingsprijs als waarderingsgrondslag wordt gehanteerd, met als gevolg een verschil in het resultaat van de deelneming, de uitsluitend vennootschappelijk toegepaste impairment van goodwill en de deelnemingsvrijstelling;
- gedeeltelijk fiscaal aftrekbare bedragen (de zogenaamde Oort-kosten);
- investeringsaftrek;
- verliesverrekening;
- de vennootschappelijke waardering van de gebouwen en de voorraden tegen actuele waarde, terwijl fiscaal tegen verkrijgingsprijs wordt gewaardeerd⁶.

De belastbare tijdelijke verschillen ontstaan door het fiscaal opnemen van de bij de verkoop van gebouwen behaalde boekwinst in een fiscaal toelaatbare herinvesteringsreserve.

Bovendien zijn financiële feiten verwerkt die bij de vennootschappelijke consolidatie⁷ en de fiscale voeging eliminatie van de post deelneming, het resultaat deelneming en de ongerealiseerde intercompanyresultaten noodzakelijk maken.

Bij de doorbelasting van de belastinglast binnen de fiscale eenheid, wordt in de casus de variant toegepast, waarbij het hoofd van de fiscale eenheid de belastinglast aan de deelnemer aan de fiscale eenheid doorberekent alsof die zelf belastingplichtig is (Moeder treedt op als fiscus)⁸.

⁵ Verliesverrekening, investeringsaftrek en deelnemingsvrijstelling worden separaat in paragraaf 7.2.3 besproken.

⁶ Verschillen als gevolg van herwaardering kunnen afhankelijk van de instandhoudingsdoelstelling als verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen dan wel als overige tijdelijke verschillen worden behandeld. Daar er in de casus van is uitgegaan, dat bij herwaardering wordt afgezien van de vorming van een voorziening latente belastingen veroorzaakt realisatie van de herwaardering een overdruk vennootschapsbelasting.

⁷ Ook bij de consolidatie ontstaat een 'tijdelijk verschil', echter van een andere orde dan de hiervoor genoemde tijdelijke verschillen. Bij de consolidatie betreft het een tijdelijk verschil in verband met het corrigeren van in concernverband nog niet gerealiseerde intercompanywinst.

⁸ Zie voor een uitvoerige toelichting hoofdstuk 4.

7.2.2 Comptabele verwerking; de opstelling van het model

Bij de opbouw van de reconciliatiestaten van het model worden in deze paragraaf de niet-afrekbare bedragen algemeen en enkele veel voorkomende belastingfaciliteiten zoals verliesverrekening, investeringsaftrek en deelnemingsvrijstelling, voornamelijk buiten beschouwing gelaten. De uitbreiding met genoemde posten volgt in paragraaf 7.2.3.

Bij het opstellen van de 'reconciliatiestaat' van zowel Moeder als Dochter worden de eerste zes kolommen gegenereerd uit de boekhoudingen van beide ondernemingen. De kolommen 7 en 8 vormen de vennootschappelijke winst- en verliesrekening. In de kolommen 9 en 10 van de reconciliatiestaat wordt de winstreconciliatie (de aanvullingen op de vennootschappelijke winst- en verliesrekeningen) verwerkt, om in kolom 11 en 12 tot de fiscale winst- en verliesrekening te komen. Omdat in het model de fiscale winst- en verliesrekening sluit met het belastbaar bedrag en niet met het saldo fiscale winst, is de winstreconciliatie in het model uitgebreider dan de (tot nu toe) gebruikelijke opstelling van de winstreconciliatie⁹. De vennootschappelijke balans wordt in de kolommen 13 en 14 opgenomen, terwijl voor de fiscale vermogensopstelling de kolommen 17 en 18 worden gereserveerd. De vermogensreconciliatie staat in de tussenliggende kolommen 15 en 16. Het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen bij Moeder van 12,10 (kolom 7) wordt gecorrigeerd met het saldo van de kolommen 9 en 10 (WV Aanvulling tot fiscaal) van 1,50, waardoor het belastbaar bedrag van 10,60 wordt bepaald. In de kolommen 14 en 15 en 18 komen op de balans onder het hoofd winstsaldo, zij het tegengesteld, overeenkomstige posten voor. De reconciliatiestaten van Moeder en Dochter geven het volgende beeld:

Tabel 7.1¹⁰ Reconciliatiestaat van Moeder vóór verwerking van de belastinglast

Moeder	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18			
	Saldibalans		Aanvulling ter		Aanvulling ter		WV		Winstreconciliatie		WV		Balans 31-12-20xx		Vermogens-		Fiscale vermogens																					
	Vennoot-		bepaling van het		bepaling van het		Vennoot-				Fiscaal		Vennoot-		reconciliatie		opstelling per																					
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr						
Goodwill	1,60																																					
Deelneming	14,50																																					
Gebouwen	9,00																																					
Voorraad																																						
Debiteuren	10,00																																					
Liquide middelen	17,00																																					
Aandelenkapitaal		20,00																																				
Algemene reserve		11,00																																				
Herinvestingsreserve																																						
Herwaarderingsreserve		5,00																																				
Winstsaldo																																						
Crediteuren		4,00																																				
Opbrengst verkopen		20,00																																				
Opbrengst gebouw		1,00																																				
Resultaat deelneming		3,50																																				
Kosten	1,00																																					
Kostprijs verkopen	8,00																																					
Afschrijving gebouwen	3,00																																					
Afschrijving goodwill	0,40																																					
Saldo fiscale winst																																						
Oort-kosten																																						
Mut. Herinvestingsres.																																						
Belastbaar bedrag																																						
Winstsaldo																																						
	64,50	64,50																																				

⁹ De traditionele winstreconciliatie sluit immers met het bedrag van het 'saldo fiscale winst'.

¹⁰ De winstaldi in de respectievelijke vennootschappelijke en fiscale winst- en verliesrekeningen en balansen zijn in de reconciliatiestaat gearceerd. Ook in de hierna opgenomen reconciliatiestaten is deze arcering aangebracht. Als referentiepunt is in de fiscale winst- en verliesrekening het 'Saldo fiscale winst' opgenomen. Het bedrag is omcirkeld en is niet in de telling opgenomen, hetgeen ook geldt voor hierna opgenomen reconciliatiestaten. In de fiscale winst- en verliesrekening opgenomen bedragen tussen 'Saldo fiscale winst' en het 'Belastbaar bedrag' maken in de aangifte vennootschapsbelasting deel uit van de 'staart van de aangifte'.

Tabel 7.2¹¹ Reconciliatiestaat van Dochter vóór de verwerking van de belastinglast

Dochter	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18	
	Saldibalans Vennoot- schappelijk		Aanvulling ter bepaling van het saldo fiscale winst		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag		WV Vennoot- schappelijk		Winstreconciliatie		WV Fiscaal		Balans 31-12-20xx Vennoot- schappelijk		Vermogens- reconciliatie		Fiscale vermogens opstelling per 31-12-20xx																			
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr				
Gebouwen	4,50																																			
Voorraad	10,00																																			
Liquide middelen	15,00																																			
Aandelenkapitaal		5,00																																		
Algemene reserve		5,00																																		
Herwaarderingsreserve		1,00																																		
Winstsaldo																																				
Crediteuren		15,00																																		
Opbrengst verkopen		15,00																																		
Kostprijs verkopen	10,00																																			
Afschrijving gebouwen	1,50																																			
Belastbaar bedrag																																				
Winstsaldo																																				
	41,00	41,00																																		

De verschillen tussen het vennootschappelijke resultaat vóór belastingen en het fiscaal belastbaar bedrag bij Moeder bestaan uit belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen (als gevolg van herwaardering) en overige tijdelijke verschillen¹².

Vennootschappelijk resultaat van Moeder vóór vennootschapsbelasting 20xx 12,10

Overige tijdelijke verschillen:

Kostprijs verkopen	2,00
Afschrijving gebouwen	0,50
Resultaat deelneming	- 3,50
Afschrijving goodwill	<u>0,40</u>
	- <u>0,60</u>
Saldo fiscale winst	11,50

Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen:

Mutatie fiscaal toelaatbare herinvesteringsreserve	- 1,00
--	--------

Overige tijdelijke verschillen:

Oort-kosten ¹³	<u>0,10</u>
	- <u>0,90</u>
Fiscaal belastbaar bedrag 20xx	10,60

Bij een tarief voor de vennootschapsbelasting van 25% en in de veronderstelling dat de overdruct als gevolg van herwaardering ten laste van de winst- en verliesrekening wordt gebracht¹⁴, geven de reconciliatiestaten van Moeder en Dochter na verwerking van de belastinglast het volgende beeld:

¹¹ Aangezien bij Dochter het 'Saldo fiscale winst' gelijk aan het 'Belastbaar bedrag' en is het 'Saldo fiscale winst' niet separaat in de reconciliatiestaat opgenomen. Zie ook voetnoot 8.

¹² Bij de aansluiting tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het belastbaar bedrag zijn de verschillen opgedeeld in verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen en overige tijdelijke verschillen. Tevens is het 'Saldo fiscale winst' in de opstelling opgenomen.

¹³ Hierbij gaat het om het fiscaal niet-aftekbare deel van de gemengde kosten.

¹⁴ Bij herwaardering is immers geen latentie gevormd. Zie ook voetnoot 4.

Tabel 7.3 Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast

Moeder	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18			
	Saldibalans Vennootschappelijk		Aanvulling ter bepaling van het saldo fiscale winst		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag		WV Vennootschappelijk		Winstreconciliatie		WV Fiscaal		Balans 31-12-20xx Vennootschappelijk		Vermogensreconciliatie		Fiscale vermogensopstelling per 31-12-20xx																					
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr						
Goodwill	1,60																																					
Deelneming	13,56																																					
Gebouwen	9,00																																					
Voorraad																																						
Rekening-courant Dochter	0,94																																					
Debiteuren	10,00																																					
Liquide middelen	17,00																																					
Aandelenkapitaal		20,00																																				
Algemene reserve		11,00																																				
Herinvesteringsreserve																																						
Herwaarderingsreserve		5,00																																				
Winstsaldo																																						
Voorziening latente Vpb		0,25																																				
Te betalen Vpb		2,65																																				
Te betalen Vpb Dochter		0,94																																				
Crediteuren		4,00																																				
Opbrengst verkopen		20,00																																				
Opbrengst gebouw		1,00																																				
Resultaat deelneming		2,56																																				
Kosten	1,00																																					
Kostprijs verkopen	8,00																																					
Afschrijving gebouwen	3,00																																					
Afschrijving goodwill	0,40																																					
Saldo fiscale winst																																						
Oort-kosten																																						
Mut. Herinvesteringsres.																																						
Belastbaar bedrag																																						
Vpb-last	2,90																																					
Winstsaldo																																						
	67,40	67,40																																				

Tabel 7.4 Reconciliatiestaat van Dochter na verwerking van de doorbelasting van de belastinglast

Dochter	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18				
	Saldibalans Vennootschappelijk		Aanvulling ter bepaling van het saldo fiscale winst		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag		WV Vennootschappelijk		Winstreconciliatie		WV Fiscaal		Balans 31-12-20xx Vennootschappelijk		Vermogensreconciliatie		Fiscale vermogensopstelling per 31-12-20xx																						
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr					
Gebouwen	4,50																																						
Voorraad	10,00																																						
Liquide middelen	15,00																																						
Aandelenkapitaal		5,00																																					
Algemene reserve		5,00																																					
Herwaarderingsreserve		1,00																																					
Winstsaldo																																							
Rekening-courant Moeder		0,94																																					
Crediteuren		15,00																																					
Opbrengst verkopen		15,00																																					
Kostprijs verkopen		10,00																																					
Afschrijving gebouwen	1,50																																						
Belastbaar bedrag																																							
Vpb-last	0,94																																						
Winstsaldo																																							
	41,94	41,94																																					

Het model wordt vervolgd met de opstelling van de consolidatiestaat van Moeder en Dochter¹⁵, waarin naast de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening en de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening van de fiscale eenheid, tevens de vermogens- en de winstreconciliatie zijn opgenomen¹⁶.

¹⁵ Moeder en Dochter vormen eveneens een fiscale eenheid.

¹⁶ De in kolom 15 opgenomen bedragen in de vermogens- en de winstreconciliatie vormen de som van de in de kolommen 3 en 4, alsmede de kolommen 9 en 10 opgenomen correcties. Hierbij komen de bedragen in de kolommen 3 en 4 overeen met de kolommen 3 tot en met 6 in de enkelvoudige reconciliatiestaten.

Tabel 7.5¹⁷ Consolidatiestaat van Moeder en Dochter na verwerking van de belastinglast

Moeder/Dochter	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15
	Balans vennootschappelijk		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag				Balans Fiscaal		Eliminatieposten Vennootschappelijk				Aanvulling tot fiscale eliminatieposten				Eliminatieposten Fiscaal				Geconsolideerde Vennootschappelijk		Balans Fiscaal		Vermogensreconciliatie				
	M	D	M	D	M	D	M	D	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	M/D	M/D									
Goodwill	1,60																												
Deelneming	13,56																												
Gebouw	9,00	4,50																											
Voorraad		10,00																											
Rekening crt. Dochter	0,94																												
Debiteuren	10,00																												
Liquide middelen	17,00	15,00																											
	52,10	29,50																											
Aandelenkapitaal	20,00	5,00																											
Algemene reserve	11,00	5,00																											
Herinvesteringsreserve																													
Herwaarderingsreserve	5,00	1,00																											
Winstsaldo	8,26	2,56																											
Voorziening latente Vpb	0,25																												
Te betalen Vpb	3,59																												
Rekening crt. Moeder		0,94																											
Crediteuren	4,00	15,00																											
	52,10	29,50																											
	WV Vennootschappelijk		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag				WV Fiscaal		Eliminatieposten Vennootschappelijk				Aanvulling tot fiscale eliminatieposten				Eliminatieposten Fiscaal				Geconsolideerde WV Vennootschappelijk		WV Fiscaal		Winstreconciliatie				
	M	D	M	D	M	D	M	D	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	M/D	M/D									
Opbrengst verkopen	20,00	15,00																											
Opbrengst gebouw	1,00																												
Resultaat deelneming	2,56																												
	23,56	15,00																											
Kosten	1,00																												
Kostprijs verkopen	8,00	10,00																											
Afschrijving gebouwen	3,00	1,50																											
Afschrijving goodwill	0,40																												
Saldo fiscale winst																													
Oort-kosten																													
Mut. Herinvesteringsres.																													
Belastbaar bedrag																													
Vpb-last	2,90	0,94																											
Winstsaldo	8,26	2,56																											
	23,56	15,00																											

De in de eerste zes kolommen van bovenstaande consolidatiestaat opgenomen bedragen komen overeen met de door Moeder en Dochter aangeleverde balansen, winst- en verliesrekeningen en de vermogens- en winstreconciliaties, zoals opgenomen in de Tabellen 7.3 en 7.4.

Uit Tabel 7.5 blijkt een belastbaar bedrag van 7,35, dat door middel van vermogensvergelijking kan worden gecontroleerd. Om deze controle mogelijk te maken wordt allereerst een geconsolideerde fiscale balans per 1 januari 20xx opgesteld, die is gebaseerd op beginbalansen van Moeder en Dochter¹⁸.

¹⁷ In de geconsolideerde balans wordt de te betalen vennootschapsbelasting opgenomen als te betalen vennootschapsbelasting van de fiscale eenheid, waardoor de uitsplitsing in te betalen vennootschapsbelasting van Moeder en Dochter achterwege blijft.

¹⁸ De casus gaat uit van volledige overeenstemming tussen de vennootschappelijke en de fiscale beginbalansen van Moeder en Dochter.

Tabel 7.6 Beginbalans van de fiscale eenheid van Moeder en Dochter

Geconsolideerde balans per 1-1-20xx Moeder en Dochter			
Gebouwen	20,00	Aandelenkapitaal	20,00
Voorraad	6,00	Algemene reserve	9,00
Liquide middelen	12,00	Crediteuren	9,00
	38,00		38,00

De berekening van het belastbaar bedrag van de fiscale eenheid kan door middel van vermogensvergelijking worden opgesteld en met de vermogens- en winstreconciliatie worden gecontroleerd:

Fiscaal ondernemingsvermogen per 31-12-20xx ¹⁹	37,25
Fiscaal ondernemingsvermogen per 1-1-20xx	<u>29,00</u>
Saldo fiscale winst ²⁰	8,25
Wijzigingen in toelaatbare reserves	- 1,00
Niet-afrekbare Oort-kosten	<u>0,10</u>
	<u>-0,90</u>
Belastbaar bedrag 20xx	7,35

In kolom 15 van Tabel 7.5 zijn de vermogens- en winstreconciliatie opgenomen.

Vennootschappelijke vermogen per 31-12-20xx ²¹	40,01
Totaal van de vermogensreconciliatie ²²	<u>- 2,76</u>
Fiscaal ondernemingsvermogen per 31-12-20xx ²³	37,25
Winst vóór vennootschapsbelasting 20xx ²⁴	6,10
Totaal van de winstreconciliatie ²⁵	<u>1,25</u>
Belastbaar bedrag 20xx ²⁶	7,35

In het hiervoor uitgewerkte model maakt de te betalen vennootschapsbelasting deel uit van het fiscale ondernemingsvermogen.

¹⁹ In kolom 14 van Tabel 7.5 is het fiscale vermogen per 31 december 20xx gearceerd.

²⁰ Door het ontbreken van vermogensstortingen en niet-afrekbare bedragen algemeen komt het vermogensverschil tevens overeen met het saldo fiscale winst.

²¹ Gearceerd in kolom 13 (boven) Tabel 7.5.

²² Voor de specificatie zie kolom 15 (boven) in Tabel 7.5.

²³ Gearceerd in kolom 14 Tabel 7.5.

²⁴ Opgenomen in kolom 13 (onder) Tabel 7.5, bestaande uit de Vpb-last van 2,09 en het gearceerde winstsaldo van 4,01.

²⁵ Voor de specificatie zie kolom 15 (onder) Tabel 7.5.

²⁶ Zoals reeds opgemerkt gaat de winstreconciliatie verder dan (tot nu) gebruikelijk. In dit model specificeert de winstreconciliatie het verschil tussen de vennootschappelijke winst vóór belastingen en het belastbaar bedrag.

7.2.3 Niet-afrekbare bedragen algemeen, verliesverrekening, investeringsaftrek en deelnemingsvrijstelling in het model

In deze paragraaf wordt het model voor de Moedermaatschappij uitgebreid met achtereenvolgens de verwerking van de niet-afrekbare bedragen algemeen, waarbij het te betalen dividend en de te betalen vennootschapsbelasting al of niet deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen, alsmede de verwerking van enkele veel voorkomende belastingfaciliteiten zoals verliesverrekening, investeringsaftrek en deelnemingsvrijstelling.

a. Niet-afrekbare bedragen algemeen, waarbij het te betalen dividend wél en de te betalen vennootschapsbelasting géén deel uitmaakt van het fiscaal ondernemingsvermogen

Het uitgangspunt in deze situatie is de reconciliatiestaat van Moeder uit Tabel 7.1 waarin de verwerking van de belastinglast nog niet heeft plaatsgevonden. Ten opzichte van Tabel 7.1 zijn de volgende aanpassingen aangebracht. Uit de algemene reserve heeft een dividenddeclaratie plaatsgevonden die ook is uitbetaald²⁷, bovendien is een bedrag van 2 aan vennootschapsbelasting betaald. Het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen bedraagt 12,10 bij een belastbaar bedrag van 10,60. Uit de kolommen 3 tot en met 6 kan de volgende reconciliatie tussen beide bedragen worden afgeleid^{28, 29}:

Vennootschappelijk resultaat van Moeder vóór belastingen 20xx	12,10
Overige tijdelijke verschillen ³⁰ :	
Kostprijs verkopen	2,00
Afschrijving gebouwen	0,50
Resultaat deelnemingen	- 3,50
Afschrijving goodwill	<u>0,40</u>
	- 0,60
Saldo fiscale winst	11,50
Belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen:	
Mutatie fiscaal toelaatbare herinvesteringsreserve	- 1,00
Overige tijdelijke verschillen:	
Oort-kosten ³¹	<u>0,10</u>
	- 0,90
Fiscaal belastbaar bedrag 20xx	10,60

De verwerking van de belastinglast voor de enkelvoudige jaarrekening van Moeder wordt aan de hand van bovenstaande reconciliatie als volgt afgeleid. De belastinglast bedraagt 25% van het resultaat vóór belastingen gecorrigeerd met de overige tijdelijke verschillen (25% van $(12,10 - 0,60 + 0,10) = 2,90$). De mutatie in de voorziening latente belastingen bedraagt 25% van de verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen, (25% van $-1,00 = -0,25$). De te betalen vennootschapsbelasting bedraagt 25% van het belastbaar bedrag (25% van $10,60 = 2,65$). In afwijking van de in Tabel 7.3 opgenomen verwerking van de belastinglast, wordt, als de te betalen vennootschapsbelasting geen deel uitmaakt van het fiscale ondernemingsvermogen, de te betalen vennootschapsbelasting gedebiteerd op de algemene reserve. Na verwerking van de belastinglast wordt de volgende reconciliatiestaat van Moeder opgesteld:

²⁷ Omdat het door Moeder gedeclareerde dividend overeenkomt met het betaalde dividend, maakt het hier overigens niet uit of het te betalen dividend van Moeder wel of geen deel uitmaakt van het fiscale ondernemingsvermogen.

²⁸ Deze winstreconciliatie is in Tabel 7.1 opgenomen in de kolommen 9 en 10.

²⁹ Bij de aansluiting tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het belastbaar bedrag zijn de verschillen opgedeeld in verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen en overige tijdelijke verschillen. Tevens is het 'Saldo fiscale winst' in de opstelling opgenomen.

³⁰ De lagere afschrijving gebouwen en de lagere kostprijs verkopen zijn het gevolg van de fiscaal niet toegestane herwaardering die in de casus als 'overige tijdelijke verschillen' wordt behandeld.

³¹ Hierbij gaat het om het fiscaal niet-afrekbare deel van de gemengde kosten.

Tabel 7.7 Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast waarbij het te betalen dividend wél en de te betalen vennootschapsbelasting géén deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen³²

Moeder	1		3		5		7		9		11		13		15		17		18	
	Saldibalans		Aanvulling ter bepaling van het saldo fiscale winst		Aanvulling ter bepaling van het belastbaar bedrag		WV Vennootschappelijk		Winstreconciliatie		WV Fiscaal		Balans 31-12-20xx Vennootschappelijk		Vermogensreconciliatie		Fiscale vermogensopstelling per 31-12-20xx			
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr		
Goodwill	1,60																			
Deelneming	13,56																			
Gebouwen	9,00																			
Voorraad																				
Rekening-courant Dochter	0,94																			
Debiteuren	10,00																			
Liquide middelen	14,70																			
Aandelenkapitaal		20,00																		
Algemene reserve		10,70																		
Herinvesteringsreserve																				
Te betalen dividend																				
Herwaarderingsreserve		5,00																		
Winstsaldo																				
Voorziening latente Vpb		0,25																		
Te betalen Vpb		0,65																		
Te betalen Vpb Dochter		0,94																		
Crediteuren		4,00																		
Opbrengst verkopen		20,00																		
Opbrengst gebouw		1,00																		
Resultaat deelneming		2,56																		
Kosten	1,00																			
Kostprijs verkopen	8,00																			
Afschrijving gebouwen	3,00																			
Afschrijving goodwill	0,40																			
Saldo fiscale winst																				
Oort-kosten																				
Mut. Herwaarderingsres.																				
Belastbaar bedrag																				
Vpb-last	2,90																			
Winstsaldo																				
	65,10	65,10																		

Met behulp van Tabel 7.7 wordt het belastbaar bedrag door middel van vermogensvergelijking als volgt gecontroleerd:

Fiscaal ondernemingsvermogen 31-12-20xx ³³	39,55
Fiscaal ondernemingsvermogen 1-1-20xx	<u>31,00</u>
Vermogensverschil	8,55
Niet-afrekbare bedragen algemeen:	
Dividend	0,30
Vennootschapsbelasting	<u>2,65</u>
	<u>2,95</u>
Saldo fiscale winst	11,50
Wijzigingen in toelaatbare reserves	- 1,00
Niet-afrekbare kosten	<u>0,10</u>
	<u>0,90</u>
Belastbaar bedrag 20xx	10,60

b. Niet-afrekbare bedragen algemeen, waarbij zowel het te betalen dividend als de te betalen vennootschapsbelasting deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen

Het model wordt opnieuw uitgewerkt, echter nu in de veronderstelling dat zowel het te betalen dividend als de te betalen vennootschapsbelasting deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen. De verwerking van de belastinglast van Moeder komt overeen met de verwerking in Tabel 7.3, waarna de volgende reconciliatiestaat van Moeder wordt opgesteld:

³² Ten opzichte van Tabel 7.3 heeft een betaling van vennootschapsbelasting plaatsgevonden voor een bedrag van 2. Hierdoor rest nog een te betalen vennootschapsbelasting van 0,65 (2,65-2). Als gevolg van een dividenddeclaratie en de uitbetaling daarvan voor een bedrag van 0,30 is het uit kolom 2 af te leiden fiscale ondernemingsvermogen 0,30 lager dan het fiscale ondernemingsvermogen per 1-1-20xx. De liquide middelen zijn als gevolg hiervan afgenomen met 2,30. Aangezien de te betalen vennootschapsbelasting geen deel uitmaakt van het fiscaal ondernemingsvermogen (zowel bij Moeder als bij Dochter) wordt de te betalen vennootschapsbelasting Dochter eveneens in de fiscale vermogensopstelling van Moeder opgenomen.

³³ Het fiscaal ondernemingsvermogen per 31 december 20xx ad 39,55 is in kolom 18 van Tabel 7.7 gearceerd opgenomen.

Tabel 7.8 Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast waarbij zowel het te betalen dividend als de te betalen vennootschapsbelasting deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen

Moeder	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18		
	Saldibalans		Aanvulling ter		Aanvulling ter		WV		Winstreconciliatie		WV		Balans 31-12-20xx		Vermogens-		Fiscale vermogens																				
	Vennoot-		bepaling van het		bepaling van het		Vennoot-				Fiscaal		Vennoot-		reconciliatie		opstelling per																				
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr			
Goodwill	1,60																																				
Deelneming	13,56																																				
Gebouwen	9,00																																				
Voorraad																																					
Rekening-courant Dochter	0,94																																				
Debiteuren	10,00																																				
Liquide middelen	14,70																																				
Aandelenkapitaal		20,00																																			
Algemene reserve		10,70																																			
Herwaarderingsreserve		5,00																																			
Herinvesteringsreserve																																					
Winstsaldo																																					
Voorziening latente Vpb		0,25																																			
Te betalen dividend																																					
Te betalen Vpb		0,65																																			
Te betalen Vpb Dochter		0,94																																			
Crediteuren		4,00																																			
Opbrengst verkopen		20,00																																			
Opbrengst gebouw		1,00																																			
Resultaat deelneming		2,56																																			
Kosten	1,00																																				
Kostprijs verkopen	8,00																																				
Afschrijving gebouwen	3,00																																				
Afschrijving goodwill	0,40																																				
Saldo fiscale winst																																					
Oort-kosten																																					
Mut. Herinvesteringsres.																																					
Belastbaar bedrag																																					
Vpb-last	2,90																																				
Winstsaldo																																					
	65,10	65,10																																			

Bij de berekening van het belastbaar bedrag door middel van vermogensvergelijking wordt, ter bepaling van het fiscaal ondernemingsvermogen ultimo van het jaar, de aan de belastingdienst af te dragen vennootschapsbelasting van Dochter als vreemd vermogen aangemerkt.

De berekening is als volgt:

Fiscaal ondernemingsvermogen 31-12-20xx ³⁴	40,20
Fiscaal ondernemingsvermogen 1-1-20xx	<u>31,00</u>
Vermogensverschil	9,20
Niet-aftrekbare bedragen algemeen:	
Dividend	0,30
Vennootschapsbelasting ³⁵	<u>2,00</u>
	<u>2,30</u>
Saldo fiscale winst	11,50
Wijzigingen in toelaatbare reserves	- 1,00
Niet-aftrekbare kosten	<u>0,10</u>
	<u>- 0,90</u>
Belastbaar bedrag 20xx	10,60

c. Verliesverrekening en investeringsaftrek

Bij verliesverrekening en investeringsaftrek wordt het vorige voorbeeld als uitgangspunt genomen, waarbij het fiscaal ondernemingsvermogen per 1-1-20xx in de volgende componenten wordt opgesplitst:

Aandelenkapitaal	20
Algemene reserve	26
Compensabel verlies	<u>- 15</u>
Fiscaal ondernemingsvermogen	31

³⁴ Het fiscaal ondernemingsvermogen per 31 december 20xx ad 40,20 is in kolom 18 van Tabel 7.8 gearceerd opgenomen.

³⁵ Omdat de te betalen vennootschapsbelasting in deze situatie deel uitmaakt van het fiscaal ondernemingsvermogen wordt de betaalde vennootschapsbelasting als onttrekking aangemerkt. Dit geldt eveneens voor het dividend. In de casus komt het gedeclareerde dividend echter overeen met het betaalde dividend.

Verondersteld wordt dat zowel voor het compensabel verlies per 1-1-20xx als per 31-12-20xx geen actieve latentie wordt opgenomen³⁶. In het lopende boekjaar is dividend gedeclareerd en uitbetaald voor 0,30. Ultimo van het boekjaar heeft een investering in gebouwen plaatsgevonden, waardoor een investeringsaftrek van 0,48 (24%) van toepassing is. Het belastbaar bedrag vóór verrekening van compensabele verliezen bedraagt 10,12. Na verrekening van een deel van de compensabele verliezen is het belastbaar bedrag nihil. De betaling van vennootschapsbelasting van 2 heeft, in tegenstelling tot de reconciliatiestaat in Tabel 7.7, niet plaatsgevonden.

De reconciliatiestaat van Moeder geeft het volgende beeld:

Tabel 7.9 Reconciliatiestaat van Moeder bij verliesverrekening en investeringsaftrek

Moeder	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18			
	Saldibalans		Aanvulling ter		Aanvulling ter		WV		Winstreconciliatie		WV		Balans 31-12-20xx		Vermogens-		Fiscale vermogens																					
	Vennoot-		bepaling van het		bepaling van het		Vennoot-				Fiscaal		Vennoot-		reconciliatie		opstelling per																					
schappelijk		saldo fiscale winst		belastbaar bedrag		schappelijk						schappelijk		31-12-20xx		31-12-20xx																						
Dt		Cr		Dt		Cr		V		W		V		W		V		W		Dt		Cr		Dt		Cr		Dt		Cr		Dt		Cr				
Goodwill	1,60																																					
Deelneming	13,56																																					
Gebouwen	11,00																																					
Voorraad																																						
Rekening-courant Dochter	0,94																																					
Debiteuren	10,00																																					
Liquide middelen	14,70																																					
Aandelenkapitaal		20,00																																				
Algemene reserve		25,70																																				
Compensabel verlies		-15,00																																				
Quasi fiscaal ondernemingsvermogen																																						
Herwaarderingsreserve		5,00																																				
Herinvesteringsreserve																																						
Winstsaldo																																						
Voorziening latente Vpb		0,25																																				
Te betalen dividend																																						
Te betalen Vpb Dochter		0,94																																				
Crediteuren		4,00																																				
Opbrengst verkopen		20,00																																				
Opbrengst gebouw		1,00																																				
Resultaat deelneming		2,56																																				
Kosten	1,00																																					
Kostprijs verkopen	8,00																																					
Afschrijving gebouwen	3,00																																					
Afschrijving goodwill	0,40																																					
Saldo fiscale winst																																						
Oort-kosten																																						
Mut. Herinvesteringsres.																																						
Investeringsaftrek																																						
Verliesverrekening																																						
Belastbaar bedrag																																						
Vpb-last	0,25																																					
Winstsaldo																																						
	64,45	64,45																																				

De berekening van het belastbaar bedrag door middel van vermogensvergelijking verloopt als volgt:

Fiscaal ondernemingsvermogen 31-12-20xx ³⁷	42,20
Fiscaal ondernemingsvermogen 1-1-20xx	<u>31,00</u>
Vermogensverschil	11,20
Niet-afrekbare bedragen algemeen:	
Dividend	<u>0,30</u>
Saldo fiscale winst	11,50
Wijzigingen in toelaatbare reserves	-1,00
Investeringsregelingen	-0,48
Niet-afrekbare kosten	<u>0,10</u>
	- 1,38
	<u>10,12</u>
Verliesverrekening ³⁸	<u>10,12</u>
Belastbaar bedrag 20xx	0,00

³⁶ Als gevolg van onzekerheid ten aanzien van de realisatie.

³⁷ Het fiscale ondernemingsvermogen per 31 december 20xx ad 42,20 is in kolom 18 van Tabel 7.9 gearceerd opgenomen.

³⁸ Ook in deze uitwerking wordt voor het niet verrekende verlies geen actieve latentie opgenomen.

d. Deelnemingsvrijstelling

Het model waarin de deelnemingsvrijstelling wordt verwerkt staat los van de voorgaande modellen. Dochter behaalde een winst na belastingen van 2,56, waarvan in de vorm van dividend 2 werd uitgekeerd. Moeder waardeert de deelneming Dochter vennootschappelijk tegen nettovermogenswaarde en fiscaal tegen verkrijgingsprijs. Met uitzondering van de waardering van de deelneming komen nu geen verschillen voor tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening.

Moeder heeft met betrekking tot de deelneming de volgende financiële feiten verwerkt:

- de aankoop van de deelneming;
- het door de Dochter behaalde resultaat;
- de dividenddeclaratie door de Dochter;
- de deelnemingsvrijstelling;
- de verwerking van de belastinglast, in de situatie dat de te betalen vennootschapsbelasting géén deel uitmaakt van het fiscale ondernemingsvermogen.

De reconciliatiestaat van Moeder geeft het volgende beeld:

Tabel 7.10 Reconciliatiestaat van Moeder bij deelnemingsvrijstelling

Moeder	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18			
	Saldibalans		Aanvulling ter		Aanvulling ter		WV		Winstreconciliatie		WV		Balans 31-12-20xx		Vermogens-		Fiscale vermogens				Fiscaal		Vermogens-		reconciliatie		opstelling per				opstelling per							
	Vennoot-		bepaling van het		bepaling van het		Vennoot-				Fiscaal		Vennoot-		reconciliatie		reconciliatie				Fiscaal		reconciliatie		Vennoot-		opstelling per		opstelling per				opstelling per					
	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	V	W	V	W	V	W	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr	Dt	Cr				
Goodwill	2,00																																					
Deelneming	10,56																																					
Voorraad	15,00																																					
Rekening-courant Dochter	0,94																																					
Te vorderen dividend	2,00																																					
Liquide middelen	12,00																																					
Aandelenkapitaal		20,00																																				
Algemene reserve		11,00																																				
Quasi fiscaal ondernemingsvermogen																																						
Winstsaldo																																						
Te betalen Vpb		1,00																																				
Te betalen Vpb Dochter		0,94																																				
Crediteuren		4,00																																				
Opbrengst verkopen		10,00																																				
Resultaat deelneming		2,56																																				
Kostprijs verkopen	6,00																																					
Saldo fiscale winst																																						
Deelnemingsvrijstelling																																						
Belastbaar bedrag																																						
Vpb-last	1,00																																					
Winstsaldo																																						
	49,50	49,50																																				

De berekening van het belastbaar bedrag door middel van vermogensvergelijking geeft de volgende opstelling:

Fiscaal ondernemingsvermogen per 31-12-20xx ³⁹	36,00
Fiscaal ondernemingsvermogen per 1-1- 20xx	<u>31,00</u>
Vermogensverschil	5,00
Niet-aftrekbare bedragen algemeen:	
Vennootschapsbelasting	<u>1,00</u>
Saldo fiscale winst	6,00
Deelnemingsvrijstelling	<u>-2,00</u>
Belastbaar bedrag 20xx	4,00

³⁹ Het fiscale ondernemingsvermogen per 31 december 20xx ad 36,00 is in kolom 18 van Tabel 7.10 gearceerd opgenomen.

7.3 Het model en de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat

Hoewel er, als het gaat om de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat, bij ont koppeling vrijwel nooit sprake zal zijn van een volledige ont koppeling, kan Nederland, zoals in paragraaf 3.4 is vastgesteld, worden gerangschikt onder de landen waarbij sprake is van ont koppeling ('disconnection') tussen beide resultaten. In een dergelijke situatie waarbij voor de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening afwijkende grondslagen worden gehanteerd, is het aannemelijk, dat er zowel bij de vergelijking van de vennootschappelijke balans en de fiscale vermogensopstelling, als bij de vennootschappelijke en de fiscale winst- en verliesrekening, een groot aantal verschillen voorkomt. Bovendien wordt bij vergelijking van de winst- en verliesrekeningen het aantal verschillen mogelijk nog uitgebreider indien de fiscale winst- en verliesrekening verder gaat dan gebruikelijk en tevens het belastbaar bedrag vaststelt. In de in paragraaf 7.2 afgeleide reconciliatiestaten is dan ook uitgebreid gebruik gemaakt van de kolommen waarin de winstreconciliaties (de kolommen 9 en 10) en de vermogensreconciliaties (de kolommen 15 en 16) zijn opgenomen. Dit geldt ook voor kolom 15 van de consolidatiestaat. Waar in paragraaf 8.4 aanbevelingen voor verder onderzoek worden gedaan naar de haalbaarheid van invoering van het intracomptabele model voor de overige landen binnen de Europese Unie, zal de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat van invloed zijn op winst- en vermogensreconciliatie binnen de reconciliatiestaten en/of de consolidatiestaat. In landen, zoals Nederland, waar sprake is van 'disconnection', zullen meer gedetailleerde winst- en vermogensreconciliaties voorkomen, dan in landen met een grote mate van 'identity'. Hoewel voor internationale toepassing van het model gedetailleerd onderzoek nodig zal zijn, lijkt vooralsnog de flexibiliteit van het model hiervoor afdoende.

7.4 Samenvatting

In paragraaf 7.2 is een intracomptabel model opgesteld waarbij is uitgegaan van de vennootschappelijke cijfers. Hierbij zijn door middel van reconciliatiestaten en een consolidatiestaat niet alleen de vennootschappelijke balans en winst- en verliesrekening samengesteld, maar gelijktijdig de fiscale balans en winst- en verliesrekening als ook de fiscale aangifte. Ook de vermogens- en de winstreconciliatie maken deel uit van het model, zonder dat daarvoor aanvullende werkzaamheden noodzakelijk zijn. De winstreconciliatie is hierbij uitgebreider dan het tot nu toe gangbare model. De winstreconciliatie geeft in dit model een specificatie van de aansluiting tussen het vennootschappelijk resultaat vóór belastingen en het belastbaar bedrag. Naast verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening zijn enkele veel voorkomende fiscale faciliteiten bij wijze van voorbeeld in de reconciliatiestaten verwerkt, om het operationele karakter van het model te demonstreren.

De eerste onderzoeksvraag (A) van de probleemstelling luidde als volgt: 'kan een theoretisch model worden ontwikkeld waarmee een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening, zowel enkelvoudig als geconsolideerd leidt tot één document waarvan zowel de aangifte voor de vennootschapsbelasting, de vermogensreconciliatie als de winstreconciliatie deel uitmaken'?

Na uitwerking van de modellen in dit hoofdstuk kan worden gesteld dat niets een positieve beantwoording van de eerste onderzoeksvraag (A) van de probleemstelling in de weg staat. De eerste zes kolommen van het model behoren tot de financiële administratie en vallen daardoor onder de door de openbaar accountant uit te voeren controle. Dit biedt de Belastingdienst de mogelijkheid tot aanzienlijke besparingen. De Belastingdienst zou nog veel meer dan nu kunnen volstaan met steekproeven en/of kantoortoetsingen eventueel in combinatie met een aangepast sanctiebeleid. Bij het middel vennootschapsbelasting zou op deze wijze een aanzienlijke besparing op de maatschappelijke kosten kunnen worden gerealiseerd. Voor het bedrijfsleven zullen de extra kosten, afgezien van bescheiden software aanpassingen en een mogelijke doorberekening van fiscale scholingskosten door de accountant, zeer beperkt blijven. Ook in de huidige gepubliceerde jaarrekening is immers de vennootschapsbelasting verwerkt en wordt de aangifte vennootschapsbelasting eventueel in samenwerking met fiscaal specialisten door de accountant verzorgd en/of gecontroleerd en door het bedrijfsleven betaald.

In paragraaf 7.3 is beschreven in hoeverre de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat van invloed is op het in dit hoofdstuk opgestelde intracomptabele model. Bij

internationale toepassing van het model zal met dit aspect rekening moeten worden gehouden. Naar mate de 'disconnection' groter is, zullen de winst- en de vermogensreconciliatie een belangrijker deel van het model uitmaken. Voor internationale toepassing van het model zal verdere studie noodzakelijk zijn, voorsnog lijkt de flexibiliteit van het model evenwel afdoende.

Hoofdstuk 8 Conclusies en aanbevelingen

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk vindt de confrontatie plaats tussen de empirie en de regelgeving door beschrijving van de resultaten van het in hoofdstuk 6 opgenomen empirisch onderzoek. Aansluitend vindt de confrontatie plaats tussen het in hoofdstuk 7 ontwikkelde model, de empirie en de regelgeving, waarbij de beantwoording van de probleemstelling en de onderzoeksvragen worden geformuleerd. In het onderhavige hoofdstuk zijn tot slot aanbevelingen en voorstellen voor vervolgonderzoek opgenomen. In hoofdstuk 9 volgt de samenvatting.

8.2 Confrontatie tussen de empirie en de regelgeving

Terminologie

De in hoofdstuk 2 gebruikte terminologie voor de aanduiding van de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening is afhankelijk van de wijze van benadering van de jaarrekening. De winst- en verliesrekeningbenadering is aan het einde van de vorige eeuw vervangen door de balansbenadering, waardoor ook de in de literatuur ingeburgerde begrippen tijdelijke, semi-permanente en permanente verschillen werden vervangen door verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen (eventueel als gevolg van herwaardering) en overige tijdelijke verschillen. Hierbij heb ik de vraag gesteld of bij deze laatste indeling de toevoeging *tijdelijk* wel functioneel is; *alle* genoemde verschillen zijn immers met *tijdelijk* aangeduid.

Ten aanzien van balansposities treffen we op grond van het uitgevoerde empirisch onderzoek bij de beursgenoteerde ondernemingen geen eenheid van opvatting aan als het gaat om de begrippen die worden gehanteerd bij het tot uitdrukking brengen van de winstbelasting¹. Steeds vaker kiezen ondernemingen in plaats van het begrip ‘voorziening latente belastingen’ andere omschrijvingen, wellicht aangespoord door de in de literatuur groeiende weerstand tegen het begrip voorziening². De IASB en de RJ stellen dat het om een rechtens afdwingbare of feitelijke verplichting moet gaan, om als voorziening te kunnen worden aangemerkt³.

Om een vordering of latente vordering op de belastingdienst tot uitdrukking te brengen worden de volgende begrippen in de jaarrekeningen aangetroffen:

onder de financiële vaste activa

- voorziening latente belastingen;
- latente (belasting)vorderingen;
- latente belastingen.

onder de vlottende activa

- te vorderen vennootschapsbelasting;
- vennootschapsbelasting.

Om een schuld of latente schuld aan de belastingdienst tot uitdrukking te brengen worden de volgende begrippen in de jaarrekeningen aangetroffen:

onder de voorzieningen

- voorziening latente belastingen;

¹ Zie ook *Epe en Langendijk* 2004, p. 17 - 23 en 2005, p. 4 - 8.

² Van *Hoepen* 1994, p. 1 - 41. In *Handboek accountancy* (1994) F1550 toont Van *Hoepen* op p. 8 en 9 reeds aan wat het eigenlijke karakter van de voorziening latente belastingverplichtingen is (of beter nog wat het karakter niet is):

- geen voorziening, er is immers in het geheel geen sprake van naar omvang onzekere verplichtingen of verliezen, dan wel risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen (art. 2: 374 BW);
- geen verborgenheid/ latentie, art. 2: 374 BW lid 4 eist uitdrukkelijk zelfs afzonderlijke vermelding;
- geen verplichtingen, pas als het belastbare feit zich voordoet is er sprake van een verplichting en naar de aard heeft bij passieve latenties het belastbare feit zich nog niet voorgedaan.

Van *Hoepen* trekt hieruit de conclusie dat er bij latenties die voortvloeien uit tijdelijke (oude terminologie) verschillen sprake is van transitorische posten.

³ Opmerkelijk is dat deze discussie niet wordt gevoerd over de pensioenvoorziening.

- latente belastingen;
- latente (belasting)schulden.

onder de schulden

- te betalen vennootschapsbelasting;
- vennootschapsbelasting.

In paragraaf 8.4 wordt een voorstel gedaan om tot uniforme naamgeving te komen.

Doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid

De RJ staat in de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving vier varianten toe voor het doorberekenen van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid⁴. De wijze waarop doorbelasting van de belastinglast plaatsvindt heeft geen gevolgen voor de geconsolideerde jaarrekening, omdat bij consolidatie de belastinglast van de deelnemers aan de fiscale eenheid, ongeacht op welke winst- en verliesrekening de belastinglast is opgenomen, wordt samengevoegd en op de geconsolideerde winst- en verliesrekening wordt verantwoord. Het empirisch onderzoek toont aan, dat slechts incidenteel melding wordt gemaakt van de wijze van doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid. Uit hoofdstuk 4 blijkt overigens, dat de informatieverschaffing ten aanzien van de belastingdruk en de latente belastingen in de enkelvoudige jaarrekeningen van de deelnemers aan de fiscale eenheid, uitgaande van de in paragraaf 4.4.1 opgenomen uitgangspunten bij het conceptuele model, de keuze voor één of meer van de varianten wel van belang is. In paragraaf 8.4 wordt hiertoe een aanbeveling gedaan.

Inzicht in de fiscale jaarrekening

Om met behulp van de in de gepubliceerde (vennootschappelijke) jaarrekening opgenomen gegevens inzicht te krijgen in de fiscale aangifte, zoals beschreven in paragraaf 6.3.3.b, dient de jaarrekening op twee essentiële onderdelen nauwkeurige specificaties op te leveren. Hierbij gaat het om een nauwkeurige specificatie van de voorziening latente belastingen (de informatie-elementen 1 tot en met 6 en 13 van Tabel 6.5 'Waardering informatie-elementen', alsmede een nauwkeurige specificatie van de overige tijdelijke verschillen bij de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk (informatie-element C19 van Tabel 6.4).

Analyse van de genoemde informatie-elementen met betrekking tot de voorziening latente belastingen uit Tabel 6.5 maakt duidelijk, dat in de categorie 'AEX/ Midkap' slechts enkele ondernemingen een uitgebreide specificatie in hun jaarrekeningen opnemen⁵. Dit zijn in alfabetische volgorde:

- ASML de gehele onderzoeksperiode;
- Hagemeyer met ingang van 2000;
- KLM met ingang van 2003;
- KPN met ingang van 2002.

In de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' geldt dit slechts voor Grontmij die met ingang van 2000 een uitgebreide specificatie in de jaarrekening opneemt.

Uit analyse van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk zoals vastgelegd in de Tabellen 6.11 en 6.12 blijkt dat in de periode 1998-2003 van de 36 ondernemingen in categorie 'AEX/ Midkap' negen ondernemingen in 1998 oplopend tot 35⁶ ondernemingen in 2003 de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk specificeren. In de jaren 2004 en 2005 geven respectievelijk 33 en 34 van de in totaal 34 ondernemingen de genoemde specificatie. In de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' zijn van de in totaal 73 in de periode 1998-2003 in het onderzoek betrokken ondernemingen deze aantallen nul in 1998 oplopend tot 48 ondernemingen in 2003. In de jaren 2004 en 2005 geven respectievelijk 56 en 59 van totaal 63 in deze jaren onderzochte ondernemingen de specificatie. Bij het overgrote deel van de ondernemingen maakt echter een clustering van 'overige' drukverschillen deel uit van die specificatie, waardoor feitelijk van een volledige specificatie geen sprake is. Het aantal ondernemingen per categorie met een volledige en nauwkeurige specificatie wordt in de volgende tabel opgenomen.

⁴ Voor een uitvoerige toelichting wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van deze studie.

⁵ De overige ondernemingen uit de categorie 'AEX/ Midkap' en 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' scoren in kolom 2 van Tabel 6.5 twee of lager.

⁶ Waarvan om technische redenen (een resultaat van nihil) één onderneming (Wolters Kluwer) niet in Tabel 6.11 kon worden opgenomen.

Tabel 8.1 Aantal ondernemingen met een volledige specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk per categorie

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AEX/ Midkap	1	1	2	3	3	3	2	2
Overige beursgenoteerde ondernemingen	0	1	0	3	6	7	9	8
Totale populatie	1	2	2	6	9	10	11	10

Het in hoofdstuk 6 beschreven empirisch onderzoek is niet alleen uitgevoerd om de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te verifiëren (de onderzoeksvragen B tot en met E van de probleemstelling), maar had tevens een inventariserend karakter (onderzoeksvraag A van de probleemstelling). Nagegaan is of voor het opstellen van de fiscale jaarrekening noodzakelijke bouwstenen reeds in de vennootschappelijke jaarrekening zijn opgenomen. Zo is met informatie-element C12 nagegaan of in de jaarrekening gegevens over een eventuele herinvesteringsreserve voorkomen, informatie die overigens eveneens van invloed is op de voorziening latente belastingen. Uit het onderzoek blijkt dat slechts twee ondernemingen⁷ in 2005 beperkte informatie over de herinvesteringsreserve geven.

Tijdens de gehele onderzoeksperiode ontbreekt informatie over de in fiscale zin beschikbaar gestelde tantièmes.

Zoals aangegeven in paragraaf 6.3.2 wordt in de gepubliceerde jaarrekening zeer beperkt informatie verstrekt over rulings. In 1998 en 1999 geven drie, en met ingang van 2000 twee ondernemingen het bestaan ervan prijs, terwijl één onderneming over het boekjaar 2003 uitgebreid stilstaat bij de met de fiscus getroffen regelingen. Aangezien het bij rulings gaat om individuele, niet openbare afspraken tussen onderneming en belastingdienst, kan over de omvang van de rulings geen uitspraak worden gedaan. Bovendien vindt, zoals eerder vermeld, bij de specificatie van de verschillen tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de meeste ondernemingen clustering van oorzaken plaats, waardoor ook langs deze weg geen informatie wordt verstrekt.

Geen enkele onderneming vermeldt in de toelichting op de jaarrekening de verkrijgingsprijs van de groepsmaatschappijen en overige deelnemingen, een waardering die fiscaal wordt gevolgd. Wel blijkt in enkele gevallen de verkrijgingsprijs van deelnemingen in het jaar van aanschaf, hetgeen echter in geen enkel geval leidt tot cumulatieve gegevens.

De specificatie van het Eigen vermogen wordt door alle in het onderzoek opgenomen ondernemingen uitgebreid opgenomen. Hierbij ontbreekt echter, hoewel begrijpelijk⁸, informatie over de in het Eigen vermogen opgenomen fiscaal toelaatbare reserves. Deze informatie is niet slechts relevant voor de vaststelling van het fiscale ondernemingsvermogen, maar geeft bovendien een verklaring voor (een deel) van de voorziening latente belastingen.

Bij het onderzoek is nagegaan of het Eigen vermogen vennootschappelijk overeenkomt met het geconsolideerde Eigen vermogen (informatie-element C22 van Tabel 6.4). Deze gelijkheid zal zich voordoen als waardering van groepsmaatschappijen op basis van nettovermogenwaarde plaatsvindt, en tevens ongerealiseerde intercompany-resultaten bij de moedermaatschappij reeds in de enkelvoudige jaarrekening worden geëlimineerd. Behoudens enkele reeds in paragraaf 6.3.2 opgenomen uitzonderingen, komt bij de overige ondernemingen het Eigen vermogen vennootschappelijk overeen met het geconsolideerde Eigen vermogen. Hieruit kan worden afgeleid dat bij waardering van groepsmaatschappijen, ook na invoering van IFRS met ingang van 1 januari 2005, de nettovermogenswaarde wordt toegepast, hetgeen ook uit het onderzoek is gebleken. Verder kan uit de gelijkheid van vermogens worden afgeleid dat eventueel op balansdatum voorkomende ongerealiseerde intercompany resultaten reeds bij de Moedermaatschappij in haar enkelvoudige jaarrekening zijn geëlimineerd. Of daadwerkelijk op deze wijze is gehandeld, kan niet uit de jaarrekeningen worden opgemaakt. Bovendien kan uit de gelijkheid van de beide vermogens worden opgemaakt, dat geen ongerealiseerde down-stream en/of side-stream leveringen aan niet 100%-deelnemingen hebben plaatsgevonden. Of dit laatste het geval is, of dat, om redenen van het niet materieel zijn, deze eliminaties achterwege zijn gebleven, was bij het onderzoek van de jaarrekeningen niet te achterhalen.

⁷ Macintosh Retail en Sligro.

⁸ Het tot uitdrukking brengen van het fiscaal ondernemingsvermogen is immers (tot nu toe) ook geen doel van de specificatie van het Eigen vermogen.

Belastingpositie op balansdatum

Uit het empirisch onderzoek, zoals in hoofdstuk 6 beschreven, blijkt dat gedurende de onderzoeksperiode voor de totale populatie de kwaliteit van de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening is toegenomen. Waar echter in uitzonderingsgevallen melding van wordt gemaakt, en dan nog slechts voor een incidenteel boekjaar, is het stadium van afwerking door de Belastingdienst van ingediende aangiften vennootschapsbelasting. Het is evident dat in voorkomende gevallen door de Belastingdienst betwiste aangiften tot aanzienlijke correcties in het resultaat, respectievelijk de vermogenspositie aanleiding kunnen geven.

8.3 Confrontatie tussen het model, de empirie en de regelgeving

Nadat in hoofdstuk 2 de relevante jaarrekeningbegrippen zijn gedefinieerd en in hoofdstuk 3 de regelgeving aan de orde is geweest, zijn in hoofdstuk 6 de resultaten van het empirisch onderzoek beschreven.

Onderzoeksvraag A van de probleemstelling luidt: ‘kan een theoretisch model worden ontwikkeld waarmee een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening, zowel enkelvoudig als geconsolideerd leidt tot één document waarvan zowel de aangifte voor de vennootschapsbelasting, de vermogensreconciliatie als de winstreconciliatie deel uitmaken’? Gezien de afleidingen en de uitwerkingen van de in hoofdstuk 7 opgenomen tabellen kan worden gesteld, dat zowel vanuit de regelgeving, als vanuit de techniek niets een gelijktijdige intracomptabele verwerking in de weg staat.

Onderzoeksvraag B van de probleemstelling luidt: ‘zijn in de momenteel gepubliceerde jaarrekeningen voldoende fiscale componenten opgenomen om toepassing van het ontwikkelde model mogelijk te maken’?

De resultaten van het empirisch onderzoek zoals in hoofdstuk 6 beschreven en in paragraaf 8.2 hiervoor samengevat tonen aan dat met betrekking tot onderzoeksvraag B er ondanks een aanzienlijke toename van de kwaliteit van de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening, nog ruimte is voor verbetering. Bij geen enkele onderneming binnen de onderzoekspopulatie is tijdens de onderzoeksperiode 1998-2005 voldoende informatie in de gepubliceerde jaarrekening aangetroffen om daarmee de aangifte vennootschapsbelasting volledig te kunnen reconstrueren. Enerzijds begrijpelijk, omdat dit tot nu toe ook niet het doel was van de gepubliceerde jaarrekening, anderzijds teleurstellend, omdat de Richtlijnen een toelichting en een specificatie voorschrijven van de voorzieningen, waaronder de voorziening latente belastingen, alsmede van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk. Voldoende detaillering van beide specificaties levert de (meest belangrijke van de) voor de aangifte vennootschapsbelasting noodzakelijke bouwstenen en is dan ook voorwaarde voor invoering van het genoemde model.

Onderzoeksvraag C van de probleemstelling luidt: ‘geeft de kwaliteit van de informatie omtrent de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode een verbetering te zien’? Tabel 6.6 met de gemiddelde kwaliteitsscores ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening toont de resultaten van het in hoofdstuk 6 beschreven empirisch onderzoek. Zowel voor de categorie ‘AEX/ Midkap’, als voor de categorie ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’ blijkt een stijging van de kwaliteit met betrekking tot de informatie-elementen die in Tabel 6.5 zijn opgenomen. Deze stijging kan worden vastgesteld voor kolom 1 en 2 van Tabel 6.5. Bij de categorie ‘AEX/ Midkap’ steeg de kwaliteitsscore ten aanzien van kolom 1 in de loop van de onderzoeksperiode van 67% in 1998 tot 96% in 2005⁹. Ten aanzien van kolom 2 steeg de kwaliteitsscore van 69% in 1998 tot 89% in 2005. Bij de categorie ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’ steeg de kwaliteitsscore ten aanzien van kolom 1 van 41% in 1998 tot 84% in 2005¹⁰. Kolom 2 geeft bij deze categorie een stijging van de kwaliteitsscore te zien van 60% in 1998 tot 75% in 2005. In hoofdstuk 6 is met behulp van een non-parametrische toets, de Wilcoxon Signed Ranks toets, vastgesteld dat het hier gaat om een significante verbetering van de kwaliteit en kan hiermee onderzoeksvraag C bevestigend worden beantwoord.

⁹ Zoals uit hoofdstuk 6 blijkt zijn twee ondernemingen in de categorie ‘AEX/ Midkap’ niet betrokken in het onderzoek over de jaren 2004 en 2005. Zie ook bijlage D.

¹⁰ Zoals uit hoofdstuk 6 blijkt zijn tien ondernemingen in de categorie ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’ niet betrokken in het onderzoek over de jaren 2004 en 2005. Zie ook bijlage D.

Tijdens de onderzoeksperiode is ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening in 1999 ontwerp-Richtlijn 272 definitief geworden. Deze Richtlijn diende te worden toegepast in jaarrekeningen met betrekking tot het boekjaar 2000 en later. Bovendien is tijdens de onderzoeksperiode met ingang van 1 januari 2005 IFRS van kracht geworden. Deze gebeurtenissen vormen de basis voor onderzoeksvraag D van de probleemstelling.

Onderzoeksvraag D van de probleemstelling luidt: ‘geeft het definitief worden van een Richtlijn dan wel invoering van een Richtlijn een verbetering van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te zien’? Na bewerking van de in Tabel 6.6 opgenomen kwaliteitsscores ontstaat in Tabel 8.2 het volgende beeld van de jaarlijkse stijging van de kwaliteit ten opzichte van het voorafgaande jaar:

Tabel 8.2 Jaarlijkse stijging van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening¹¹

AEX/ Midkap in %	1999	2000	2001	2002	2003	2005
Stijging ten opzichte van het vorige boekjaar	4	11	5	5	1	4
Overige beursgenoteerde ondernemingen in %	1999	2000	2001	2002	2003	2005
Stijging ten opzichte van het vorige boekjaar	4	9	5	5	7	9
Totale populatie in %	1999	2000	2001	2002	2003	2005
Stijging ten opzichte van het vorige boekjaar	4	10	4	5	5	7

Tabel 8.2 laat zien dat de jaarlijkse stijging van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening na het jaar van definitief worden van de ontwerp-Richtlijn 272 in 1999 belangrijk groter is dan in de jaren ervoor of erna. Dit geldt voor de gehele onderzoekspopulatie. Hierbij kan tevens worden opgemerkt, dat er zowel ondernemingen zijn die vooruitlopen op het definitief worden van genoemde Richtlijn, als ondernemingen die te laat tot toepassing overgaan. Als sprekend voorbeeld hiervan verwijst ik naar de specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk. Uit de Tabellen 6.11 en 6.12 kan worden opgemaakt, dat bij de categorie ‘AEX/ Midkap’ in 1998 en 1999 respectievelijk negen en veertien van de 36 bij het onderzoek betrokken ondernemingen reeds een specificatie van de aansluiting verstrekten. Na het definitief worden van de ontwerp-Richtlijn loopt het aantal op tot 26 in het jaar 2000, terwijl in de jaren erna het aantal oploopt tot 100%. Bij de categorie ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’ geven drie van de 73 bij het onderzoek betrokken ondernemingen vóór 2000 een specificatie. In het boekjaar 2000 specificeren 21 van de 73 ondernemingen de aansluiting van de belastingdruk, terwijl ook bij deze categorie het aantal ondernemingen dat ná 2000 tot specificatie overgaat blijft stijgen.

Ook toepassing van IFRS met ingang van 1 januari 2005 geeft een meer dan gemiddelde stijging in de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting te zien, hoewel de stijging bij de categorie ‘Overige beursgenoteerde ondernemingen’ hierbij groter is dan bij de categorie ‘AEX/ Midkap’. Onderzoeksvraag D van de probleemstelling kan hiermee zowel voor het definitief worden als voor invoering van een Richtlijn positief worden beantwoord.

8.4 Aanbevelingen

Na beantwoording van de onderzoeksvragen A tot en met D van de probleemstelling in de vorige paragraaf, rest beantwoording van onderzoeksvraag E. In de onderhavige paragraaf geef ik aan het einde van deze studie zes aanbevelingen, waarbij de aanbeveling met betrekking tot het ‘inzicht in de fiscale jaarrekening’ antwoord geeft op onderzoeksvraag E. Paragraaf 8.4 wordt afgesloten met enkele aanknopingspunten voor vervolgonderzoek. De aanbevelingen luiden:

Terminologie

Voor de te kiezen terminologie bij het tot uitdrukking brengen van verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening kunnen de gevolgen die de betreffende verschillen voor de jaarrekening hebben het uitgangspunt zijn. Hierbij verdient het aanbeveling zoveel als mogelijk aan te sluiten bij de in brede kring ingevoerde terminologie. Verschillen die op korte of op langere termijn verrekenbaar zijn of belast worden, zouden als *verrekenbare of belastbare verschillen* (als gevolg van

¹¹ Het betreft de stijging ten opzichte van het voorgaande jaar, waarbij 1998 het basisjaar is. Gezien de afwijkende populatie in de jaren 2004 en 2005 is voor 2005 het basisjaar 2004.

herwaardering) kunnen worden aangeduid. Deze benaming komt overeen met de huidige gehanteerde begrippen met uitzondering van het achterwege laten van het bijvoeglijk naamwoord 'tijdelijk'. Daar als gevolg van de overige tijdelijke verschillen de belastingdruk wordt beïnvloed, kunnen deze verschillen als *drukverschillen*¹² worden aangeduid.

Ten aanzien van balansposities zouden de volgende begrippen kunnen worden gehanteerd:

- onder de financiële vaste activa: *latente*¹³ *belasting(en)(vorderingen)* als de in de toekomst te verrekenen belastingbedragen op lange termijn¹⁴ vanwege verrekenbare verschillen, beschikbare voorwaartse verliescompensatie en beschikbare fiscale verrekeningsmogelijkheden;
- onder de vlottende activa: *latente belasting(en)(vorderingen)* als de in de toekomst te verrekenen belastingbedragen op korte termijn¹⁵ vanwege verrekenbare verschillen, beschikbare voorwaartse verliescompensatie en beschikbare fiscale verrekeningsmogelijkheden, *te vorderen vennootschapsbelasting* als de te vorderen winstbelasting vanwege reeds opgelegde negatieve aanslagen en beschikbare achterwaartse verliescompensatie;
- onder de voorzieningen¹⁶: *latente belasting(verplichtingen)* als de in de toekomst in verband met belastbare verschillen te betalen belastingbedragen op lange termijn;
- onder de schulden: *latente belasting(verplichtingen)* als de in de toekomst in verband met belastbare verschillen te betalen belastingbedragen op korte termijn, *te betalen vennootschapsbelasting* als de te betalen vennootschapsbelasting vanwege reeds opgelegde belastingaanslagen of de op grond van de aangiften te verwachten belastingaanslagen.

Ten aanzien van de winst- en verliesrekening kunnen de begrippen *vennootschapsbelastinglast en -bate* worden gehandhaafd.

Informatie met betrekking tot deelname aan een fiscale eenheid

Het verdient aanbeveling, dat ondernemingen in de gepubliceerde jaarrekening structureel informatie verstrekken over hun betrokkenheid bij een fiscale eenheid. En bovendien dat zij, in de gevallen waarin daarvan sprake is, informatie verstrekken over de samenstelling van de fiscale eenheid of eenheden binnen de consolidatiekring. Hiermee neemt het inzicht toe in het risico dat deelnemers aan de fiscale eenheid lopen als gevolg van hoofdelijke aansprakelijkheid voor het nakomen van belastingverplichtingen binnen de fiscale eenheid.

Doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid

Uit het onderzoek blijkt dat de wijze van doorberekening van de belastinglast binnen de fiscale eenheid in vrijwel alle gevallen ontbreekt. Hoewel de wijze van doorberekening van de belastinglast binnen de fiscale eenheid niet van belang is voor het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening, kunnen er zich toch situaties voordoen, waarbij gedacht kan worden aan ontvoeging van de deelnemer en mogelijke fusie(onderhandelingen), waarbij informatie omtrent de belastinglast van de respectievelijke deelnemers aan de fiscale eenheid van belang kan zijn. Ik denk hierbij onder andere aan het verstrekken van vergelijkende cijfers bij zelfstandige publicatie ná het verlaten van de consolidatiekring c.q. fiscale eenheid. Uit hoofdstuk 4 blijkt dat bij de doorberekening van de belastinglast, in de situatie dat de consolidatiekring qua omvang overeenkomt, omvangrijker of beperkter is dan de fiscale eenheid, het inzicht in de belastingdruk en de latente belastingen, bij de in paragraaf 4.4.1 geformuleerde uitgangspunten bij het conceptuele model, in de vennootschappelijke jaarrekening van de deelnemers aan de fiscale eenheid bij twee varianten behouden blijft. Dit is het geval bij doorberekening op basis van de fiscale resultaten en bij de variant waarbij het hoofd van de fiscale eenheid de belastinglast doorberekent

¹² *Kuijl c.s.*, 1999.

¹³ De toevoeging *latent* dient om het onderscheid met de acute belastingen tot uitdrukking te brengen. De toevoeging 'latent' is een in brede kring gebruikt begrip en betekent verborgen, echter niet in de betekenis van (verborgen) weggestopt, maar in de betekenis van (verborgen) sluimerend. Mijns inziens doelt hierbij 'verborgen' niet, op het al of niet zichtbaar zijn, maar op het karakter, de hoedanigheid van de post. Zie voor deze betekenis ook Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, uitgave 1984. In dezelfde en meer recente uitgaven van genoemd woordenboek wordt ook 'latentietijd' genoemd als de tijd die verloopt voor een reactie optreedt. Bij belastingen is dit de tijd die verloopt totdat de belasting acuut wordt.

¹⁴ Periode > 1 jaar.

¹⁵ Periode ≤ 1 jaar.

¹⁶ De RJ schrijft opname onder voorzieningen voor in Richtlijn 272.602. Zie ook art. 2:374 BW.

aan de deelnemers als waren zij zelfstandig belastingplichtig (Moeder treedt op als fiscus). Indien het genoemde inzicht in de enkelvoudige jaarrekening van de deelnemers aan de fiscale eenheid belangrijk wordt gevonden, dragen de twee genoemde varianten voor doorberekening van de belastinglast hieraan bij en zouden de voorkeur verdienen.

Inzicht in de fiscale jaarrekening

Onderzoeksvraag E van de probleemstelling luidt: 'welke aanpassingen in de gepubliceerde jaarrekening zijn bij onvoldoende beschikbare informatie noodzakelijk om het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk te maken?'

Bij de confrontatie tussen het model, de empirie en de regelgeving in paragraaf 8.3 (3^e alinea) is vastgesteld dat er door geen enkele onderneming uit de onderzoekspopulatie tijdens de onderzoeksperiode voldoende informatie in de gepubliceerde jaarrekening werd opgenomen om de aangifte vennootschapsbelasting volledig te kunnen reconstrueren. Om de ontbrekende informatie door middel van de gepubliceerde jaarrekening beschikbaar te krijgen en daarmee het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk te maken, zou in de vennootschappelijke jaarrekening:

- voor de fiscale waardering van de in de consolidatie betrokken deelnemingen de cumulatieve verkrijgingsprijzen van deze deelnemingen in de toelichting dienen te worden opgenomen;
- de voorziening latente belastingen qua mutatie en opbouw uitgebreid en volledig dienen te worden gespecificeerd, waarbij, indien van toepassing, tevens aandacht wordt besteed aan de fiscaal toelaatbare reserves en de mutaties daarin¹⁷;
- de specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk volledig en voldoende dienen te zijn gespecificeerd. Deze specificatie zou moeten worden gesplitst in overige tijdelijke verschillen die onderdeel uitmaken van de winstreconciliatie, en overige tijdelijke verschillen die in de aangifte vennootschapsbelasting worden opgenomen in het traject van saldo fiscale winst naar belastbaar bedrag. De specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk krijgt hierdoor de volgende indeling:

overige tijdelijke verschillen in de winstreconciliatie

- verschillen tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat uit deelnemingen;
- fiscaal niet toegestane afschrijving op goodwill;
- in fiscale zin uitgekeerde tantièmes.

overige tijdelijke verschillen in de 'staart van de aangifte'

- vrijgestelde winstbestanddelen (zonder deelnemingsvrijstelling);
- niet-afrekbare kosten en lasten;
- fictieve personeelskosten instellingen algemeen of sociaal belang;
- bijtellingen winst uit zeescheepvaart;
- investeringsregelingen;
- saldo royalty's en rente;
- niet-afrekbare rente;
- bijtelling art. 12 Vpb¹⁸;
- deelnemingsvrijstelling;
- aftrekbare giften;
- te verrekenen verliezen.

De opbouw van de specificatie sluit hierbij aan bij de aangifte vennootschapsbelasting.

Het weglaten of samenvoegen van de hiervoor vermelde informatie, hoe beperkt in omvang ook, kan het inzicht in de fiscale jaarrekening ernstig verstoren. Het samenvoegen van 'restposten' als gevolg van het als 'niet materieel' beoordelen van deze informatie zou hierbij moeten worden voorkomen. De beantwoording van onderzoeksvraag E luidt dan ook, dat de opstelling van het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk wordt indien bovenstaande informatie volledig en gedetailleerd wordt verstrekt voor zover dit (nog) niet het geval is.

Belastingpositie op balansdatum

Vermeldingen in de toelichting ten aanzien van de fiscale positie van ondernemingen zijn tot op heden zeldzaam. Zolang de aanslagen vennootschapsbelasting niet definitief zijn vastgesteld, *kunnen*

¹⁷ Hierdoor is de bepaling van de verrekenbare of belastbare tijdelijke verschillen mogelijk voor zover opname hiervan in de 'staart van de aangifte' dient plaats te vinden.

¹⁸ Art. 12 Vpb is per 9 december 2005 vervallen.

(aanzienlijke) belastingclaims ontstaan waarvan (nog) geen melding is gemaakt. Dit kan bij het opleggen belangrijke gevolgen hebben voor het resultaat, het vermogen en de liquiditeit. Om inzicht te krijgen in het stadium van afwikkeling door de belastingdienst van de ingediende aangiften vennootschapsbelasting, zou in de toelichting melding moeten worden gemaakt van de door de belastingdienst voorlopig en definitief opgelegde aanslagen vennootschapsbelasting van de laatste vijf boekjaren, waarbij tevens informatie wordt opgenomen met betrekking tot eventuele geschillen met de Belastingdienst en het stadium van afwikkeling hiervan.

Disclosure ten aanzien van de fiscale positie is tevens een verantwoording van de in de voorgaande jaren en het lopende jaar opgenomen informatie met betrekking tot de fiscale jaarrekening.

De enkelvoudige of geconsolideerde vennootschappelijke jaarrekening en de aangifte Vpb in één model

In het kader van het Nederlandse Taxonomie Project (NTP) wordt momenteel onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor het Midden- en Kleinbedrijf om een vennootschappelijke jaarrekening en aangifte vennootschapsbelasting in één document op te nemen. In publicaties hieromtrent¹⁹ worden bij toepassing in het Midden- en Kleinbedrijf jaarlijkse lastenverlichtingen van €400 miljoen in het vooruitzicht gesteld. Toepassing van het in hoofdstuk 7 van deze dissertatie opgenomen intracomptabele model kan, mijns inziens, minimaal de lastenverlichting bewerkstelligen die met het Nederlandse Taxonomie Project kunnen worden gerealiseerd²⁰. Voor de invoering en de toepassing van dit model lijken bovendien aanpassingen van de Richtlijnen en Titel 9 Boek 2 BW *niet* noodzakelijk omdat zowel de civielrechtelijke als de fiscaalrechtelijke aspecten van de bij de aangifte verlangde overzichten volledig in hun waarde worden gelaten. Bovendien is het model niet uitsluitend voor het Midden- en Kleinbedrijf geschikt, maar ook toepasbaar²¹ bij grote ondernemingen. Op termijn zou mijns inziens zelfs bij algehele invoering van het model de aangifte vennootschapsbelasting kunnen vervallen. Uitgaande van de door het NTP in het vooruitzicht gestelde lastenverlichting kan invoering van het intracomptabele model belangrijke *extra* jaarlijkse kostenbesparingen opleveren door het terugdringen van de controlekosten bij de Belastingdienst²².

Naast het kostenaspect en in het bijzonder de besparing op maatschappelijke kosten bij de belastingdienst, kan ook het zonder extra inspanning en kosten beschikbaar zijn van fiscale kwartaalcijfers worden genoemd. Bovendien verhoogt het intracomptabel verwerken van de fiscale consequenties van financiële feiten het fiscale bewustwordingsproces en het fiscale inzicht.

Aanknopingspunten voor vervolgonderzoek

Naar aanleiding van het uitgevoerde onderzoek volgen hier zes suggesties voor vervolgonderzoek:

- een kwaliteitsonderzoek op Europees niveau naar de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening, als voortzetting van het onderzoek uit dit proefschrift. Ook hierbij heeft longitudinaal onderzoek de voorkeur;
- een kwaliteitsonderzoek naar de informatieverstrekking van de gehele jaarrekening of een deel van de jaarrekening, waarbij ook het tempo waarin die kwaliteit toeneemt onderwerp van onderzoek is;
- een haalbaarheidsonderzoek naar de invoering van het intracomptabele model, zoals beschreven in hoofdstuk 7, voor de overige landen binnen de Europese Unie;
- een onderzoek naar informatie in de jaarrekening over de belastingpositie van ondernemingen. Waarbij onder belastingpositie wordt verstaan, het stadium van afhandeling door de Belastingdienst van de door de ondernemingen bij de Belastingdienst ingediende aangiften vennootschapsbelasting;
- een onderzoek naar de relatie tussen het al of niet waarderen van actieve belastinglatenties en belastingdrukstabilisatie;
- internationaal onderzoek naar de haalbaarheid van een gemeenschappelijke Europese 'Tax Base'.

¹⁹ Kamerstukken II 2004/2005, 29 515, nr. 64, maar ook het persbericht van de ministerraad van 1 juni 2007 uitgebracht door het Ministerie van Justitie, waarbij werd aangekondigd, dat de ministerraad had ingestemd met een wetsvoorstel tot wijziging van Boek 2 BW tot invoering van de mogelijkheid de jaarrekening van kleine rechtspersonen op te stellen volgens fiscale grondslagen en had besloten tot verzending hiervan naar de Raad van State voor advies.

²⁰ Of de besparingen bij uitsluitend het Midden- en Kleinbedrijf €400 miljoen zullen bedragen is echter zeer twijfelachtig. Zie hiervoor ook de reactie op het persbericht van het ministerie van Justitie van 1 juni 2007 in het Financieel Dagblad van 12 juni 2007 van Vergoossen, getiteld 'Lastenverlichting voor MKB is een farce'.

²¹ Zowel voor de enkelvoudige als voor de geconsolideerde jaarrekening.

²² Zie ook de opmerking hieromtrent in paragraaf 6.3.3b

Hoofdstuk 9 Samenvatting

Aan het einde van dit hoofdstuk is een stroomschema opgenomen om de inhoud van deze dissertatie te visualiseren.

Internationale harmonisatie van de externe verslaggeving van ter beurze genoteerde ondernemingen ter bevordering van de vergelijkbaarheid van gepubliceerde jaarrekeningen is een veel besproken en zeker ook een actueel onderwerp. Een belangrijk obstakel bij de mondiale harmonisatie van de externe verslaggeving is de enorme verscheidenheid aan accounting systemen in de verschillende landen. Het lijkt alsof het Nederlands gezegde ‘zoveel hoofden zoveel zinnen’ ook opgaat voor ‘bedrijfseconomen’ die zich met externe verslaggeving bezig houden. De genoemde verscheidenheid aan accounting systemen kent niet alleen een civielrechtelijke maar zeker ook een fiscaalrechtelijke dimensie. Er zijn veel landen, waaronder Nederland, waar de fiscale jaarrekening afwijkt van de vennootschappelijke jaarrekening. Andere landen kennen een sterke ‘interdependence’ tussen de vennootschappelijke en de fiscale winst.

Bij het leveren van een bijdrage aan een verdere harmonisatie heb ik mij bij mijn studie laten inspireren door een drietal eerder uitgevoerde onderzoeken:

1. het in 1996 in dertien Europese landen gehouden onderzoek naar de koppeling tussen vennootschappelijke en fiscale winst;
2. het in 1997 door het Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek uitgevoerde onderzoek naar de verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening;
3. het in 1996 onder auspiciën van het Limperg Instituut gestarte onderzoek dat eind 2000 is afgerond. Dit onderzoek beoogde een inventarisatie en een analyse van het verkregen materiaal, teneinde te komen tot een gefundeerd oordeel over de kwaliteit van de externe financiële verslaggeving.

In 1997 werd, naar aanleiding van het onder 2 genoemde onderzoek, onder auspiciën van de Belastingdienst en de Universiteit van Amsterdam een symposium gewijd aan de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Met name de beschouwingen over deze verschillen die naar aanleiding van het gehouden symposium aan het papier zijn toevertrouwd, waren een stimulans om deze studie te beginnen.

In zijn bijdrage aan de beschouwingen over deze verschillen doet *Hoogendoorn* (1997) voorstellen om te komen tot een mogelijke ontkoppeling van de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening, waarbij het verantwoorde oordeel over vermogen en resultaat wordt gereserveerd voor de geconsolideerde jaarrekening. In deze situatie zou de vennootschappelijke jaarrekening een meer juridische functie worden toegedicht en veel meer kunnen aansluiten bij de fiscale jaarrekening. Ook *Kampschöer* (1999) heeft in zijn oratie vergelijkbare voorstellen gedaan. Aan de voorstellen lijken zowel voor- als nadelen verbonden, waardoor de gedachte is ontstaan te zoeken naar een oplossing waarbij de voordelen behouden blijven en de eventuele nadelen zouden kunnen worden voorkomen. De voordelen van een dergelijke aanpak zijn volgens *Kampschöer*:

1. “ ‘Umgekehrte Massgeblichkeit’ wordt voorkomen. Het wettelijk vereiste inzicht blijkt nu uit de geconsolideerde jaarrekening
2. Verschillen tussen de fiscale aangifte en de vennootschappelijke jaarrekening komen uit het ‘schemerduister’ van de bijlagen bij de aangifte. De verschillen bestaan nu uit verschillen tussen de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening.
3. Waarderings- en winstbepalingsstelsels die maatschappelijk niet meer aanvaardbaar zijn, kunnen nu ook niet meer in de fiscaliteit doorlopen.
4. De openbaar accountant is op de hoogte van de verschillen. Tot nu toe was kennis van fiscaliteit van belang voor de controle van de voorziening latente belastingen. Verschillen zullen nu deel uitmaken van de toelichting.”

Een dergelijke aanpak kent echter ook nadelen:

- een *sterkere* aansluiting van de vennootschappelijke jaarrekening bij de fiscale jaarrekening in plaats van een volledige aansluiting kan nog altijd ruimte bieden voor verschillen. Indien bovendien verschillen tussen de vennootschappelijke jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening ontstaan, betekent deze aanpak niet alleen een verschuiving van verschillen maar wellicht ook een uitbreiding;
- indien uitsluitend een vennootschappelijke jaarrekening dient te worden opgesteld zal deze jaarrekening het wettelijk vereiste inzicht dienen te verstrekken;

- de in Nederland gekoesterde overeenstemming van het vennootschappelijke en het geconsolideerde eigen vermogen en resultaat zal moeten worden losgelaten.

Bij deze studie is naar aanleiding van het voorgaande de volgende tweeledige *probleemstelling* –inzake het model en de kwaliteit van de informatieverstrekking- afgeleid:

Op welke wijze kan gelijktijdig een intracomptabele civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening worden samengesteld en kan worden vastgesteld of het kwaliteitsniveau van de disclosure van belastingen naar de winst in de gepubliceerde jaarrekening hiervoor gelijktijdig en volgtijdelijk toereikend is?

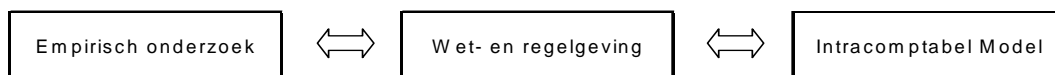
Hierbij zijn de volgende vijf onderzoeksvragen geformuleerd:

- kan een theoretisch model worden ontwikkeld waarmee een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening, zowel enkelvoudig als geconsolideerd leidt tot één document waarvan zowel de aangifte voor de vennootschapsbelasting, de vermogensreconciliatie als de winstreconciliatie deel uitmaken?*
- zijn in de momenteel gepubliceerde jaarrekeningen voldoende fiscale componenten opgenomen om toepassing van het ontwikkelde model mogelijk te maken?*
- geeft de kwaliteit van de informatie omtrent de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode een verbetering te zien?*
- geeft het definitief worden van een Richtlijn dan wel invoering van een Richtlijn een verbetering van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te zien?*
- welke aanpassingen in de gepubliceerde jaarrekening zijn bij onvoldoende beschikbare informatie noodzakelijk om het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk te maken?*

In hoofdstuk 1 is vastgesteld dat de vennootschappelijke jaarrekening wordt beheerst door het rechtspersonen- en jaarrekeningenrecht zoals dat met name in Titel 9 Boek 2 BW is opgenomen. Bij het bepalen van het vennootschappelijke resultaat, de jaarwinst, worden normen gehanteerd die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd. De uitgangspunten bij de aangifte Vpb worden beheerst door het fiscale recht. Van belang hierbij zijn de artikelen 7 en 9 van de Wet op de Inkomstenbelasting 1964, alsmede de artikelen 3.8 en 3.25 van de Wet op de Inkomstenbelasting 2001 en art. 8 van de Wet op de Vennootschapsbelasting 1969. De fiscale winst wordt hierbij bepaald door goed koopmansgebruik met inachtneming van de bestendige gedragslijn. In hoofdstuk 1 is uiteengezet dat beide uitgangspunten niet tot eenzelfde resultaat behoeven te leiden.

Ter beantwoording van de probleemstelling en de daarbij gestelde onderzoeksvragen, zijn in hoofdstuk 2 de in de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke literatuur voorkomende, vaak gelijklopende maar qua betekenis (soms) uiteenlopende, relevante begrippen geanalyseerd. Daarbij is zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij gangbare definities, om vervolgens tot een keuze te komen voor het vervolg van deze studie. Aansluitend is het model van de aangifte vennootschapsbelasting besproken, waarbij de verbanden tussen de bij de aangifte te verstrekken overzichten worden belicht.

Vervolgens is in hoofdstuk 3 de wet- en regelgeving omtrent de winstbelasting in de jaarrekening aan de orde gekomen. Het is een belangrijke pijler onder deze studie als referentiekader voor het empirisch onderzoek zoals beschreven in hoofdstuk 6, alsmede voor de opbouw van het intracomptabel model zoals ontworpen en opgenomen in hoofdstuk 7. Schematisch kan genoemde relatie als volgt worden weergegeven:

In hoofdstuk 3 is bovendien stilgestaan bij voorkomende verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening. Verschillen die, gelet op de gevolgen die deze verschillen voor de jaarrekening opleveren, civielrechtelijk kunnen worden aangeduid als: belastbare of verrekenbare tijdelijke verschillen en overige tijdelijke verschillen.

Bij deze indeling wordt uitgegaan van de balansbenadering, een benadering die sinds het einde van de vorige eeuw in navolging van de IASB door de RJ wordt voorgeschreven. Voorheen werd de

resultatenrekeningbenadering toegepast hetgeen leidde tot een indeling van verschillen in: tijdelijke, semi-permanente en permanente verschillen.

Vindt rubricering van de verschillen fiscaalrechtelijk plaats naar oorzaken van de verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening, dan wordt onderscheid gemaakt tussen: imperatieve (vermijdbare), facultatieve (te vermijden) en pseudofacultatieve verschillen.

Aangezien bij de verwerking van de belastinglast de *gevolgen* voor de (vennootschappelijke) jaarrekening van belang zijn is bij deze studie de civielrechtelijke rubricering aangehouden. In hoofdstuk 3 zijn de twee in de literatuur voorkomende varianten voor de verwerking van de winstbelasting in de jaarrekening besproken. Genoemd zijn de 'Flow Through' of 'Taxes Payable Method', alsmede de 'Interperiod Tax Allocation' of 'Tax Effect Accounting', waarvan de laatste door de IASB en de RJ verplicht is gesteld.

Na een opsomming van de aanpassingen van de Richtlijnen die zich tijdens de onderzoeksperiode hebben voorgedaan, wordt hoofdstuk 3 afgesloten met een beschouwing over de mate van koppeling tussen het vennootschappelijke en het fiscale resultaat in Nederland en de ons omringende landen.

De geformuleerde probleemstelling heeft niet uitsluitend betrekking op de enkelvoudige, maar tevens op de geconsolideerde jaarrekeningen. Daarom wordt in hoofdstuk 4 stilgestaan bij de vraagstukken die zich kunnen voordoen bij de fiscale consolidatie in relatie tot de vennootschappelijke consolidatie. Ingegaan wordt op het civielrechtelijke groepsbegrip, respectievelijk de consolidatiekring en de fiscale eenheid. Hierbij worden naast de verschillen in waarderingsgrondslagen ook verschillen in samenstelling en omvang van de consolidatiekring en fiscale eenheid besproken. Aan de hand van een conceptueel model is nagegaan welke invloed de volgens de Richtlijnen toegestane methoden voor doorberekening van de belastinglast aan deelnemers aan de fiscale eenheid hebben op de respectievelijke enkelvoudige jaarrekeningen van de deelnemers.

In hoofdstuk 5 is ingegaan op de kwaliteit van informatie in de gepubliceerde jaarrekening en in het bijzonder op de criteria waarop de kwaliteit van de informatie kan worden beoordeeld. Allereerst is daartoe stilgestaan bij de kwaliteitskenmerken van de door de IASB en de FASB ontwikkelde 'frameworks'. Vervolgens wordt aandacht besteed aan recente buitenlandse literatuur waarin onderzoek naar de kwaliteit van informatie centraal staat en waarbij van een gebruikersbenadering wordt uitgegaan. In hoofdstuk 5 wordt tevens nagegaan op welke wijze bij het onderzoek van *Hoogendoorn* en *Mertens* naar de kwaliteit van de externe financiële verslaggeving in Nederland, de kwaliteit van de informatie en de kwaliteitsmeting is beoordeeld. Ter afsluiting van dit hoofdstuk zijn de uitgangspunten voor de kwaliteit van de informatieverstrekking bij het in hoofdstuk 7 ontwikkelde model uiteengezet.

In hoofdstuk 6 wordt de beschrijving gegeven van het uitgevoerde empirisch onderzoek. Op de eerste plaats betreft het een kwaliteitsonderzoek waarbij de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening, zowel statisch als dynamisch gezien, centraal staat. Op de tweede plaats is het onderzoek inventariserend van aard, ter beoordeling van de beschikbaarheid van de noodzakelijke (met name fiscale) bouwstenen voor de intracomptabele samenstelling van de vennootschappelijke en de fiscale balans en winst- en verliesrekening zoals in hoofdstuk 7 beschreven. Daartoe is onder 109, in de periode 1998-2003 en 97 in de periode 2004-2005, aan de Amsterdamse effectenbeurs genoteerde ondernemingen, een empirisch onderzoek uitgevoerd.

Bij de uitvoering van het empirisch onderzoek heb ik allereerst een maatstaf (een sjabloon) opgesteld ter beoordeling van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening. De sjabloon bestaat uit drie hoofdcomponenten:

1. informatie-elementen (C1 tot en met C12) in verband met de voorziening latente belastingen;
2. informatie-elementen (C13 tot en met C19) in verband met de aansluiting tussen de nominale en effectieve belastingdruk;
3. aanvullende informatie-elementen (C20 tot en met C28) die van belang zijn voor het opstellen van vennootschappelijke respectievelijk de geconsolideerde jaarrekeningen, alsmede de fiscale jaarrekening en de jaarrekening van de fiscale eenheid.

Nadat de 28 informatie-elementen bij de 109 ondernemingen voor de periode 1998-2003 en de 97 ondernemingen voor de jaren 2004-2005 zijn onderzocht, heeft verwerking van de onderzoeksgegevens plaatsgevonden. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode significant is toegenomen. Om dit aan te tonen is zowel voor de deelpopulaties als voor de gehele populatie gebruik gemaakt van de Wilcoxon

Signed Ranks test. Ten aanzien van informatie-elementen die rechtstreeks verband houden met de verwerking van belastingen in de jaarrekening heeft waardering plaatsgevonden, die is opgenomen in de tabel 'Waardering informatie-elementen'. De score per onderneming is vergeleken met de maximaal mogelijke score. Dit resulteert in een kwaliteitspercentage per onderneming per boekjaar. De kwaliteitspercentages per onderneming voor de eerste zes jaren van de onderzoeksperiode vormen de basis voor een hiërarchische clusteranalyse waarbij de in het onderzoek betrokken ondernemingen op kwaliteitsniveau zijn ingedeeld in identieke, verwante of sterk verschillende groepen. Het resultaat van de clusteranalyse is gepresenteerd in een dendrogram, waarna met behulp van de gemiddelde rangorde van de ondernemingen die deel uitmaken van een cluster, een rangorde tussen de gevormde clusters kan worden vastgesteld.

Aan het eind van hoofdstuk 6 is onder andere ingegaan op de bijdrage die een gedetailleerde specificatie van de drukverschillen kan hebben op het inzicht in de fiscale jaarrekening. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een vergelijking van de resultaten van het empirisch onderzoek met het in 1999 door Hoogendoorn en Mertens uitgevoerde onderzoek. Vergelijking van de resultaten van mijn onderzoek, rekening houdend met de gedeeltelijk afwijkende populatie, laat voor het jaar 1999 vrijwel identieke uitkomsten zien.

In hoofdstuk 7 vindt de afleiding plaats van de reconciliatiestaten en de consolidatiestaat voor de intracomptabele verwerking van de aangifte Vpb in de vennootschappelijke jaarrekening. Zowel enkelvoudig als geconsolideerd blijkt de gelijktijdige intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting in de vennootschappelijke jaarrekening mogelijk, waarbij naast de vennootschappelijke en fiscale balans en winst- en verliesrekening tevens de vermogens- en winstreconciliatie zonder extra werkzaamheden worden gegenereerd.

In hoofdstuk 8 is de confrontatie opgenomen tussen de empirie en de regelgeving. Vervolgens zijn naar aanleiding van de confrontatie tussen het model, de empirie en de regelgeving de vijf onderzoeksvragen uit de in hoofdstuk 1 opgenomen probleemstelling als volgt beantwoord:

Onderzoeksvraag A luidde:

'kan een theoretisch model worden ontwikkeld waarmee een gelijktijdige intracomptabele samenstelling van de civielrechtelijke en de fiscaalrechtelijke balans en winst- en verliesrekening, zowel enkelvoudig als geconsolideerd leidt tot één document waarvan zowel de aangifte voor de vennootschapsbelasting, de vermogensreconciliatie als de winstreconciliatie deel uitmaken?'

Zoals blijkt uit de paragrafen 7.4 en 8.3 staat vanuit de regelgeving en de techniek niets de genoemde gelijktijdige intracomptabele samenstelling van het model in de weg.

Onderzoeksvraag B luidde:

'zijn in de momenteel gepubliceerde jaarrekeningen voldoende fiscale componenten opgenomen om toepassing van het ontwikkelde model mogelijk te maken?'

Uit de resultaten van het empirisch onderzoek, zoals beschreven in de paragrafen 6.3 en 8.4, blijkt, dat geen enkele onderneming binnen de onderzoekspopulatie tijdens de onderzoeksperiode voldoende informatie in de jaarrekening opnam om de aangifte Vpb volledig te kunnen reconstrueren.

Onderzoeksvraag C luidde:

'geeft de kwaliteit van de informatie omtrent de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening gedurende de onderzoeksperiode een verbetering te zien?'

Zowel voor de categorie 'AEX/ Midkap' als voor de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' heeft, zoals aangegeven in de paragrafen 6.3 en 8.4, een significante stijging van de kwaliteitsscore gedurende de onderzoeksperiode 1998-2005 plaatsgevonden.

Onderzoeksvraag D luidde:

'geeft het definitief worden van een Richtlijn dan wel invoering van een Richtlijn een verbetering van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening te zien?'

Zoals beschreven in paragraaf 8.3, is zowel na het definitief worden, als na de invoering van een Richtlijn de stijging in kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening groter dan in andere jaren.

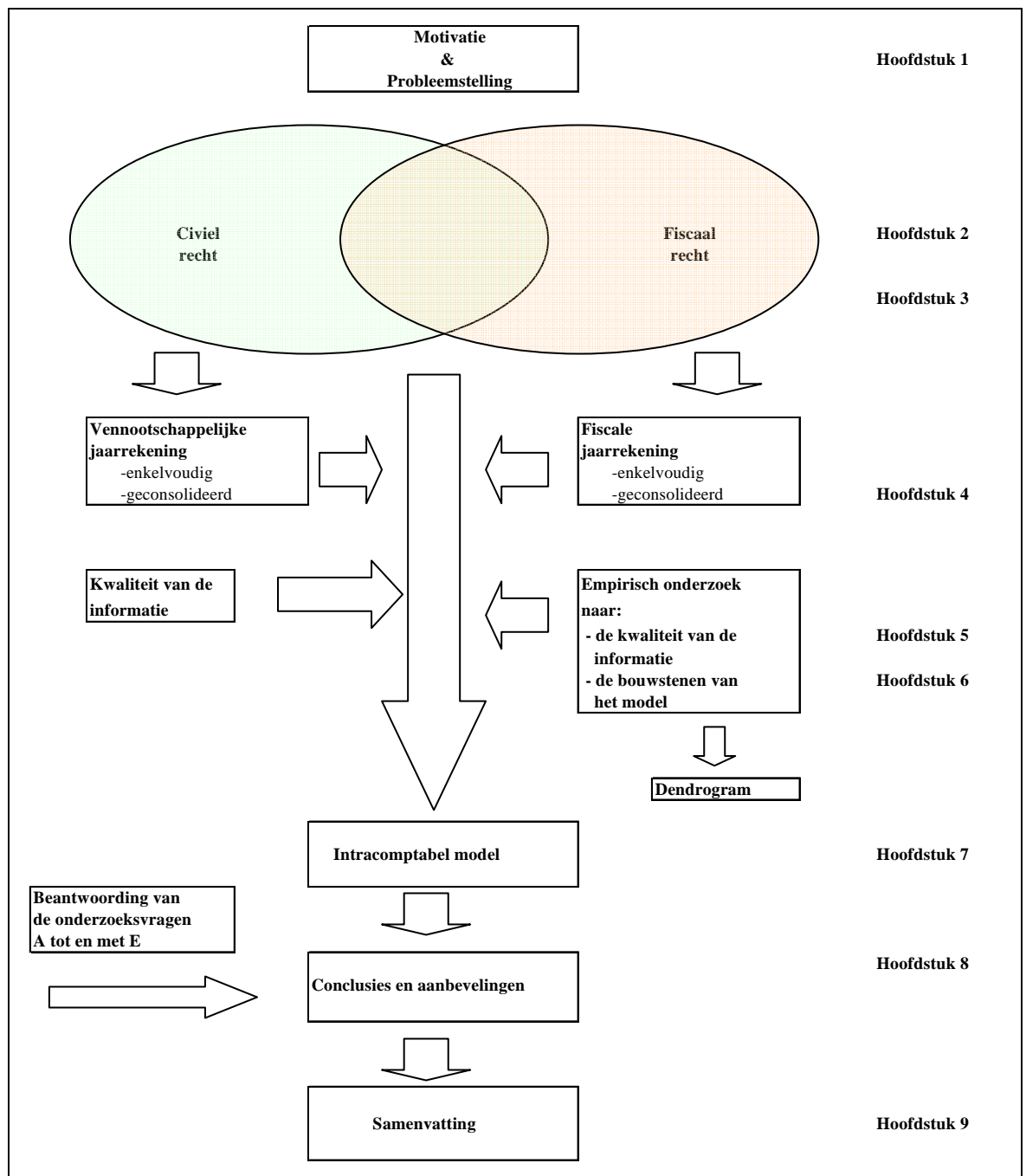
Onderzoeksvraag E luidde:

'welke aanpassingen in de gepubliceerde jaarrekening zijn bij onvoldoende beschikbare informatie noodzakelijk om het ontwikkelde intracomptabele model mogelijk te maken?'

Indien de in paragraaf 8.4 onder 'inzicht in de fiscale jaarrekening' opgenomen aanbevelingen worden opgevolgd, zullen daarmee de ontbrekende bouwstenen in de gepubliceerde jaarrekening worden opgenomen en wordt opstelling van het intracomptabele model mogelijk.

Naast aanbevelingen ten aanzien van het genoemde 'inzicht in de fiscale jaarrekening' zijn aanbevelingen opgenomen met betrekking tot terminologie, informatie met betrekking tot deelname aan een fiscale eenheid, doorberekening van de belastinglast aan de deelnemers aan de fiscale eenheid, de belastingpositie op balansdatum en de enkelvoudige of geconsolideerde vennootschappelijke jaarrekening en de aangifte Vpb in één model. Tot slot zijn aanknopingspunten voor vervolgonderzoek opgenomen.

Stroomschema inhoud dissertatie

Summary

International harmonisation of financial reporting of listed companies for purposes of comparability of published annual accounts is a much debated issue and certainly also a topical one. A major obstacle to achieving global harmonisation of financial reporting systems is the huge variety of accounting systems in use. A similar degree of variety is encountered among business economists who engage in financial reporting. The huge divergence in accounting systems that results has its repercussions, not only in the area of civil law but also in tax law. In the Netherlands and many other countries, the tax accounts differ from the company accounts. Yet other countries have systems in place that are characterised by a strong interdependence between the accounting profit and the taxable profit. In Germany, for instance, tax returns are prepared on the basis of the company accounts.

In contributing to and exploring the possibilities for further harmonisation, I was inspired by three previous surveys:

1. a survey of the measure of interdependence between accounting profit and taxable profit conducted in 13 European countries in 1996;
2. the survey conducted by the Audit Professional Practice Enhancement Working Committee [*Platform Versterking Vaktechniek*] of the Directorate-General for the Tax and Customs Administration of the Dutch Ministry of Finance in 1997 into the differences between tax accounts and company accounts; and
3. the survey initiated in 1996 by the Limperg Instituut – which was completed in late 2000. The survey involved a review and an analysis of the research material obtained in order to arrive at a well-founded judgement about the quality of financial reporting systems.

Further to the research referred to under 2, a symposium was held in 1997 organised by the Dutch Tax and Customs Administration and the University of Amsterdam on the differences between company accounts and tax accounts. The present study was prompted, in particular, by the articles that were published subsequent to the symposium. *Hoogendoorn's* contribution (1997) contains suggestions for a possible separation of the company accounts from the consolidated accounts, with the consolidated accounts being considered the primary source for an informed judgement concerning equity and income. This would allow the company accounts to be ascribed a certain amount of legal substance while creating greater interdependence between the company accounts and the tax accounts. In his inaugural lecture, *Kampschöer* (1999) made similar proposals. These proposals have advantages as well as drawbacks and attempts are now being made to find a solution that will allow the advantages to remain unimpaired while circumventing any drawbacks. *Kampschöer* singles out the following advantages:

1. *“The ‘reverse authoritativeness principle [Umgekehrte Massgeblichkeit]’ will be avoided. Under the proposals, the statutorily required information will be provided by the consolidated accounts.*
2. *The differences between the tax return and the company accounts arise from the ‘murky area’ created by the schedules to the tax return. Under the proposals, any differences would be limited to those arising between the company accounts and the consolidated accounts.*
3. *It will not be possible to determine the tax position on the basis of accounting systems and profit determination methods that are no longer generally accepted.*
4. *The public accountant has been made aware of the differences. Up until now, it was important for the auditor to have information about the tax position in order to be able to audit the deferred tax liabilities. Under the proposals, any differences will be part of the explanatory notes.”*

This approach also has drawbacks, however:

- a *stronger* interdependence between the company accounts and the tax accounts instead of complete interdependence may still lead to differences. Moreover, if differences arise between the company accounts and the consolidated accounts, this approach might result not only in differences occurring elsewhere, but possibly also in an extension of these differences;
- if there is a statutory obligation to draw up company accounts only, these accounts will need to provide the statutorily required information;
- the assumption – much cherished in the Netherlands – that the company equity and income and the consolidated equity and income should be in agreement, will have to be disregarded.

In the light of the foregoing, the following two problems (relating to the model for and the quality of the information provision) may be identified: how can an integrated version of the balance sheet and profit and loss account pursuant to civil law and tax law be drawn up and is it possible to establish whether the quality of the profit tax disclosure in the published annual accounts – both simultaneous and subsequent – is sufficient in this respect.

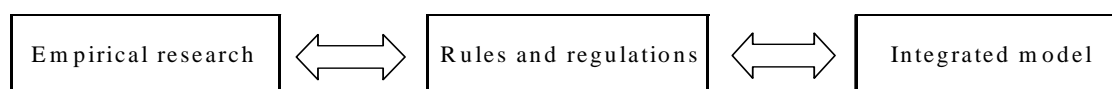
In this context, I have formulated five research questions:

- A. *is it possible to develop a theoretical model that would enable an integrated version of the balance sheet and profit and loss account pursuant to civil law and tax law to be drawn up, both in a non-consolidated and in a consolidated set-up, and to incorporate that version in a single document that would include the corporate tax return, the equity reconciliation and the profit reconciliation?*
- B. *do the annual accounts as published at this point in time contain a sufficient number of tax elements to enable any such model to be implemented?*
- C. *does the quality of the information on the profits tax treatment in the annual accounts show any improvement over the research period?*
- D. *will a final Directive or the implementation of a Directive lead to an improved profits tax treatment in the annual accounts?*
- E. *in the case of insufficient information being available, what adjustments will need to be made in the published annual accounts in order to facilitate the developed integrated model?*

It is established in Chapter 1 that company accounts are subject to the law on legal persons and the law on annual accounts as referred to in Title 9 of Book 2 of the Dutch Civil Code [BW]. When determining the accounting profit, viz. the annual profit, generally accepted standards are applied. The principles underlying the corporate tax return are subject to tax law, most importantly Sections 7 and 9 of the Dutch Income Tax Act of 1964 [Wet inkomstenbelasting 1964], as well as the current Sections 3.8 and 3.25 of the Income Tax Act of 2001 [Wet inkomstenbelasting 2001] and Section 8 of the Dutch Corporate Income Tax Act of 1969 [Wet op de vennootschapsbelasting 1969]. These Sections provide that the taxable profit is determined on the basis of sound business practice and on a consistent basis. Chapter 1 concludes that the two approaches need not necessarily lead to the same result.

Chapter 2 aims to provide an answer to the research questions posed based on an analysis of relevant civil-law and tax-law concepts that feature in the literature and which may often be similar but whose meanings may occasionally diverge. In this connection, the definitions currently employed were used as far as possible, and then a decision was made regarding the structure of the remainder of this study. Subsequently, the corporate tax return model is discussed, with the focus being on the relationships existing between the statements to be included in the tax return.

Chapter 3 deals with legislation and regulations concerning the profits tax as included in the annual accounts. This subject is an important foundation of this study and serves as a point of reference for the empirical research as described in Chapter 6, as well as for the structure of the integrated model as designed and included in Chapter 7. The diagram below shows the relationship between Chapter 3 and Chapter 6:

Chapter 3 also focuses on the differences arising between company accounts and tax accounts. Considering the consequences these differences have for the annual accounts, they may be designated in civil-law terms as: taxable or offsettable temporary differences and other temporary differences.

These categories are based on the balance-sheet approach, which was made mandatory by the Dutch Council for Annual Reporting [Raad voor de Jaarverslaggeving] at the end of the 1990s. The Council had adopted the balance-sheet approach from the IASB. Up to that time, the preferred method used to be based on the profit and loss account, with the differences being categorised as temporary, quasi-permanent and permanent.

Where categorisation takes place in accordance with tax law on the basis of the causes underlying the differences between the company accounts and tax accounts, a distinction is made between imperative

(avoidable) differences, optional differences (i.e. capable of being avoided), and pseudo-optional differences.

Since the *consequences* for the company accounts are important when including the tax liability in the accounts, this study has opted for a set of categories that are in line with civil law. Chapter 3 discusses two methods of profits tax treatment in the annual accounts. The methods referred to are the 'Flow-Through Method' (also known as the 'Taxes Payable Method') and 'Interperiod Tax Allocation' (also known as 'Tax Effect Accounting'). These feature in the literature. 'Interperiod Tax Allocation' has been made mandatory by the IASB and the Council for Annual Reporting.

Following a list of adjustments to the Directives that were introduced during the research period, Chapter 3 concludes with a review of the measure of interdependence between the accounting profit and the taxable profit as implemented in the Netherlands and its neighbouring countries.

The problems identified in this study do not relate only to the company accounts but also to the consolidated accounts. For that reason, Chapter 4 focuses on the issues that could arise in connection with the way the tax consolidation relates to the company consolidation. Attention is paid to the concept of the group under civil law, the consolidation base and the fiscal unity. In addition to accounting policy differences, differences as to the composition and the scope of the consolidation base and the fiscal unity are discussed. A conceptual model is used to determine in what way the methods for passing on the tax charge to the members of a fiscal unity as permitted by the Directives influence the company accounts of the individual members.

Chapter 5 discusses the quality of the information in the published annual accounts in general and the criteria for assessing the quality of information in particular. Initially, attention is paid to the quality marks relating to the frameworks developed by the IASB and the FASB. A review of recent foreign literature follows, with the information quality research being the main topic based on a user approach. Chapter 5 also explores how the research conducted by *Hoogendoorn* and *Mertens* into the quality of external financial reporting in the Netherlands assessed the information quality and the quality measurement. Chapter 5 concludes with an explanation of the basic principles underlying the quality of the information provision relating to the model as developed in Chapter 7.

Chapter 6 describes the empirical survey. In the first place, it involves a quality survey whose focal point is the profits tax treatment in the annual accounts, both from a static and a dynamic perspective. Secondly, the survey aims to take stock of the situation and to assess whether there are any basic – tax – components available to enable an integrated company balance sheet and profit and loss account and tax balance sheet and profit and loss account as described in Chapter 7 to be drawn up. To that end, an empirical survey was conducted among 109 companies listed on the Amsterdam Stock Exchange during the period from 1998-2003 and 97 such companies during 2004-2005.

When undertaking the survey, I started out devising a standard – or rather a format – for assessing the quality of the profits tax treatment in the annual accounts. The format consists of three major elements:

1. information elements (C1 to C12) in connection with deferred tax liabilities;
2. information elements (C13 to C19) in connection with the interdependence between the statutory and effective tax rates; and
3. supplementary information elements (C20 to C28) that are important in connection with drawing up the company and consolidated accounts, as well as the tax accounts and the annual accounts of the fiscal unity.

Following an analysis of the 28 information elements in the case of the 109 companies surveyed during the period from 1998-2003 and the 97 companies during 2004-2005, the results were processed. The results show that the quality of the profits tax treatment in the annual accounts increased significantly during the survey period. The Wilcoxon Signed Ranks test was performed to prove that there was a quality increase as regards specific groups that made up the sample. A quality increase also occurred generally within the sample. The information elements that are directly related to the treatment of tax liabilities in the annual accounts were given a score. The score was shown in a table headed 'Valuation of information elements' [*Waardering informatie-elementen*]. The score for each company was compared to the maximum score, resulting in a percentage rate as regards quality for each financial year. The percentage rates achieved for the first six years of the survey period constitute the basis for a hierarchical cluster analysis. For purposes of the analysis, the individual companies surveyed were categorised from the point of view of quality as being either identical, related or very different. The results of the analysis

are shown in a dendrogram chart. A cluster ranking can be obtained on the basis of the average rankings of the companies making up the cluster.

Chapter 6 then goes on to discuss how a detailed statement of the effective tax rate differences can contribute to greater understanding of the tax accounts. It concludes by comparing the empirical research results with the survey performed by *Hoogendoorn* and *Mertens* in 1999. A comparison of the results of their survey with mine – while making allowance for the fact that the companies making up the sample were different in a number of respects – shows almost identical results.

Chapter 7 deals with the preparation of the reconciliation statements and the consolidation statement to enable the integrated treatment of the corporate tax return in the company accounts. It appears to be possible to arrive at a simultaneous integrated treatment of the corporate tax return in company accounts for both non-consolidated and consolidated companies. In addition to the company and tax balance sheet and profit and loss account, the equity and profit reconciliation too can be prepared without any extra work being involved.

Chapter 8 deals with the clash between the empirical data and rules and regulations. Subsequently, following on from the clash between the model, empirical data and rules and regulations, the five research questions based on the problems identified in Chapter 1 may be answered as follows.

Research question A was:

'is it possible to develop a theoretical model that would enable an integrated version of the balance sheet and profit and loss account pursuant to civil law and tax law to be drawn up, both in a non-consolidated and a consolidated set-up, and to incorporate that version in a single document that would include the corporate tax return, the equity reconciliation and the profit reconciliation?'

Sections 7.4 and 8.3 provide an answer to this question and conclude that from the point of view of rules and regulations and audit professional practice, there are no obstacles to compiling the simultaneous integrated version as envisaged by the model.

Research question B was:

'do the annual accounts as published at this point in time contain a sufficient number of tax elements to enable any such model to be implemented?'

Sections 6.4 and 8.3 provide an answer to research question B and conclude that the results of the empirical survey presented in Chapter 6 show that not a single company within the sample surveyed included sufficient information in its annual accounts during the survey period to enable the corporate tax return to be derived in full.

Research question C was:

'does the quality of the information on the profits tax treatment in the annual accounts show any improvement over the research period?'

Sections 6.4 and 8.3 provide an answer to research question C and conclude that the 'AEX/Midkap' and the 'Other companies' categories have both shown a significant increase in the quality score during the 1998-2005 survey period.

Research question D was:

'will a final Standard or the implementation of a Standard lead to an improved profits tax treatment in the annual accounts?'

Section 8.3 provides an answer and concludes that after the Directive has become final and after its implementation, the quality increase exceeds the increase recorded in years outside the survey period. Research question D is therefore answered in the affirmative.

Research question E was:

'in the case of insufficient information being available, what adjustments will need to be made in the published annual accounts in order to facilitate the developed integrated model?'

Section 8.4 provides an answer to this research question. Its conclusion is that if the recommendations included under the heading 'availability of information for preparing the tax accounts' are heeded, the

missing components will be included in the published annual accounts, making it possible to use the type of organisation envisaged by the integrated model.

In addition to recommendations about the 'availability of information for preparing the tax accounts' referred to above, the study contains recommendations about terminology, information on participation in a fiscal unity, passing on the tax charge to the members of the fiscal unity, the tax position on the balance sheet date and the non-consolidated or consolidated company accounts and the corporate tax return as used in a single model. The study ends by offering a number of suggestions for further study.

Chapter 9 contains a summary of this doctoral thesis.

Bijlagen

Lijst van aangehaalde literatuur¹

- Backhuijs c.s. Backhuijs, J.B., A.J. Brouwer, M. Hartman, R.B.H. Hooghiemstra, H.P.A.J. Langendijk, W.J. Schoonderbeek, P.F.J. Veuger, 2006, *International Financial Reporting Standards*, Sdu Fiscale & Financiële Uitgevers, Amersfoort.
- Ballou en Pazer Ballou, D.P., H.L. Pazer, February 1985, Modeling Data and Process Quality in Multi-Input, Multi-Output Information Systems, *Management Science*, Vol. 31, Issue 2, p. 150 - 162.
- Beckman 1987 Beckman, H., 1987, *De jaarrekening: Bedrijfseconomische, juridische en fiscale aspecten*, Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen.
- Beckman en Rijswijk Beckman, H., E. Rijswijk, 2007, *Voortgezette studie in het boekhouden: Administratie van deelnemingen en consolidatie*, Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Beeres c.s. Beeres, R.J.M., G.J.M. Braam, J. Dijkstra en E.H. Kelder, januari/ februari 1997, Kwaliteit van segmentatie in financiële jaarverslagen, *Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie*, 101e jaargang, p. 39.
- Bindenga 1984 Bindenga, A.J., 1984, *Informatie in de jaarrekening*, Alphen aan den Rijn, derde druk, 1984
- Bindenga 1991 Bindenga, A.J., 1991, *Syllabus Externe Verslaggeving voor Accountants*, Universiteit van Amsterdam.
- Blij Blij, I.H.C., 2001, Het gebruik van jaarrekeningen door analisten, Een inventarisatie, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 75e jaargang, p. 421 - 430.
- Blommaert, A.M.M. Blommaert, A.M.M., 1994, *Additional Disclosure, Triple-entry en Momentum Accounting*, dissertatie Rijksuniversiteit Limburg, Educatieve Partners Nederland, Houten.
- Blommaert, J.M.J. 1995 Blommaert, J.M.J., 1995, *Consolideren en informeren: een onderzoek naar de informatieve waarde van de geconsolideerde jaarrekening*, dissertatie Rijksuniversiteit Limburg, Educatieve Partners Nederland, Houten.
- Blommaert, J.M.J. 2005 Blommaert, J.M.J., juni 2005, Deelnemingen en ongerealiseerde intercompanyresultaten, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 79e jaargang, p. 256 - 263.
- Blommaert en Blommaert Blommaert, J.M.J., A.M.M. Blommaert, 1992, *Gestructureerd consolideren: Procedures voor het samenstellen van geconsolideerde jaarrekeningen*, Delwel, 's-Gravenhage.
- Blommaert, Blommaert en Niessen Blommaert, J.M.J., A.M.M. Blommaert, R.E.C.M. Niessen, 2000, *Accounting en belastingen: Serie Financiële informatiesystemen en bedrijfsprocessen*, Stenfert Kroese, Groningen.
- Blommaert en Kamp Blommaert, J.M.J., B. Kamp, 2002, Consolidatie, in: *Het jaar 2002 verslagen: Onderzoek jaarverslaggeving Nederlandse ondernemingen*, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer, p. 15 - 37.
- Blommaert en Kuijl Blommaert, J.M.J., J.G. Kuijl, 2003, Goodwillbepaling en -impairment, *Accounting*, 107e jaargang, nr. 4, p. 4 - 9.
- Boom, van der c.s. 1993 Boom, A.H. van der, J.J. Bosma, F. van der Grift, 1993, *Comptabele informatie*, deel 1, Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Boom, van der c.s. 1994 Boom, A.H. van der, J.J. Bosma, F. van der Grift, 1994, *Comptabele informatie*, deel 2, Groningen, Wolters-Noordhoff.
- Bouma Bouma, J.L., 1968, *Leerboek der Bedrijfseconomie*, deel 1a, Delwel, Wassenaar,
- Bovee, Srivastava en Mak Bovee, M., R.P. Srivastava, B. Mak, January 2003, A Conceptual Framework and Belief-Function Approach to Assessing Overall Information Quality, *International Journal of Intelligent Systems*, Vol. 18, nr. 1, p. 51 - 74.
- Brand, van den en van der Tas Brand, B.B.C.J. van den, L.G. van der Tas, 2000, Belastingen naar de winst, in: *NIVRA geschrift nummer 71, Het jaar 2000 verslagen*, Kluwer, p. 35 - 48.
- Brandsma Brandsma, R.P.C.W.M., 2004, *Fiscale onderkapitalisatie van vennootschappen: Fiscale Monografieën 111*, Kluwer, Deventer.
- Brink 1989 Brink, H.L., september 1989, Geconsolideerde jaarrekening, in: *NIVRA Geschrift nummer 51*.

¹ Bijgewerkt tot en met januari 2008.

- Brink 2001 Brink, H.L., 2001, Financiële vaste activa in het bijzonder deelnemingen, in: *Externe verslaggeving in Theorie en Praktijk (deel I)*, M.N. Hoogendoorn, J. Klaassen en F. Krens (red), 3e druk, 's-Gravenhage, Elsevier bedrijfsinformatie.
- Burgert en Timmermans Burgert, R., C.W.A. Timmermans, 1987, *De jaarrekening nieuwe stijl*, deel 1, vijfde druk, Samsom H.D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn.
- Camfferman en Eeftink Camfferman, C., E. Eeftink, 2007, Winstbelastingen in de jaarrekening: informatieverstrekking in de toelichting, in: *NIVRA geschrift nummer 77*, Bosman R.G., C. Camfferman en R.G.A. Vergoossen (red), *Het jaar 2006 verslagen, Onderzoek jaarverslaggeving ondernemingen*, Koninklijke NIVRA, Kluwer, Deventer, p. 29 - 54.
- Deloitte & Touche en Vereniging VNO-NCW 2002 Deloitte & Touche, Vereniging VNO-NCW, 2002, *Financiële verslaggevingsregels vergeleken: IAS, Nederlandse wet- en regelgeving en US-GAAP*, Rotterdam/ Den Haag.
- Edwards en Bell Edwards, E.O., Ph. W. Bell, 1961, *The theory and measurement of business income*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, USA.
- Epe en Langendijk 2004 Epe, P., H.P.A.J. Langendijk, 2004, Naamgeving latente belastingverplichtingen en latente belastingvorderingen ter discussie, *Accounting*, 108e jaargang, nr. 4, p. 17 - 23.
- Epe en Langendijk 2005 Epe, P., H.P.A.J. Langendijk, 2005, Toetsing latente belastingverplichtingen en latente belastingvorderingen aan het RJ-Stramien c.q. IAS-Framework, *Accounting*, 109e jaargang, nr. 4, p. 4 - 8.
- Epe en Langendijk 2006 Epe, P., H.P.A.J. Langendijk, 2006, (Latente) belastingposities: balans- of winst- en verliesrekeningbenadering, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 80e jaargang, nr. 9, p. 421 - 428.
- Feenstra en van der Poel 1985 Feenstra, D.W., J.H.R. van der Poel, maart 1985, Bedrijfseconomie, Methodologie en Besluitvorming (III), *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs huishoudkunde*, 89e jaargang, p. 105 - 114.
- Feenstra en van der Poel 1986 Feenstra, D.W., J.H.R. van der Poel, december 1986, Financieel- economische berichtgeving, oordeelsvorming en besluitvorming, *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -Organisatie*, 90e jaargang, nr. 1077, p. 290 - 294.
- Frank Frank, G.P., 1999, *De aangifte voor de vennootschapsbelasting*, dissertatie Universiteit Leiden, uitgegeven in eigen beheer, Schipluiden.
- Hoepen, van 1993 Hoepen, M.A. van, juli/ augustus 1993, Fiscale eenheid en jaarrekening, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs huishoudkunde*, 67e jaargang, p. 325 - 334.
- Hoepen, van 1994 Hoepen, M.A. van, april 1994, Latenties, in: *Handboek Accountancy*, F1550 p. 1 - 41.
- Hoeven, ter 2005a Hoeven, R. L. ter, 2005, Titel 9 en de enkelvoudige jaarrekening, *AAC-Briefing nr. 8*, (Interne vaktechnische uitgave Deloitte Accountants).
- Hoeven, ter 2005b Hoeven, R.L. ter, oktober 2005, Principle-based versus rule-based accounting standards: Waar ligt de balans?, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, p. 475 - 485.
- Hoeven, ter 2006 Hoeven, R.L. ter, 2006, *De zin en onzin van fair value in de jaarrekening: De zoektocht naar de natuurlijke breuklijnen in het historische kostprijsoppervlak*, oratie Rijksuniversiteit Groningen.
- Holla en Versteeg Holla, J., F. Versteeg, september 2005, 'Belangrijke aanpassingen van verslaggevingsregels doorgevoerd', *KPMG Audit* (Interne vaktechnische uitgave KPMG Accountants N.V.).
- Hoogendoorn, J. Hoogendoorn, J., 2000, *Fiscale winstbepaling en Vennootschappelijke jaarrekening: Goedkoopmansgebruik en de in het in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar beschouwde normen*, dissertatie Universiteit van Amsterdam, uitgegeven in eigen beheer, Bussum.
- Hoogendoorn M.N. 1996 Hoogendoorn, M.N., 1996, Accounting and taxation in Europe, A comparative overview, *The European Accounting Review*, Vol. 5: Supplement, p. 783 - 794.
- Hoogendoorn M.N. 1997 Hoogendoorn, M.N., 1997, *Verschillen tussen de fiscale aangifte en vennootschappelijke jaarrekening, gezien vanuit de externe verslaggeving in: Beschouwingen over de verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening*, Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek.
- Hoogendoorn M.N. 2004 Hoogendoorn, M.N., 2004, *Regels over regels: Hoe effectief is de International Accounting Standards Board?*, Kluwer, oratie Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hoogendoorn c.s. 1995	Hoogendoorn, M.N., J. Klaassen en F. Krens (red.), 1995, <i>Externe verslaggeving in theorie en praktijk</i> , 's-Gravenhage, Delwel.
Hoogendoorn c.s. 2001	Hoogendoorn, M.N., J. Klaassen, F. Krens (red.), 2001, <i>Externe verslaggeving in theorie en praktijk</i> , 3e druk, 's-Gravenhage, Elsevier bedrijfsinformatie.
Hoogendoorn c.s. 2004	Hoogendoorn, M.N., J. Klaassen, F. Krens (red.), 2004, <i>Externe verslaggeving in theorie en praktijk</i> , 4e druk, 's-Gravenhage, Elsevier bedrijfsinformatie.
Hoogendoorn en Mertens 2001a	Hoogendoorn, M.N., G.M.H. Mertens, I.H.C. Blij, M.T. van den Einde, M. Pronk, 2001, <i>Kwaliteit van externe financiële verslaggeving in Nederland</i> , Limperg Instituut.
Hoogendoorn en Mertens 2001b	Hoogendoorn, M.N., G.M.H. Mertens, 2001, Kwaliteit van de financiële verslaggeving in Nederland, <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie</i> , 75e jaargang, p. 406 - 417.
IAS 12	Income Taxes.
International Accounting Standard Board 2003	International Accounting Standards Board, 2004, <i>International Financial Reporting Standards (IFRSs): met inbegrip van de International Accounting Standards (IASs) en Interpretaties op 23 maart 2004</i> , London, Kluwer.
IASB	Interpretaties SIC-21 en SIC-25.
Janssen	Janssen, B., 2003, <i>Empirical evidence on explicit and implicit corporate tax burdens: Three studies</i> , dissertatie Universiteit Maastricht, uitgegeven in eigen beheer.
Janssen c.s.	Janssen, B., Y. Schols, W. Buijink, D. Vossen, september 2002, Belastinglatenties in de Nederlandse jaarrekening: Niveau en determinanten, <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie</i> , 76e jaargang, p. 399 - 408.
Johnson en Wichern	Johnson, R.A., D.W. Wichern, 2003, <i>Applied Multivariate Statistical Analysis</i> , Prentice Hall, 5e druk, hoofdstuk 12.
Kamerstukken	Kamerstukken, II 2004/2005, 29 515, nr. 64.
Kamp 1997	Kamp, B., 1997, Belastingen in de jaarrekening, in: <i>NIVRA geschrift nummer 6</i> , Koevoets J.A.G.M., L.G. van der Tas en R.G.A. Vergoosen (red), <i>Het jaar 1996 verslagen, Onderzoek jaarverslaggeving Nederlandse ondernemingen</i> , Koninklijke NIVRA, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer, p. 37 - 53.
Kamp 2000	Kamp, B., januari/ februari 2000, Het meten van disclosure in jaarverslagen op basis van analistenrapporten. <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuiseconomie</i> , 74e jaargang, p. 50 - 59.
Kampschöer 1992	Kampschöer, G.W.J.M., 1992, <i>Kwantitatieve aspecten van fiscale verliesverrekening en de consequenties voor de verwerking in de vennootschappelijke jaarrekening</i> , dissertatie Universiteit Leiden.
Kampschöer 1997	Kampschöer, G.W.J.M., mei 1997, <i>Verschillen tussen de fiscale aangifte en vennootschappelijke jaarrekening</i> , in: <i>Beschouwingen over de verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening: Naar aanleiding van het gelijknamige symposium onder auspiciën van de Belastingdienst en de Universiteit van Amsterdam</i> , Belastingdienst, s-Gravenhage.
Kampschöer 1999	Kampschöer, G.W.J.M., 1999, <i>Tax accounting & auditing: tax free(dom)?</i> , Vossiuspers AUP, oratie Universiteit van Amsterdam. p. 10.
Kampschöer 2000	Kampschöer, G.W.J.M., januari 2000, Consolideren: meer dan een andere naam voor 'opgaan in'?, <i>Weekblad voor Fiscaal Recht</i> , nr. 6370, p. 77 - 85.
Kampschöer 2003	Kampschöer, G.W.J.M., juni 2003, <i>Herleiding van de vennootschappelijke jaarrekening tot fiscale aangifte</i> , uitgegeven in eigen beheer, Amsterdam, Wassenaar.
Kampschöer 2004	Kampschöer, G.W.J.M., 2004, Belastingen, in: <i>Externe verslaggeving in Theorie en Praktijk (deel I)</i> , M.N. Hoogendoorn, J. Klaassen en F. Krens (red), 4e druk, 's-Gravenhage, Elsevier bedrijfsinformatie.
Kampschöer 2008	Kampschöer, G.W.J.M., 2008, <i>Pocket Tax Accounting, Taxes in the statutory accounts-Compilation of Tax accounting guidelines</i> , Licent Academy, Rijswijk

Kampschöer en Storm van 's Gravesande	Kampschöer, G.W.J.M., L.H. Storm van 's Gravesande, mei 1997, Imperatieve, pseudo-facultatieve en facultatieve verschillen tussen de vennootschappelijke jaarrekening en de fiscale aangifte, <i>Weekblad voor Fiscaal Recht</i> , nr. 6247, p. 785 - 791.
Kaplan c.s.	Kaplan, D., R. Krishnan, R. Padman, J. Peters, February 1998, Assessing Data Quality in Information, <i>Communications of the ACM</i> , Vol. 41, nr. 2, p. 72 - 78.
Klaassen	Klaassen, J., 1983, Latenties over herwaardering, <i>De Accountant</i> , april, p. 484 – 485.
Klaassen c.s	Klaassen, J., M.N. Hoogendoorn, G.G.M. Bak, 2000, <i>Externe verslaggeving</i> , 5e druk, Educatieve Partners Nederland, Houten.
Knoops 1999	Knoops, C.D., 1999, <i>De kwaliteit van de financiële verslaggeving: De normatieve versus de empirische benadering</i> , Bericht gegeven, Opstellenbundel aangeboden aan F. Krens, Deventer, p. 239 - 258.
Knoops 2001	Knoops, C.D., oktober 2001, Het meten van de kwaliteit van de financiële verslaggeving: een methodologische beschouwing, <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie</i> , 75e jaargang, p. 431 - 443.
Koninklijk NIVRA 1989	Koninklijk NIVRA, 1989, Consolidatiewet en jaarrekening, <i>NIVRA Geschrift nummer 51</i> , H. Beckman, Kluwer Bedrijfswetenschappen, Deventer.
KPMG Accountants NV 2000	KPMG Accountants NV, 2000, <i>Global Accounting: UK, US, IAS and the Netherlands compared</i> , Reijnen offset, Amstelveen.
Krens	Krens, F., 1989, Waardering van Deelnemingen, in: <i>NIVRA Geschrift nummer 51</i> , p. 96.
Kuijl	Kuijl, J.G., 1987, <i>Winstallocatie in de tijd bij het kasstelsel</i> , dissertatie Universiteit Leiden, Gouda Quint, Arnhem.
Kuijl c.s.	Kuijl, J.G., F.W.J. van Breugel, P.L. Coomans, R. Persoon, J. Scholten, T.L.M. Verdoes, P. Vos, J.P.J. Witjes, 1999, <i>Vennootschapsbelasting, jaarrekening en aangifte</i> , Gouda Quint, Arnhem.
Lamb c.s.	Lamb, M., C. Nobes, A. Roberts, 1998, International Variations in the Connections Between Tax and Financial Reporting, <i>Accounting and Business Research</i> , Summer, p. 173 - 188.
Langendijk 1995	Langendijk, H.P.A.J., juli/ augustus 1995, Flexibiliteit en jaarrekeningbeleid, <i>Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie</i> , 99e jaargang, nr. 1181, p. 259 - 269.
Langendijk 2002	Langendijk, H.P.A.J., januari/ februari 2002, Goodwill verslaggeving: Een zich steeds wijzigend krachtenveld, <i>Accountant Adviseur</i> , p. 23 - 27.
Limperg Instituut 2000	Limperg Instituut, 2000, <i>Kwaliteit van de externe financiële verslaggeving in Nederland</i> , brochure bij symposium 2 november 2000, Universiteit van Amsterdam.
Ministerie van Financiën 1997a	Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek, 1997a, <i>Beschouwingen over de verschillen tussen de fiscale en de vennootschappelijke jaarrekening: Naar aanleiding van het gelijknamige symposium onder auspiciën van de Belastingdienst en de Universiteit van Amsterdam</i> , Belastingdienst, 's-Gravenhage.
Ministerie van Financiën 1997b	Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek, 1997b, <i>Verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening: Resultaten van een onderzoek naar de verschillen die in de praktijk voorkomen</i> , Belastingdienst, 's-Gravenhage.
Naarding en Langendijk	Naarding, E., H.P.A.J. Langendijk, 2007, De waarderelevantie van actieve belastinglatenties in Nederland, <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie</i> , 81e jaargang, nr. 9, p. 388 - 396.
Nederstigt	Nederstigt, W.F., augustus 1985, Latente belastingverhoudingen, in: <i>Handboek Accountancy</i> , 420, p 1 - 13.
Nobes en Parker	Nobes, C., R. Parker, 2002, <i>Comparative international accounting</i> , Financial Times/ Printice Hall, zevende druk, Harlow, p. 73.
Nobes en Schwencke	Nobes, C., H.R. Schwencke, 2006, Modeling the Links between Tax and Financial Reporting: A Longitudinal Examination of Norway over 30 Years up to IFRS Adoption, <i>European Accounting Review</i> , Vol. 15, nr. 1, p. 63 - 87.

Offeren, van	Offeren, D.H. van, 2002, <i>Geografische omzetsegmentatie in de jaarrekening, (een attitudeonderzoek)</i> , dissertatie Universiteit Leiden, uitgegeven in eigen beheer.
Pipino c.s.	Pipino, L.L., Y.W. Lee, R.Y. Wang, 2002, Data Quality Assessment, <i>Communications of the ACM</i> , Vol. 45, nr. 4ve, p. 211 - 218.
Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen	Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, 11 september 2002, L 243/1, Verordening (EG) Nr. 1606/2002 van het Europese Parlement en de Raad van de Europese Unie van 19 juli 2002.
PricewaterhouseCoopers Accountants NV 2004	PricewaterhouseCoopers Accountants NV, oktober 2004, <i>Similarities and Differences: A comparison of IFRS, US GAAP and Dutch GAAP</i> , Netherlands.
Raad voor de Jaarverslaggeving 1998-2006	Raad voor de Jaarverslaggeving, 1998 - 2006, <i>Richtlijnen voor de jaarverslaggeving</i> , jaaredities 1998 - 2006, Stichting voor de Jaarverslaggeving, Kluwer.
Redman	Redman, T.C., February 1998, The Impact of poor Data Quality on the Typical Enterprise, <i>Communications of the ACM</i> , Vol. 41, nr. 2, p. 79 - 82.
Richardson en Gibbins	Richardson, A.J., M. Gibbins, 1988, Behavioral research on the production and use of financial information, In: <i>Behavioral research: A critical perspective</i> , K. Ferris (eds), p. 15 - 45.
Richtlijn 272	Richtlijn voor de jaarverslaggeving 272, Belastingen naar de winst.
Scholes en Wolfson	Scholes, M.S., M.A. Wolfson e.a., 2002, <i>Taxes and business strategy: A planning approach</i> , Prentice Hall, tweede druk, Englewood Cliffs.
Scholten, B.J.	Scholten, B.J., mei 1994, Actieve belastinglatenties in de jaarrekening: Wet en regelgeving, <i>Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie</i> , 98e jaargang, nr. 1166, p 141 - 147.
Scholten, J.	Scholten, J., april 2003, Enkele fiscaal comptabele aspecten van de fiscale eenheid, <i>Accounting, Themanummer Consolidatie</i> , 107e jaargang, nr. 4, p 24 - 27.
Slot c.s.	Slot c.s., Economisch Instituut der Rijksuniversiteit Utrecht, 1975, <i>Vijftig jaarverslagen. Gewogen en te licht bevonden?</i> Rijksuniversiteit Utrecht, Afdeling bedrijfseconomie, Stenfert Kroese BV, Leiden.
Smittenberg	Smittenberg, R.A.H., maart 1993, De verwerking in de jaarrekening van kapitaalbelangen in andere ondernemingen, <i>Tijdschrift voor Bedrijfsadministratie</i> , 97e jaargang, nr. 1152, p. 73 - 84.
Srivastava c.s.	Srivastava, R.P., S.K. Dutta, R. Johns, 1996, An expert system approach to audit planning and evaluation in the belief-function framework, <i>International Journal of Intelligent Systems, in Accounting, Finance and Management</i> , Vol. 5, nr 3, p. 165 - 183.
Stevens	Stevens, L.G.M., juni 1995, Omgaan met verliezen, <i>Weekblad voor Fiscaal Recht</i> , nr. 6157, p. 956 - 970.
Stocks en Harrell	Stocks, M.H., A. Harrell, 1995, The impact of an increase in accounting information level on the judgement quality of individuals and groups, <i>Accounting Organisations and Society</i> , Vol. 20, nr. 7/8, p. 685 - 700.
Strong c.s.	Strong, D.M., Y.W. Lee, R.Y. Wang, February 1997, Data Quality in Context, <i>Communications of the ACM</i> , Vol. 40, nr. 5, p. 103 - 110.
Summeren, van en Beckman	Summeren, M.H.A.F. van, H. Beckman, 2004, <i>Voortgezette studie in het boekhouden: Administratie en jaarrekening</i> , deel 2, 12e druk, Groningen/ Houten, Wolters-Noordhoff.
Tayi en Ballou	Tayi, G.K., D.P. Ballou, February 1998, Examining Data Quality, <i>Communication of the ACM</i> , Vol. 41, nr. 2, p. 54 - 57.
Tempelaar	Tempelaar, J.J.M., april 1985, Fiscale eenheid en de belastingen over het resultaat in de jaarrekening, <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde</i> , 59e jaargang, p. 180 - 185.
Traas	Traas, L., 1999, Om de kwaliteit van de Nederlandse jaarverslaggeving, <i>Management Control & Accounting</i> , nr. 2, p. 22-30, en nr. 3, p. 30-39.
Utteren, van	Utteren, A.C. van, Fiscale eenheid en de belastingen over het resultaat in de jaarrekening (een reactie), <i>Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde</i> , 59e jaargang, oktober 1985, p. 388 - 391.

- Vergoossen 2001 Vergoossen, R.G.A., 2001, Toezicht op financiële verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen Een internationaal vraagstuk, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 75e jaargang, p. 444 - 450.
- Vergoossen 2007 Vergoossen, R.G.A., 12 juni 2007, Lastenverlichting voor MKB is een farce, *Het Financieele Dagblad*.
- VPB Almanak 2004 VPB Almanak, 2004, *Handleiding voor de aangifte vennootschapsbelasting 2003*, Elsevier, 34e jaarlijkse editie, Amsterdam.
- Vries, de 1995 Vries, R.J. de, 1995, *De samenloop van concernbepalingen in de vennootschapsbelasting*, dissertatie Universiteit Leiden, Kluwer, Deventer.
- Vries, de 2000 Vries, R.J. de, januari 2000, De voorgenomen revalidatie van de fiscale eenheid: hinken op twee gedachten!, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, nr. 6370, p. 49 - 66.
- Wand en Wang Wand, Y., R.Y. Wang, November 1996, Anchoring Data Quality Dimensions in Ontological Foundations, *Communications of the ACM*, Vol. 39, nr. 11, p. 86 - 95.
- Wang Wang, R.Y., February 1998, A product perspective on total data quality management, *Communications of the ACM*, Vol. 41, nr. 2, p. 58 - 65.
- Wang en Strong Wang, R.Y., M. Strong, Spring 1996, Beyond Accuracy; What data quality means to data consumers, *Journal of Management Information Systems*, Vol. 4, nr. 4, p. 5 - 34.
- Wang, Reddy en Kon Wang, R.Y., M.P. Reddy, H.B. Kon, 1992, Toward quality data: An attribute-based approach, *Journal of Decision Support Systems*, 13, Elsevier Science B.V., p. 349 - 372.
- Wel, van der Wel, F. van der, maart 1998, Fiscale eenheid, groep en jaarrekening, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, nr. 5860, p. 337 - 346.
- Witjes en Kuijl 2003 Witjes, J.P.J., J.G. Kuijl, april 2003, Consolidatie en fiscale eenheid, *Accounting, Themanummer Consolidatie*, 107e jaargang, nr. 4, p. 29 - 38.
- Witjes en Kuijl 2006 Witjes, J.P.J., J.G. Kuijl, 22 augustus 2006, Kritiek van Autoriteit Financiële Markten (AFM) op verslagen voorbarig, *Het Financieele Dagblad*.
- Zanden, van der Zanden, P.M. van der, juni 2005, De enkelvoudige en de geconsolideerde jaarrekening: Na gelukkig huwelijk, een echtscheiding, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 79e jaargang, p. 264 - 275.

Trefwoordenregister

A

aangifte vennootschapsbelasting	14, 16, 59, 60, 61, 68, 103, 123, 124
accessibility	52, 54, 55, 56
accessibility data quality	52
actieve latentie	71
actieve latentie niet vermeld	73
actieve latenties	18, 60
actuele waarde	19, 28, 80, 104
AEX/ Midkap-fondsen	75
afstandscoefficienten	94, 95, 96
aftrekbare giften	15, 74, 123
age	55
agglomeration schedule	94
all inclusive income statement	19
andere deelnemingen	25
associate	28
asymp. sig.	94

B

balance sheet approach	17, 18
belastbare tijdelijke verschillen	18, 21, 67, 104, 110
belastingpositie	120, 123
believability	54, 55

C

carry back	20, 21, 35
carry forward	20, 21, 35, 47
clusteranalysetechniek	7, 94
comparability	50, 51
compensabele verliezen	73
completeness	51, 54, 59, 60
comprehensive opvatting	19
concernfinancieringsmaatschappij	21
confirmatory value	51
consistency	54
consolidatiekring	25, 30, 31, 33, 34, 36, 42, 44, 47, 122, 127
consolidatiestaat	103, 107, 108, 115, 128
contextual data quality	52
contractuele deelnemingen	26

D

geconsolideerde jaarrekening	9, 11
decision usefulness	51
deelnemingen in groepsmaatschappijen	25
deelnemingsvrijstelling	15, 74, 83, 104, 110, 114, 123
definitiefase	53, 54
dendrogram	94, 95, 128
drukverschillen	19, 20, 58, 68, 71, 82, 83, 118, 122

E

effectieve belastingdruk	58, 69, 71, 73, 74, 82, 83, 103, 119, 123
empirische benadering	52
equity methode	29
EU endorsement	49
euclidische afstandscoefficient	94

F

facultatieve	18, 127
fair value	29
FASB	6, 49, 51, 52, 55, 56, 59, 62, 127
fiscale aangifte	1, 2, 3, 5, 115, 118, 125
fiscale balans	13
fiscale jaarrekening	12, 66
fiscale ondernemingsvermogen	13, 30, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 119
fiscale periodewinst	12, 13, 15
fiscale totaalwinst	12, 13
fiscale winst- en verliesrekening	13
flow through-methode	18
free-of-error	54

G

geassocieerde deelneming	28
geconsolideerde balans	11, 42, 49, 84, 103, 107, 108
geconsolideerde fiscaalrechtelijke winst- en verliesrekening	14
geconsolideerde fiscale balans	14, 108
geconsolideerde jaarrekening	9, 11
geconsolideerde winst- en verliesrekening	12, 41, 44, 46, 103, 118
goed koopmansgebruik	2, 13, 126

H

harmonisatie	1, 2, 59, 125
herinvesteringsreserve	73, 81
herleiding vanuit de winst- en verliesrekening	15
herleiding vanuit het vermogen	15
homomorf model	34
homomorfe afbeeldingen	33
horizontale verliescompensatie	47

I

imperatieve	18, 127
imperatieve en pseudo-facultatieve	18
income statement approach	17, 18
independence	1, 2, 3
integrale allocatie-methode	19
interdependence	1, 2, 3, 125
International Accounting Standards Board	2, 6, 49, 56
International Financial Reporting Standards	2, 22
interperiod tax allocation-methode	18
intracomptabele verwerking van de aangifte vennootschapsbelasting	103
intrinsic data quality	52
intuïtieve benadering	52
investeringsregelingen	14, 74, 83, 123
inzicht in de fiscale jaarrekening	118, 123
isomorf model	34
isomorfe afbeeldingen	32

J

jaarrekening van de fiscale eenheid	1, 12, 13, 14, 25, 29, 47, 65, 69, 127
joint venture	28

K

key control selection problem	54
koppeling	1, 6, 23, 104, 115, 125, 127
kwaliteitscategorieën	52, 53
kwaliteitsindicatoren	54
kwaliteitsontwikkeling	91, 92

L

Likertschaal	58, 61, 65
longitudinaal onderzoek	23, 100, 124

M

meetfase	53
min or max operation	54
mutatie actieve latentie	71
mutatie passieve latentie	72

N

Nederlandse Taxonomie Project	7, 59, 124
nettovermogenswaarde	28, 30, 77, 104, 114, 119
neutrality	51
niet-afrekbare bedragen algemeen	15, 103, 105, 109, 110
niet-afrekbare kosten	14, 74, 83, 123
niet-afrekbare rente	14, 74, 123
nominale belastingdruk	4

O

objectives-based	49
onder- of overdruk bij herwaardering	72, 77, 80
ontkoppeling	1, 23, 58, 115, 125
Oort-kosten	42, 44, 104, 106, 109, 110
other investments	28
overige beleggingen	28, 29
overige effecten	25, 27
overige tijdelijke verschillen	18, 19, 58, 97, 106, 110, 117, 118, 123
overzichten kwaliteitsscores	86

P

partial opvatting	19
passieve latenties	18
performance	3
permanente verschillen	18, 117, 127
poor data quality	56
power to control	27
predictive value	51
primary characteristics	50
principles-based	49
probability-methode	19
pseudo-facultatieve verschillen	18

R

reconciliatie	3, 110
reconciliatiestaat	103, 104, 105, 106, 110, 111, 113, 114
relevance	50, 51, 55, 56
reliability	50, 51
representational data quality	52
rules-based	49
rulings	73, 81

S

saldo fiscale winst	13, 103, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 114
secondary characteristics	50
semi-permanente verschillen	18, 19, 117, 127
simple ratio	54
stakeholders	50, 51, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 63
stand-alone-company	29
Stramien	6, 49, 50, 55, 56, 57, 58
subsidiary	28

T

tantièmes	73, 81
tax effect accounting	18, 127
taxes payable-methode	18
te betalen vennootschapsbelasting	109, 110, 111, 112, 114, 118, 122
te vorderen vennootschapsbelasting	16, 18, 35, 117, 122
terminologie	9, 117, 121, 129
theoretische benadering	52
tijdelijke verschillen	18
timeliness	55

U

umgekehrte Massgeblichkeit	3, 125
understandability	50, 51, 55
US GAAP	49, 75, 76, 77, 85, 86, 97, 98
usefulness	54, 55

V

vennootschappelijke balans	11
vennootschappelijke jaarrekening	10, 11, 103, 124
vennootschappelijke winst- en verliesrekening	11
verbeterfase	53
verkrijgingsprijs	6, 26, 28, 29, 30, 74, 77, 83, 104, 114, 119
vermelding belast fusieagio	74, 84
vermogensreconciliatie	5, 12, 13, 14, 105, 109, 115, 116, 120, 126, 128
vermogenssprong	30
vermogensvergelijking	14, 108, 109, 111, 112, 113, 114
verrekenbare of belastbare verschillen	70, 121
verrekenbare tijdelijke verschillen	18, 19, 21
voegen	29, 30
volatility	55
vrijgestelde winstbestanddelen	14, 74, 83, 123

W

waardering informatie-elementen	76, 77, 80, 81, 94, 118, 128
wettelijk inzicht	11
wijzigingen in fiscaal toelaatbare reserves	14, 74
Wilcoxon signed ranks toets	92, 120
winstreconciliatie	5, 13, 65, 97, 105, 115, 123

Z

zeggenschaps criterium	27
z-standaardisatie	94
z-waarde	94

Tabellenregister

Tabel		
1.1	Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van <i>Hoogendoorn en Mertens</i>	4
2.1	Jaarrekeningbegrippen	10
2.2	Samenhang jaarrekening en aangifte vennootschapsbelasting	16
3.1	Verschillen tussen de vennootschappelijke en de fiscale jaarrekening	20
3.2	Principeschema voor de verwerking van de belastinglast	20
4.1	Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverrijking als de consolidatiekring overeenkomt met de fiscale eenheid	41
4.2	Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverrijking als de consolidatiekring uitgebreider is dan de fiscale eenheid	43
4.3	Overzicht beoordeling van de gewenste informatieverrijking als de consolidatiekring beperkter is dan de fiscale eenheid	46
5.1	Grafiek aspiratieniveaus per kwaliteitskenmerk voor afzonderlijke 'stakeholders'	53
5.2	Grafiek aspiratieniveaus per kwaliteitskenmerk voor 'stakeholders', waaronder de fiscus	60
6.1	Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van <i>Hoogendoorn en Mertens</i>	64
6.2	Gemiddelde kwaliteitsscores per informatie-element voor het onderdeel belastingen conform het onderzoek van <i>Hoogendoorn en Mertens</i>	66
6.3	Specificatie van mogelijke verschillen tussen de winst voor belastingen en het belastbaar bedrag en hun invloed op de verwerking van de belastinglast	68
6.4	Sjabloon met informatie-elementen	69
6.5	Waardering informatie-elementen	76
6.6	Gemiddelde kwaliteitsscores ten aanzien van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening	77
6.7	Kwaliteitsscores per onderneming voor de categorie 'AEX/ Midkap'	78
6.8	Kwaliteitsscores per onderneming voor de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'	79
6.9	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de verwerking van onder- of overdruk bij herwaardering	80
6.10	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van rulings	81
6.11	Oorzaken drukverschillen als percentage van het verschil tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de categorie 'AEX/ Midkap'	82
6.12	Oorzaken drukverschillen als percentage van het verschil tussen de nominale en de effectieve belastingdruk bij de categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'	83
6.13	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de overeenstemming tussen het Eigen vermogen vennootschappelijk en het geconsolideerde Eigen vermogen	84
6.14	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van belast fusieagio	85
6.15	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van de fiscale eenheid of eenheden	85
6.16	Informatie in de jaarrekening ten aanzien van vermogen en resultaat op basis van US GAAP	86
6.17a	Overzicht gemiddelde rangorde 'Totale populatie' op nummervolgorde periode 1998 - 2005	87
6.17b	Overzicht gemiddelde rangorde 'Totale populatie' naar oplopende rangorde periode 1998 - 2003 aangevuld met de relevante gegevens van 2004-2005	89
6.18a	Kwaliteitsontwikkeling 'AEX/ Midkap' periode 1998 - 2005	91
6.18b	Kwaliteitsontwikkeling 'Overige beursgenoteerde ondernemingen' periode 1998 - 2005	91
6.18c	Kwaliteitsontwikkeling 'Totale populatie' periode 1998 - 2005	92
6.19a	Wilcoxon Signed Ranks test categorie 'AEX/ Midkap'	92
6.19b	Wilcoxon Signed Ranks test categorie 'Overige beursgenoteerde ondernemingen'	93
6.19c	Wilcoxon Signed Ranks test 'Totale populatie'	93
6.20a	Dendrogram 'Totale populatie' periode 1998-2003	95
6.20b	Overzicht afstandscoëfficiënten en gemiddelde rangorde per cluster 'Totale populatie' periode 1998-2003	96
6.21	Kwaliteitsscores van ondernemingen met US GAAP-aansluiting ten opzichte van de kwaliteitsscores van de 'Totale populatie' exclusief ondernemingen met US GAAP-aansluiting	98
6.22	Overzicht van de gemiddelde kwaliteitsscores uitgesplitst naar controlerend accountant	98
6.23	Gemiddelde kwaliteitsscores per jaarrekeningonderdeel conform het onderzoek van <i>Hoogendoorn en Mertens</i> conform Tabel 6.1	99
6.24	Kwaliteitsscores in de periode 1998-2005 op basis van de informatie-elementen met betrekking tot winstbelasting uit het onderzoek 1999 van <i>Hoogendoorn en Mertens</i>	100
7.1	Reconciliatiestaat van Moeder vóór verwerking van de belastinglast	105
7.2	Reconciliatiestaat van Dochter vóór verwerking van de belastinglast	106
7.3	Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast	107
7.4	Reconciliatiestaat van Dochter na verwerking van de doorbelasting van de belastinglast	107
7.5	Consolidatiestaat van Moeder en Dochter na verwerking van de belastinglast	108
7.6	Beginbalans van de fiscale eenheid van Moeder en Dochter	109
7.7	Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast waarbij het te betalen dividend wél en de te betalen vennootschapsbelasting géén deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen	111
7.8	Reconciliatiestaat van Moeder na verwerking van de belastinglast waarbij zowel het te betalen dividend als de te betalen vennootschapsbelasting deel uitmaken van het fiscaal ondernemingsvermogen	112
7.9	Reconciliatiestaat van Moeder bij verliesverrekening en investeringsaftrek	113
7.10	Reconciliatiestaat van Moeder bij deelnemingsvrijstelling	114
8.1	Aantal ondernemingen met een volledige specificatie van de aansluiting tussen de nominale en de effectieve belastingdruk per categorie	119
8.2	Jaarlijkse stijging van de kwaliteit van de verwerking van winstbelasting in de jaarrekening	121

Curriculum Vitae

Joop Witjes, geboren op 14 april 1951 te Gendt, behaalde in 1969 het diploma HBS-A aan het St.Canisiuscollege te Nijmegen. Onderbroken door het vervullen van de militaire dienstplicht (afgezwaaid als reserve officier bij het wapen der Luchtdeel artillerie), is hij tot en met 1975 werkzaam geweest als assistent accountant, waarna hij in 1976 een eigen adviespraktijk startte. Na het behalen van de akte MO-Boekhouden bij de Stichting Interstudie te Arnhem (voorheen de Gelderse Leergangen) was hij als docent bedrijfseconomie aan het Hazenkampcollege voor MEAO te Nijmegen verbonden. Vervolgens is hij na het behalen van de akte MO-Handelswetenschappen aan de Katholieke Leergangen te Tilburg in dienst getreden bij de Hogeschool Windesheim te Zwolle, waar hij aan de HEAO-accountancy colleges bedrijfseconomie verzorgde en praktijkopdrachten coördineerde.

In 1998 is hij gedeeltelijk en met ingang van 2002 geheel overgegaan naar de afdeling Bedrijfseconomie van de Juridische faculteit aan de Universiteit Leiden, waar hij, naast onderzoek, onderwijs verzorgde in de fiscale comptabiliteit.

Naast de genoemde werkzaamheden is hij van 1996 tot en met 1999 als docent werkzaam geweest bij de 1^e graads lerarenopleiding en de controllersopleiding aan de Hogeschool Arnhem/ Nijmegen te Arnhem. Momenteel maakt hij deel uit van de vakgroep economische vakken van de Federatie Belastingacademie BV en de kerngroepen Comptabele Aspecten Financial Accounting 1 en 2 van de Universiteit NIVRA/ Nijenrode.

Van zijn hand verschenen verschillende publicaties over de fiscale comptabiliteit en hij is medeauteur van enkele studieboeken op bedrijfseconomisch en administratief gebied.

